

શિવલ પાડ્યું. અનુક્રમે મોટો થતાં એકવાર વસંતોત્સવમાં સમાન વયવાળા બાલકોની સાથે ક્રીડા કરતાં તે અતિ ચપલ હોવાથી વીજા બાલકોની તર્જના કરેછે. કારણકે બાલકોનો એ સ્વભાવ જ છે. કહ્યું છે કે—

ન સહંતિ ઇકમિકં, ન વિણા ચિદ્વંતિ ઇકમિકેણ ।

રાસહ વસહ તુરંગા, જૂઆરી પંડિયા ડિંભા ॥ ૧ ॥

“રાસભ, વૃષભ, ઘોડા, જુગારી, પંડિતો ને બાલકો એક વીજાને સહન કરી શકતા નથી અને પાછા એક વીજા શિવાય એકલા રહી શકતા નથી.”

પછી ઘણા બાલકોએ મઠીને હરિકેશિવલને પોતાના મંડલમાંથી હાંકી કાઢ્યો. હવે એ અવસરે એક શ્વેરી સર્પ નીકળ્યો. તેને ઘણા માણસોએ મઠીને મારી નાખ્યો, તેવામાં એક વીજો સર્પ નીકળ્યો; પણ તે નિર્વિષ હતો તેથી લોકોએ વિચાર્યું કે ‘આ સર્પ વિષ વગરનો છે તેથી તેને મારવો ન જોઈએ, એમ વિચારી તેને જીવતો છોડી દીધો. એ સ્વરૂપ જોઈને લઘુકર્મી હરિવલ બાલકે વિચાર્યું કે— ‘અરે ! આ અગાધ ભવકૂપમાં આ જીવ પોતાના કર્મથીજ દુઃખી થાયછે, અન્ય તો નિમિત્ત માત્ર છે, કહ્યું છે કે—

રે જીવ સુહદુહેસુ, નિમિત્તમિત્તં પરં વિયાણાહિ ।

સકયફલં ભુંજંતો, કીસ મુહા કુપ્પાસિ પરસ્સ ॥

“હે જીવ! સુખ અને દુઃખની અંદર અન્ય તો નિમિત્ત માત્ર છે એમ તું જાણ. સ્વ-કૃત એટલે પોતાનાં કરેલાં કર્મના ફલને ભોગવતાં તું શામાટે વીજા ઉપર ગુસ્સે થાય છે ?”

વઠી આ જીવ પોતાના ગુણથીજ સુખી થાય છે. સુખ અને દુઃખનું મૂલ કારણ પોતાનો આત્માજ છે; માટે નિર્વિષપણુંજ વધારે સારું છે. વિષય રૂપ વિષવાળા પુરુષો મરણ પામેછે; તેથી જેઓ વિષયરૂપ વિષથી રહિત છે તેઓને ધન્ય છે. એ પ્રમાણે જેનાં હૃદયચક્ષુ વિકસ્વર થયાં છે એવા હરિકેશીને અનાદિ ભવપ્રપંચને ચિંતવતાં ભવતાપને હરનાર જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેણે સમ્યક્ પ્રકારે પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ જોયું. ‘અરે ! મેં પૂર્વે સોમદેવના ભવમાં ચારિત્ર પાલ્યું છે, પરંતુ જાતિમદ કરવાને લીધે મેં તેને સદોષ કરેલું છે. અહો ! વિશુદ્ધ એવો આ ચારિત્ર ધર્મ નિર્વિષપણે આરાધ્યો સતો અવશ્ય સ્વર્ગાદિ સુખને આપેછે’. સિદ્ધાંતમાં પણ કહ્યું છે કે—

તએ સંથારનિવિદ્યો વિ, મુણિવરો મહરાગમયમોહો ।

જં પાવહ મુત્તિસુહં, કત્તો તં ચકવટ્ટીવિ ॥

“જેના રાગ મદ ને મોહ નાશ પામેલા છે એવા મુનિવર તે અવસરે સંચારા પર રહ્યા સતા પળ મોક્ષસુખને પ્રાપ્ત કરેછે તો તેને ચક્રવર્તીપણું પામવું તેમાં તો શું આશ્ચર્ય ! ”

ए प्रमाणे संवेगरूपी रंगथी जेनुं मन रंगायेलुं छे एवा हरिकेशिवले गुरुनी पास जिनवाणी सांभळीने चारित्र्य ग्रहण कर्युं अने दुष्कर छट्ट अष्टम आदि तप करवा लाग्या; तेमज विषयनो त्याग करीने विचरवा लाग्या.

एकदा एक मासना उपवासनुं तप करीने ते वाराणसी नगरीना त्रिदुक नामना वनमां त्रिदुक यक्षना मंदिरमां कायोत्सर्ग करीने रया. तेना तपगुणथी रंजित थइ त्रिदुक यक्ष पण ते साधुनी सेवा करवामां तत्पर थयो. अहो ! तपनुं अत्यंत मद्दात्म्य छे ! कहुं छे के—

यदूरं यद्दूराध्यं, यत्सुरैरपि दुर्लभम् ।

तत्सर्वं तपसा साध्यं, तपो हि दुरतिक्रमम् ॥

“જે દૂર છે, જે દુઃખથી આરાધી શકાય તેવું છે, જે દેવોને પણ દુર્લભ છે તે સર્વ તપથી મેલવી શકાય છે. માટે તપનું કોઈ અતિક્રમ કરી શકે—તેનાથી વધી શકે તેમ નથી.”

ए वखते वाणारसी नगरीना राजानी पुत्री सुभद्रा नामनी राजकन्या घणी दासीओथी परिवृत्त थइ पूजानी सामग्री लइने यक्षराजने पूजवाने माटे आवी. यक्ष-मंदिरनी प्रदक्षिणा करतां ते राजकन्याए मलमलिन देहवाळा मुनिने जोया. एटले ‘अरे ! निंद्य देहवाळो प्रेत जेवो आ कोण छे ? ’ ए प्रमाणे कही तेणे शुधुकार कयों. ते तपस्वी मुनिनी मोटी आशातना करी. एवुं राजकन्यानुं चेष्टित जोइने कुपित थयेला त्रिदुक यक्षे विचार्युं के—‘अरे ! आ राजकन्या दुष्कर्म करनारी छे, कारणके सुर अने अमुरे जेना चरणनी पूजा करी छे एवा आ मुनिनी ते अवज्ञा करेछे; तेथी आ पूज्य मुनिनी करेली अवज्ञानुं फल आ राजकन्याने वतावुं.’ ए प्रमाणे विचार करीने तेणे तेना शरीरमां प्रवेश कयों. एटले तेना प्रवेशथी नाना प्रकारना वक्वाद करती, हार विगेरेने तोडती अने वस्त्र विगेरेनी शुद्धि नहि जाणती एवी राजकन्याने त्याथी सेवको तेनां मातापिता पासे लाव्या. पुत्रीस्नेहथी मोहित थयेला राजाए तेनी घणी चिकित्सा करावी. अनेक मांत्रिको अने वैद्योने बोलाव्या, परंतु

પોતાના રૂપથી ગવિંત થયેલી આ તારી પુત્રીએ મારા પૃથ્વિ મુનિનો ઉપહાસ કરેલો છે, તેથી જો તેજ મુનિની તે સ્ત્રી થાય તોજ હું તેને મુક્ત કરું; વીજો કોઈ ઉપાય નથી. ' તે સાંભળી રાજાએ વિચાર કર્યો કે—' આ પ્રમાણે થવાથી મારા પ્રાણથી પણ વધારે વહાલી એવી આ કન્યાને હું જીવતી તો જોડશ; માટે આ કન્યા મુનિરાજને અર્પણ કરવી. ' એ પ્રમાણે વિચાર કરી પરિજનો સાથે સુભદ્રાને તે મુનિ પાસે મોકલી. તે કન્યાએ પણ પોતાના પિતાની આજ્ઞાથી યજ્ઞમંદિરમાં જઈ મુનિને વાંદીને કહ્યું કે—' હે મહર્ષિ ! આપના હાથવડે મારો હાથ ગ્રહણ કરો. હું સ્વયંવરા થઈને આપની પાસે આવેલી છું. ' મુનિએ કહ્યું કે—' હે ભદ્રે ! મુનિઓ વિષયસંગથી રહિત હોય છે, માટે આ વાત સાથે મારે કાંઈ પણ પ્રયોજન નથી. ' મુનિએ આ પ્રમાણે કહ્યા છતાં કુતુહલમાં પ્રીતિવાળા તિંદુક યજ્ઞ મુનિ શરીરમાં દાખલ થઈ તે કન્યાનું પાણિગ્રહણ કર્યું અને તેને વિટંબણા કરીને છોડી દીધી. તે વધું સ્વપ્ન જેવું જોઈને નિસ્તેજ થઈ પિતા પાસે આવી, અને સ્વપ્ન જેવું સઘટ્ટું રાત્રિનું સ્વરૂપ કહી વતાવ્યું. તે સમયે રુદ્રદેવ પુરોહિતે કહ્યું કે—' હે સ્વામિન્ ! આ કન્યા ઋષિપત્ની થયેલી છે; અને અમારા શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે ' તંજાયેલી ઋષિપત્ની બ્રાહ્મણને આપવી. ' આવો વેદનો અર્થ છે, માટે આ કન્યા બ્રાહ્મણને અર્પણ કરવી જોડે. ' એ પ્રમાણે સાંભળીને રાજાએ તે રુદ્રદેવ પુરોહિતને જ તે કન્યા અર્પણ કરી.

એકવાર રુદ્રદેવ પુરોહિતે યજ્ઞ કરતાં સુભદ્રાને યજ્ઞપત્ની કરી. યજ્ઞમંડપમાં ઘણા બ્રાહ્મણો આવેલા હતા. યજ્ઞકર્મમાં કુશલ યાજ્ઞીકો યજ્ઞ કરવા લાગ્યા હતા અને તેઓને યોગ્ય પુષ્કલ ભોજન વિગેરે તૈયાર કર્યું હતું. તે સમયે માસલ્લખમણના પારણે હરિકેશિવલ મુનિ યજ્ઞમંડપમાં દાખલ થયા. તેમને સન્મુખ આવતાં જોઈને બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે—' અરે ! આ પ્રેત જેવો, મલ્લથી મલિન દેહવાળો અને નિંદ્ય વેષ ધારણ કરવા વાળો કોણ યજ્ઞ-મંડપને મલિન કરવાને આવેલો છે ? ' તે વચ્ચે મુનિએ આવીને ભિક્ષાને માટે બ્રાહ્મણો પાસે યાચના કરી. તે સાંભળીને અનાર્ય બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે—' અરે ! દૈત્યરૂપ ! યજ્ઞ-મંડપમાં તૈયાર કરેલું અન્ન બ્રાહ્મણોને દેવા યોગ્ય છે, શુદ્ધ કરતાં પણ અધમ એવા તને એ અન્ન કેમ અપાય ? વળી જે અન્ન બ્રાહ્મણોને અપાય છે તેનું પુણ્ય તો સહસ્રગુણ થાય છે, અને તને આપેલું અન્ન તો રાત્રમાં ઘી હોમવા જેવું થાય છે, માટે અહીંથી ચાલ્યો જા, તું અહીં શમાટે ઉભો છે ? ' એ પ્રમાણે બ્રાહ્મણોએ મુનિનો ઉપહાસ કર્યો. તે સાંભળી યજ્ઞ મુનિના શરીરમાં પ્રવેશ કરીને કહ્યું કે—' અરે ! સાંભળો, હું શ્રમણ (જૈન સાધુ) છું, યાવજ્જીવ બ્રહ્મચર્ય પાળનારો છું, અહિંસાદિ વ્રતોને ધારણ કરું છું; તેથી હુંજ સુપાત્ર છું, બ્રાહ્મણો સુપાત્ર નથી. કેમકે તમે તો પશુવધ આદિ પાપના

કરનારા છો, મુખથી ન કહેવાય એવા સ્ત્રીના ગુણ સ્થાનના મર્દન કરનારા છો અને ઉત્તમ પ્રકારના જ્ઞાનથી દૂર કરાયેલા છો, માટે હુંજ સુપાત્ર છું. તમારા ભાગ્યથી જ હું તમારા યજ્ઞમંડપમાં આવેલો છું; માટે મને શુદ્ધ અન્ન આપો. ” એવાં વાક્યોથી તિરસ્કાર કરાયેલા બ્રાહ્મણો તે મુનિને મારવા તૈયાર થયા. તેઓએ લાકડી અને મુઠિવેડે મુનિને કેટલાક પ્રહારો કર્યા. એટલે રુદ્રમાન થયેલા યક્ષે તે બ્રાહ્મણોને પ્રહારાદિ વંડે મુખમાંથી રુધિર વમતા કરી દીધા, અને શરીરના સાંધા શિથિલ કરી નાખ્યા, જેથી તેઓ પૃથ્વી ઉપર પડ્યા. મોટો કોલાહલ થઈ ગયો, એટલે સઘળા ત્યાં એકઠા થયા. કોલાહલ સાંભળીને સુભદ્રા રાજકન્યા પણ વહાર નીકળી. તેણે મુનિને જોયા એટલે તરત ઓઠાઠાયા. પછી ભયથી વિહ્વલ થી જઈને તેણે રુદ્રદેવ વિગેરેને કહ્યું કે—‘ અરે દુર્બુદ્ધિવાળાઓ ! આ મુનિને પીડશો તો યમમંદિરમાં પહોંચી જશો. આ તો તિંદુક યક્ષે પૂજેલા મહા પ્રભાવવાળા તપસ્વી મુનિ છે, મેં પૂર્વે તેમને ચલિત કરવા માટે ઘણો યત્ન કર્યો હતો; પરંતુ તે જરા પણ ધ્યાનથી ચલિત થયા નહોતા. માટે આ મુનિને ધન્ય છે ધન્ય છે. ’ એમ બોલતી સુભદ્રા મુનિના ચરણમાં પડી અને કહ્યું કે—‘ હે કૃપાસિંધુ ! હે જગત્તજનવંધુ ! મારા આગ્રહથી આ મૂર્ખ લોકોએ કરેલો અપરાધ क्षમા કરો. ’ મુનિએ કહ્યું કે—“ મુનિને કોપ કરવાનો અવકાશ નથી. કારણકે ક્રોધ મહા અનર્થકારી છે. કહ્યું છે કે—

जं अजियं चरित्तं, देसूणाए य पुव्वकोडी ए ।

तंपिअ कसायमित्तो, हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥

“દેશે ઊના ક્રોડ પૂર્વે પર્યંત જે ચારિત્ર પાઠ્યું હોય તેને પણ પ્રાણી એક મુહૂર્ત માત્ર કષાય કરવાથી હારી જાય છે.”

માટે સાધુને કોપ કરવો યોગ્યજ નથી. તેથી તે કોપ કરેજ નહિ, પરંતુ તમારા પર કોપ કરનાર યક્ષને તમે પ્રસન્ન કરો.” મુનિના કહેવાથી બ્રાહ્મણોએ તે યક્ષને સંતુષ્ટ કર્યો, એટલે તે સર્વ બ્રાહ્મણો સાજા થયા. પછી તેઓ યજ્ઞકર્મ છોડી દઈને મુનિના ચરણમાં પડ્યા અને શુદ્ધ અન્નવંડે મુનિને પહિલાખ્યા. તે વચ્ચે ત્યાં પંચ દિવ્ય પ્રગટ થયા. તે જોઈ ‘આ શું !’ એમ બોલતાં કુતુહલ જોવા માટે ઘણા લોકો એકઠા થયા. રાજા પણ એ હકીકત જાણીને ત્યાં આવ્યો. સઘળાઓ સુપાત્ર દાનની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. કહ્યું છે કે—

વ્યાજે સ્યાદ્દિગુણં વિત્તં, વ્યવસાયે સ્યાચ્ચતુર્ગુણમ્ ।

ક્ષેત્રે શતગુણં પ્રોક્તં, પાત્રેઽનંતગુણં તથા ॥ ૧ ॥

“ વ્યાજમાં ધન વમણું થાય છે, વ્યાપારમાં ધન ચોગણું થાય છે, ક્ષેત્રમાં વાવ-વાથી સોગણું થાય છે, અને સત્પાત્રને આપવાથી અનંતગણું થાય છે. ”

—

મિથ્યાદૃષ્ટિસહસ્રેષુ, વરમેકોહ્યણુવ્રતી ।

અણુવ્રતિસહસ્રેષુ, વરમેકો મહાવ્રતી ॥ ૨ ॥

મહાવ્રતિસહસ્રેષુ, વરમેકો હિ તાત્વિકઃ ।

તાત્વિકસ્ય સમં પાત્રં, ન ભૂતં ન ભવિષ્યતિ ॥ ૩ ॥

“ હજાર મિથ્યાત્વીઓ કરતાં એક શ્રાવક વ્રતધારી વધારે શ્રેષ્ઠ છે, હજાર શ્રાવક વ્રતધારીઓ કરતાં એક મહાવ્રતી (સાધુ) વધારે શ્રેષ્ઠ છે; હજાર મહાવ્રતીઓ કરતાં એક તત્ત્વવેત્તા મુનિ (ગણધર મહારાજા) વધારે શ્રેષ્ઠ છે, એવાં તાત્વિક મુનિની વરો-વરી કરનારું પાત્ર વીજું કોઈ થયું નથી અને થશે પણ નહિ. ”

માટે આ જૈન સાધુને દાન દેવું એ ધન્ય છે. પછી ત્યાં મુનિએ દેશના આપી. ઘણા માણસો મુનિની દેશનાથી પ્રતિવોધ પામ્યા અને સઘળા બ્રાહ્મણો પણ શ્રાવક થયા.

હરિકેશિ મુનિ શુદ્ધ વ્રત આરાધી કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. માટે કુલ્લું પ્રાધાન્ય નથી, પણ ગુણોનુંજ પ્રાધાન્ય છે; ગુણ ન હોય તો કુલ્લ કંઈ કરી શકતું નથી. વળી આ આત્મા નટની માફક નવાં નવાં રૂપ ધારણ કરી સંસારમાં પરાવર્તન કર્યા કરે છે (અનેક દેહ ધારણ કરે છે). માટે કુલ્લાભિમાનનો અવકાશજ ક્યાં છે? આ-હ્મકીકતને ત્રણ ગાથા વડે સ્પષ્ટ કરે છે—

દેવો નેરઙ્ગત્તિય, કીડ પૈયંયુત્તિ માણુસોવેસો ॥

રૂવર્સીઅ વિરૂવો, સુહર્માગી દુસ્વર્માગીઅ ॥ ૪૫ ॥

રાઙ્ગત્તિય દમંયુત્તિય, એસ સર્પાંયુત્તિ એસ વેર્યવિઝ ॥

સામી દાસો પુઙ્ગો, સ્વલંતિ અર્ધળો ધળવંદિતિ ॥ ૪૬ ॥

नवि इत्थं कौवि नियमो, सकम्म विणिविट्ठं सरिसकयचिहो॥

अनुन्न रुव्वेसो, नडुव्व परियत्तए जीवो ॥ ४७ ॥

अर्थ—“आ जीव देवता थयो, नारकी थयो, कीडो अने पतंगीयो थयो, उपलक्षणी अनेक प्रकारनो तिर्यच थयो, मनुष्यरूप वेपवाळो अर्थात् मनुष्य थयो, रूपवंत थयो, विरुप एटले कटुप पण थयो, सुखनो भाजन थयो, दुःखनो भाजन—दुःख भोगवनार पण थयो. ४५. राजा थयो, द्रमक एटले भिक्षुक पण थयो, एज जीव चंडाल थयो, एज वेदनो जाणनारो प्रधान ब्राह्मण पण थयो, स्वामी थयो, सेवक थयो, पृथ्वी एवो उपाध्यायादि थयो, खळ दुर्जन पण थयो, निर्यन थयो, अने धनवान पण थयो. ४६. आ संसारमां कोइ प्रकारनो नियम नथी अर्थात् मनुष्य मरीने मनुष्यज थाय, पशु मरीने पशु थाय ने देवता चवीने देवता थाय एम केटलाको कहेछे पण एवो विट्ठकुल नियम नथी. पोतानां कर्मो नो जेवो उदय होय ते प्रमाणे चेष्टा करनारो आ जीव नवां नवां रूप ने वेप धारण करनारा नटनी जेम आ संसारमां (नवा नवा रूपे) परिभ्रमण पण करे छे.” ४७. आ प्रमाणेनुं संसारनुं स्वरूप जाणीने विवेकी मनुष्यो मोक्षना अभिलाषीज होयछे, धनादिना इच्छक होता नथी. ते उपर कहे छे—

कोडीसँएहिं धणसंचयस्स, गुणसुभरियाए कन्नाए ॥

नवि लुद्धो वयररिसी, अलोभया एस साहुणं ॥ ४८ ॥

अर्थ—“द्रव्यसमूहना सैंकडो कोडीए सहित आवेली, रूप लावण्यादि गुणोए भरेली एवी कन्या (अपरिणीता) ने विपे पण वैरक्रुपि (वज्र स्वामी मुनि) लोभाणा नहीं, लुब्ध थया नहीं. आवी अलोभता सर्व साधुओए करवी.” ४८. अर्थात् एवा निर्लोभी थवुं.

पुष्कळ द्रव्य सहित अत्यंत रूपवंत रुक्मिणि नामनी कन्या वज्रस्वामीए गुणोथी मोह पामीने तेमने वरवा आव्या छतां वज्रस्वामीए किंचित् पण द्रव्यमां के स्त्रीमां न लोभातां तेने उपदेश आपी धर्म पमाडी चारित्र आण्युं. आवी निर्लोभता सर्व मुनि महाराजाए राखवा योग्य छे. अहीं वज्रमुनिनुं दृष्टांत कहे छे—

શ્રી વજ્રમુનિનું દૃષ્ટાંત.

તુંવન ગામમાં ધનગિરિ નામનો એક વ્યાપારી વસતો હતો. તે અતિ ભદ્રિક હતો. તેને સુનંદા નામની સ્ત્રી હતી. તેની સાથે ભોગ ભોગવતાં તેણે ઘણા દિવસો સુખથી વ્યતીત કર્યા. એક દિવસ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી ધનગિરિએ સગર્ભા માર્યાને છોડીને સિંહગિરિ ગુરુ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે ઝગ્ર તપ કરવા લાગ્યા; અને ગુરુસેવાના રસિક થઈ સારણા, વારણા, ચોંયણા, પહિચોંયણા વિગેરે ગ્રહણ કરવામાં કુશલ થયા.

પાછલ સુનંદાને પુત્ર પ્રસવ થયો. તે વચ્ચે 'આના પિતાએ દીક્ષા લીધેલી છે અને તે ધન્યવાદ આપવા લાયક મુનિ થયેલ છે' એવું તે પુત્ર જન્મતાંજ સ્વજનસુખથી સાંભળીને મનમાં ચિંતન કરવા લાગ્યો કે—'અરે! આ લોકો શું વોલે છે? આ દીક્ષાધર્મ કેવો હોય છે? મેં કોઈ પળ વચ્ચે તેનો અનુભવ કરેલો લાગે છે.' એ પ્રમાણે ધ્યાનમાં તત્પર થઈ તે વાલકને જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું એટલે તેણે પૂર્વે અનુભવેલું ચારિત્ર-ધર્મનું સ્વરૂપ જાણ્યું. તેથી સંસારથી વિરક્ત થઈને તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—'આ જન્મ જરા આદિની દુઃખપરંપરાથી વ્યાપ્ત એવો સંસારનો વિલાસ કયાં! અને શાશ્વત સુખનો જ્યાં પ્રકાશ એવો ચારિત્ર ધર્મને વિષે નિવાસ કયાં! અરે! અનંતીવાર ભોગવ્યા છતાં પણ આ જીવ વિષયોમાં તૃપ્તિ પામતો નથી.' કહ્યું છે કે—

ધનેષુ જીવિતવ્યેષુ, ભોગેષ્વાહારકર્મસુ ।

અતૃપ્તાઃ પ્રાણિનઃ સર્વે, યાતા યાસ્યન્તિ યાન્તિ ચ ॥

“દ્રવ્યમાં, જીવિતવ્યમાં, ભોગમાં અને આહારકર્મમાં અતૃપ્ત રહ્યા સતાજ સર્વે પ્રાણીઓ ગયેલા છે, જશે અને જાય છે.”

વળી કહ્યું છે કે—

ભોગા ન મુક્તા વયમેવમુક્તા—સ્તપો ન તપ્તં વયમેવ તપ્તાઃ ।

કાલો ન યાતો વયમેવ યાતા—સ્તૃષ્ણા ન જીર્ણા વયમેવ જીર્ણા ॥

“ભોગો ભોગવાયા નથી પણ અમે જ ભોગવાયા છીએ, તપ તપ્યું નથી, પણ અમે જ તપ્યા છીએ, કાલ ગયો નથી પણ અમે જ ગયા છીએ, અને અમારી તૃષ્ણા જીર્ણ થઈ નથી પણ અમે પોતે જ જીર્ણ થયા છીએ.” માટે સાંસારિક સુખો સુલભ છે, પરંતુ તે વોધિરત્ન પરમ દુર્લભ છે. કહ્યું છે કે—

૧ સારણા—સંભારી આપડું, વારણા—અશુદ્ધ મળતાં વારડું, ચોંયણા—પેરણા કરવી, પહિચોંયણા—વાર-પેરણા કરવી. इत्यादि.

સુલહો વિમાણવાસો, એગચ્છતાવિ મેઢી સુલહા ।

દુલહો પુળ જીવાણ, જિણંદવરસાસણે વોહિ ॥

“વિમાણવાસી એટલે દેવતા થવું તે સુલભ છે અને એકછત્ર પૃથ્વી પણ સુલભ છે. અર્થાત્ ચક્રવર્તી થવું તે સુલભ છે, પરંતુ જિનંદના શ્રેષ્ઠ શાસનમાં વૌધિવીજ પામવું તે જીવોને પરમ દુર્લભ છે.”

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે વાલક પોતાની માતાને ઉદ્દેગ પમાડવા માટે ગાઢ સ્વરથી રુદન કરવા લાગ્યો. માતાએ ઘણા ઉપાયો કર્યા, પરંતુ તે જરા પણ રોતો બંધ થતો નથી. જો કે માતાનું મન તેના પર સ્નેહયુક્ત હતું તોપણ આથી વિરક્ત થઈ ગયું. વાલક પણ જેમ જેમ માતાનું મન વિરક્ત થતું જાણવા લાગ્યો તેમ તેમ તે વમણું રુદન કરવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે છ માસ વ્યતીત થયા. એ સમયે શ્રી સિંહગિરિ સૂરિ ત્યાં પધાર્યા. નગરના લોકો તેમને વંદન કરવાને ગયા. ગુરુએ દેશના દીધી. દેશનાને અંતે સભા વીરરાઈ જતાં ધનગિરિએ ગુરુ પાસે આવીને ભિક્ષા માટે જવાની આજ્ઞા આપી. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે—‘આજ ગોચરીમાં સચિત્ત કે અચિત્ત જે મળે તે સઘટ્ટું ગ્રહણ કરવું.’ એ પ્રમાણેનું ગુરુનું વાક્ય સ્વીકારીને ધનગિરિ ભિક્ષા માટે નગરમાં ગયા. ગોચરી માટે ફરતાં ફરતાં તે પોતાની સ્ત્રી સુનંદાને ઘેર આવ્યા અને ધર્મેલાભ આપ્યો. ત્યારે સુનંદાએ કહ્યું કે—‘હે સ્વામી ! આ પુત્રને ગ્રહણ કરો, આ પુત્રે મને ઘણો સંતાપ ઉપજાવ્યો છે.’ એવું સાંભળીને ગુરુનું વચન જેમણે સ્મૃતિમાં રાખેલું છે એવા ધનગિરિએ સુનંદાએ આપેલા પુત્રની ભિક્ષા સ્વીકારી. ફોલીમાં પુત્રને લઈને તે ગુરુ સમીપે પાછા આવ્યા. ગુરુએ વજ્ર જેવો તે વાલકમાં ભાર જાળીને તેનું નામ વજ્ર પાડ્યું. તે વાલકને સાધ્વીઓના ઉપાશ્રયે સોંપ્યો. ત્યાં ઘણી શ્રાવિકાઓ તેની સેવા કરવા લાગી. શ્રીસંઘને પણ તે અતિ પ્રિય થયો. ત્યાં પારણામાં સુતાં સુતાં તે વાલકે અનેક પ્રકારનાં સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કરતી સાધ્વીઓના મુખથી સાંભળીને અગ્યાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું. અનુક્રમે તે ત્રણ વર્ષનો થયો. તેની માતા ત્યાં દરરોજ આવતી હતી. તે પુત્રને દિવ્ય રૂપવાળો જોઈને મોહથી મન વિહલ કરી તેને લેવાને આવી. તેણે કહ્યું કે—‘હું મારો પુત્ર લઈ જઈશ.’ ધનગિરિએ કહ્યું કે—‘હું તેને આપીશ નહિ, કારણકે તમે મને આ વાલક તમારા હાથથીજ અર્પણ કર્યો છે.’ એ પ્રમાણે પરસ્પર વાદ થયો. વિવાદ કરતી સુનંદા ગેરુ સદિત રાજાની કચેરી

સાવાની ચીજો, સુઘડી, વિચિત્ર પ્રકારનાં આભરણો અને વાલકના ચિત્તને રંજિત કરે એવી વસ્તુઓ (રમકડાંઓ) મોઢા આગળ મૂકીને પુત્રને વોલાવવા લાગી કે—‘હે પુત્ર ! આ લે, આ લે.’ પરંતુ તેણે એ પ્રમાણે વોલતી માતાની સન્મુખ પણ જોયું નહિ તેથી તે સ્તબ્ધ થઈ. પછી ધનાગિરિએ કહ્યું કે—‘હે વાલક ! અમારી પાસે તો આ ધર્મ-ધ્વજ (રજોહરણ) છે, જો તને પસંદ પડે તો તે ગ્રહણ કર.’ એવું સાંભળી તે વાલક દોડતો ગુરુ પાસે જઈ ધર્મધ્વજને માથે ચઢાવી પ્રફુલ્લિત નેત્ર કરીને નૃત્ય કરવા લાગ્યો. રાજાએ કહ્યું કે—‘ આ પુત્ર ગુરુનો જ છે.’ સર્વ લોકો તે જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યા કે ‘એર ! આ ત્રણ વર્ષના વાલકનું જ્ઞાન તો જુઓ !’ પછી સઘળા સંઘના માણસો ગુરુ સહિત ઉપાશ્રયે આવીને પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

અનુક્રમે તે વાલક આઠ વર્ષનો થયો એટલે ગુરુએ તેને દીક્ષા દીધી. પુત્રના મોહથી મુગ્ધ થયેલી સુનંદાએ પણ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી ગુરુએ ‘ આ વાલક યોગ્ય છે’ એમ જાણી પોતાના સ્થાને (આચાર્યપદે) સ્થાપિત કર્યો. દશ પૂર્વ જાણનાર અને ઉગ્ર તપ કરનાર એવા વજ્રમુનિને પૂર્વભવના મિત્ર કોઈ દેવે આવીને વૈક્રિય લઘ્વિ અને આકાશગામિની વિદ્યા આપી.

એકદા વિદ્યા આદિ અતિશયોથી યુક્ત શ્રી વજ્રસ્વામી પાટલીપુત્ર નગર (પટના)-માં સમવસર્યા. વાંદવાને માટે નગરના લોકો આવ્યા. વજ્રસ્વામીએ પણ વિદ્યાના વલ્લથી પોતાનું રૂપ વિશેષ કરીને ધર્મદેશના આપી. તે દેશનાવડે લોકોનાં ચિત્ત વધુ આકર્ષીયાં અને પરસ્પર વોલવા લાગ્યા કે—‘ અહો ! આ ગુરુમહારાજનો રૂપને અનુસરતો જ ચાળીવિલાસ છે !’ પછી દેશનાની સમાપ્તિ થયે સર્વ લોકો સ્વસ્થાને ગયા અને તે દિવસ વ્યતીત થયો.

હવે તે નગરમાં ધનાવહ નામનો એક શેઠ વસે છે. તેને રુક્મિણી નામે ઘણી રૂપ-વતી પુત્રી છે. તેણે એક દિવસ કોઈ આર્યાના મુલ્યથી વજ્રસ્વામીના ગુણો સાંભળ્યા હતા, અને આર્યા પણ રુક્મિણીની પાસે વારંવાર વજ્રસ્વામીના ગુણોનું કથન કરતી હતી. તેથી તેના રૂપ, લાવણ્ય, વિદ્યા વિગેરે અતિશયોથી મોહિત થઈને રુક્મિણીએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે—‘ વજ્રસ્વામી શિવાય અન્યને હું પરણીશ નહિ.’ તેણે પોતાના પિતાને પણ કહ્યું કે—‘ હું વજ્રસ્વામી શિવાય અન્યને વરવાની નથી.’ આ પ્રમાણે કેટલોક કાલ વ્યતીત થયા પછી વજ્રસ્વામીનું આગમન સાંભળીને ધનાવહ શેઠ પુત્રી ઉપરના સ્નેહને લીધે બીજે દિવસે અનેક કોટિ રત્નો સહિત દેવાંગનાઓના કરતાં પણ વધારે સુંદર એવી અને અલંકૃત કરેલી પોતાની પુત્રીને લઈને ભગવાન વજ્રસ્વામી પાસે આવ્યા. શેઠ

હાથ જોડી વોલ્યા કે—‘હે ભગવન ! પ્રાણથી પણ અધિક વઢાલી ણી આ મારી કન્યાનું રત્નરાશિ સહિત પાણિગ્રહણ કરવા કૃપા કરો.’ ભગવાન વચ્ચસ્વામીનું કહ્યું કે “ હે ભદ્ર ! આ કન્યા મુગ્ધ છે. તે કંઈ પણ સમજતી નથી. અમે તો મુક્તિસ્પી કન્યાના આલિંગનમાં ઉચ્ચુક્ત હોવાથી અશુચિથી ભરેલી ણી સ્ત્રીઓમાં રતિ પામતા નથી. સ્ત્રીનું શરીર મલમૂત્રની શાળ છે. તેને સ્પર્શ કરવો ન પણ અનર્થકારી છે.” કહ્યું છે કે—

વરં જ્વલદયસ્તંભઃપરિરંભો વિધીયતે ।

ન પુનર્નરકદ્વારરામાજઘનસેવનમ્ ॥

“ પ્રજ્વલિત લોહાના થાંખલાને આલિંગન કરવું ન વધારે સારું છે, પણ નરકના દ્વારરૂપ સ્ત્રીના જઘનનું સેવન કરવું સારું નથી. ” માટે આ મોહના નિવાસરૂપ સ્ત્રીનો દેહ પ્રાણીઓને પાશરૂપજ છે. કહ્યું છે કે—

આવર્ત્તઃ સંશયાનામવિનયભવનં પત્તનં સાહસાનાં

દોષાણાં સન્નિધાનં કપટશતમયં ક્ષેત્રમપ્રત્યયાનામ્ ।

સ્વર્ગદ્વારસ્ય વિઘ્નં નરકપુરમુખં સર્વમાયાકરંડં

સ્ત્રીયંત્રં કેન મૃષ્ટં વિપમમૃતમયં પ્રાણિનામેકપાશઃ ॥

“ સંશયોનું વમલ, અવિનયનું ઘર, સાહસનું નગર, દોષોનો ભંડાર, હજારો કપટથી ભરેલું, અવિશ્વાસનું ક્ષેત્ર, સ્વર્ગદ્વારનું વિઘ્ન, નરકપુરનો દરવાજો, સર્વ પ્રકારની માયાનો કંઢીયો—એવું આ સ્ત્રીરૂપ યંત્ર કોણે સર્જ્યું હશે ? કે જે પ્રાણીઓને વિપમય છતાં અમૃતમય દેખાતું પાશરૂપ છે. ” માટે વ્રહ્મચારીઓને સ્ત્રીનો સંગજ કરવો યોગ્ય નથી અને તેનાં અંગોપાંગ પણ જોવાં યોગ્ય નથી. વળી—

સ્નેહં મનોભવકૃતં જનયંતિ ભાવ

નાભીભુજસ્તનવિભૂષણદર્શિતાનિ ।

વસ્ત્રાણિ સંયમનકેસવિમોક્ષણાનિ

મૂક્ષેપકંપિતકટાક્ષનિરીક્ષણાનિ ॥

“ સ્ત્રી કામદેવથી ઉત્પન્ન થયેલા સ્નેહને પેદા કરેછે, હાવભાવથી ભુજા, સ્તન, વિભૂષણ, વસ્ત્ર અને છુટા કરેલા કેશ દેખાડેછે, તેમજ અગુટીના આક્ષેપથી કંપિત કટાક્ષ

पूर्वक जुअेछे.” विषयी पण अधिक विषम एवा आ विषयोनुं वर्णन करवाथी पण सयुं, वळी मानस सरोवर उपर प्राप्त थयेलो, वने पक्षथी शुद्ध, सुमति हंसीथी युक्त निर्मळ ध्यानरूप मुक्ताफलमां आसवत, जड अने चैतन्यना तफावतने जाणनार अने भाव अने विभावतुं प्रथक्करण करनार एवा राजहंस तुल्य आत्माने रुधिर, मज्जा ने चरबी वडे पूर्ण एवा अपवित्र स्त्रीना देहरूपी कूपमां वसवुं उचित नथी, तेथी आ विवेक रहित जनोने योग्य एवी कथाथी पण सयुं. हे श्रेष्ठी ! जो मारा उपर तारी आ कन्यानो खरो प्रेम होय तो ते पोतानो अर्थ साधवा वडे मारा चित्तने भळे आनंदित करे. ए प्रमाणेनां श्रीवज्रस्वामीनां वचन सांभळीने ज्ञानरूपी दीपक जेने प्रदीप्त थयोछे, स्वभाव अने विभावतुं स्वरूप जेणे जाणेलुंछे अने अति हर्षथी अश्रुजळ जेनां नेत्रमांथी सवे छे एवी रूक्मिणीए हाथ जोडीने कहुं के ‘हे स्वामी ! आपनां कहेलां वचन प्रमाणे वर्तवाथी पण हुं कृतार्थ छुं.’ पछी धन सार्थवाहे तेने आज्ञा आपी एटले तेणे वज्र-स्वामीनी पासे दीक्षा ग्रहण करी अने सम्यक् प्रकारे चारित्र पालीने स्वर्गे गइ.

दश पूर्वने धारण करनार वज्रस्वामी अनेक भव्य जीवोना उपदेश देवावडे उद्धार करी आठ वर्ष गृहस्थपणामां रही, चुंमाळीश वर्ष गुरुसेवामां काढी, छत्रीश वर्ष युग-प्रधानपणे विचरी अष्टाशी वर्षतुं आयुष्य पूर्ण करी श्री महावीर स्वामीना निर्वाणथी पांचसो चोराशी वर्ष व्यतीत थयां पछी देवपणाने प्राप्त थया.

आनुंज नाम धर्म कहेवाय के जेमां आटला वधा प्रभाववाळामां पण आवा प्रकारनी निर्लोभता होयछे. अन्य जनोए पण वज्रस्वामीनी पेठे निर्लोभी थवुं एवो आ कथानो उपनय छे.

इति वज्रस्वामी कथा १६.

अंतेउर पुरबल वाहणेहिं, वरसिरिधरोहिं मुनिर्वसहा ।

कामेहिं बहुविहैहिय, छंदिजंता वि नेच्छंति ॥ ४९ ॥

“रमणिक स्त्रीओ, नगरो, चतुरंगिणी सेना अने हस्ति अश्वादि वाहनोए करीने, वरश्रीगृह एटले प्रधान द्रव्य भंडारे करीने अने बहु प्रकारना काम जे पांच इंद्रियोना विषयो तेणे करीने निर्मज्जित कर्मां छतां पण मुनिवृषभो (मुनिश्रेष्ठो) तेने इच्छता नथी.” ४९. एओ पोताना चारित्रधर्मनेज इच्छेछे.

छेओ भेओ वसणं आयासं किलेस भयं विवागो अ ॥

“હેદન, બેદન, વ્યસન તે કષ્ટ, આયાસ તે પ્રયાગ, ક્રેશ, ભય અને વિવાદ તે કલહ, મરણ, ધર્મભ્રંશ અને અરતિ આ સર્વ (અર્થથી) દ્રવ્યથી પ્રાપ્ત થાયછે. એ કારણ માટે અર્થ અનર્થોનું મૂલ છે.” ૫૦

કાન વિગેરે કપાવાં તે હેદન, નરવાર વિગેરેથી ભેદાવું તે અથવા સ્વજનાદિક સાથે ચિત્તમાં ભેદ પડવો તે બેદન, વ્યસન તે અનેક પ્રકારની આપત્તિ, આયાસ તે દ્રવ્યોપાર્જન માટે પોતાથી કરાતો શરીરનો ક્રેશ, ભય તે ત્રાસ તે પરિગ્રહથીજ ઉત્પન્ન થાય છે, દ્રવ્યને જ ભય હોયછે, વિવાદ તે પરસ્પર કલહ દ્રવ્યના કારણથી ઉત્પન્ન થાયછે, મરણ તે પ્રાણત્યાગ, ધર્મભ્રંશ તે જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ ધર્મથી પતિત થવું અથવા સદાચારનો લોપ થવો તે અને અરતિ તે ચિત્તોદ્વેગ, આ સર્વ દ્રવ્યના કારણથીજ ઉત્પન્ન થાયછે. માટે દ્રવ્ય સર્વથા ન્યાય્ય છે.

દોસસયમૂલ જાલં, પુવ્વરિસિંવિવાજિયં જંઙ્ વંતં ॥

અર્થ્યં વર્હસિ અર્ણથ્યં, કીર્સં અર્ણથ્યં તૈવં વર્સંસિ ॥ ૫૧ ॥

“હે મુનિ ! જો સંકટો દોષોનું મૂલ કારણ, મત્સ્યવંધનભૂત જાલની જેવું કર્મવંધનું હેતુભૂત હોવાથી જાલ, પૂર્વ મુનિઓએ વિશેષ પ્રકારે વર્જેલું, દીક્ષા ગ્રહણ કરતી વચ્ચે વમેલું-તજેલું અને નરકપાતાદિ અનર્થનું કારણ હોવાથી અનર્થરૂપ એવું અર્થ જે દ્રવ્ય તેને વહન કરેછે, રાખેછે તો પછી શામાટે ફોગટ તપ વિગેરે કષ્ટ કરેછે?” ૫૧ અર્થાત્ જો દ્રવ્ય પાસે રાખેછે તો પછી તપાનુષ્ઠાનાદિ નિષ્ફળછે; માટે સાધુને તો પરિગ્રહનો સર્વથા ત્યાગ એજ શ્રેષ્ઠ છે. અહીં પૂર્વ મુનિ મહારાજાઓએ એટલે વજ્રસ્વામ્યાદિકે વર્જેલું તજેલું કહ્યું એટલા ઉપરથી આધુનિક સમયના કર્મકાળાદિ દોષથી અર્થનું વહન કરવામાં તત્પર થયેલાઓનું વિવેકીઓએ આલંબન ન હેવું; આલંબન તો પૂર્વપુરુષોનું જ હેવું.

વહ વંધ મારણ સેહનાઓ, કોઓ પરિગ્ગ્રહે નૈત્થિ ।

તં જંઙ્ પરિગ્ગ્રહુચ્ચિય, જડ્ધર્મો તો નર્ણું પૈવંચો ॥ ૫૨ ॥

“વધ, વંધન, મારણ અને કદર્થનાઓ વિગેરે પરિગ્રહ મેલ્લવવામાં શું નથી જો બધું છે તો એમ જાણ્યા છતાં પણ પરિગ્રહ રાખવામાં આવે તો પછી નિશ્ચયે યતિધર્મ તે પ્રપંચ-વિહંવના માત્રજ છે અર્થાત્ દ્રવ્ય રાખવું ને યતિપણું વતાવવું તે નિઃકેવલ ઠગાઈ છે.” ૫૨

વિજ્ઞાંહરીહિં સહૃસિં, નરિદંદુહિંયાહિં અહમૈહંતીહિં ॥

જં પત્થિર્જંઙ્ તડિયો, વસુદેવો તં તવૈસ્સ ફેલં ॥ ૫૩ ॥

“ હર્ષ સહિત વિદ્યાધરીઓ અને એક વીજાની સ્પર્ધાવડે રાજપુત્રીઓ તે અવસરે વસુદેવ કુમારની (પાણિગ્રહણ નિમિત્તે) જે પ્રાર્થના કરી તે તેણે પૂર્વ ભવે કરેલા (વૈયાવચ્ચરૂપ અભ્યંતર) તપનું ફળ જાણવું. તે કારણ માટે પરિગ્રહને તજી દરને વાલ્ય અભ્યંતર તપ કરવો તેજ શ્રેષ્ઠ છે”. ૫૩

કિં આસિ નંદિસેણંસ્સ, કુલં જં હરિકુલંસ્સ વિરૂલસ્સ ।

આસી પિર્યામહો સુચરિણ વસુદેવનામુત્તિ ॥ ૫૪ ॥

“ શું નંદિષેણનું કુલ હતું ? નહોતું, તે તો દરિદ્રી તુચ્છ કુલવાળા બ્રાહ્મણ હતા. પરંતુ તે સદનુગ્રાનથી વિશાલ એવા હરિવંશ કુલના યાદવોના વસુદેવ નામે પિતામહ થયા તે કારણ માટે કુલથી શું ? સદનુગ્રાન જ આચરવા યોગ્ય છે.” ૫૪

અહીં નંદિષેણનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૭

નંદિષેણની કથા.

મગધ દેશમાં નંદિ નામના ગામમાં ચક્રધર નામે ચક્રને ધારણ કરનાર એક દરિદ્રી વિપ્ર રહેતો હતો. તેને સોમિલા નામે સ્ત્રી હતી. તેને નંદિષેણ નામે પુત્ર થયો. તે પુત્રનો જન્મ થતાં જ તેના માતાપિતા મરણ પામ્યા. તેથી તેના મામાએ તેને પોતાને ઘેર લાવી મોટો કર્યો. પરંતુ યુવાવસ્થામાં પણ તે કદૂપો, મોટા માથાવાળો, મોટા પેટવાળો, વાંકા નાકવાળો, ટીંગળો, વિકૃત નેત્રવાળો, તુટેલા કાનવાળો, પીઠા કેશવાળો, પગે લંગડો, પીઠ ઉપર ઘ્રાણવાળો, દૌર્ભાગ્યનું નિધાન અને સ્ત્રીઓને અપ્રીતિપાત્ર થયો. તે વાલક મામાને ઘેર ચાકરનું કામ કરતો હતો તે જોઈ લોકોએ તેને કહ્યું કે—‘અરે! નિર્ભાગ્ય શિરોમણિ ! તું પર ઘરે દાસત્વ શામાટે કરે છે ? વિદેશ જઈ, પૈસો મેલ્લવીને સ્ત્રી પરણ. લોકોક્તિ પણ એવી છે કે ‘સ્થાનાંતરિતાનિ ભાગ્યાનિ’ પુરુષનું પ્રારબ્ધ સ્થાનાંતરિત હોય છે એટલે તે સ્થાનનો ફેરફાર કરવાથી પ્રગટ થાય છે.’ આ પ્રમાણેનાં લોકોનાં વચન સાંભળીને અન્ય સ્થાને જવાને ઉત્સુક થયેલા ભાણેજને તેના મામાએ કહ્યું કે—‘તું પરદેશ શામાટે જાય છે ? મારા ઘરની અંદર સાત પુત્રીઓ છે. તેમાંની એકની સાથે તારો વિવાહ કરીશ, માટે અહીંજ મારા ઘરમાં રહે.’ તે સાંભળી નંદિષેણ તેના મામાને ઘેરજ રહ્યો અને પૂર્વવત્ કામ કરવા લાગ્યો. એક દિવસ નંદિષેણને તેના મામાએ પોતાની સાતે કન્યાને વતાવ્યો અને તેને પસંદ કરવાનું કહ્યું. સાતે કન્યાઓએ કહ્યું કે—‘હે તાત ! અમે આત્મહત્યા કરશું પણ નંદિષેણને વરશું નહિ.’ આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને નંદિષેણ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘અરે ! આમાં મારાં કર્મનોજ દોષ છે, એનો કાંઈ દોષ નથી. કરેલાં કર્મ ભોગવ્યા વિના ક્ષય પામતાં નથી.’ કહ્યું છે કે—

કર્મણો હિ પ્રધાનત્વં, કિં કુર્વન્તિ શુભા ગ્રહાઃ ।
વસિષ્ઠદત્તલગ્નોઽપિ, રામઃ પ્રવ્રજિતો વને ॥

“કર્મનુંજ પ્રધાનત્વ છે, તેમાં શુભ ગ્રહો પળ શું કરે? રામને ગાત્રીનું વેસવાને માટે વસિષ્ઠ મુનિએ મુદ્દર્ત આપેલું હતું છતાં પણ તે મુદ્દર્તે તેને વનમાં જવું પડ્યું.”

આ પ્રમાણે વિચારી દુઃસ્વર્ગમિત વૈરાગ્યવદે તે મામાના ઘરમાંથી નીકળી ફરતો ફરતો રત્નપુર નગરે ગયો. ત્યાં ઉપવનના કોઈ એક ભાગમાં વલ્લરહિત થઈ ક્રીડા કરતું કામરસથી ડન્મત્ત થયેલું, પરસ્પર ગાઢ આલિંગનથી જોડાયેલું સ્ત્રીપુરુષનું જોડું જોઈ નંદિષેષ મનમાં વહુજ ચિન્ન થયો અને આત્મહત્યા કરવા માટે વનમાં ગયો. ત્યાં તેને સુશ્ચિત્ત નામના મુનિ મળ્યા. મુનિએ કહ્યું કે—‘હે મુગ્ધ! આવા અજ્ઞાન મૃત્યુથી તને શો લાભ થવાનો છે? પૂર્વે અનંતીવાર વિપયાદિકના સેવનથી કોઈ પણ પ્રકારની સિદ્ધિ થઈ નથી; માટે કાંઈક ધર્મકાર્ય કર કે જેથી કાર્યસિદ્ધિ થાય. આ સર્પની ફળ જેવા ભયંકર અને પરિણામે અતિ કટુ એવા વિષયમુક્તથી શો લાભ છે? વહી રોગનો મંદાર એવું આ શરીર પણ અનિત્ય છે.’ કહ્યું છે કે—

પળકોડી અહસઙ્ગી, લલ્લવા નવનવદ્ સહસ્સ પંચસયા ।

ચુલસી અહિઆ નિરણ, અપદ્મણામિ વાહિઓ ॥

“સાતમી નરકના અપ્રતિષ્ઠાન નામના નરકાવાસમાં પાંચ ક્રોડ અહસઙ્ગ લલ્લવાનું હજાર પાંચસો ને ચોરાશી વ્યાધિઓ છે.”

તેથી આ અનિત્ય દેહવદે સારભૂત એવા ધર્મને અંગીકાર કર. કારણકે આ મનુષ્યભવ અત્યંત દુર્લભ છે અને તે ધર્મ વિના વ્યર્થ છે. કહ્યું છે કે—

સંસારે માનુષ્યં સારં, માનુષ્યે ચ કૌલિન્યમ્ ।

કૌલિન્યે ધર્મિત્વં, ધર્મિત્વે ચાપિ સદયત્વમ્ ॥

“સંસારમાં મનુષ્યજન્મ સારરૂપ છે, મનુષ્યજન્મમાં કુલિનપણું -સારરૂપ છે, કુલિનપણામાં ધર્મ પાલવો એ સારરૂપ છે અને ધર્મ પાલવામાં પણ દયાયુક્ત થવું એ સારભૂત છે.”

૧ આ પ્રમાણેના વ્યાધિ સત્તાગત સર્વ શરીરમાં રહેલા હોય છે. ફક્ત સાતમી નરકના નારકાને વિષાક્રોદયે વર્તે છે અને અન્ય જીવોને વિષાક્રમાં વર્તતા નથી, પરંતુ મનુષ્યશરીરના સાડાત્રણ કોડ રોમ-ગળા ઝંદવાય છે તેની સાથે સંબંધ કરતાં એકેક રોમરાયે પોળાવવે વ્યાધિઓ ગણી શકાય છે.

આ પ્રમાણેની ગુરુમહારાજની અમૃત તુલ્ય દેશના સાંભળીને વિષયતાપથી નિવૃત્ત થઈ તેણે ગુરુ પાસે દીક્ષા લીધી, અને ઉગ્રવિહારીપણે ગુરુની સેવા કરતાં વિચરવા લાગ્યા. તેઓ છઠ્ઠ છઠ્ઠને અંતે પારણું કરવા લાગ્યા અને અત્યંત વૈરાગ્યથી મનને પૂર્ણ કરી ‘દરરોજ મારે પાંચશેં સાધુઓની વૈયાવચ્ચ કરવી’ એવો નિયમ ગ્રહણ કર્યો. સાધુની વૈયાવચ્ચનું મોટું પુણ્ય છે. કહું છે કે—

વૈયાવચ્ચં નિયયં, કરેહ ઉત્તમગુણે ધરંતાણં ।

સર્વં કિર પહિવાઈ, વૈયાવચ્ચં અપ્પહિવાઈ ॥

“ઉત્તમ ગુણ ધારણ કરનારાઓની વૈયાવચ્ચ નિરંતર કર. કારણકે સર્વ ગુણ પ્રતિ-
પાતિ છે અને વૈયાવચ્ચ ગુણ અપ્રતિપાતિ છે.”

આ પ્રમાણે વિચારીને નંદિપેણ મુનિ ગામમાં આહાર પાળી વહોરી લાવી પછી પોતે સાધુઓને અર્પણ કરીને પારણું કરે છે. આ કારણથી સંઘની અંદર તેની ઘણી પ્રશંસા થઈ. એક દિવસ સૌધર્મ દ્વંદ્વે નંદિપેણના નિયમની પ્રશંસા કરી, તેને નહિ સર્દ-
હતા વે દેવો નંદિપેણના નિયમની પરીક્ષા કરવાને માટે રત્નપુરે આવ્યા. એક દેવ નગર
બહાર ઉદ્યાનમાં ગ્લાન મુનિનું રૂપ ધારણ કરીને રહ્યો, અને વીંજો દેવ મુનિને રૂપે નગ-
રની અંદર જ્યાં નંદિપેણ મુનિ છઠ્ઠનું પારણું કરવા વેસેછે ત્યાં આવ્યો. જેવામાં પહેલો
ગ્રાસ (કોલીઓ) મુખમાં મુકેછે તેવામાં પેલો સાધુવેષવાળો દેવ ત્યાં આવીને બોલ્યો
કે—‘અરે! નંદિપેણ! મારા ગુરુ નગરની વહાર ઉદ્યાનમાં અતિસારના રોગથી પીડા પામેછે
અને તું વૈયાવચ્ચ કરનાર કહેવાય છે છતાં નિશ્ચિતપણે ભોજન કરવા કેમ વેઠોછે?’
તેવાં વચન સાંભળતાંજ હાથમાં લીધેલો ગ્રાસ છોડી દઈ આહાર ઉપર વસ્ત્ર ઢાંકીને તે
સાધુ સાથે નંદિપેણ મુનિ વહાર ચાલ્યા. સાધુદેવે કહું કે ‘અરે! પ્રથમ દેહશુદ્ધિ
કરવાને માટે તું જલ લઈ લે.’ એટલે નંદિપેણ જલ વહોરવા ચાલ્યા. પરંતુ તે જ્યાં
જ્યાં જાયછે ત્યાં ત્યાં અશુદ્ધ જલ મળેછે તોપણ તે સ્વિચ્છ થતા નથી. એ પ્રમાણે આસ્વા
નગરમાં વેવાર ફરતાં છતાં દેવના ઉપરોધથી તેને શુદ્ધ જલ મળ્યું નહિ. ત્રીજી વાર જલ
લેવા ફરતાં લાભાંતરાય કર્મના ક્ષયોપશમની પ્રવચ્ચતા થવાથી અને તપલબ્ધિથી દેવે
કરેલો ઉપરોધ નિવૃત્ત થતાં શુદ્ધ જલ મળ્યું, તે જલ લઈને દેવમુનિની સાથે વનની
અંદર ગ્લાન મુનિ પાસે આવ્યા. ગ્લાન મુનિએ નંદિપેણને ઘણાં કર્કશ વચનો કહ્યાં,
પરંતુ નંદિપેણ પોતાનો જ દોષ જુએછે. મનની અંદર જરાએ ક્રોધથી કલુષિત થતા નથી.
તેણે કહું કે ‘હે ગ્લાન મુનિ! મારો અપરાધ ક્ષમા કરો.’ એટલું બોલી તેનું શરીર જલ-
હિં સાફ કરી કહું કે ‘હે સ્વામી! આપ ઉપાશ્રયે પધારો, જેથી ઔષધ કરવા

વહે. સમાધિ પમાડી શકાય.' દેવસ્થ સાધુન કહું કે- 'હે નંદિપેણ ! મારા શરીરમાં ચાલવાની શક્તિ નથી તેથી હું કેવી રીતે આવું ?' ત્યારે નંદિપેણ ગ્લાન મુનિને પોતાની શ્વાંધ ઉપર બેસાડીને ચાલ્યા. માર્ગમાં તેણે તેના ઉપર અતિ દુર્ગંધવાળી અશ્વાધે કરી અને 'અરે નંદિપેણ ! તને ધિક્કાર છે. કારણકે તું ઉતાવળો ઉતાવળો ચાલે છે, તેથી મને વધુ કષ્ટ થાય છે.' इत्यादि કટુ વાક્યથી તેની વધુ તર્જના કરે છે, પરંતુ નંદિપેણ તો તીવ્રતર શુભ પરિણામવાળા થયા સતા ચિંતવે છે કે 'આ મહાત્મા કેવી રીતે સ્વસ્થ (નિરોગી) થશે ?' આમ વિચારીને તે બોલ્યા કે- 'અરે ગ્લાન મુનિ ! મારું દુષ્કૃત્ય મિથ્યા થાઓ. હવે હું તમને સારી રીતે લઈ જઈશ' એમ બોલતા આગળ ચાલવા લાગ્યા. પછી દેવે વિચાર કર્યો કે 'અહો ! આ મુનિને ધન્ય છે ! કેમ કે તેને અત્યંત સ્વેદ પમાડ્યા છતાં તે જરા પણ ચાલિત થયા નહિ. માટે ઇંદ્રનું વચન સત્ય છે. 'આ પ્રમાણે વિચાર કરી દેવમાયાને સંહરી લઈ દિવ્ય રૂપ ધારણ કરીને બોલ્યા કે- 'હે સ્વામી ! ઇંદ્રે જેવી રીતે તમારું વર્ણન કર્યું હતું તેવું જ મેં જોયું. પાવિત્ર આત્માવાળા તમને ધન્ય છે ! તમેજ ક્રોધને જીત્યો છે. મારો અપરાધ क्षमा કરો.' આ પ્રમાણે વારંવાર કરી નંદિપેણ મુનિના પગમાં પડી તે દેવ પોતાને સ્થાને ગયો.

ગોશીર્ષચંદનથી જેના શરીર ઉપર લેપ કરાયેલો છે એવા નંદિપેણ મુનિ પોતાને સ્થાને આવ્યા. પછી ઘણા કાલ સુધી વૈયાવચ્ચ કરી નાના પ્રકારના અભિગ્રહોને પાલ્તાં દુષ્કર તપ કર્યું. વાર હજાર વર્ષ પર્યંત ચારિત્રધર્મ પાલી પ્રાંતે સમયે સંલેખના કરીને દર્શના સંથારા ઉપર બેસી ચતુર્વિધ આહારનો ત્યાગ કર્યો. હવે તે સમયે તેવા કોઈ પ્રકારના કર્મનો ઉદય થવાથી પોતાનું સંસારીપણાનું દુર્ભાગ્ય યાદ કરી નંદિપેણ મુનિએ એવું નિયાણું કર્યું કે 'આ તપચારિત્રાદિના પ્રભાવથી હું આવતા મનુષ્યભવમાં સ્ત્રીપ્રિય થઈ.' એ પ્રમાણે નિદાન કરી, મરણ પામીને આઠમા સહસ્રાર દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

દેવલોકથી ચ્યવીને નંદિપેણનો જીવ સોરીપુર નગરમાં અંધકાવિષ્ણુ રાજાની સુભદ્રા રાણીની કુસિમાં સમુદ્રવિજય આદિ નવ મોટા ખાઈઓ પછી વસુદેવ નામે નાના ખાઈ તરીકે જન્મ્યો. તેણે પાછલા ભવમાં નિદાન કરેલું હોવાથી તે આંતે સૌંદર્યવાન સુભગ અને લોકપ્રિય થયો. તે નિશ્ચિતપણે નગરમાં સ્વેચ્છાએ ફરે છે. તેનું રૂપ જોઈ મોઢ પામેલી નગરવાસી સ્ત્રીઓ ઘરકામ છોડી તેની પાછલ ભંમ્યા કરે છે. લાજવાળી કુલવાન સ્ત્રીઓ પણ પોતાનો ધર્મ તજી દે છે. આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓનું વ્યાકુલપણ જાણી આકુલ થયેલા નગરવાસી લોકોએ સમુદ્રવિજય પાસે આવી અરજ કરી કે "સ્વામિન્ ! આ

वसुदेवने घरनी अंदरज राखवा जोइए. कारणके तेना रूपथी मोहित थयेली पौरस्त्री-ओए कुलाचार आदिनो पण त्याग करेल छे. तेने लीधे कुलांगनाना आचारनी हानि याय छे, अने आ अनाचारने नहि अटकाववार्थी तमारो पण दोष गणाय छे. ” ए प्रमाणे सांभळीने समुद्रविजये वसुदेवने योग्य रीते शिखामण आपीने महेलनी अंदर राख्या. ते त्यां कलाभ्यास करवा लाग्या.

एक दिवसे उनाळानी ऋतुमां शनिवादेवीए गोशीर्षचंदन घसी सोनानुं कचोळुं भरी दासीना हाथे पोताना पति समुद्रविजयने भोकल्युं. मार्गमां वसुदेवे बळात्कारथी लइ तेनुं पोताना शरीर उपर विलेपन कर्युं. तेथी दासीए कहुं के—अटकचाळा छो तेथीज आवा गुप्तिस्थानमां राखवामां आव्या छे. पछी ते संवंधी बधो व्यतिकर सांभळीने पाछली रात्रे एकाकी नगरनी बहार नीकळी कोइ स्थानेथी एक मृतक लइ आवी दर-वाजा पासे तेने वाळीने पछी लख्युं के—‘वसुदेव अत्र बळी मुओछे, तेथी हवे नगरना सर्व लोकोए सुखेथी रहेवुं.’ आ प्रमाणे लखीने ते नगरमांथी नीकळी गया. प्रातः-काळे समुद्रविजये ते वात सांभळीने अति शोक कर्यो अने विचारवा लाग्या के—‘अरे ! आ मानीए दुष्कुलने उचित शुं कर्युं ? पण हवे शुं करीए ? भावि कोइ प्रकारे अन्यथा थतुं नथी.’ वसुदेव पण पृथ्वीमां भ्रमण करता सता नवां नवां रूप, नवा नवा वेष ने नवां नवां आचरणोथी भाग्यवशात् हजारो विद्याधरनी कन्याओ अने हजारो राजक-न्याओ परण्या. ए प्रमाणे एकसो बीस वर्ष पर्यंत देशाटन करतां तेणे ७२००० स्त्री-ओनुं पाणिग्रहण कर्युं. पछी रोहिणीना स्वयंवरमां आवीने कुब्जरूपथी तेने परणी, यादवो साथे युद्ध करी, चमत्कार देखाडी, पोतानुं स्वरूप प्रगट करी समुद्रविजय आदिने आनंद उत्पन्न कर्यो. लोको आश्चर्य पाમ्या अने कहेवा लाग्या के “अहो ! आना पूर्व पुण्यनो प्राग्भार तो बहु विशेष जणाय छे.” पछी स्वजनोनी साथे वसुदेव सोरीपुर नगरे आव्या अने छेवटे देवक राजानी पुत्री देवकीनुं पाणिग्रहण कर्युं. ते देवकीनी कुक्षिथी श्रीकृष्ण वसुदेव उत्पन्न थया अने तेना पुत्रो शान्द, प्रद्युम्न विगेरे थया. आ प्रमाणे वसुदेव हरिवंशना पितामह थया.

आ सघळुं पूर्व भागमां आचरेला वैयावच्च रूप अभ्यंतर ने छट्ट अट्टमादि बाह्य तपनुं फळ जानवुं. ए प्रमाणे बीजाओए पण वने प्रकारनां तपने विषे प्रयत्न करवो.

सपरक्रम राउलवाँइएण, सिंसे पलाविँए निअँए ।

गयसुकैमालेण खमा, तहाँ कयाँ जँहँ शिँवं पँतो ॥ ५५ ॥

“પરાક્રમવાળા અને રાજાના વંધુ વધુ લાલનપાલન કરેલા એવા ગજસુકમાઝ મુનિએ પોતાનું મસ્તક વઢતે સતે પળ એવી ક્ષમા કરી કે જેથી તેઓ મોક્ષ પ્રત્યે પામ્યા.” અહીં ગજસુકમાઝનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૮.

ગજસુકમાઝની કથા.

દ્વારિકા નગરીમાં શ્રી કૃષ્ણ નામે વામુદેવ રાજા હતા. તેની માતા દેવકી નામે હતી. ત્યાં શ્રી નેમિનાથ જિનેશ્વર સમવસર્યા. દેવોળ આવીને સમવસરણ કર્યું. નેમિનાથ ભગવાને દેશના આપી. સભાજનો પોતપોતાના સ્થાને જતાં મદિલપુરમાં રહેનારા છ ભાઈ સાધુઓ ભગવાનની આજ્ઞા લઈ છટ્ટને પારણે વંચના સંચાંદ ત્રણ ભાગે નગરીમાં ભિક્ષા અર્થે નીકળ્યા. તેમાંના પહેલા વે મુનિ ફરતાં ફરતાં દેવકીના મંદિરે આવ્યા. તેમને જોઈને મનમાં અતિ હરખાતી દેવકીએ લાહુવડે પ્રતિલામ્યા. તેઓના ગયા પછી વીજા વે મુનિ પણ ત્યાંજ આવ્યા. તેમનું પણ દેવકીએ ભાવ પૂર્વક મોદક વહોરાવી સન્માન કર્યું. તેઓના ગયા પછી દેવયોગે ત્રીજા વે મુનિ પણ આવ્યા. સરસ્વી આકૃતિવાળા અને અતિ હલ્લાસ ઉત્પન્ન કરનારા તેમને જોઈને દેવકી વિચાર કરવા લાગ્યા કે ‘આ પ્રમાણે એક ને એક ઠેકાણે ત્રીજીવાર આહારમાટે આવવું શુદ્ધ સાધુઓને ઘટવું નથી; તેથી આનું શું કારણ હશે?’ એ પ્રમાણે વિચાર કરી તેમને પૂછ્યું કે—“હે મહા-નુભાવ! આ દ્વારિકા નગરી વધુ વિશાલ છે, તેમાં શ્રાવકો પણ ઘણા છે; તે છતાં વારેવારે અહીં આવવાનું પ્રયોજન શું છે? શું આ નગરીમાં આહાર મળતો નથી? અથવા શું સાધુઓ વધારે છે? કે ભૂલથી આવવું થયું છે?” એ પ્રમાણે દેવકીએ પૂછવાથી તે સાધુ બોલ્યા કે—“હે સુશ્રાવિકા! અમે છ ભાઈઓ છીએ. છટ્ટને પારણે પ્રથક્ પ્રથક્ વહોરવા નીકળતાં જુદા જુદા તમારે ઘેર આવેલા છીએ. અમે એક સરસ્વી આકૃતિવાળા હોવાથી તમને સંશય ઉત્પન્ન થયેલો છે.” તે સાંભળી દેવકીએ વિચાર કર્યો કે “આ છએ મુનિ સરસ્વી આકૃતિવાળા છે અને કૃષ્ણ જેવા દેશાય છે. મને પણ એઓને જોવાથી પુત્રદર્શન તુલ્ય આનંદ થાય છે. પૂર્વે પણ અતિસુક્ત મુનિએ મને કહ્યું હતું કે ‘તને આઠ પુત્ર થશે.’ તેથી આ મારા પુત્રો તો નહિ હોય?” એવો સંદેહ તેને થયો. વીજે દિવસે તે નેમીશ્વર ભગવાન પાસે ગઈ અને વાંદીને પૂછવા લાગી કે—“હે સ્વામિન્! ગઈ કાલે છ સાધુઓના દર્શનથી મને ઘણો આનંદ થયો, તેથી તે ઉપરના અતિ સ્નેહનું શું કારણ છે?” ભગવાને કહ્યું કે—“એ છએ સાધુઓ તારા પુત્રો છે. કંસના મયથી હરિણગમેષી દેવે તેને જન્મતાંજ ઉપાડી તેને વદલે સુલસાના મૃતક પુત્રો મૂકીને મદિલપુરમાં નાગપત્ની સુલસાના ઘરે તેમને સોંપ્યા હતા.”

तेओ मोटा थया. युवान वय पामतां तेओने वत्रीश वत्रीश कन्याओ परणावी. तेओए मारी देशना सांभळीने वैराग्य प्राप्त थवाथी संसारनो त्याग करी चारित्र ग्रहण कर्तुं. तेओ कायम छठनो तप करवा लाग्या. आजे छठने पारणे मारा आदेशथी नगरीमां आहार अर्थे, नीकळ्या, अने तमारे घेर प्रथक् प्रथक् जोडले आव्या. तेमने जोवाथी पुत्रसंबंधने लीधे तमने हर्ष उत्पन्न थयो. ”

आ प्रमाणे भगवाननां वचन सांभळीने देवकी घरे आवी पश्चात्ताप करती सती मनमां विचारवा लागी के ‘विकसित मुखवाळा अने कोमळ हाथ पगवाळा पोताना पुत्रने जे रमाडे छे अने खोळामां वेसाडेछे ते स्त्रीने धन्य छे ! हुं तो अधन्य अने दुर्भागी छुं; कारणके में मारा एक पुत्रने पण रमाड्यो नथी.’ आ प्रमाणे चिंता-युक्त थइने भूमि तरफ दृष्टि राखी रहेला पोतानी माता देवकीने कृष्णे दीठा, एटके तेमणे चिंतानुं कारण पूछ्युं. देवकीए चिंतानुं कारण कही बताव्युं. पछी मातानो मनोरथ पूर्ण करवा माटे अष्टम तप करीने तेणे देवनुं आराधन कर्तुं. देवे आवीने वरदान आप्युं के ‘देवकीने पुत्र थशे, पण ते घणा काळ सुधी घरमां रहेशे नहि.’ एवुं कही देव स्वस्थाने गयो.

अनुक्रमे सिंहना स्वप्नथी सूचित पुत्र थयो. तेनुं नाम गजसुकमाल राखवामां आव्युं. क्रमे करीने ते आठ वर्षनो थयो. माताना आग्रहथी तेने सोमिल ब्राह्मणनी आठ पुत्री परणावी. पछी नेमीश्वर भगवाननी देशना सांभळी संसारनी असारता जाणी गजसुकमाले चारित्र ग्रहण कर्तुं; अने प्रभुनी आज्ञा लई स्मशानभूमिमां कायो-त्सर्ग मुद्राए रंहा.

ते अवसरे फरतां फरतां त्यां आवेला सोमिले तेने जोइने कहुं के—‘आ दुष्टे मारी निरपराधी बाळाओने फोगट परणीने वगोवी.’ आ प्रमाणे उत्पन्न थयेळ छे द्वेष जेने एवा सोमिले तेना मस्तक उपर माटीनी पाळ बांधीने तेमां धगधगता अंगारा भर्या. अग्निवडे मस्तक बळतां छतां पण गजसुकमाले अपूर्व क्षमा धारण करी अने शुक्र ध्या-नवडे अंतकृत केवली थइने मोक्षे गया.

वीजे दिवसे श्रीकृष्ण प्रभुने वांदवा आव्या. तेणे प्रभुने पूछ्युं के—‘गजसुकमाल क्यां छे?’ भगवाने कहुं के—‘तेणे पोतानुं काम साधी लीधुं.’ एम कहीने पछी तेनुं अचळुं वृत्तांत कहुं. कृष्णे कहुं के—‘हे स्वामिन् ! आ कुकर्म कोणे कर्तुं?’ भगवाने कहुं के—‘तने जोइने जेनुं हृदय फाटी जाय ने मृत्यु पामे तेनाथी ए कार्य थयुं छे एम समजजे.’ शोकमग्न थयेळ कृष्ण नगर तरफ पाछा आवता हता तेवामां तेने सोमिल

સામો મલ્લ્યો. મયથી નાસતાં તેનું હૃદય ફાટી જવાથી તે મરણ પામીને ઋષિત્યાના પાપથી સાતમી નરકે ગયો.

ધૈર્યવાન ગજમુકમાલે જે પ્રમાણે ક્ષમા ધારણ કરી તે પ્રમાણે અન્ય પ્રાણીઓ પણ સમગ્ર સિદ્ધિને દેનારી ક્ષમા ધારણ કરવી એવો આ કથાવડે ઉપદેશ છે.

રાયકુંલેસુવિ જાયો, મીયો જરમરણમૈભવસહીણં ।

સૌહુ સંહંતિ સંવં, નીયાર્ણવિ પેસંપેસાણં ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—“ રાજકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા છતાં પણ જરા મરણ ને ગર્ભાવાસનાં દુઃખથી મય પ્રામેલા એવા મુનિ પોતાના દાસના કરેલા સર્વ ઉપસર્ગો પણ સહન કરે છે.” ॥ ૫૬ ॥

પર્ણમંતિ યં પુર્વૈયરં, કુલંયા નં નમંતિ અકુલંયા પુરિસા ।

પર્ણંઓ પુર્વિં ર્હ જઈ-જૈણસ્સ જૈહ ચક્રવટ્ટિંમુણી ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—“ કુલવાન પુરુષો પ્રથમ નમે છે, અકુલીન નમતા નથી. અહીં જેમ ચક્રવર્તી મુનિ (પૂર્વના) યતિજનને પ્રથમ નમ્યા (તેનું દૃષ્ટાંત જાણવું). ૫૭. અર્થાત્ પોતે છ સ્વં-ડની ઋદ્ધિ છોડીને મુનિ થયેલા છતાં પૂર્વના-દીક્ષા પર્યાયે જ્યેષ્ઠ મુનિને ચક્રવર્તી મુનિ પ્રથમ નમ્યા ”. ૫૭.

જૈહ ચક્રવટ્ટિંસાહુ, સામાઙ્ગસાહુણ નિરુવ્વયારં ।

મણિંઓ નચેવં કુવિંઓ, પર્ણંઓ વહૂઅંતણ ગુણેણં ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—“ જેમ ચક્રવર્તી સાધુને (પ્રથમ વીજા મુનિઓને નમસ્કાર ન કરવાથી) સામાન્ય સાધુણ નિષ્કુરપણે તુંકારો કરીને કશું કે (તું આ તારાથી દીક્ષાપર્યાયે મોટા મુનિઓને વંદના કર) તથાપિ તે વિલકુલ કોપાયમાન થયા નહિ અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર ગુણવડે શ્રેષ્ઠ-વહુપણાવાળા મુનિઓને નમ્યા.” ૫૮.

અહીં સામાન્ય સાધુ તે દીક્ષાપર્યાયે લઘુ સમજવા.

તે ધન્નાં તે સાહુ, તેસિં નમો જે અકજ્જ પરિવિરયા ।

ધીરાં વયં મંસિહારં-વંરંતિ જૈહ થૂલિંમંદમુણી ॥ ૫૯ ॥

ગાથા ૫૬—મીતાઃ ત્રસ્તાઃ સાહુ.

ગાથા ૫૮—ચક્રવટ્ટિ. સાહુ. સાહુણા, સાહુણ. નિરુવ્વયારં.

ગાથા ૫૯—પરિવિરયા. થૂલમંદમુણી.

अर्थ—“ ते पुरुष धन्य-कृतपुण्य, ते साधु-सत्पुरुष, ते पुरुषने नमस्कार थाओ के जे अकार्यथी निवृत्त थया छे. एवा धीर पुरुषो जेम स्थूलिभद्र मुनिए आचर्युं तेम व्रत जे चतुर्थ व्रत ते असिधार सदृश-खड्गनी धार उपर चालवानी जेवुं आचरे छे-पाले छे.” ५९.
अहीं श्रीस्थूलिभद्रनुं दृष्टांत जाणवुं. १९.

श्री स्थूलिभद्रनुं दृष्टांत.

पाटलीपुरमां नंद नामे राजा हतो. तेने शकडाल नामे नागरब्राह्मण ज्ञातिनो मंत्री हतो. तेने लाच्छलदे नामनी स्त्री हती. तेने स्थूलिभद्र नामे मोटो पुत्र हतो अने बीजो श्रीयक नामे हतो, तथा यक्षा आदि सात पुत्रीओ हती. स्थूलिभद्र युवावस्थामां विनोद करतो सतो एक दिवस मित्रोथी परिवृत्त थइ वन जोवाने गयो. पाछो आवतां तेने कोशा नामनी वेश्याए जोयो. तेना रूपथी मोहित थयेली ते वेश्याए तेने वात करवाना मिषथी खोदी करी चातुर्यगुणथी तेनुं चित्त वश करी लीधुं. स्थूलिभद्र पण तेना गुण ने रूपथी रंजित थइ ते वेश्याने घेर रह्यो; अने तेनी साथे विषयसुख भोगवतो सतो ते नवा नवा विनोद करवा लाग्यो. तेना पिता पण पुष्कळ द्रव्यमोकलवा वडे तेनुं इच्छित पूर्ण करवा लाग्या. ए प्रमाणे त्यां वार वर्ष सुधी रहेला स्थूलिभद्रे साडीवार क्रोड सोनामहोरनो व्यय कर्यो. ते अवसरे वररुचि ब्राह्मणे करेला प्रयोगथी शकडाल मंत्रीनुं मरण थयुं. ते वखते नंद राजाए श्रीयकने प्रधानपद आपवाने माटे बोलाव्यो. त्यारे श्रीयके कहुं के—‘ हे स्वामी ! मारो मोटो भाइ कोशा वेश्याने घेरे छे, ते प्रधानपदने योग्य छे.’ नंदे तेने बोलाववाने सेवको मोकल्या. ते आव्यो. तेने मंत्रीपद आपतां तेणे एकाएक न स्वीकार्युं. राजाए कारण पूछतां स्थूलिभद्रे कहुं के—‘स्वामिन्! विचार करीने ग्रहण करीश.’ राजाए विचार करवानी रजा आपी, एटले अशोकवाटिकामां एकांत स्थळे जइने विचार करवा लाग्यो के—‘ आ संसारमां कोइ कोइनुं नथी. सर्व स्वार्थी छे.’ कहुं छे के—

वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगाः शुष्कं सरं सारसाः ।

पुष्पं पर्युषितं त्यजन्ति मधुपा दग्धं वनांतं मृगाः ॥

निर्द्रव्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका भृष्टं नृपं सेवकाः ।

सर्वः स्वार्थवशाज्जनोभिरमते नो कस्य को वल्लभः ॥

“ पक्षीओ फळ विनाना वृक्षनो, सारस पक्षीओ जळ विनाना सरोवरनो, भ्रमरो मायेलां पुष्पोनो, मृगो वळेला वननो, गणिका निर्धन पुरुषनो अने सेवकओको

રાજ્યભ્રષ્ટ થયેલા રાજાનો ત્યાગ કરે છે. માટે સર્વ સ્વાર્થને વશ થઈને રમ્યા કરે છે. વાકી વાસ્તવિક રીતે કોઈ કોઈને પ્રિય નથી. ” “ જ્યારે મારા પિતા રાજ્યનાં અનેક કાર્યો કર્યા છતાં પ્રતિ કુમૃત્યુથી મરણ પામ્યા તો મને આ રાજ્યમુદ્રાથી શું સુખ મળશે. માટે આ અનર્થના કારણભૂત રાજ્યમુદ્રાને ધારણ કરવી તેને ધિક્કાર છે ! અને આ વિષય સુખને પણ ધિક્કાર છે ! કે જેથી તેને વશ થયેલા એવા મને પિતાના મરણની પણ સ્વર પડી નહિ. ” એ પ્રમાણે વિચાર કરી, વૈરાગ્યપરાયણ થઈ, પંચમુષ્ટિ લોચ કરી, શાસન-દેવીએ આપેલા સાધુવેષને ધારણ કરી, રાજાની સભામાં આવીને તેણે ધર્મલાભ આપ્યો. આ જોઈ સકલ સભા આશ્ચર્ય પામી. નંદ રાજાએ પૂછ્યું કે- ‘ આ શું કર્યું ? ’ સ્થૂલિભદ્રે કહ્યું કે- ‘ મેં સારી રીતે વિચાર્યું અને પછી કરવા યોગ્ય લાગ્યું તે કર્યું. ’ એમ કહી શ્રી સંભૂતિવિજય આચાર્ય પાસે જઈ વિધિપૂર્વક ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું.

આ હકીકત સાંભળી કોશા અતિ દુઃખિત થઈ આંત્રમાં અશ્રુ લાવી વિરહાતુરપણે વિવિધ પ્રકારના વિલાપ કરવા લાગી કે- ‘ હે ચતુર ચાળાક્ય ! તમે રાજ્યમુદ્રા તજીને ભિક્ષુમુદ્રા શામાટે અંગીકાર કરી ? હે પ્રાણનાથ ! મારે તમારા વિના કોનો આધાર છે ? હવે હું શું કરું ? કેવી રીતે જીવું ? ’ એવી રીતે અનેક પ્રકારનાં વિરહવાક્યો બોલવા લાગી.

અહીં સ્થૂલિભદ્રને ઘણા દિવસો વ્યતીત થતાં ચાતુર્માસ ઉપર એક સાધુએ ગુરુ પાસે આવીને કહ્યું કે- ‘ સિંહગુફા પાસે ચાતુર્માસ કરવા ઇચ્છું છું. ’ એ પ્રમાણે આજ્ઞા માગી પડેલી વીજા મુનિએ કહ્યું કે- ‘ હું સર્પના વીલ પાસે ચાતુર્માસ કરવા ઇચ્છું છું. ’ ત્રીજા મુનિએ કહ્યું કે- ‘ હું કુવાની અંતરાલે રહેલ લાકડા ઉપર (ભારવટ ઉપર) ચાતુર્માસ કરવા ઇચ્છું છું. ’ ત્યારે ચોથા સાધુ સ્થૂલિભદ્રે કહ્યું કે- ‘ હું કોશા વેશ્યાનાં ઘરમાં ચાતુર્માસ કરવા ઇચ્છું છું. ’ ગુરુએ યોગ્યતા જાણીને ચારે મુનિને આજ્ઞા આપી.

સ્થૂલિભદ્ર ગુરુને નમીને કોશા વેશ્યાને ઘેર ગયા. તેને આવતાં જોઈ કોશા અતિ હર્ષિત થઈ અને સામે આવીને પગમાં પડી. તેની આજ્ઞા લઈ સ્થૂલિભદ્ર તેની ચિત્રશાળામાં ચાતુર્માસ રહ્યા. તે હમેશાં ષડ્રસનો આહાર કરે છે, સમય પણ વર્ષા ઋતુનો છે, નિવાસ ચિત્રશાળામાં છે, પ્રીતિ કોશાની છે, અને પરિચય વાર વર્ષનો છે. વળી નેત્ર ને મુખનો વિલાસ, હાવભાવ, ગાન, તાન, માન, વીણા ને મૃદંગના મધુર શબ્દો સહિત નાટ્યવિનોદ વિગેરે નાના પ્રકારના વિષયોને સ્થૂલિભદ્ર આગલ પ્રગટ કરતી અને પોતાનો હાવભાવ વતાવતી કોશા કહે છે કે- ‘ હે સ્વામિન ! સ્વાધીન એવી કામિનીનાં કુચસ્પર્શ અને આલિંગન આદિ છોડીને આવું કઠોર તપ શામાટે કરો છો ? ’ કહ્યું છે કે-

સંદષ્ટેઽધરપલ્લવે સચકિતં હસ્તાગ્રમાધુન્વતી ।

મામા મુંચ શઠેતિ કોપવચનૈરાનર્તિતભ્રૂલતા ॥

સીત્કારાંચિતલોચના સરભસં યૈશ્ચુંવિતો માનિની ।

પ્રાપ્તં તૈરમૃતં શ્રમાય મથિતો મૂઢૈસ્સુરૈઃ સાગરઃ ॥

“ અધર પલ્લવનો દંશ કરતાં ચકિત થઈને હસ્તના અગ્ર ભાગને ધૂળાવતી, અને ‘ નહિ નહિ, હે શઠ ! છોડી દે ’ એ પ્રમાણે કોપવચન વોલવા સાથે ભ્રૂલતાને નચાવતી તથા સીત્કારથી સત્કાર કરાવેલાં જેનાં નેત્ર છે એવી માનિનીને જુસ્સાથી જેણે ચુંબન કરેલું છે તેઓએ સ્વરૂં અમૃત મેળવ્યું છે એમ હું માનું છું, વાકી મૂઢ દેવતાઓએ તો ફોગટ શ્રમને માટેજ સમુદ્ર મથેલો છે. ” તેથી હે સ્થૂલિભદ્ર ! આ ત્યાગ સાધવાનો સમય નથી, માટે મારી સાથે યથેચ્છ વિષયસુખ ભોગવી તેનો સ્વાદ લ્યો. ફરીથી આ મનુષ્યજન્મ પામવો દુર્લભ છે અને આ યૌવન પણ દુર્લભ છે. માટે હે સ્વામિન્ ! હમણા તો મારા અંગસંગથી ઉત્પન્ન થયેલું સુખ ભોગવો. પાછળથી વૃદ્ધાવસ્થામાં આ તપ કરવો તે યોગ્ય છે. ” તે સાંભળીને સ્થૂલિભદ્ર વોલ્યા— ‘ હે ભદ્રે ! અપવિત્ર અને મલમૂત્રનું પાત્ર એવા કામિનીના શરીરને આલિંગન કરવાને કોણ ઇચ્છે ? કહ્યું છે કે—

સ્તનો માંસગ્રંથી કનકકલશાવિત્યુપમિતૌ ।

મુખં શ્લેષ્માગારં તદપિ ચ શશાંકેન તુલિતમ્ ॥

સ્રવન્મૂત્રકિલ્બં કરિવરશિરઃસ્પર્દિજઘનં ।

મુહુર્નિઘં રૂપં કવિજનવિશેષૈર્ગુરુકૃતમ્ ॥

“ સ્તનો માંસની ગાંઠ છે છતાં કવિજનોએ તેને સોનાના કલ્પશની ઉપમા આપી છે, મુખ શ્લેષ્મ (કફ) નું સ્થાન છે તોપણ કવિઓએ તેની ચંદ્ર સાથે સરસામણી કરી છે અને સ્રવતા મૂત્રથી વ્યાપ્ત એવા જઘનને હાથીના મંડસ્થલની સાથે સરસાવ્યું છે. એ પ્રમાણે વારંવાર નિંદવા લાયક સ્ત્રીના સ્વરૂપને કવિઓએજ વિશેષ મહત્ત્વતા આપી છે. ” વળી—

વરં ઝલદયસ્તંભઃ, પરિંમ્બો વિધીયતે ।

ન પુનર્નરકદ્વારમાજઘનસેવનમ્ ॥

“ તપાવેલા લોઢાના થાંભલાને આલિંગન કરવું એ સારું છે, પરંતુ નરકના દ્વાર રૂપ િના જઘનનું સેવન કરવું એ સારું નથી. ” વળી એક વચ્ચતના સ્ત્રીસંભોગથી અનેક ળોવોનો ઘાત થાય છે. કહ્યું છે કે—

મેહુણસનારુઢો, નવલચ્ચ હણેહ સુહુમજીવાણં ।

તિથ્યચરાણં મણિયં, સદહિયવ્વં પયત્તેણં ॥

“મૈથુનસંજ્ઞાને વિષે આરુઢ થયેલો જીવ નવ લાચ સૂક્ષ્મ જીવોને હણેછે એમ તીર્થંકર ભગવંતે કહેલું છે તેને પ્રયત્ન પૂર્વક સર્વદ્રવ્યં.”

વઢી હે કોશા ! આ વિષયો અનેકવાર ભોગવ્યા છતાં તેનાથી તૃપ્તિ થતી નથી. કહું છે કે—

અવશ્યં યાતારશ્ચિરતરમુપિત્વાપિ વિપયા ।

વિયોગે કો ભેદસ્ત્યજતિ ન જનો યત્સ્વયમમ્મૂન્ ॥

વ્રજંતઃ સ્વાતંત્ર્યાદતુલપરિતાપાય મનસઃ ।

સ્વયં ત્યક્ત્વા હ્યેતે શિવસુખમનંતં વિદધતિ ॥

“આ વિષયો લાંબા વચ્ચત સુધી રહીને પણ છેવટે જનારા છે એ તો નક્કી છે, તો પછી તેના વિયોગમાં ફેર શો છે કે જેથી માણસો પોતાની મેલે વિષયોને છોડતા નથી; કેમકે જો એ વિષયો પોતાની મેલે આપણાથી હુટા પડે છે તો મનને અતિ પરિતાપ ઉત્પન્ન કરે છે, પણ જો આપણે પોતેજ સુશીથી તેનો ત્યાગ કરીએ છીએ તો તે મોક્ષમુખ આપે છે.” ઇલામાટે સર્પની ફળ જેવા આ વિષયોને છોડી દઈ શીલ રૂપી અલંકારથી તારા સુંદર અંગને અલંકૃત કર. આ મનુષ્યભવ ફરીથી મલ્લો સુસ્કેલ છે, અને તે ભવ ધર્મ વિના હારી જઈશ. કારણકે સર્વ કાર્યોમાં ઉત્તમ કાર્ય ધર્મ છે. કહું છે કે—

ન ધમ્મકજ્ઞા પરમત્થિ કજ્ઞં, ન પાણિહિંસા પરમં અકજ્ઞં ।

ન પેમરાગા પરમત્થિ વંધો, ન બોહિલાભા પરમત્થિ લાભો ॥

“ધર્મકાર્યથી ઉત્કૃષ્ટ વીજું કોઈ કાર્ય નથી, પ્રાણીની હિંસા ઉપરાંત વીજું કોઈ અકાર્ય નથી, પ્રેમરાગથી વિશેષ કોઈ વંધન નથી અને વોધિ (સમ્યક્) ના લાભ ઉપરાંત વીજો કોઈ પરમ લાભ નથી.” ઇત્યાદિ ઉપદેશ આપીને જેનું મન વાળેલું છે એવી કોશા વોલી કે—“હે કંદર્પનું વિદારણ કરનાર ! હે શાસનનો ઉદ્યોત કરનાર ! હે મિથ્યાત્વને નિવારનાર ! તમને ધન્ય છે, તમેજ સ્વચ્છ જીવિતનું ફલ મેળવ્યું છે. હું અધન્ય છું, મેં તમને વહુ રીતે ચઢાવવા પ્રયાસ કર્યો પણ તમે ચઢ્યા નહિ. હવે કૃપા કરીને સમ્યક્ત્વ આપીને મારો ઉદ્ધાર કરો.” આ પ્રમાણે કહીને સ્થૂલભદ્રની પાસે સમ્યક્ ઉચ્ચાર પૂર્વક બાર વ્રત અંગીકાર કરી તે કોશા પરમ શ્રાવિકા થઈ. તે સાથે

‘રાજાએ મોકલેલ પુરુષ શિવાય અન્ય પુરુષનો વચનથી પણ હું સ્વીકારકરીશ નહિ’ એ પ્રમાણે ભોગ સંવંધી પચ્ચલ્લાણ લીધું, તેમજ જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોની પણ જાણકાર થઈ.

એ પ્રમાણે કોશા વેશ્યાને પ્રતિવોધ પમાડી ચાતુર્માસ પૂર્ણ કરી સ્થૂલિભદ્ર મુનિ શ્રી સંભૂતિ વિજયાચાર્યની પાસે આવ્યા. પેલા ત્રણ મુનિઓ સ્થૂલિભદ્રની પહેલાં આવ્યા હતા. ગુરુએ તે ત્રણેને ‘દુષ્કર કાર્ય કર્યું’ એ પ્રમાણે એકવાર કહીને માન આપ્યું હતું, પરંતુ સ્થૂલિભદ્ર મુનિને ‘દુષ્કર કાર્ય કર્યું’ એમ ત્રણવાર કહી ઘણા આદર પૂર્વક માન આપ્યું. તે જોઈ સિંહ-ગુફાવાસી મુનિના મનમાં મત્સર આવ્યો કે “ગુરુનો વિવેક તો જુઓ કે તેઓએ ક્ષુધા ને તૃપાથી પીડાયેલા અમોને ‘દુષ્કર કર્યું’ એમ માત્ર એક વચ્ચત કહ્યું, અને ષટ્સને શ્વાનાર તથા મોહ ઉપજાવે એવા સ્થાનની અંદર રહેનારને ‘દુષ્કર દુષ્કર કર્યું’ એમ ત્રણ વચ્ચત કહ્યું.” એ પ્રમાણે તેણે મનમાં મત્સર ધારણ કર્યો.

હવે એક દિવસ નંદ રાજાની આજ્ઞાથી કોઈ રથકાર કોશા વેશ્યાના મંદિરે આવ્યો. તેની વારીમાં રહીને તેણે વાણસંધાન વિદ્યાથી આમ્રફલની લુંબ ત્યાં વેઠા વેઠા આળી પોતાની કલા બતાવી, ઇટલે કોશાએ પણ પોતાના આંગણામાં સરસવનો ઢગલો કરાવી, તેના ઉપર સોય મૂકી, તેના ઉપર એક પુષ્પ મૂકીને તેના ઉપર નૃત્ય કર્યું. તે જોઈ રથકાર ચમત્કાર પામીને બોલ્યો કે—‘આ અતિ કઠિન કામ છે.’ ત્યારે કોશાએ કહ્યું કે—

ન દુક્કરં અંબયલુંબતોઢણં, ન દુક્કરં સિરસવ નચ્ચિઆણ ॥

તં દુક્કરં તં ચ મહાનુભાવં, જં સો મુણી પમયવણંમિ બુચ્છો ॥૧॥

“આંવાની લુંબ તોઢવી તે દુષ્કર નહિ તેમજ સરસવ ઉપર નાચવું તે પણ દુષ્કર નહિ; દુષ્કર તો એ છે કે જે તે મહાનુભાવ સ્થૂલિભદ્રે કર્યું અને પ્રમદા રૂપી વનમાં મોહ ન પામતાં શુદ્ધ રહ્યા.”

ગિરૌ ગુહાયાં વિજને વનાન્તરે, વાસં શ્રયંતો વશિનઃ સહસ્રશઃ ।

હમ્યેતિ રમ્યે યુવતીજનાંતિકે, વશી સ એકઃ શકડાલનંદનઃ ॥૨॥

“પર્વતમાં, ગુફામાં, એકાંતમાં અજે વનની અંદર નિવાસ કરીને ઇન્દ્રિયોને વશ રાખનારા હજારો છે, પણ અતિ રમ્ય હવેલીમાં અને સ્ત્રીજનની સમીપમાં રહીને ઇન્દ્રિયોને વશ રાખનાર તો તે શકડાલનંદન એકજ છે.”

योऽग्नौ प्रविष्टोऽपि हि नैव दग्धश्छिन्नो न खड्गाग्रकृतप्रचारः ।
कृष्णाहिरंश्चेऽप्युषितो न दृष्टो नोक्तोऽजनागारनिवास्यहो यः ॥ ३ ॥

“જે અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યા છતાં પણ વળેલ નથી, खड्गની ધાર ઉપર ગતિ કરતાં છતાં છેદાયલ નથી, કાળા સર્પના દર પાસે વાસ કરતાં છતાં જેને દંડ થયો નથી અને અંજનના ઘરમાં વાસ કર્યા છતાં પણ જેને ઢાઘ લાગ્યો નથી એવા તો તે સ્થૂલિભદ્ર એકજ છે.”

वेश्या रागवती सदा तदनुगा षड्भीरसैर्भोजनम्
शुभ्रं धाम मनोहरं वपुरहो नव्यो वयःसंगमः ।
कालौयं जलदाविलस्तदपि यः कामं जिगायादरात्
तं वंदे युवतिप्रबोधकुशलं श्रीस्थूलिभद्रं मुनिम् ॥ ४ ॥

“પૂર્વની પ્રીતિવાળી વેશ્યા અને તે પણ સર્વદા અનુકૂળ વર્તનારી, ષડ્સયુક્ત ભોજન, સુંદર મહેલ, મનોહર શરીર, યુવાવસ્થા અને વર્ષાઋતુ—આટલાં વાનાંનો યોગ છતાં પણ જોળે આદરથી કામને જીત્યો એવા યુવતિજનને પ્રતિબોધ પમાડવામાં કુશલ સ્થૂલિભદ્ર મુનિને હું વંદું છું.”

रे काम वामनयना तव मुख्यमस्त्रं
वीरा वसंतपिकर्पंचमचंद्रमुख्याः ।
त्वत्सेवका हरिविरंचिमहेश्वराद्या
हा हा हताश मुनिनापि कथं हतस्त्वम् ॥ ५ ॥

“હે કામ ! વામનયના તારું મુખ્ય અસ્ત્ર છે, વસંતઋતુ, કોકિલ, પંચમ સ્વર અને ચંદ્ર વિગેરે તારા સુખદો છે, અને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તથા મહેશ્વરાદિ તારા સેવકો છે, છતાં દિલગીરીની વાત છે કે હે ભગનાશ ! તું એક મુનિથી કેવી રીતે હણાયો ?”

श्रीनंदीषेणरथनेमिमुनीश्वरार्द्र
बुद्ध्या त्वया मदन रे मुनिरेष दृष्टः ।
ज्ञातं न नेमिमुनिजंबूसुदर्शनानाम्
तुर्यो भविष्यति निहत्य रणांगणे माम् ॥ ६ ॥

“हे कामदेव ! तें नंदीपेण, रथनेमि अने आर्द्रकुमार मुनीश्वरनी बुद्धिथी आ स्थूलिभद्र मुनिने जोयेला के ते त्रणनी साथे आ चोथा थशे; पण तें एम न जाणुं के आ तो रणांगणमां मने हणीने नेमिनाथ, जंबूमुनि ने सुदर्शन शेट ए त्रणनी साथे चोथा थशे ?”

श्रीनेमितोपि शकडालसुतं विचार्य

मन्यामहे वयमसुं भटमेकमेव ।

देवोऽद्रिदुर्गमधिरुह्य जिगाय मोहं

यन्मोहनालयमयं तु वशी प्रविश्य ॥ ७ ॥

“श्री नेमिनाथथी पण विचार करतां अमे तो स्थूलिभद्रनेज एक महान योधो गणीए छीए; कारणके श्री नेमिनाथे तो गिरनार दुर्गनो आश्रय करीने मोहने जीर्योछे, पण इंद्रियोने वश राखनार आ स्थूलिभद्रे तो मोहना घरमां प्रवेश करीने तेने जीती लीघोछे.”

आ प्रमाणे स्तुति करीने कोशाए स्थूलिभद्र मुनिनुं वधुं स्वरूप रथकारने कही वताव्युं के वार वर्षनो मारी साथे पूर्व परिचय छतां मारा घरमां आवीने किंचित्मात्र पण चलित थया नहि; माटे खरेखरा तो तेज दुष्कर कार्यना करनारा छे. कहुं छे क-

पुष्पफलाणं च रसं, सुराई महिलयाणं च ॥

जाणंतो जे विरइया, ते दुष्करकारए वंदे ॥

“पुष्प फलादिकनो रस, मदिरा विगेरेनो स्वाद अने स्त्रीओनो विलास, तेने जाणतां छतां अर्थाव जाणीने पण जे विरम्या तेज दुष्करकारक छे तेने हुं नमस्कार करुं छुं.”

इत्यादि स्थूलिभद्रनां स्तुतिवचनोथी प्रतिबोध पामेला रथकारे स्थूलिभद्र मुनि पासे जइने चारित्र लीधुं. स्थूलिभद्र मुनि पण अनुक्रमे अर्थ सहित दश पूर्वतुं अने सूत्र मात्रथी वाकीना चार पूर्वतुं अध्ययन करी, चतुर्दश पूर्वीमां छेछा थइ, घणा भव्य जीवोने प्रतिबोध पमाडी, पोतानी निर्मळ कीर्तिथी आखा जगतने उज्ज्वल करी अने सर्व जनोमां प्रसिद्धि पामी, त्रीश वर्ष घरमां, चोवीश वर्ष व्रतमां अने पीस्ताळीश वर्ष युग प्रधान-पणामां-ए प्रमाणे नवाणुं वर्षतुं आयुष्य पाळीने महावीर स्वामीथी वसो पंदरमा वर्षे स्वर्गे गया.

ए प्रमाणे जेम स्थूलिभद्रे दुर्धर व्रतने धारण करी चोगाशी चोवीशी मुथी पोतानું नाम राख्यું तेમ अन्य मुनिओण पण गुरुनी आज्ञाने अनुસરી વ્રહ્મણ કરેલા વ્રતને પાલીને કીર્તિવંત થયું.

विसयार्सिपंजरमिव, लोए असिपंजरंमि तिरखंमि ॥

सिंहा व पंजरगया, वंसति तवपंजरे साह ॥ ६० ॥

અર્થ—“લોકને વિષે જેમ તીક્ષ્ણ સ્વદ્વના પંજરથી ભય પામેલ સિંહ કાઠના પાંજરામાં વસે છે તેમ વિષય રૂપ સ્વદ્વપંજરથી ભય પામેલા મુનિઓ તપ રૂપ પંજરમાં વસે છે, અર્થાત્ વાર પ્રકારનો તપ આચરે છે.” ૬૦

વિષય પાંચ ઇન્દ્રિયોના શબ્દાદિ જાળવા, તટ્ટપ પંજરથી અથવા તત્તુલ્ય જે સ્ત્રીલોક તેથી ભય પામેલા મુનિઓ સંસાર તર્જી દઈ ચારિત્ર અંગીકાર કરીને ત્રાણ અભ્યંતર તપને આચરે છે, એટલે તપ રૂપ પંજરમાં વસે છે.

जो कुण्ड अर्पमाणं, गुरुवैयणं नयं लहेइ उवैएसं ।

सो पच्छां तहं सोअइ उवकोसंधरे जह तवस्सी ॥ ६१ ॥

અર્થ—“જે પ્રાણી આત્મમાન કરે છે અર્થાત્ પોતાના ગુણનું અભિમાન કરે છે અને ગુરુના વચનને—ઉપદેશને—આજ્ઞાને અંગીકાર કરતો નથી તે પ્રાણી પાછલ્લથી એવો શોક કરે છે કે જેવો ઉપકોશાને ઘરે ગયેલા તપસ્વી મુનિએ કયો.” ૬૧

‘અહીં જે ગુરુના વચનને અપ્રમાણ કરે છે’ એમ કહ્યું છે ત્યાં ‘જે ગુરુના ઉપદેશને માનતો નથી—આજ્ઞાને માનતો નથી’ એવો અર્થ પણ થાય છે.

સ્થૂલિભદ્રજીની ઈર્ષ્યાથી કોશા વેશ્યાની વહેન ઉપકોશા વેશ્યાને ઘરે ગયેલા સિંહગુફાવાસી મુનિ જે ચાતુર્માસમાં ચારે માસના ઉપવાસ કરીને સિંહની ગુફાને મુખે કાયોત્સર્ગે રહેતા હતા તેમનું દૃષ્ટાંત અહીં જાળવું. ૨૦

सिंहगुफावासी मुनिनं दृष्टांत.

एक दिवस पाडलीपुरमां श्री संभूतिविजय आचार्यना सिंहगुफावासी शिष्ये स्थूलिभद्र उपर ईर्ष्या करी बीजुं चातुर्मास कोशा वेश्यानी वेन उपकोशा वेश्याने घेर करवांनी गुरु पासे आज्ञा मागी. गुरुए अयोग्यता जाणी आज्ञा आपी नहि. गुरुए कहुं के-

‘હે મહાનુભાવ ! ત્યાં તમારું ચારિત્ર રહેશે નહિ.’ એ પ્રમાણે ગુરુએ વાર્યા છતાં પણ તે ત્યાં ગયા અને ચાતુર્માસ નિવાસને માટે યાચના કરી; તે સાથે કહ્યું કે ‘જેવું સ્થૂલિભદ્રને રહેવા આપ્યું હતું તેવું સ્થાનમને રહેવા આપો.’ તેણે તે આપ્યું. પાછળથી ઉપકોશાએ જાણ્યું કે ‘આ મુનિ સ્થૂલિભદ્રની ઈર્ષ્યા કરીને અહીં આવેલા છે; તેથી હું સ્થૂલિભદ્રના ગુણમાં ઈર્ષ્યા કર્યાનું ફલ તેને વતાવું.’ એ પ્રમાણે વિચાર કરી રાત્રિએ તમામ પ્રકારનાં અલંકારો ધારણ કરી, કામદેવને જેણે સજીવન કર્યો છે, જેનાં પદ્મલોચન પ્રફુલ્લિત થયાં છે, જેનાં મણિજડિત નૂપુરો રણકાર કરે છે, જેણે કટિતટમાં શબ્દ કરતી મેઘલા ધારણ કરી છે, મુખમાં તાંબૂલ ચાવી રહી છે, મધુર સ્વરથી જેણે કોકિલના સ્વરને પણ જીતી લીધો છે એવી તે ઉપકોશો હાવભાવ વતાવતી મુનિ આગળ આવી. કટાક્ષ નાંખતી અને અંગોપાંગને મરડતી એવી તે મૃગલોચનાને જોઈ મુનિનું મન સુસ્થિર હતું છતાં પણ પરવશ થઈ ગયું. અહો ! કામવિકાર સ્વેચ્છા દુર્જય છે. કહ્યું છે કે—

વિકલયતિ કલાકુશલં, હસતિ શુચિં પંડિતં વિઙ્બયતિ ।

અધરયતિ ધીરપુરુષં, ક્ષણેન મકરધ્વજો દેવઃ ॥

“કામદેવ ક્ષણમાત્રમાં કલાકુશલને વિકલ વનાવે છે, પવિત્રને હસી કહાડે છે, પંડિતને વિઙ્બવળા પમાડે છે અને ધીર પુરુષને પણ અર્થેય વનાવી દે છે.”

વળી કહ્યું છે કે—

મત્તેભકુંભદલને ભુવિ સંતિ શૂરાઃ

કેચિત્પ્રચંડમૃગરાજવધેઽપિ દક્ષાઃ ।

કિંતુ વ્રવીમિ વલીનાં પુરતઃ પ્રસહ્ય

કંદર્પદર્પદલને વિરલા મનુષ્યાઃ ॥

“આ પૃથ્વી ઉપર મદોન્મત્ત ગજેન્દ્રના કુંભસ્થાલને દલી નાંખવામાં શક્તિવાન—શૂર-વીર એવા મનુષ્યો પણ હોય છે, તેમજ પ્રચંડ કેસરીસિંહનો વધ કરવામાં કશલ એવા મનુષ્યો પણ હોય છે; પરંતુ વલવાનોની આગળ હું આગ્રહ પૂર્વક કહું છું કે કામદેવના દર્પનું દલન કરવામાં કુશલ—શક્તિમાન એવા મનુષ્યો તો વિરલાજ હોય છે.”

પછી તે સિંહગુફાવાસી મુનિએ કામથી પરવશ વની જડને ઉપકોશા પાસે ભોગની પ્રાર્થના કરી. ત્યારે તેણે કહ્યું કે—‘અમે નિર્ધનનો આદર કરતા નથી, માટે પ્રથમ ધન લાવો અને પછી ઇચ્છા મુજબ વર્તો.’ એ પ્રમાણે સાંભળી ધન મેલવવાના ઉપાય

સંવંધી ચિંતન કરતાં તેને યાદ આવ્યું કે 'ઉત્તર દિશામાં નેપાલ દેશનો રાજા અર્પણ (નવા) સાથુને લક્ષ મૂલ્યનું રત્નકંવલ આપેલે, માટે ત્યાં જઈ, રત્નકંવલ લાવી, આની સાથે વિષયમુખ સેવીને મનઃચ્છિત પરિપૂર્ણ કરું.' આ પ્રમાણે વિચારી વર્ષાકાળમાં મેઘની પુષ્કલ ઘટ્ટિ થતી હતી છતાં નેપાલ દેશ પ્રતિ પ્રયાણ કર્યું. ઘણાં જીવોનું ઉપમર્દન કરતો અને અનેક કષ્ટો સહન કરતો કેટલેક દિવસે તે નેપાલ દેશે પહોંચ્યો, અને આશિર્વાદ પૂર્વક રાજાની પાસે રત્નકંવલ માગ્યું. રાજાએ તે આવ્યું. તે લઈને પાછા ફરતાં માર્ગમાં ચોરોએ લુંટી લીધું, તેથી તેણે ફરીવાર નેપાલ જઈ રાજાને અરજ કરી દાલે તેને ફરીથી રત્નકંવલ આપવામાં આવ્યું. તે રત્નકંવલને વાંસમાં નાચી ગુપ્ત રીતે લાંબતાં ચોરની પાઠનાં પોપટે ચોરોને તે જણાવવાથી તેઓએ તેને ઘેરી લીધો અને કહ્યું કે 'એક લાખની કિંમતનું રત્નકંવલ તારી પાસે છે તે વતાવ.' તેણે કહ્યું કે—'મારી પાસે કંઈ નથી.' ચોરોએ કહ્યું કે—'અમારો આ પોપટ સ્વોટું ચોલે નહિ માટે સત્ય ચોલ, અમે તે લઈશું નહિ.' તેથી તેણે સત્ય કહેવાથી ભિક્ષુક જાણીને તેને જવા દીધો. અનુક્રમે તે પાટલીપુર આવ્યો અને રત્નકંવલ ઉપકોશને આવ્યું. તેણે તેનાવડે પોતાના પગ લુંછીને તેને દૂર અપવિત્ર સ્થાનમાં ફેંકી દીધું. ત્યારે સાથુએ કહ્યું કે 'અરે નિર્ભાગિણી ! આ તું શું કર્યું ? આ રત્નકંવલ અતિદુર્લભ છે.' તે સાંભળી વેશ્યાએ કહ્યું કે—“ તારાથી વળી વીજો કોણ નિર્ભાગીમાં શિરોમાણી છે ? મેં તો આ લક્ષ્ય મૂલનું રત્નકંવલ અપવિત્ર જગ્યામાં નાચી દીધું છે, પણ તું તો અમૂલ્ય એવા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રય કે જે અનંત ભવમાં પણ પામવા દુર્લભ તે નટ વીટ પુરુષને શું કાવાના પાત્ર જેવા અને અપવિત્ર મઠમૂત્રથી ભરેલા એવા મારા દેહમાં ફેંકી દીધા છે; માટે વગર વિચાર્યું કરનાર એવા તને ધિક્કાર છે ! આ મનુષ્યભવ દુર્લભ છે, તેમાં પણ ઉત્તમ કુલ દુર્લભ છે; તેમાં ધર્મનું શ્રવણ દુર્લભ છે, તેમાં શ્રદ્ધા રૂપ તત્ત્વ દુર્લભ છે, અને તેમાં પણ સાધુધર્માચરણ તો અતિ દુર્લભ છે. તે છતાં મુક્તિને દેનારા સાધુત્વને તજી દઈ મારા અંગમાં મોહ પામી વર્ષાકાળે નેપાલ દેશમાં ગમન કરી વહુ જીવોનો ઘાત કરવા પૂર્વક ચારિત્રનો ત્યાગ કરવાથી દીર્ઘ કાલ પર્યંત નરકાદિ દુર્ગતિની વેદનાને તું કેવી રીતે સહન કરીશ !”

આવા વાક્યો સાંભળીને પુનઃ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થવાથી તે મુનિ કહેવા લાગ્યા કે—'તને ધન્ય છે ! ભવકૂપમાં પડતાં મારો તું ઉદ્ધાર કર્યો. હવે હું અકૃત્યથી નિવૃત્ત થયો છું.' ત્યારે વેશ્યાએ કહ્યું કે—'તમારા જેવાને એમજ ઘટે છે.'

પછી તે મુનિ ગુરુ પાસે આવ્યા, ચરણમાં પડીને સ્તુતિભદ્ર મુનિને સ્વમાલ્યા અને કહ્યું કે—'તમને ધન્ય છે ! આ પનું કામ આપજ જાણો. અમારા જેવા સત્ત્વહીન જાણી શકે નહિ.' પછી તેણે ગુરુને જણાવ્યું કે—“ હે સ્વામિન્ ! આપે ત્રણવાર 'દુષ્કર કરનાર

एम स्थूलिभद्रने जे कहुं ते सत्य छे. 'ए प्रमाणे कही पापनी आलोचना करी, फरीथी चारित्र ग्रहण करीने ते मुनि सद्गतिए गया. मोटे गुरुनी आज्ञा पूर्वक जे आचरवुं तेज श्रेष्ठ छे, एवो आ कथानो उपदेश छे.

जिह्वयपव्वयभर-समुव्वहणववसिअस्स अच्चंतं ।

जुवइ जणं संवइये, जइत्तणं उभओ भइं ॥ ६२ ॥

अर्थ—“ज्येष्ठव्रत जे महाव्रत ते पर्वतना भार सदृश छे, तेने वहन करवामां अत्यंत उद्यमी एवा मुनि पण युवतिजननो संसर्ग कर्ये सते द्रव्यथी ने भावथी वने प्रकारना यातिपणाथी भ्रष्ट ध्याय छे.” ६२.

जइ ठाणी जइ मोणी, जइ मुंडी वक्कली तवस्सी वा ।

पथियंतो अ--अवभं, वंभावि नं रोचए मइं ॥ ६३ ॥

अर्थ—“जो स्थानी के० कायोत्सर्ग करनारो होय, जो मौनी के० मौन धारण करनार होय, जो मुंडि के० माथे मुंडन करावनारो होय, अथवा वक्कली के० झाडनी छालनां वस्त्र पहनारो होय के तपस्वी के० अनेक प्रकारनां तप करनारो होय तो पण अब्रह्म जे मैथुन तेने प्रार्थतो—वांछतो होय तो ते कादि ब्रह्मा होय तो पण ते मने स्वचतो नथी. अर्थात् गमे तेहुं कष्ट करनार होय पण जो ते मैथुनाभिलाषी होय तो ते श्रेष्ठ नथी.” ६३.

तो पढियं तो गुणियं तो मुणियं तो अ चइओ अप्पा ।

आवडिय पल्लिया मंतिओवि, जइ नं कुणइ अकज्जं ॥ ६४ ॥

अर्थ—“जो अकुलिनना संसर्ग रूप आपदामां पड्यो सतो एटले कुमित्रे प्रेयों सतो अने स्त्रीए आमंत्रित कर्यो सतो—बोलाव्यो सतो पण जे अकार्य प्रत्ये जतो नथी—आचरतो नथी तो तेहुं भणेलुं प्रमाण, गणेलुं प्रमाण, जाणेलुं प्रमाण अने आत्म स्वरूपनुं चिंतवन पण प्रमाण समजवुं.” ६४. नहीं तो ते वहुं अप्रमाण जाणवुं.

पागडियं सव्वसल्लो, गुरुपायमूलंमि लहइ साहू पयं ।

अविसुद्धस्स नं वट्ठइ, गुणसेदी तत्तिया ठांइ ॥ ६५ ॥

गाथा ६२—जीजनससर्गेकृते.

गाथा ६३—ठाणि. पथ्यंतो. रोचए.

गाथा ६४—गुणायं. पिल्लिया.

गाथा ६५—पादमूलंमि. साहुपयं. तित्तिया.

અર્થ—“ગુરુ મહારાજના પાદમૂલે—ગુરુસમીપે જેણે સર્વ શત્રુ પ્રગટ કર્યા છે—સર્વ પાપ આલોચ્યાં છે તે પ્રાણી સાધુતાને પામે છે; અને અવિશુદ્ધની—અનાલોચિત પાપકર્મવાળાની ગુણશ્રેણિ તેટલીજ રહે છે—શુદ્ધિ પામતી નથી.” ૬૫. અર્થાત્ પાપકર્મ આલોચીને નિઃશત્રુ થયા વિના ગુણો શુદ્ધિ પામતા નથી; તેટલેજ અટકી રહે છે.

જઈ દુક્કર દુક્કરંકારહત્તિ, મૈંણિઓ જહંદિઓ સંહી ।

તો કીસ અજસંમૃઝ—વિજયસીસેહિં નંવિ સંમિયં ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—“જો યથાસ્થિત એવા શ્રી સ્થૂલિભદ્ર નામના સાધુને ગુરુ (કૌશાને ત્યાં ચોમાસું રહીને આવ્યા ત્યારે) ‘ દુક્કર દુક્કર કારક’ એવા વહુમાનપૂર્વક બોલાવ્યા તો તે ગુરુવચનને શ્રી સંપ્રતિવિજયના શિષ્ય સિંદુગુફાવાસી મુનિ શામાટે ન સ્વમ્યું—ન સહન કર્યું ?” આ તેમનું નિવિવેકીપણું છે; માટે યથાસ્થિત ગુણોને જોઈને કે સાંભળીને તેના પર તો અનુરાગજ કરવો; દ્વેષ ન કરવો.

જઈ તાંવ સવ્વંઓ સુંદરહત્તિ, કમ્મૌણ ઉવંસમેણ જઈ ॥

ધર્મં વિચારીમાણો, ઈયંરો કિં મચ્છંરં વહંઈ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ—“જો કોઈ પ્રથમ કર્મના ઉપશમવડે કરીને સર્વ પ્રકારે સુંદર કહેવાયતો વીજો યતિધર્મને જાણતો સતો શામાટે તેના ઉપર મત્સર વહન કરે?” ૬૭. અર્થાત્ વિરુદ્ધ કર્મના ક્ષયોપશમવડે કોઈ જીવની ‘ આ સર્વ પ્રકારે સારો છે ’ એવી રૂપાતિ થાય તો તે સાંભળીને ધર્મના જાણ એવા મુનિ તેના પ્રત્યે મત્સર ધરવો તે યોગ્ય નથી; નિર્ગુણીય ગુણવંત ઉપર મત્સર ધારણ કરવો તે વ્યર્થજ છે.

અંઈ સુહિંઓત્તિ ગુણસમુંઈઓત્તિ, જો નં સંહઈ જઈ પેસંસં ।

સો પરિહંઈ પરમંવે, જહાં મહાપીઠંપીઠ રિસી ॥ ૬૮ ॥

અર્થ—“આ સુસ્થિત છે—ચારિત્રવિષયે સુદૃઢ છે, આ વૈયાઘ્રત્યાદિ ગુણોવડે સમૃદ્ધિ છે—ભરેલો છે; એવી યતિની પ્રશંસાને જે સહન ન કરે તે પુરુષ પરમંવે પરિહીણ થાય છે અર્થાત્ હીનભાવને પામે છે—પુરુષવેદ ત્યજીને સ્ત્રીવેદને પામે છે; જેમ મહાપીઠ ને પીઠ મુનિ પામ્યા તેમ.” ૬૮. અહીં બ્રાહ્મીસુંદરીના જીવ જે પૂર્વે પીઠ ને મહાપીઠ નામના મુનિ હતા તેનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૨૧.

પીઠ અને મહાપીઠ મુનિની કથા.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં વજ્રનાભ ચક્રી રાજ્ય છોડી ચારિત્ર ગ્રહણ કરી ચૈત્રપૂર્વધારી થયા. તેના વીજા ચાર નાના ભાઈઓ વાહુ, સુવાહુ, પીઠ અને મહાપીઠ પળ દીક્ષા લઈ અગ્યાર અંગને ધારણ કરનારા થયા. તેમાં વાહુ મુનિ પાંચસે સાધુને આહાર લાવીને આપતા હતા, સુવાહુ મુનિ તેટલાજ સાધુઓની વૈયાવચ્ચ કરતા હતા, અને પીઠ મહાપીઠ મુનિ અધ્યયન કરતા હતા. એક દિવસે ગુરુવાહુ અને સુવાહુ મુનિની પ્રશંસા કરી. તે સાંઘઠીને પીઠ અને મહાપીઠને ઇર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ. તેઓ વિચારવા લાગ્યા કે—‘અહો! ગુરુનું અવિવેકીપણું તો જુઓ! તેઓ હજુ રાજસ્વભાવ તજતા નથી. પોતાની વૈયાવચ્ચ કરનાર અને અન્ન પાળી લાવી આપનારને વચ્ચાળે છે. આપણે વેને—જણા દરરોજ અધ્યયન ને તપ કરીએ છીએ, પરંતુ ગુરુ આપણી પ્રશંસા કરતા નથી.’ એ પ્રમાણે ઇર્ષ્યાથી ચારિત્ર પાલતા છેવટે પાંચે સાધુઓ કાઠ કરીને સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચ્યવી વજ્રનાભનો જીવ શ્રીઋષભદેવ થયા, વાહુ સુવાહુના જીવો ઋષભદેવના પુત્ર ભરત અને વાહુ-વલિ થયા અને પીઠ મહાપીઠના જીવો ઇર્ષ્યા કરવાવડે સ્ત્રીવેદ વાંધેલ હોવાથી ઋષભદેવની પુત્રીઓ બ્રાહ્મી અને સુંદરી થયા.

એ પ્રમાણે જેઓ ગુણપ્રશંસામાં ઇર્ષ્યા કરે છે તેઓ પીઠ અને મહાપીઠની પેઠે હીનપણાને પામે છે; તેટલામોટ વિવેકીઓએ કાદિ પળ ગુણી પ્રત્યે મત્સર ધારણ કરવો નહિ.

परपरिवायं गिहहृद्, अष्टमयैविरलणे स्या रमैद् ।

ढर्द्धशङ्खं यं परसिरीए, सकसाओ दुःखिओ निञ्चं ॥ ६९ ॥

અર્થ—“જે પારકા અપવાદને ગ્રહણ કરેછે—બોલેછે, આઠ મદને વિસ્તારવામાં સદા રમેછે—મદમાં આસક્ત રહેછે અને પારકી લક્ષ્મી—શોભા દેખીને દાઝેછે—વળેછે એવો સકાચી પુરુષ નિરંતર દુઃખીઓ જાણવો.”

विग्रहविवायरुङ्गो, कुलगणसंघेण बाहिरकयस्स ।

નંતિ કિંર દેવલોએ વિ, દેવસમિદ્ધસુ અર્વગાસો ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—“વિગ્રહ ને વિવાદની રુચિવાળા અને કુલ ગણ સંઘે વહાર કરેલા એવાને જલોકમાં દેવસભાને વિષે પળ અવકાશ ઇટલે પ્રવેશ પ્રાપ્ત થતો નથી.” ૭૦—અર્થાત્ શુદ્ધ હરવામાં કે મિથ્યા વિવાદ કરવામાં તત્પર એવા અને કુલ તે નાગેંદ્રાદિ, ગણ તે કુલનો

સમુદાય અને સંઘ ચતુર્વિધ (સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક ને શ્રાવિકા) તેમણે અયોગ્ય જાણીને જેને વહાર કર્યો હોય—કુલ, ગણ કે સંઘથી દૂર કરેલ હોય તેને સ્વર્ગમાં દેવસભામાં પણ અવ-કાશ મળતો નથી એટલે તે કિલ્લિષ જાતિના નીચ દેવપણે ઉપજેછે. તેથી તેને દેવસભામાં બેસવાનો હક્ક મળતો નથી. એ કિલ્લિષ દેવો મનુષ્યમાં જેમ ઢેઢ ગણાય છે તેમ દેવતાઓમાં હલકી જાતિના દેવ ગણાય છે.

જઈ તાં જણસંવવહાર-વજ્જિય મક્કંજ્જ માયંરૂ અન્નો ।

જો તં પુણો વિકલ્લં, પરસંસ વસણેણ સો દુહિઓ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—“જો પ્રથમ કોઈ અન્ય, જનવ્યવહાર-લોકાચારમાં વર્જિત—નિષિદ્ધ એવું ચૌર્યાદિ અકાર્યને—પાપકર્મને આચરે છે અને જે પુરુષ તે પાપકર્મને (લોકસમક્ષ) વિસ્તારે છે તે પારકે દુઃખે દુઃખીઓ થાયછે અર્થાત્ બીજો માણસ પરનિંદા કરવાથી નિર્રથક પાપનો ભાજન થાયછે.” ૭૧

સુદ્ધુવિ ઉજ્જમમાણં, પંચેવં કરિતિ રિત્તયં સમ્મણં ।

અપ્પથુદ પરિનિંદા, જિમ્મો વત્થા કસાયા ચ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—“તપસંયમ ક્રિયાને વિષે મળે પ્રકારે ઉદ્યમવંત એવા સાધુને પણ ૧ આત્મ-સ્તુતિ, ૨ પરનિંદા, ૩ જીહ્વા, ૪ ઉપસ્થ ઇન્દ્રિય અને ૫ કષાય એ પાંચ દોષ, ગુણથી રિત્ત-ગુણ, રહિત કરેછે. અર્થાત્ તપ સંયમ ક્રિયાવાન હોય છતાં પણ જો આ પાંચ દોષમાંથી કોઈ દોષ હોય તો તે મુનિ ગુણરહિત થઈ જાય છે.” ૭૨

આત્મસ્તુતિ તે પોતાની પ્રશંસા સ્વમુખે કાઢી, પરનિંદા તે પારકા અપવાદ બોલવા, જીહ્વા શબ્દે રસેન્દ્રિયનું પરવશપણું, ઉપસ્થ શબ્દે પુરુષચિન્હ યા સ્ત્રીચિન્હ તેના વિષયનું અભિલાષીપણું અને કષાય તે ક્રોધાદિ ચાર—આ પાંચ પ્રકારના દોષથી ગુણરહિત થવાય છે.

પરપરિવાયમંઈઓ, દૂસંઈ વચ્ચેહિં જેહિં જેહિં પરં ।

તે તે પાવંઈ દોસે, પરપરિવાઈ ઈં અપિચ્છો ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—“પારકા અપવાદ બોલવામાં નિપુણ બુદ્ધિવાળો પુરુષ જે જે વચનો એ કરી

ગાથા ૭૧—કલ્પિત.

ગાથા ૭૨—સુદ્ધુવિ ઉજ્જમમાણં. કરિતિ. અપ્પથુદ. જિમ્મો વત્થા જિહ્વા ઉપસ્થા:

ગાથા ૭૩—પરપરિવાયમંઈઓ. અપિચ્છો—અપ્રેક્ષ્યો,

પરને દોષવંત કરેછે તે તે દોષને પોતે પામે છે. એ હેતુ માટે પરપરિવાદી પુરુષ અપેક્ષ્ય-અદર્શનીય-ન જોવા લાયક છે, અર્થાત્ પરનિંદાકારક પુરુષનું મુખ પણ જોવા લાયક નથી.” ૭૩

થંદ્રા છિદ્રપેહી, અવન્નવાંઈ સયમંઈ ચવલા ।

વંકા કોહળંસીલા, સીસા ઉવેઅંગા ગુરુનો ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—“સ્તબ્ધ તે અનમ્ર-અભિમાની, છિદ્રાન્વેષી તે અવર્ણવાદિ, સ્વયંમતિ તે સ્વેચ્છા-ધારી, ચપલ સ્વભાવી, વક્ર અને ક્રોધસ્વભાવી-એવા શિષ્યો ગુરુને ઉદ્વેગના કરાવનારા હોય છે.” ૭૪

જસંસ ગુરંમિ નં મૈત્તી, નં યં વહુમાણો નં ગર્હવં નં મૈયં ।

નાંવિ લજ્જા નાંવિ ને^{૧૪}હો, ગુરુકુલવાંસેણ કિં^{૧૫} તંસં ॥ ૭૫ ॥

અર્થ—“જે શિષ્યને ગુરુને વિષે ભક્તિ ન હોય, વહુમાન ન હોય, ગુરુનું ગૌરવ ન હોય, ગુરુનો ભય ન હોય, ગુરુની લજ્જા ન હોય અને ગુરુ ઉપર સ્નેહ પણ ન હોય તેવા શિષ્યને ગુરુકુલવાસે કરીને શું ? અર્થાત્ તેવા દુર્વિનીત શિષ્યને ગુરુ સમીપે વસવાથી કાંઈ પણ ફલ નથી.” ૭૫

ભક્તિ ઇટલે વિનય-ગુરુને આવતા દેખીને ઉભા થવું, આસન આપવું વિગેરે અને વહુમાન તે અભ્યંતર ભક્તિ સમજવી.

રૂસંઈ ચોઈજંતો, વહંઈ હિયણં અણુંસયં મૈણિઓ ।

નયં કાંહિં કરંણિજે, ગુરૂસં આંલો નં^{૧૬} સો^{૧૭} સીસો ॥ ૭૬ ॥

અર્થ—“જે શિષ્ય ગુરુએ પ્રેરણા કર્યો સતો રોષ કરે છે અને વોલાવ્યો સતો અનુશ-ય ઇટલે ક્રોધને હૃદયમાં ધારણ કરે છે તથા કોઈ પણ કાર્યમાં કામ આવતો નથી. તેવો શિષ્ય તે ગુરુને આલરૂપ છે, શિષ્ય નથી.” ૭૬ શિક્ષાને ગ્રહણ કરે તે શિષ્ય કહેવાય જેનામાં શિક્ષાગ્રહણનો અભાવ છે તે શિષ્ય કહેવાયજ નહિ.

ઉન્વિલ્લણ સૂઅંણ પરિભવેહિં, અઈ મૈણિય દુઠ મૈણિણહિં ।

સત્તાંહિયા સુવિહિયાં, નચેવં મિદંતિ મુહંરાગં ॥ ૭૭ ॥

અર્થ—“ઉદ્દેગ પમાડવાથી, મૃચના કરવાથી ઇટલે વચનવટે દ્રોષ પ્રગટ કરવાથી અને પરિભવ કે૦ તર્જન કરવાથી તેમજ અતિ શિલાવચન કહેવાથી કે વર્કશ વચન કહેવાથી સત્વાધિક ઇટલે ક્રોધાદિનો જય કરવામાં સમર્થ એવા મુશ્વિદ્ધિતો—મુશ્વિદ્ધિતો મોઢાનો રંગ પણ ભેદ પમાડતા નથી અર્થાત્ તેમના મોઢાનો રંગ પણ વદલાતો નથી.” ૭૭

માણંસિણો વિ^૧ અર્વમાણં, વંચંણા તે^૨ પરંસ્સ તે^૩ નં કેરંતિ ।

સુહદુ^૪સ્તુગિરણત્થં, સાહું ઉઅહિલ્લં ગંભીરા ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—“ઇન્દ્રાદિકે માનેલા છતાં પણ સમુદ્રની જેવા ગંભીર સાયુઓ (પરથી) અપમાન થયે સતે મુશ્વદુઃસ્વનો ઉચ્છેદ કરવાને માટે પરની વંચના કરતા નથી. અર્થાત્ તેવા મુનિઓ શુભાશુભ કર્મોનો છેદ કરવાનાજ અર્થો હોવાથી અપરાધી એવાને પણ પીડા ઉપ-જાવતા નથી.” ૭૮

મરુઆ નિહુઅંસહાવા, હાસદવૈવિવજ્ઞિયા વિગહુંમુકા ।

અસમંજસ મરૂવહુઅં, ન મંણંતિ અપુચ્છિયા સાહું ॥ ૭૯ ॥

અર્થ—“મૃદુકા—મુકુમાલ—અહંકારરહિત, નિવૃત્ત સ્વભાવવાળા ઇટલે શાંત સ્વભાવ-વાળા, હાસ્ય અને દવ જે રૂપ્યાં તેથી વર્જિત, વિકથામુક્ત ઇટલે દેશકથા, રાજકથા, ભક્તકથા, સ્ત્રીકથાદિ વિકથા નહિ કરનારા એવા સાયુ વગર પુછ્યા સતા અસંવદ્ધ એવું અતિ પ્રચુર બોલતા નથી.” ૭૯ પુછ્યા સતા પણ તેઓ કેવું બોલે છે તે કહે છે—

મહુરં નિરુણં થોવં, કજ્ઞાવહિઅં અગંવિવય મતુચ્છં ।

પુવ્વિમઇસંકલિયં, મંણંતિ જં ધમ્મસંજુત્તં ॥ ૮૦ ॥

અર્થ—“મધુર, નિપુણતા—ચતુરાઇવાળું, થોહું, કાર્ય પૂરતું, ગર્વરહિત, અતુચ્છ—તુંકા-રાદિ રહિત, પ્રથમ બુદ્ધિપૂર્વક વિચારેલું અને તે પણ જે ધર્મ સંયુક્ત હોય તે કહે છે. અર્થાત્ તેવું બોલે છે.” ૮૦

સઙ્ઘિવાસંસહસ્સા, તિસત્તૃલુત્તોદયેણ ધોણેણ ।

અણુચિન્નં તામલિણા, અન્નાર્ણતવુત્તિ અપ્પફલો ॥ ૮૧ ॥

અર્થ—“તામલિ તાપસે સાઠ હજાર વર્ષ પર્યંત (છઠ્ઠા છઠ્ઠને પારણે) ત્રિસપ્તવાર—કર્વાશ વાર ઉદકવડે ધોયેલા અન્નવડે (પારણું કરીને) તપ આંચર્યો, પરંતુ તે અજ્ઞાન તપ

ગાથા ૭૮—કરિતિ. ‘તે’ નથી. સુહદુઃસ્તુગિરણત્થં, સુહદુઃસ્તુચ્છેદનાથ. સાહું.

ગાથા ૭૯—હાસદવ્વ. દવઃ પેરપામિરૂપ્યાદિકારણ. અતિવહુલં—અતિપ્રચુરં.

ગાથા ૮૦—કાર્યેઆપતિતં—કાર્યે સતિ જલ્પાતિ. પુવ્વં.

ગાથા ૮૧—સઙ્ઘિ. તેવાત્તિ.

શેવાથી અલ્પ ફલવાળો થયો” ૮૧. દુલ્લો તપ જો દયાયુક્ત કર્યો હોત તો તેનું મુક્તિ રૂપ ફલ પ્રાપ્ત થાત. તેથી જિનાશાયુક્ત તપજ પ્રમાણ છે.

અહીં આટલા વધા તપથી માત્ર જેને ઇશાનઈંદ્રપણાની પ્રાપ્તિ થઈ એવા તામલિ તાપસનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૨૨.

તામલિ તાપસની કથા.

તામલિની નગરીમાં તામલિ નામે શેઠ વસતો હતો. એક દિવસ તેણે પોતાના પુત્રને ગૃહભાર સોંપીને વૈરાગ્યપરાયણ થઈ તાપસી દીક્ષા લીધી અને નદીના કાંઠા ઉપર રહેવા લાગ્યો. તેમજ કાયમ છઠ્ઠ કરીને પારણું કરવા લાગ્યો. પારણાનાં દિવસે પણ જે આહાર લાવતો તેને નદીના જલથી એકવીશ વાર ધોઈ નિરસ કરીને खाતો હતો અને ઉપર પાછો છઠ્ઠ કરતો હતો. એ પ્રમાણે સાઠ હજાર વર્ષ સુધી તેણે દુષ્કર અજ્ઞાનતપ કર્યું. છેવટે અનશન અંગીકાર કર્યું. તે અવસરે વલીંદ્ર ચ્યવી ગયેલ હોવાથી વલિચંચા રાંજધાનીના રહેનારા અમુરોએ આવી, અનેક પ્રકારનાં નાટ્ય અને સમૃદ્ધિ વતાવી તામલિ તાપસને વિજ્ઞાપ્તિ કરી કે—‘હે સ્વામિન ! તમે નિયાળું કરી અમારા સ્વામી થાઓ. અમે સ્વામી રહિત છીએ.’ એ પ્રમાણે ત્રણવાર કહ્યા છતાં પણ તેણે તેમનું વચન અંગીકૃત કર્યું નહિ. પછી આયુ પૂર્ણ થયે કષાય અલ્પ હોવાથી તેમજ અત્યંત કષ્ટ કરેલું હોવાથી તેના પ્રભાવવડે તે કાલ કરીને ઇશાન દેવલોકમાં ઇંદ્રપણે ઉત્પન્ન થયા, અને તરતજ સમક્ષિત પ્રાપ્ત કર્યું. માટે જ્ઞાનપૂર્વક તપ કરવું એજ મોક્ષ આપનારું છે. તેથી થોડું પણ તપ દયા અને જ્ઞાનયુક્ત કરવું; પણ તામલિ તાપસની પેઠે અજ્ઞાન ને હિંસાયુક્ત કરવું નહિ.

છજીવકાયવહગા, હિંસકસત્થાઈં ઉવઈંસંતિ પુણો ।

સુવંદુપિ તવકિલેસો, બાલતવંસીણ અર્પફલો ॥ ૮૨ ॥

અર્થ—“છ જીવકાયના વધ કરવાવાળા અને વલીંદ્ર હિંસક શાસ્ત્રોનો ઉપદેશ કરે છે એવા વાલ તપસ્વીઓનો અતિ પ્રચુર એવો તપક્લેશ પણ અલ્પ ફલવાળો થાય છે. તેથી હિંસાના ત્યાગવડેજ તપ મહાફલને આપે છે એમ સમજવું.” ૮૨

અહીં છ જીવકાય તે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને વેઈંદ્રિયાદિ ત્રસ જીવો સમજવા. વાલતપસ્વી તે અજ્ઞાન કષ્ટ કરનારા તાપસાદિ જાણવા.

પરિયંચ્છંતિ સર્વં, જહંઙિયં અવિતં અસંદિદ્ધં ।

તો જિણવયણંવિહિન્નૂ, સહંતિં બહુર્અસ્સ બહુઆઈં ॥ ૮૩ ॥

અર્થ—“(જે સાધુ હોય છે તે) યથાસ્થિત, સત્ય અને સંદેહ વિનાનું જીવાર્જનાદિ સર્વ પદાર્થોનું સ્વરૂપ જાણે છે તેથી તેવા જિનવચનની ધિધિના જાણવાવાળા સાધુઓ ઘણા જનોનાં ઘણાં દુર્વચનાદિ સહન કરે છે.” ૮૩ તેથી તેમનું તપ મોટા ફલને અર્થ થાય છે.

જો જસંત વટ્ટેઁ હિયે, સો તં યવેઈ સુંદરસંહાયં !

વર્ગધી છૌવં જર્ણણી, મેઠ્ઠં સોમં ચ મેઠ્ઠેઁ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ—“જે જેના હૃદયમાં વર્તનું હોય છે તે તેને સુંદર સ્વભાવવાદું સ્થાપે છે—માને છે. અહીં દૃષ્ટાંત કહે છે કે વાઘણ માતા પોતાના બાલકને ભદ્ર અને સૌમ્ય માને છે.” ૮૪

જેમ વાઘણ અજ્ઞાનપણાથી અમદ્ર અને અશાંત—સર્વ જીવનું મક્ષણ કરી જનાર એવા પોતાના બાલકને પણ ભદ્ર અને શાંત માને છે તેમ અજ્ઞાનીઓ પોતાના ચિત્તમાં ગર્મી ગયેલા પોતાના અજ્ઞાન તપને પણ સમ્યગ તપ જાણે છે—માને છે; પરંતુ તે માનવું મિથ્યા છે.

મણિક્ષણગરયણધણપૂરિયાંમિ, ભવણંમિ સાલિભદ્રોવિ ।

અન્નોવિ કિંર મદ્દ્ઝ્ઞંવિ, સામિંઓત્તિ જાઓ વિગયર્કામો ॥ ૮૫ ॥

અર્થ—“મણિ, કંચન, રત્ન અને ધનવદે પૂરિત—ખેરેલા એવા ધુવનમાં રહેતાં છતાં પણ શાલ્ભિદ્ર નામે શ્રેષ્ઠી નિશ્ચયે ‘મારો પણ વીજો સ્વામી છે’ એમ વિચારતો સતો વિપયાધિ લાપરહિત થઈ ગયો.” ૮૫ અર્થાત્ ‘હજુ મારે માથે પણ વીજો સ્વામી છે’ એમ લક્ષમાં આવતાં, જો એમ છે તો તો આ મારા વૈભવને ધિકાર છે’ એમ ચિંતવી શાલ્ભિદ્રે વિપય ભોગ તજી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું.

અહીં શાલ્ભિદ્રનો સંવંધ પ્રસિદ્ધ હોવાથી સંક્ષેપે કહે છે. ૨૩

શ્રી શાલિભદ્રનું દૃષ્ટાંત.

પારને કોઈ સાધુ ત્યાં વહોરવા માટે પધાર્યા. તેમને જોઈ સંગમને અતિ હર્ષ થવાથી તેણે વહુ ભાવપૂર્વક વધી ક્ષીર તે મુનિને વહોરાવી દીધી. પછી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘આજે સાધુ રૂપી સત્પાત્ર મને પ્રાપ્ત થવાથી હું અતિ ધન્ય છું!’ એ પ્રમાણે પોતાના કાર્યની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે અનુમોદના સહિત દાન ઘણું ફલ આપનારું થાયછે. કહ્યું છે કે—

આનંદાશ્રૂણિ રોમાંચો, बहुमानं प्रियंवचः ।

किंचानुमोदना पात्र-दानभूषणपंचकम् ॥

“આનંદથી નેત્રમાં આંસુ આવવાં, રોમરાય વિકસ્વર થવા, વહુમાન સહિત વહોરાવવું, પ્રિય વચન વોલતાં આપવું અને તેની અનુમોદના કરવી; એ પાંચ સુપાત્ર દામનાં ભૂષણ છે.”

અહીં સંગમે સાધુને દાન આપવાથી ઘણું પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું. કહ્યું છે કે—

व्याजेस्याद्विगुणं वित्तं, व्यवसाये चतुर्गुणम् ।

क्षेत्रे शतगुणं प्रोक्तं, पात्रेऽनंतगुणं भवेत् ॥

“વ્યાજની અંદર ધન વમણું થાય છે, વ્યવસાય (વ્યાપારાદિ) થી ચારગણું થાયછે, ક્ષેત્રમાં સોગણું થાયછે, અને પાત્રમાં આપવાથી તો અનંતગણું થાયછે.” વઢી સંગમે જે દાન આપ્યું તે અતિ દુષ્કર છે. કારણકે—

दाणं दरिद्रस्स पटुस्स खंती, इच्छानिरोहोय सुहोइयस्स ।

तारुण्णए इंदियनिग्गहोय, चत्तारि एयाइं सुदुकराइं ॥

“દરિદ્રી છતાં દાન આપવું, સામર્થ્ય છતાં ક્ષમા રાખવી, સુખનો ઉદય છતાં ઇચ્છાનો રોધ કરવો અને તરુણાવસ્થામાં ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો—આ ચાર વાનાં અતિ દુષ્કર છે.”

પિતાએ તેનું શાલિકુમાર નામ પાડ્યું. યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં તેને વર્ષાદ કન્યાઓ એક લગ્ને પરણાવી. ત્યારપછી ગોભદ્ર શેઠ ચારિત્ર ગ્રહણ કરી પ્રાંતે અનગન આદરી સૌથર્મ દેવલોકમાં દેવતા થયા. પછી અવધિજ્ઞાનથી પોતાના પુત્રને જોડને અતિ સ્નેહાતુર થતી ત્યાં આવી તેને દર્શન દીધું અને ભદ્રાને કહ્યું કે—‘શાલિભદ્રને સર્વ પ્રકારની ભોગસામગ્રી હું પૂરી પાઢીશ.’ પડ્યું કહીને તે ગયો. પછી ગોભદ્રનો જીવ દેવતા તેમને મનચાંછિત પૂર્વા લાગ્યો. દરરોજ ૩૨ સ્ત્રીઓ અને શાલિભદ્રને માટે ૩૩ પેટી વસ્ત્રોની, ૩૩ પેટી આભૂષણોની અને ૩૩ પેટી ભોજનાદિ પદાર્થોની કુલ ૯૯ પેટી મોકલવા લાગ્યો.

યદ્ગોભદ્રઃ સુરપરિદ્વદો ભૂષણાદ્યં દદો ય-
જ્ઞાતં જાયાપદપરિચિતં કંચલિરત્નજાતમ્ ।
પણ્યં યજ્ઞાજાનિ નરપતિર્યજ્ઞ સર્વાર્થસિદ્ધિ-
સ્તદ્દાનસ્યાદ્ભુતફલમિદં શાલિભદ્રસ્ય સર્વમ્ ॥

“દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા ગોભદ્રે જેને ભૂષણાદિ આપ્યાં, રત્નકંચલ જેની સ્ત્રીઓના પગની સાથે પરિચયવાળાં થયાં, એટલે જેની સ્ત્રીઓએ રત્નકંચલ તો પગ લુછવામાં વાપર્યાં, જેને રાજા (શ્રેણિક) કરિયાણા રૂપ વન્યો અને જેણે પ્રાંતે સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાન પ્રાપ્ત કર્યું—આ પ્રમાણે શાલિભદ્રને દાનનું સર્વ પ્રકારનું અદ્ભુત ફલ પ્રાપ્ત થયું.”

પાદાંભોજરજઃ પ્રમાર્જનમપિ ક્ષમાપાલલીલાવતી-
દુઃપ્રાપાદ્યુતરત્નકંચલદલૈર્યદ્વલભાનામભૂત ।
નિર્માલ્યં નવહેમમંડનમપિ ક્લેશાય યસ્યાવની-
પાલાલિંગનમપ્યસૌ વિજયતે દાનાત્સુભદ્રાંગજઃ ॥

“જેની સ્ત્રીઓના ચરણકમલ ઉપર લાગેલી રજનું પ્રમાર્જન રાજાની રાણી લીલાવતીને પણ દુષપ્રાપ્ય એવા રત્નકંચલના કકડાવડે થયું, જેને નવીન સુવર્ણનાં ઘરેણાંઓ પણ દરેક દિવસે નિર્માલ્ય રૂપ થયાં, અને જેને ભૂષણનું આલિંગન પણ ક્લેશનેમાટે થયું એવો સુભદ્રાનો પુત્ર શાલિભદ્ર પૂર્વે કરેલા દાનથી વિજય પામેછે.”

આવી શાલિભદ્રની સમૃદ્ધિ જોડને શ્રેણિક રાજાએ પણ આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો હતો કે—

સ્તુહી મહાતર્વહિર્વૃહદ્માનુર્યથોચ્યતે ।
સારતેજોવિયોગેઽપિ નરદેવાસ્તથા વયમ્ ॥

“ જેમ સ્તુતી નામનું જાડ વહુ નાનું હોયછે છતાં મહાતરુ કહેવાયછે, અને અગ્નિ જરા જેટલો હોય છતાં પણ તે વૃહદ્ ભાનુ (મોટામાં મોટો સૂર્ય) કહેવાય છે, તેવીજ રીતે અમે સારભૂત તેજ વગરના છતાં પણ નરદેવ કહેવાઈએ છીએ. ”

શાલિભદ્રે પણ પોતાને ઘેર આવેલા શ્રેણિક રાજાને પોતાના સ્વામી જાણીને વિચાર્યું કે—“ આ મારી પરાધીન લક્ષ્મીને ધિક્કાર છે ! ” એ પ્રમાણે વૈરાગ્યપરાયણ બની દરરોજ એકેક સ્ત્રીને તજવા લાગ્યો. તે હર્ષીકત સાંભળીને ધન્ય નામના તેના બનેલી આવીને એક સાંચે સર્વ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરી દીક્ષા લેવાની તેને પ્રેરણા કરી. આ પ્રમાણેની પ્રેરણાથી ઉત્સાહિત બની શ્રી મહાવીર સ્વામીની પાસે જઈ ચારિત્ર ગ્રહણ કરી દુષ્કર તપ તપી વાર વર્ષ પર્યંત દીક્ષાપર્યાય પાળી પ્રાંતે એક માસની સંલેખના કરી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં તેવીશ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા અહમિન્દ્ર દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

આ મુનિને ધન્ય છે કે જેમણે સઘળું અનુત્તર (સર્વથી ઉત્તમ) પ્રાપ્ત કર્યું.

અનુત્તરં દાનમનુત્તરં તપો, હ્યનુત્તરં માનમનુત્તરં યશઃ ।

શ્રીશાલિભદ્રસ્ય ગુણા અનુત્તરા, અનુત્તરં ધૈર્યમનુત્તરં પદમ્ ॥

“ તેનાં (શાલિભદ્રનાં) દાન, તપ, માન, યશ, ગુણો, ધૈર્ય અને પદ—એ સર્વ અનુત્તર (જેનાથી અન્ય શ્રેષ્ઠ નથી એવાં) છે. ”

આ પ્રમાણે જ્ઞાન સહિત તપ કરવામાં આવે તો મોટું ફલ પ્રાપ્ત થાયછે.

नै किरंति जे तैव संजमं च ते तुलपाणिर्पायाणं ।

पुरिसा सम पुरिसाणं, अवस्स पेसत्तण मुवित्ति ॥ ૮૬ ॥

અર્થ—“ જે પ્રાણી તપ (વાર પ્રકારે) અને સંયમ (સત્તર પ્રકારે) કરતા—આદરતા નથી તે પુરુષો સમાન હાથપગવાળા અને સદૃશ પુરુષાકાર ધારણ કરનારનું સેવકપણું અવશ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. ” ૮૬

શાલિભદ્રે એજ વિચાર કર્યો હતો કે—“ શ્રેણિકમાં ને મારામાં કાંઈ પણ હાથપગનું વિશેષપણું નથી તે છતાં તે સ્વામી ને હું સેવક, તેનું કારણ માત્ર મેં પૂર્વજન્મમાં સુકૃત કર્યું નથી તે જ છે. ” આમ વિચારીને તેણે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું.

सुंदर सुकुमाल सुहोइएण, विविंहेहिं नवविंसेसेहिं ।

तह सोसविओ अप्पां, जह नवि नाँओ सभर्वणेपि ॥ ૮૭ ॥

૧ જેને સ્વામી સરોકે દિન્ટ્ર હોતા નથી તેઓ પોતેજ પોતાના વિમાનના સ્વામી હોવાથી અહમિન્દ્ર કહેવાય છે. ૨ ૫૬ તે સ્થાન—અનુત્તરવિમાન.

ગાથા ૮૬—કરિતિ.

ગાથા ૮૫—સગવનોદ.

અર્થ—“સુંદર (રૂપવાન), સુકુમાલ (મૃદુ શરીરવાળા) અને સુસ્વોચિત અર્થાત્ સુખના અભ્યાસી એવા શાલિભદ્રે વિવિધ પ્રકારનાં તપ વિશેષવડે કરીને પોતાના આત્માને (દેહને) એવો શોષણ્યો—દુર્બલ કર્યો કે જેથી પોતાને ઘેર પળ તે ઓઝળ્યા શકાયા નહિ. ” ૮૭

શાલિભદ્ર મુનિ યથા પછી પાછા રાજગૃહીણ આવ્યા ત્યારે પોતાની માતાને ઘેર ગોચરીનામિત્તે જતાં તેના સેવકપુરુષોણ પળ તેમને ઓઝળ્યા નહિ એવો તેમણે તપસ્યાવડે દેહ સુકચી નાખ્યો હતો.

દુષ્કરં મુદ્દેસિકરં, અવંતિસુકુમાલં મંહરિસીચરિયં ।

અપ્પાંવિ નામં તદ્દં તર્જ્જ—ઈત્તિ અચ્છેર્યં ઈયં ॥ ૮૮ ॥

અર્થ—“દુષ્કર અને સાંભળતાં પળ રોમોત્કંપકર—સ્વાદાં ઉમાં થાય એવું અવંતિ સુકુમાલ મહર્ષિનું ચરિત્ર છે; જે મહાત્માણ પોતાના આત્માને પળ એવા પ્રકારે તર્જિત કર્યો કે જેમનું ચરિત્ર સંપૂર્ણ આશ્ચર્યકારક થયું. ” ૮૮

અહીં અવંતિસુકુમાલનો સંબંધ જાણવો. ૨૪

અવંતિસુકુમાલ કથા.

અવંતી દેશમાં હજ્જયિની નગરીમાં ભદ્રા નામની એક શેઠની સ્ત્રી હતી. તેને નલિની-ગુલ્મ વિમાનથી ચ્યવીને આવેલો અવંતિસુકુમાલ નામે પુત્ર થયો. તે વત્રીશ સ્ત્રીઓની સાથે વિપયસુખનો અનુભવ કરતો હતો. એક દિવસ પોતાના ઘરની નજીક રહેલા મુસ્તિત આચાર્યના મુલકથી રાત્રિની પહેલી પોરપીમાં નલિનીગુલ્મ વિમાન અધ્યયન સાંભળી જાતિ-સ્મરણજ્ઞાન થવાથી પૂર્વભવનું સ્વરૂપ જાણી, ત્યાં (નલિનીગુલ્મ વિમાનમાં) જવાને હત્સુક થયેલો અવંતિસુકુમાલ ગુરુ પાસે જઈ વિનયપૂર્વક પૂછવા લાગ્યો કે—‘આપે નલિનીગુલ્મ વિમાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે જોયું ?’ ગુરુણ કહ્યું કે ‘સિદ્ધાંત રૂપી નેત્રથી જોયું છે.’ પછી અવંતિસુકુમાલે પૂછ્યું કે ‘તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ?’ ત્યારે ગુરુણ કહ્યું કે ‘ચારિત્ર પાઠવાથી. કારણકે ચારિત્ર આલોક અને પરલોકમાં અનેક પ્રકારનું સુલ આપે છે.’ કહ્યું છે કે—

નો દુષ્કર્મપ્રયાસો ન કુચુવતિસુતસ્વામિદુર્વાક્યદુઃખમ્ ।

રાજાદૌ ન પ્રણામોઽશનવસનધનસ્થાનચિંતા ન ચૈવ ॥

જ્ઞાનાતિર્લોકપૂજા પ્રશમપરિણતિઃ પ્રેત્યનાકાદ્યવાપ્તિ ।

ચારિત્રે શીવદાયકે સુમતયસ્તત્ર યત્નં કુરુધ્વમ્ ॥

“ જેની અંદર દુષ્કર્મ સંવંધી પ્રયાસ નથી, જેની અંદર खराब સ્ત્રી, પુત્ર કે સ્વામીનાં દુર્વાક્યશ્રવણનું દુઃખ નથી, જેની અંદર રાજા આદિને પ્રણામ કરવો પડતો નથી, જેની અંદર ભોજન, વસ્ત્ર ધન કે સ્થાન માટે ચિંતા કરવી પડતી નથી, જેની અંદર જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, લોકો પૂજા કરે છે, શાંતભાવ પરિણમે છે, અને પરમવે સ્વર્ગાદિની પ્રાપ્તિ થાય છે એવા મોક્ષદાયક ચારિત્રમાં હે વિદ્વાન પુરુષો ! તમે પ્રયત્ન કરો. ”

‘ માટે ચારિત્ર ગ્રહણ કરી, અનશન કરવા વડે નલિનીગુલ્મ વિમાન મેલ્લવી શકાય છે. ’ એ પ્રમાણે ગુરુમુખથી સાંભળીને અવંતિસુકુમાલે કહ્યું કે ‘ મેં ચારિત્ર અને અનશન ભાવથી અંગીકાર કર્યું છે. ’ ગુરુએ જ્ઞાનથી જાણ્યું કે ‘ આનું કાર્ય આ પ્રમાણેજ સિદ્ધ થવાનું છે તેથી તેને રાત્રિએજ સાધુવેષ આપ્યો. તે વેષ ધારણ કરીને તે શહેરથી બહાર સ્મશાનભૂમિએ જઈ કંથેર (થોર)ના વનમાં કાયોત્સર્ગ મુદ્રાથી રહ્યા. ત્યાં જતાં માર્ગમાં કાંઠા, કાંકરા આદિના પ્રહારથી અતિકોમલ એવા તેના ચરણના તઠીયામાંથી રુધિર સ્રવવા લાગ્યું. તેના ગંધથી પૂર્વ ભવમાં અપમાનિત કરેલી સ્ત્રીનો જીવ શિયાળ-ળી ઘણાં વચ્ચાંઓથી પરિવૃત્ત થઈ ત્યાં આવી અને તેનું શરીર સ્વાવા લાગી. પરંતુ તે મુનિ જરા પણ ક્ષુભિત થયા નહિ. તેમનું ચિત્ત સ્થિર હોવાથી અતિ વેદના સહન કરતા સતા કાઠ કરીને તે નલિનીગુલ્મ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. પ્રાતઃકાળમાં તે સઘલું તેની માતા ભદ્રાએ જાણ્યું. ઇટલે એક ગર્ભવંતી વહુને ઘરમાં રાखીને વાકીની તમામ વહુઓ સાથે ભદ્રાએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. ઘર આગલ રહેલી વહુને એક પુત્ર થયો. તે પુત્રે સ્મશાનભૂમિમાં એક જિનપ્રાસાદ ચળાવ્યો અને તેમાં જિનપ્રતિમા સ્થાપી. સ્મશાનનું નામ મહાકાલ પડ્યું.

જે પ્રમાણે અવંતિસુકુમાલે ધર્મને અર્થે પોતાના શરીરનો ત્યાગ કર્યો પરંતુ ગ્રહણ કરેલા વ્રતનો ભંગ કર્યો નહિ, તેવી રીતે અન્ય જનોએ પણ ધર્મવિષયમાં યત્ન કરવો, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

अच्छूढं शरीरधरा, अन्नो जीवो शरीर मन्त्रति ॥

धम्मस्स कारणे सुविहिता, शरीरं पि छंडुंति ॥ ૮૯ ॥

અર્થ— “ તજી દીધો છે શરીર રૂપી ધરનો મોહ જેણે એવા સુવિહિતો—ઉત્તમ પુરુષો ધર્મને કારણે ‘ આ જીવ અન્ય છે અને શરીર અન્ય છે ’ એવી વલ્લિવડે કરીને શરીરને । તજી દે છે. ” ૮૯

આ દેહનો સંવંધ એક ભવનોજ છે અને તે શરીર જન્મે જન્મમાં નવું નવું મળવાતું છે, પણ ધર્મ જો તજી દીધો તો તે ફરિને પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે, તેથી ઉત્તમ પુરુષો ધર્મને કારણે શરીરને તજે છે પણ શરીરને કારણે ધર્મને તજતા નથી. માટે પ્રાણાતે પણ ધર્મને ન તજવો.

एकं दिवसं पि जीवो, पवर्जसु वागओ अनर्त्रमणो ।

जईवि नँ पावइ सुखं, अवस्सं वेमाँणिओ होई ॥ ९० ॥

અર્થ—“ચારિત્ર ધર્મનું ફલ કહેછે—અનન્ય મનવાળો જીવ એક દિવસ પણ પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) પ્રતિપન્ન કરે અર્થાત્ ભવમાંતે એક દિવસ પણ શુદ્ધ દીક્ષા પાળે તો તે યથાપિ સંહનન કાઢાદિના અભાવથી—મોક્ષ ન પામે, પરંતુ અવ્યય વૈમાનિક દેવ તો યાય.” ૯૦

એક દિવસના વિશુદ્ધ મનયુક્ત ચારિત્રનું ફલ આ કાલમાં પણ વૈમાનિક દેવ-પણાની પ્રાપ્તિ થવા રૂપ છે.

सीसावेढेण सिरिंमि-वेदिं निग्गयाणि अच्छीणि ।

मेयँज्जस्स भगवँओ, नँयँ सो मणँसावि परिकुँविओ ॥ ९१ ॥

અર્થ—“લીલી ચામડાની વાથરવડે મસ્તકને વેદિત કર્યે સતે (તે છુકાઈને સેંચાવાથી આસો નીકળી પડી, પરંતુ તે મેતાર્ય ભગવંત મનથી (લેશ માત્ર) પણ (સોની ઉપર) કોપાયમાન થયા નહિ.” ૯૧

મેતાર્ય મુનિના મસ્તકે સોનીએ લીલી વાથર વાંટી તે છુકાવાથી નસોનું સેંચાણ થવાને લીધે વંને નેત્ર નીકળી પડ્યાં, પરંતુ મેતાર્ય મુનિ કિંચિત્ માત્ર પણ તે સોની ઉપર કોપાયમાન થયા નહિ. એવી રીતે વીજા મુનિરાજોએ પણ સમા કરવી.

અહીં મેતાર્ય મુનિનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૨૫

મેતાર્યમુનિની કથા.

સાકેતનપુરમાં ચંદ્રાવતંસક નામે અત્યંત ધાર્મિક રાજા હતો. તેને સુદર્શના નામની સ્ત્રી હતી. તે સ્ત્રીની કુક્ષિથી સાગરચંદ્ર ને મુનિચંદ્ર નામે બે પુત્ર ઉત્પન્ન થયા હતા. તે બેમાં મોડાને યુવરાજપદ આપ્યું અને નાનાને ઉજ્જયિની રાજ્ય આપ્યું હતું. વીંજી પ્રિયદર્શના નામે રાણીથી ગુણચંદ્ર અને વાલચંદ્ર નામે બે પુત્ર થયા હતા. એ રામાણે ચાર પુત્ર વિગેરેથી પરિવૃત્ત થઈ તે રાજા રાજ્ય કરતો હતો.

એક દિવસ ચંદ્રાવતંસક રાજાએ પૌષ્પ કર્યો હતો. તે રાત્રિએ એકાંતવાસમાં રહ્યા સતા તેણે એવો અભિગ્રહ કર્યો કે ‘જ્યાંસુધી આ દીવો વળે ત્યાંસુધી મારે કાચો-ત્સર્ગમાં સ્થિત રહેવું.’ તે અભિગ્રહને નહિ જાણનારી કોઈ દાસીએ તે દીવામાં તેલ પૂર્યો કર્યું. ઘણો વખત કાચોત્સર્ગમાં સ્થિત રહેવાથી રાજાને શિરોવેદના થઈ, તેથી તે મૃત્યુ પામ્યો અને દેવલોકમાં ગયો. તે જોઈ સાગરચંદ્રે વિચાર્યું કે—‘આ દેહનો સંબંધ કૃત્રિમ છે, જે પ્રાતઃકાલમાં જોવામાં આવે છે તે મધ્યાન્હે જોવામાં આવતું નથી અને જે મધ્યાન્હે જોવામાં આવે છે તે રાત્રિએ નાશ પામે છે. વાયુએ કમ્પાવેલા પત્ર જેવું આ આયુષ્ય ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીણ થતું જાય છે. કહું છે કે—

આદિત્યસ્ય ગતાગતેરહરહઃ સંક્ષીયતે જીવિતમ્

વ્યાપૌર્વહુકાર્યભારગુરુભિઃ કાલો ન વિજ્ઞાયતે ।

દૃષ્ટ્વા જન્મજરાવિપત્તિમરણં ત્રાસશ્ચ નોત્પદ્યતે

પીત્વા મોહમયીં પ્રમાદમદિરામુન્મત્તભૂતં જગત્ ॥

“સૂર્યના ગમન ને આગમનથી આયુષ્ય દરરોજ ક્ષય પામે છે, વહુ પ્રકારના કાર્ય-વાળાં મોટાં મોટાં વ્યવસાયોથી કાલ કેટલો ગયો તે જણાતું નથી, અને જન્મ, વૃદ્ધા-વસ્થા, વિપત્તિ ને મરણ જોઈને માણસોને ત્રાસ ઉત્પન્ન થતો નથી; તેથી (જણાય છે કે) મોહમયી પ્રમાદ રૂપી મદિરાનું પાન કરીને આ જગત ઉન્મત્ત થયેલું છે.”

ત્યાદિ કારણથી જેનું ચિત્ત વૈરાગ્યવાન થયેલું છે એવો સાગરચંદ્ર રાજ્યથી પ્રસ-હ્મુખ હતો છતાં પણ તેની ઓરમાન માતાએ કહ્યું કે ‘મારા વંને પુત્રો હાલ રાજ્યભાર વહન કરવાને અશક્ત છે, તેથી તું આ રાજ્યધુરાને ગ્રહણ કર.’ એ પ્રમાણે વલાત્કારથી સાગરચંદ્રને રાજ્ય ઉપર સ્થાપિત કર્યો, પરંતુ તે વિરક્ત મનથી રાજ્યનું પાલન કરે છે. અનુક્રમે તેને સમૃદ્ધિ ને કીર્તિથી વધી ગયેલો જોઈને તેની ઓરમાન માતા દુઃખાળી, તેથી તે દરરોજ તેની ઇર્ષ્યા કરે છે અને છિદ્ર ખોલે છે. એક દિવસ ક્રીડાને વાસ્તે વનમાં ગયેલા સાગરચંદ્રને માટે તેની માતાએ દાસી મારફત એક લાડુ મોકલ્યો. તે દાસી લાડુ આ-પવા જતી હતી તે વખતે તેને બોલાવીને ઓરમાન માતાએ પૂછ્યું કે—‘આ શું છે?’ તેણે કહ્યું કે—‘હું રાજાને માટે લાડુ લઈ જાઉં છું.’ તેણે કહ્યું કે—‘જોડું, તે કેવો છે?’ દાસીએ તેને આપ્યો, ઇટલે તે ઓરમાન માતાએ વિષથી સ્વરડાયેલા હાથવડે તે લાડુને રી રીતે સ્પર્શ કરી વિષમિશ્રિત કરીને દાસીને પાછો આપ્યો. દાસીએ તે લાડુ લઈ ઇને રાજા પાસે મૂક્યો. રાજાએ તે મનોરંજક લાડુ ગ્રહણ કર્યો. પરંતુ તે અવસર

પોતાની આગળ હાથ જોડીને ઉભેલા પોતાના બે સાવકા ભાઈને જોઈને સ્નેહવશ થઈ તેણે વિચાર કર્યો કે ‘મારા લઘુ વંધુઓને છોડી મારે લાડુ खावો તે યોગ્ય નથી.’ આ વિચારી તેણે લાડુના બે ભાગ કરી વંનેને વહેંચી દીધો. પોતે खावો નહિ. યોડા વલ તમાં પેલા વંનેને વિષ ચડવાથી ભૂમિ ઉપર પડેલા જોઈને રાજા ઘણો મિત્ર થયો, અને મણિમંત્ર આદિ પ્રયોગોવડે તેમનું ઘેર ઉતાર્યું. પછી (તેનું કારણ શોધતાં) દાસીના મુખ પર ઓરમાન માતાના હસ્તસ્પર્શથી થયેલ વિષપ્રયોગ જાણીને તેની પાસે જઈ સાગરચંદ્ર ઉપાલંભ આપવા લાગ્યો કે—‘તને ધિકાર છે ! પહેલાં મારા આપતાં છતાં પણ તે રાજા અંગીકાર કર્યું નહિ, અને સાંપ્રત સમયે આવું અકાર્ય કર્યું ! સ્ત્રીઓના ચરિત્રને ધિકાર છે !’ કહ્યું છે કે—

नितंविन्यः पतिं पुत्रं, पितरं भ्रातरं क्षणम् ।

आरोपयंत्यकार्येऽपि, दुर्वृत्ताः प्राणसंशये ॥

‘દુરાચરણી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને, પુત્રને, પિતાને અને ભાઈને ક્ષણવારમ પ્રાણનો સંશય થાય તેના અકાર્યમાં પણ જોડી દે છે.’ ‘હે દુર્ગતિના કારણભૂત આ રાજ્યથી મારે સર્વું.’ આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે ઓરમાન માતાના પુત્ર ગુણચંદ્રને રાજ્ય આપી પોતે દીક્ષા લઈ ચાલી નીકળ્યા.

અનુક્રમે ડગ્ર વિહાર કરતાં કરતાં શાસ્ત્રના પારગામી થયા. એકદા ઉજ્જયિનીથી આવેલા એક સાધુ આગરચંદ્ર મુનિને કહ્યું કે ‘હે સ્વામિન્ ! ઉજ્જયિનીમાં તમારો ભ્રાતૃપુત્ર (ભત્રીજો) અને પુરોહિતપુત્ર વંને મઠી સાધુઓની મોટી હીલના કરે છે. વિશેષ કહેવાથી શું !’ તે સાંભળી ગુરુની આજ્ઞા લઈને તેમને પ્રતિવોધ કરવાને માટે સાગરચંદ્ર મુનિ ઉજ્જયિની આવ્યા અને ડ્યાં રાજપુત્ર અને પુરોહિતપુત્ર હતા ત્યાં જઈ ઉચ્ચ સ્વરે ધર્મલાભ આપ્યો. તે સાંભળી પેલા વંને જણા ખુશી થતાં થતાં તેની પાસે આવ્યા, અને ‘ચાલો આજે ધર્મલાભ આવ્યોછે તેને આપણે નચાવીએ.’ એટલું કહી તે મુનિને હાથથી પકડીને મહેલ ઉપર લઈ ગયા. પછી વારણું વંધ કરીને તેઓ સાધુને કહેવા લાગ્યા કે—‘તું નાચ, નહિતો અમે તને મારશું.’ ત્યારે સાગરચંદ્રે કહ્યું કે—‘તમે વાજિત્ર વગાડો એટલે તે પ્રમાણે હું નૃત્ય કરું.’ તેઓએ કહ્યું કે ‘અમને વાજિત્ર વગાડતાં આવડતું નથી.’ ત્યારે સાધુએ કહ્યું કે—‘મને નૃત્ય કરતાં પણ આવડતું નથી.’ ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે—‘તો અમારી સાથે મલ્લયુદ્ધ કર.’ સાધુએ કહ્યું કે ‘મલ્લે એમ હો.’ પછી સાગરચંદ્ર મુનિએ મલ્લયુદ્ધ કરતાં તે કઢાનો પૂર્વે અભ્યાસ કરેલો હોવાથી તે વંને જળના શરીરસંધિ જુદા કરી નાંખ્યા, અને વારણું ઉઘાડી પોતા

ઉપકરણો લઈ નગરની વહાર નીકળી વનમાં કાચોત્સર્ગમુદ્રાએ સ્થિત થયા. અહીં રાજ-પુત્ર અને પુરોહિતપુત્ર વંનેને ઘણી વેદના થવાથી તે પોકાર કરવા લાગ્યા. એટલે રાજાએ આવીને પૂછ્યું કે—‘તમને શું થયું છે?’ ત્યારે વીજા લોકોએ કહ્યું કે—‘અહીં એક મુનિ આવ્યા હતા તેણે કંડક કરેલું જણાય છે.’ એટલે રાજા તે મુનિને સ્થળોત્તરે સ્થળોત્તરે વનમાં ગયો. ત્યાં પોતાના મોટા ભાઈને જોઈ વાંદીને અરજ કરવા લાગ્યો કે—‘હે સ્વામી ! આપની જેવા મહાત્માઓને વીજાને પીડા કરવી ઘટતી નથી.’ તે સાંભળીને સાગરચંદ્રે કહ્યું કે—‘તું ચંદ્રાવતંસક રાજાનો પુત્ર પાંચમો લોકપાલ છે, છતાં સાધુઓને દુઃખ દેતાં તારા પુત્રને તેમજ પુરોહિતપુત્રને શામાટે અટકાવતો નથી ? આવો અન્યાય કેમ પ્રવર્તીવે છે?’ ત્યારે મુનિચંદ્ર રાજાએ કહ્યું કે—‘મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. તે પુત્રોએ જેવું કર્યું તેવું તેનું ફળ ભોગવ્યું. પરંતુ આપ પિતાને સ્થાને છો, માટે કૃપા કરીને તે વંનેને સાજા કરો. આપના શિવાય તેઓનાં અસ્થિ ટેકાણે લાવવાને વીજો કોઈ શક્તિવાન નથી.’ એમ કહીને વંનેને સાગરચંદ્ર મુનિ સમીપે લાવવામાં આવ્યા. ત્યારે તેમણે કહ્યું કે—‘જો જીવવાની ઇચ્છા કરતા હો તો સંયમ લેવાનું કબુલ કરો.’ તેમણે એ પ્રમાણે કબુલ કરવાથી તરતજ તેઓને સાજા કરવામાં આવ્યા, એટલે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને તેઓ સાથેજ ચાલી નીકળ્યા.

એ વે મુનિમાં પુરોહિતપુત્ર જાતે બ્રાહ્મણ હોવાથી તેણે જાતિમદ્ કરવાને લીધે નીચ ગોત્ર વાંધ્યું. ચારિત્ર પાળીને પ્રાંતે તે વંને દેવતા થયા. તેઓ પરસ્પર સ્નેહવાળા હતા તેથી તેઓએ સંકેત કર્યો કે ‘આપણામાંથી જે પ્રથમ ચ્યવીને મનુષ્ય થાય તેને સ્વર્ગમાં રહેલા વીજાએ પ્રતિબોધ પમાડવો.’ પછી કાળાંતરે પ્રથમ પુરોહિતજીવ ચ્યવીને રાજગૃહ નગરમાં મહેર નામના ચંડાલના ઘરમાં મેતી નામની ભાર્યાની કુક્ષિમાં જાતિમદ્ કરવાથી અંવતર્યો. તે ચંડાલની ભાર્યા તે શહેરમાં કોઈ શેઠને ઘેર હમેશાં આવે છે. તેને શેઠની સ્ત્રી સાથે અત્યંત મૈત્રી થઈ છે. શેઠાણી મૃતવત્સા (છોકરાં જીવે નહિ તે) ના દોષવાળી હોવાથી તેને છોકરાં જીવતાં નથી. તે વાત તેણે ચાંડાલની સ્ત્રીને કહી. તેણે કહ્યું કે—‘આ વચ્ચે જો મને પુત્ર થશે તો હું તમને આપીશ.’ કાળે કરીને તેને પુત્ર જન્મ્યો એટલે તે પુત્ર તેણે શેઠાણીને ગુપ્તપણે આપ્યો. શેઠાણીએ પુત્રજન્મનો મહોત્સવ કરાવ્યો. અને મેતાર્થ એવં તે છોકરાનું નામ પાડ્યું. અનક્રમે તે મોટા વર્ષનો થયો.

तेने पोतानी पुत्रीओ शमाटे आपोछो ? एनो विवाह तो हुं करीश.' ए प्रमाणे कही बलात्कारे ते पुत्रने पोताने घेर लइ गइ. पछी देवे त्यां आवीने मेतार्येन कहुं के- 'ते मारुं कहेवुं केम कथुं नहि ? जोयुं, तारो केवो तिरस्कार कराव्यो ? माटे इजु मारा कहेवा प्रमाणे चाल अने चारित्र ग्रहण कर.' मेतार्ये कहुं के- 'हुं दीक्षा केवी रीति ग्रहण करुं ? तमे मने चांडाल ठरावीने लोकोनी अंदर हलका पाडयो, तेथी जो तमे मने पाछो मोटो बनावो, शेट मने पुत्र तरीके स्थापे अने श्रेणिक राजा पोतानी पुत्री मने आपे तो हुं चारित्र लउं.' देवे ते प्रमाणे सग्रहुं करवानुं कबुल कथुं. पछी देवे अशुचिने बदले रत्नोनी लिंडीओ करतो एक वकरो तेने घेर वांव्यो, अने चांडालने प्रेरणा करी तेथी तेणे रत्नथी भरेलो एक एक थाल लइ जइने व्रण दिवस सुयी श्रेणिक राजाने भेट कर्यो. त्यारे अभयकुमारे पूछुं के- 'एटलां वधां रत्नो तारी पासे क्यांधी ? तेणे कहुं के 'मारो घेर तो वकरो रत्नोनी लिंडीओ करेछे.' फरीथी अभयकुमारे कहुं के 'तुं अमने आ रत्नो शमाटे भेट करेछे ?' चांडाले कहुं के 'राजा मारा पुत्रने पोतानी पुत्री परणावे माटे हुं भेट करंछुं.' राजाए कहुं के 'ए केम वने ?' अभयकुमारे कहुं के 'एक वखत तुं वकराने अहीं लइ आव, पछी यथायोग्य करशुं.' तेणे वकरो लावीने राजाने घेर वांव्यो; एटले त्यां तो ते दुर्ग-धयुक्त विष्टा करवा लाग्यो. ते जोइ अभयकुमारे राजाने कहुं के 'आ कोइ देवनो प्रभाव जणाय छे, नहि तो आ राजपुत्रीनी मागणी केवी रीति करी शके ? माटे तेनी परीक्षा करवी जोइए. जे कार्य मनुष्य करी शके नहि ते कार्य जो ते करे तो जरूर तेमां देवनो प्रभाव खरो.' आ प्रमाणे विचार करी तेणे चंडालने कहुं के 'जो आ राजगृह नगरनी आसपास नवो सोनानो किलो करी आपे, वैभार पर्वत उपर सेतुबंध (सडक) बांधे, गंगा, यमुना, सरस्वती ने क्षीरसागर-ए चारेने अहीं लावे अने तेमना पाणीथी तारा पुत्रने नवरावे तो श्रेणिक राजा पोतानी पुत्री तेने आपे.' देवप्रभावथी अभयकुमारना कहेवा प्रमाणे सर्व एक रात्रिमां थयुं. पछी ते जळवडे चांडालपुत्रने नवरावी, पवित्र करीने राजपुत्री परणावी. एटले पेला वाणिकोए पण पोतानी पुत्रीओ परणावी. ए प्रमाणे तेणे नव स्त्रीओनी साथे पाणिग्रहण कथुं. एटले देवे आवीने कहुं के 'हवे दीक्षा ले.' त्यारे मेतार्ये कहुं के 'हुं हमणाज परणेलो छुं, तेथी वार वर्ष सुधी आ स्त्रीओनी साथे विषयमुख भोगवीने पछी चारित्र ग्रहण करीश.' देवे पण ते कबुल कथुं. वार वर्ष गया पछी फरीथी देव आव्यो. त्यारे स्त्रीओए हाथ जोडी फरीथी वार वर्ष माग्यां. विनयथी रजित थयेला देवे फरीथी वार वर्ष आप्यां. ए प्रमाणे चौबीश वर्ष सांसारिक सुख भागवान श्री महावीर स्वर्णी

पासे व्रत ग्रहण करी नव पूर्वतुं अध्ययन करी जिनकल्पीपणुं अंगीकार करीने एकल बेहारी थया.

विहार करतां करतां एक दिवस मासक्षपणने पारणे राजगृह नगरमां भिक्षाने गटे भमतां एक सोनीने घेर जइने धर्मलाभ आप्यो. त्यारे ते सोनी श्रेणिक राजानी भ्राज्जाथी जिनभक्तिने अर्थे घडेला एकसो आठ सोनाना जव वहार मूकीने घरमां गयो. ते समये कोइ एक क्रौंच पक्षी त्यां आवीने ते सर्व जव गळी गयो. मेतार्यमुनिए ते जोयुं अने क्रौंच पक्षी पण उडीने उंचे वेटुं. सोनी वहार आव्यो अने जव नहि जोवाथी साधुने ते विपे पूछ्युं. साधुए विचार कयो के 'जो हुं पक्षीतुं नाम लइश तो अ सोनी तेने मारी नाखशे.' तेथी दयाने लीधे मौन धारण करीने उभा रहा. साधुओने ते योग्यज छे. कहं छे के—

बहु शृणोति कर्णाभ्यामक्षिभ्यां बहु पश्यति ।

न च दृष्टं श्रुतं सर्वं, साधुमाख्यातुमर्हति ॥

“साधु वंने कानथी घणुं सांभळेछे अने वंने नेत्रथी घणुं जुएछे; छतां पण साधु सघळं जोएलुं अने सांभळेळुं कहेवाने योग्य नथी.”

साधुने चारवार पूछतां छतां पण जवाव न देवाथी 'आ चोर छे' एम मानी सोनीए क्रोधवश थइ लीला चामडाथी तेमनुं माथुं वींटीने तेमने तंडकामां उभा राख्या. पछी तंडकाने लीधे कठण थयेलुं आद्रि चामडुं खेंचावाथी नसोना खेंचाणने लीधे ते साधुनां वंने नेत्रो नीकळी पड्यां, तेथी घणुं दुःख उत्पन्न थया छतां पण तेमणे तेना उपर रोष आण्यो नहि. क्षमाना गुणथी सघळां कर्मनो क्षय करी आयुष्यने अंते केवलज्ञान पापीने मेतार्य मुनि मोक्षे गया. ते समये लाकडानो बोजो पडवाथी उत्पन्न थयेला शब्दना भयथी व्याकुल थयेला पेला पक्षीए सघळा जवो वमी नाख्या. ते जवोने जोइ भय पामेलो सोनी विचार करवा लाग्यो के 'अरे ! में बहु खराब काम कयुं ! में श्रेणिक राजाना जमाइ मेतार्य नामना मुनिने हण्यो. जो राजा आ वात जाणशे तो जरूर मारो सहकुटुंब नाश करशे.' पछी भयना मार्या तेणे परिवार सहित महावीर स्वामी पासे जइने चारित्र ग्रहण कयुं. चारित्र पाळी, पापनी आलोचना करीने ते सद्गतिए गयो.

भक्तिवडे कोइ वाचनाचंदनथी विलेपन करे अने स्तुति करे तेमज द्वेपवडे कोइ भुजानो छेद करे अने निंदा करे; ते वनेनी उपर महपिओ समभाव राखे अर्थात् मुनि शत्रु मित्र उपर समभाववालाज होय.

सीहगिरिसुसीसाणं, भईं गुरुवयणसंदहंताणं ।

वयरो किर दाही वायणँत्ति, नवि "कोविअं वयणं ॥ ९३ ॥

अर्थ—“गुरुमहाराजना वचनने सदहनारा एवा सिंहगिरि आचार्यना मुशिप्योतुं कल्याण थाओ. ते शिप्योए ‘आ वज्र मुनि तमने वांचना आपसे’ एवा गुरुमहाराजना वचनने असत्य न कर्युं.” ९३. अर्थात् आ बालक वज्रमुनि अमने शुं वांचना आपसे? एवो विचार पण क्यों नहि. गुरुमहाराजना वचन प्रत्ये आवी दृढ श्रद्धा जेने होय तेवा शिप्योतुं कल्याण थाय तेमां शुं आश्चर्य ! अहाँ वज्रस्वामीनुं दृष्टांत जाणवुं. २६.

वज्रस्वामीनुं दृष्टांत.

बाल्यावस्थामां पदानुसारिणी लब्धिना बळी साध्वीमुखे सांभळीने अग्या अंगनुं जेणे अध्ययन कर्युंछे, अने जेने आठ वर्षनी उमरे गुरुए दीक्षा आपेली छे एवा वज्रस्वामी गुरुनी साथे विहार करता हता. एक दिवस वज्रस्वामीने उपाश्रयमां मूकीं सर्व साधुओ गोचरीए गया हता. ते अवसरे वज्रस्वामीए सयज्ज मुनिओनी उपधिओ (आसन विगेरे उपकरणो)ने हाखंध गोठवी तेमां मुनिओनी स्थापना करीने (मुनिओ वेठा छे एम मानीने) पोते वचमां वेसी मोटे स्वरे तेमने आचारांगादिनीं वांचना आपता होय तेम बोलवा लाग्या. ते अवसरे स्थंडिलभूमिथी आचार्य आव्या. उपाश्रयनां वारण बंध जोइने गुरुए गुप्त रीते अंदर जोयुं तो वज्रस्वामी सर्व मुनिओनी उपधिने एकठ करी छात्रबुद्धिथी भणावतां हता. गुरुए चिंतवुं के ‘जे हुं एकदम वारणुं उवडावीं तो ते शंकित थशे.’ एम विचारी मोटे स्वरे ‘निसिहि’ ए प्रमाणे जणवार शब्दोच्चार कर्यो. ते सांभळी गुरु आव्या छे एम जाणी वज्रस्वामीए लघुलाघवी कळाए एकदां देरक उपधिने तेने स्थाने मूकीं दइने वारणुं उवाडयुं. गुरुए विचार्युं के ‘आ पुरुवरत्नम आटलुं वयुं ज्ञान छे, माटे आनुं ज्ञान अजाणयणामां न जाओ.’ एवुं विचारी बीजे दिव से सिंहगिरि आचार्य कइ कार्यनुं मिष करीने बीजे गाम जवाने उवुक्त थया. वखते साधुओए पृष्ठयुं के ‘हे स्वामी ! अमने वांचना कोण आपसे ?’ गुरुए कह्युं ‘आ वज्र नामना लघुं मुनि तमने वांचना आपसे.’ तेओए कह्युं के ‘तहत्ति’ (बहु सारं) ते वखते ‘आ बालक अमने शुं वांचना आपी शकशे ?’ एवी शंका पण तेओए क नहि. गुरु बीजे गाम गया. शिप्योए सिद्धांतनी वांचना वज्रमुनि पासे लीधी. अध्यय

बहु सारी रीते थयुं. पछी गुरुमहाराज पधार्या अने शिष्योने पूछ्युं के—‘कांइ अध्ययन थयुं के केम ?’ तेओए कह्युं के ‘अध्ययन बहु सारी रीते थयुं, थोडा दिवसमां घणो अभ्यास थयो; माटे हवे पछी आ वज्रस्वामीज अमारा वांचनाचार्य थाओ.’ ए प्रमाणे सायुओए अरज करवाथी गुरुएं वज्रमुनिने आचार्यपद आप्युं अने वांचनाचार्य तरीके स्थाप्या.

“ जेवी रीते सिंहगिरिना शिष्योए गुरुनुं वचन मान्य कय्युं तेवी रीते धीजाओए पण गुरुना वचनमां संदेह करवो नहि ” एवो आ कथानो उपदेश छे.

मिण गोणसंगुलीहिं, गणेहिं वां दंतचक्रलाइ से ।

इच्छंति भाणिऊणं, कैंजं तुं तँएव जाँणंति ॥ ९४

अर्थ—“हे शिष्य ! आ सर्पने अंगुलिबडे माप अथवा तेना दंतस्थान—दांत गण; एवी रीते गुरुमहाराजे कहे सते शिष्य ‘इच्छुं छुं’ अथवा ‘तहत्ति’ कही ते कार्य करवा चाल्यो जाय पण विचार न करे. कारणके तेनुं कार्य तो गुरुमहाराज जाणे छे” ९४. एटले तेम शामाटे करवा कहे छे ते हेतु गुरुमहाराज समजे छे, तेमा विनीत शिष्यने विचारवांनी जरुरज नथी. तेथी तेमां ते विलंब पण करतो नथी. जेने आवी गुरुमहाराज-नी प्रतीति होय तेनुंज खरं विनीतपणं समजवुं.

कारणविऊ कयाँई, सैंयं कांयं वैंयंति आयँरिया ।

तं तँह सहहियँव्वं, भैंवियँव्वं कारणेणँ तँहिं ॥ ९५ ॥

अर्थ—“ कारणना जाण एवा आचार्य कोइक वखत ‘आ कागडो ज्वेत छे’ एम बोले तो तेज प्रकारे सर्दहवुं, कारणके तेमां कांइ पण कारणनुं होवापणुं छे.” ९५. कारण विना आचाय तेवुं कहेज नहि, माटे आचार्यना तेवा वचनमां पण शंका करवीं नहि.

जो गिहई गुरुवयणं, भणंतं भावओ विसुद्धमणो ।

ओसहमिव पीजंतं, तं तँस्स सुहावहं होई ॥ ९६ ॥

अर्थ—“ भावथी विशुद्ध मनवालो जे शिष्य कहेवातुं एवुं गुरुमहाराजनुं वचन ग्रहण छे—अंगीकार करे छे तेने औषधनी जेम पीवातुं ते गुरुनुं वचन सुखने आपनारुं थाय छे.” ९६. जेम पीतां कडवुं लागे एवुं पण औषध पीवुं छतुं परिणामे घणा सुखने

અણુવંતંગા વિણીયા, બૃહસ્પતિ નિચમૈત્તિમંતાય ।

ગુરુકુલવાસી અર્મુઈ, ધર્મી સીસા ઈહ સુસીલા ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—“ગુરુની અનુવર્તનાણ ચાલવાવાળા, વાઘામ્યંતર વિનયવંત, વહુ સદ્ગુણ કરવાવાળા, નિત્ય ભક્તિવંત, ગુરુકુલવાસે વસનારા (સ્વચ્છાચારી નહિ), જ્ઞાનાદિ કાર્ય સિદ્ધ થયે પણ ગુરુને નહિ મૂકવાવાળા અને ગુરીલ (સમ્યગ્ આચારવાળા) પદ્મ શિષ્યો આ જગતમાં ધન્ય છે.” ૧૭

જીવંતેસ્સ ઈહ જસો, કિંત્તી મયસ્સ પરંભવે ધમ્મો ।

સુગુણસ્સય નિર્ગુણસ્સય, અર્જસો કિંત્તી અર્હમ્મોય ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—“ ગુણવંત એવા શિષ્યનો જીવતા સત્તા આ ભવમાં યજ થાય છે અને કીર્તિ થાય છે, તેમજ મરણ પ્રાપ્ત્યે સત્તે પરભવમાં તેને ધર્મ પ્રાપ્ત થાયછે. નિર્ગુણી—દુર્વિનીત શિષ્યને આ ભવમાં અપયજ અને અપકીર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે અને પરભવમાં અધર્મ—નરકાદિ ગતિની પ્રાપ્તિ રૂપ થાય છે.” ૧૮.

બુદ્ધાવોસેવિ ઠિયં, અહંવ ગિલાણં ઘરું પરિભંવાંતિ ।

દત્તુન્વ ધમ્મવિમંસણં, દુસ્સિંસ્સિલયં તંપિ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—“ દુદ્ધાવસ્થાને વિષે (વિહારાદિની અશક્તિથી એક સ્થાનકે વિધિપૂર્વક) સ્થિત થયેલા અથવા ગ્લાન—વ્યાધિયુક્ત થયેલા એવા ગુરુને દત્ત નામના શિષ્યની જેમ જે પરાભવ કરછે તે ધર્મવિચારણા વડે પણ દુઃશિક્ષિત જાણવું, અર્થાત્ દુષ્ટ શિષ્યનું આચરણ સમજવું.” ૧૯. અહીં દત્તનું દટ્ટાંત જાણવું. ૨૭

દત્તમુનિનું દટ્ટાંત.

કુલ્લપુર નામના શહેરમાં સંઘની અંદર કોઈ સ્થવિર (દુદ્ધ) આચાર્ય હતા તેમણે એક વખતે આગલ મોટો દુષ્કાલ પડવાનો છે એમ જાણી ગચ્છના સર્વ સાધુઓને વીજે દેશ મોકલ્યા; પણ દુદ્ધપણાને લીધે પોતે જવાને અશક્ત હોવાથી તેજ નગરીમાં વસ્તીના નવ ભાગ કલ્પી એક સ્થાનવાસી થઈને રહ્યા. એકદા ગુરુસેવાને માટે દત્ત નામનો શિષ્ય ત્યાં આવ્યો. તે શિષ્ય જે નિવાસસ્થાનમાં ગુરુને મૂકીને ગયો હતો તેજ સ્થાન (ભાગ)ની અંદર ગુરુ વિહારક્રમથી આવેલા હતા. તેથી શિષ્ય તેજ સ્થાનમાં ગુરુને જોઈને શંકિત થઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘ગુરુ પાસથ્યા અને ઉન્માર્ગગામી થયા જણાયછે, તેમણે સ્થાન પણ વદલ્યું હોય એમ જણાતું નથી.’ આમ વિચારીને તે હુદા ઉપાશ્રયમાં રહ્યો. મિશ્કાર્થે ગુરુની સાથે નીકળ્યો, અને ઉચ્ચ નીચ કુલમાં ફરતાં મિશ્કા નહિ મળવાથી મનમાં હ્રદય પામવા લાગ્યો. ગુરુ તેના મનનો વિચાર ઇંગિતાકાર

जाणीने कोइ मोटा शेठने घेर गोचरीने माटे गया. ते शेठने घेर व्यंतरना प्रयोगथी एक बाळकने रोतो जोइने गुरुए कहुं के—‘रो नहि’ ए प्रमाणे कही चपटी वगाडी एटले व्यंतरी नासी गइ अने बाळक शान्त थइ गयुं. तेथी खुशी थयेलां तेनां मातापिताए गुरुने लाडु व्होराव्या; ते आहार दत्तने आपीने गुरुए तेने उपाश्रये मोकल्यो. दत्त विचारवा लाग्यो के ‘आवुं स्थापनाकुळ छतां पण गुरुए मने वहु रखडाव्यो. पछी गुरुए पण सामान्य कुळमां जइ नीरस आहार ग्रहण करी उपाश्रये आवीने आहार कयों. प्रतिक्रमण करतां दिवसना दोपोनी आलोचनाने अवसरे गुरुए दत्तने कहुं के—‘रे महानुभाव ! तें आजे धात्रीपिंड (बाळकोने प्रसन्न करी तेमनां मावाप पासेथी खोराक लेवो ते)नुं भक्षण कर्युं छे, माटे सारी रीते तेनी आलोचना कर. ’ ए सांभळीने दत्ते विचार्युं के—‘गुरु मारा सूक्ष्म दोपो पण जुएछे अने पोताना मोटा मोटा दोपो पण जोता नथी. ’ आम विचारीने ते गुरु उपर मत्सर धरवा लाग्यो. पछी प्रतिक्रमण करीने पोताने स्थानके जतां गुरुना गुणथी रंजित थयेली शासनदेवीए ‘आ दत्तने गुरुना पराभवतुं फळ वतावुं. ’ एवं विचारी घणो अंधकार विकुर्वी तेने मोह पमाड्यो. दत्त कइं पण जोइ शकतो न होवार्थी आकुळव्याकुळ थवा लाग्यो अने पोकार करवा लाग्यो. गुरुए कहुं के ‘अहीं आव. ’ त्यारे तेणे कहुं के ‘त्यां केवी रीते आवुं ? हुं द्वार पण जोइ शकतो नथी. ’ त्यारे गुरुए पोतानी आंगळी थुंकाळी करीने उंची करी दीवानी माफक वळती देखाडी. दत्ते ते जोइने विचार कयों के ‘गुरु वहु सावध (अति दोषवाळो) एवा दीपक पण राखता जणायछे. ’ ए प्रमाणे तेने गुरुना अवगुणोज भासवा लाग्या. पछी शासनदेवता ए कहुं के ‘अरे दुरात्मन् ! पापी ! तुं गौतम जेवा गुरुनो पराभव करेछे ? शुं तारे दुर्गतिमां जवुं छे ? ’ ए प्रमाणे घणां कर्कश वाक्योथी तेने शिक्षा आपी. तेथी दत्त मुनि पश्चात्ताप करतो सतो गुरुचरणनी अंदर पड्यो अने वारंवार पोतानो अपराध खमाव्यो. छेवटे पापकर्मनी सम्यक् प्रकारे आलोचना करीने ते सद्गतिए गयो.

आ प्रमाणे दत्त मुनिना दृष्टांतथी शिष्ये गुरुनी अवज्ञा करवी नहि, एवो आ कथानो उपदेश छे.

आयरिय भक्तिरागो, कस्सुं सुनखत्त महारिसि सरिसो ।

अँवि जीविअं ववँसिअं, नँ चेव गुरुपरिभवो सहिँओ ॥१००॥

अर्थ—“गुरु जग भक्तिरागनं दृष्टांत कहेछे—आचार्य उपर भक्तिराग सुनक्षत्र महर्षि

સુનક્ષત્ર મુનિનું વૃત્તાંત.

એક વખત શ્રીવીરપ્રભુ શ્રાવસ્તી નગરીમાં સમવસર્યા, ત્યાં ગોશાલક પળ આવ્યો. નગરમાં એવી વાત ફેલાઈ કે આજે નગરમાં વે સર્વજ્ઞ આવેલા છે. એક શ્રીવીરપ્રભુ અને વીજો ગોશાલક. એ વાત ગોચરીએ ગયેલા શ્રીગૌતમ સ્વામીએ સાંભળી, તેથી તેણે ભગવંતને પૂછ્યું કે 'આ ગોશાલક કોણ છે કે જે લોકોની અંદર સર્વજ્ઞ એવું નામ ધરાવે છે.' ભગવાને કહ્યું કે—“હે ગૌતમ! સાંભલ. સરવળ નામના ગામમાં મંચલિ નામનો મંચ જાતિનો એક પુરુષ હતો. તેને ભદ્રા નામની સ્ત્રી હતી, તેની કુક્ષિથી તે જન્મ્યો છે. જેને ઘણી ગાયો હતી તેવા એક બ્રાહ્મણની ગૌશાલમાં જન્મવાથી તેનું નામ ગોશાલક પાડ્યું હતું. તે યુવાન થયો તેવામાં હું છદ્મસ્થ અવસ્થાએ ફરતો રાજગૃહ નગરને વિષે ચાતુર્માસ રહ્યો હતો. તે પળ ફરતો ફરતો ત્યાં આવ્યો. મેં ચાર માસક્ષપણનાં પારણાં પરમાન્ન (ક્ષીર) વડે કર્યાં. તેનો મહિમા જોઈને તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'જો હું આનો શિષ્ય થાઉં તો દરરોજ મિષ્ટાન્ન મળે.' એ પ્રમાણે વિચારી 'હું તમારો શિષ્ય છું' એમ કહી મારી પાછલ લાગ્યો. તે મારી સાથે છ વર્ષ પર્યંત ભગ્યો. એક દિવસ કોઈ યોગિને જોઈને તેણે મશ્કરી કરી કે 'આ જુઓનું શય્યાતર છે' તેથી ક્રોધિત થયેલા તે યોગિએ તેનાપર તેજોલેશ્યા મૂકી. મેં શીતલેશ્યા મૂકીને તેને વચાવ્યો. પછી તેણે તેજોલેશ્યા ઉત્પન્ન કરવાનો ઉપાય મને પૂછ્યો. મેં પળ ભાવિ ભાવ જાણીને તેનો ઉપાય કહ્યો, એટલે તે મારાથી જુદો પડ્યો. તેણે છ માસ કષ્ટ વેઠી તેજોલેશ્યા સાધી, અને અષ્ટાંગ નિમિત્તોનો પળ જાણ થયો. પછીથી આ પ્રમાણે જનસમુદાય આગલ તે પોતાનું સર્વજ્ઞપણું સ્થાપિત કરેછે; પરંતુ તે યોદ્ધા છે. તે કાંઈ જિન નથી અને સર્વજ્ઞ પળ નથી. ” આ પ્રમાણેની ભગવંતે કહેલી હકીકત સાંભળીને ત્રિક (ત્રણ માર્ગ મળે તે સ્થાન) માં, ચોકમાં અને રાજમાર્ગમાં સઘળા લોકો કહેવા લાગ્યા કે 'આ ગોશાલક સર્વજ્ઞ નથી.' એ સઘળું વૃત્તાંત ગોશાલકે કોઈના મુખથી સાંભળ્યું, એટલે તેને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. તે અવસરે આનંદ નામના એક સાધુને ગોચરીએ જતાં જોઈને તેણે બોલાવ્યા અને કહ્યું કે “હે આનંદ ! તું એક દષ્ટાંત સાંભળ-કેટલાએક વાણીઆ કરિયાણાનાં ગાડાં ભરીને ચાલ્યા. તેઓ જંગલમાં ગયા. ત્યાં તેમને ઘણી તૃપા લાગવાથી પાણીની શોધ કરતાં તેઓએ ચાર રાફડાનાં શિખરો જોયાં. તેઓએ એક શિખર તોડ્યું, એટલે તેમાંથી ગંગાજલ જેવું નિર્મલ જલ નીકળ્યું. સઘળાઓ તે જલ વારંવાર પીને સંતુષ્ટ થયા. બીજું શિખર તોડવા જતાં સાથેના કોઈ એક વૃદ્ધ માણસે તેમને વાર્યા, પરંતુ તેઓ વાર્યા રહ્યા નહિ. તે શિખર તોડતાં અંદરથી સોનું નીકળ્યું. એ પ્રમાણે ત્રીજું શિખર ભેદતાં અંદરથી રત્નો નીકળ્યાં. ચોથું શિખર ભેદવા વચ્ચે તે વૃદ્ધે ઘણા વાંચ છતાં પળ તેઓએ તે શિખર તોડ્યું તો તેમાંથી અતિ ભયંકર દાષ્ટિવિષ સર્પ નીકળ્યો. તેણે સૂર્ય સામું જોઈને તેમની ઉપર દાષ્ટિ ફેંકી, જેથી તે સઘળા ભસ્મ થઈ ગયા. પેલો વૃદ્ધ વાણી

यो बच्यो. तेवी रीते हे आनंद ! तारो धर्माचार्य पण पोतानी ऋद्धिथी तू न थतां मारी इर्ष्या करेछे तेथी हुं तेने वाळीने भस्म करी नाखीश. परंतु तुं तेने हितोपदेश देनार थवाथी तने हुं वाळीश नहि". ए प्रमाणे सांभळीने भयभीत थयेला आनंदे भगवानने सर्व हकीकत कही, भगवंतनी आज्ञाथी गौतम आदि मुनिओने ते वात जणावी; जेथी तेओ सर्व भगवंतथी दूर पोतपोताने स्थाने वेसी गया. एटलामां गोशालक त्यां आवी प्रभुने कहेवा लाग्यो के 'हे काश्यप ! तुं मने पोतानो शिष्य कहेछे ते खोटं छे. ते तारो शिष्य तो मरी गयो. हुं तो तेनुं शरीर बळवान जाणीने ते शरीरमां स्थिति करीने रह्यो छुं.' ए सांभळीने 'आ भगवाननी अवज्ञा करेछे' एम जाणी गुरुभक्तिमां अत्यंत रागवाळा सुनक्षत्र नामना साधुए गोशालकेन कहुं के 'अरे ! तुं तारा धर्माचार्यनी निंदा केम करेछे ? तेज तुं गोशालक छे (बीजो नथी).' ए सांभळीने गोशालके क्रोधवश थइ तेजोलेख्याथी सुनक्षत्र मुनिने वाळी नाख्या. समाधिर्यी मृत्यु पामी ते आठ्मा देवलोकमां देवपणे उत्पन्न थया. ए समये बीजा सर्वानुभूति नामना साधुए पण सर्व जीवोने खमावी अनशन करी गोशालकनी सन्मुख आवीने कहुं के 'तुं स्वधर्माचार्यनी निंदा केम करेछे ?' तेथी दुष्ट गोशालके तेमने पण वाळी नाख्या. ते मरीने बारमा देवलोकमां उत्पन्न थया. पछी भगवाने कहुं के 'हे गोशालक ! तुं शामाटे तारा देहने गोपवे छे ? जेम कोइ चोर भागतो सतो कोइ न देखे तेटला माटे तरणुं पोतानी आहुं धरेछे पण तेथी ते छानो रहतो नथी, तेवी रीते तुं पण मारार्थीज बहुश्रुत थयो छे अने मारीज अपलापना करेछे.' इत्यादि वचनोथी क्रोधित थइने तेणे भगवाननी उपर पण तेजोलेख्या मूकी. ते तेजोलेख्या भगवानने त्रण प्रदक्षिणा करी पाछी बळीने गोशालकना शरीरमांज पेटी. पछी गोशालक बोल्यो के 'हे काश्यप ! तुं आजथी सातमे दिवसे मरण पामीश.' तयारे भगवाने कहुं के 'हुं तो सोळ वर्ष सुधी केवलीपणे विचरीश, परंतु तुं तो आजथी सातमे दिवसे मोटी वेदना भोगवीने मरण पामीश.' पछी गोशालक पोताने स्थाने आव्यो. सातमे दिवसे शांत परिणामथी समकित फरशुं तेथी ते मनमां विचार करवा लाग्यो के 'अरे ! में आ अत्यंत विरुद्ध आचरण कर्युं. में भगवाननी आज्ञानो लोप कर्यो ! में साधुओनो वात कर्यो ! आवता भवमां मारी शी गति थशे ?' ए प्रमाणे विचारी शिष्योने बोलावी कहुं के "मारा मरण पछी मारा कलेवरने पगथी बांधीने श्रावस्ती नगरीमां चोर तरफ फेरवजो. कारणके हुं जिन नहि छतां 'हुं जिन छुं ?' एवुं में लोकमां कहेवराव्युंछे." आ प्रमाणे आत्मनिंदा करतो सतो मरण पामीने ते बारमा देवलोकमां उत्पन्न थयो. पछी शिष्योए गुरुनुं वचन मान्य करवा माटे उपाश्रयनी अंदर श्रावस्ती नगरी आलेखी कमाड बंध करी कलेवरने

પુનેહિં ચોઈયા પુરકંડેહિં, સિરિમાયણં ભવિઅસત્તા ।

ગુરૂં માર્ગમેસિમદ્દા, દેવર્યમિવ પજ્જુવાંમંતિ ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ—“પૂર્વકૃત પુણ્યવડે પ્રેરાયેલા, લક્ષ્મીના ભાજન અને આગામિ કાલે જેમનું કલ્યાણ થવાનું છે એવા મર્યાદાથી પોતાના ગુરુને દેવતાની જેમ સેવે છે. અર્થાત્ જેવી રીતે દેવની સેવા કરે તેવી રીતે ગુરુની પણ સેવા કરે છે.” ૧૦૧.

વહુ સુરુવ સર્યસહસ્સાણ, દાયગાં મોઅગાં દુહસંહસ્સાણં ।

આયંરિઆ કુંડ મેઅં, કેસિ પર્ણસિઅં તેહેડ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ—“વહુ પ્રકારના લાલોગમે સુરુવના આપનારા, અને સંકડો અથવા હજારો દુઃખથી મૂકાવનારા ધર્માચાર્ય હોય છે, એ વાત પ્રગટ છે (એમાં સંદેહ જેવું નથી). પ્રદેશી રાજાને કેશિ ગણધર તેવીજ રીતે સુરુવના હેતુ થયેલા છે.” ૧૦૨.

અહીં કેશિ ગણધર અને પ્રદેશી રાજાનો ઉપનય જાણવો. ૩૧

જંબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં કૈકયાર્ધ્ય દેશમાં શ્વેતાંવી નામની નગરી છે. ત્યાં અધર્મનો શિરોમણિ, જેના હસ્ત નિરંતર રુધિરથી લેવાયેલાજ રહે છે એવો, પરલોકની દરકાર વિનાનો અને પુણ્યપાપમાં નિરપેક્ષ પ્રદેશી નામનો રાજા હતો. તેને ચિત્રસારથિ નામનો મંત્રી હતો. તેને એક દિવસે પ્રદેશી રાજાએ શ્રાવસ્તી નગરીમાં જિતશત્રુ રાજાની પાસે મોકલ્યો. ત્યાં તે કેશિકુમાર નામના મુનિની દેશના સાંભળીને પરમ શ્રાવક થયો. પછી તેણે કેશિકુમારને વિજ્ઞાપિત કરી કે ‘હે સ્વામિન્ ! એક વસ્તુ આપે શ્વેતાંવી નગરીએ પધારવાની કૃપા કરવી. આપને તેથી લાભ થશે.’ કેશિગણધરે કહ્યું કે ‘તમારો રાજા વહુ દુષ્ટ છે તેથી કેવી રીતે આવીએ ?’ ચિત્રસારથિએ કહ્યું કે ‘રાજા દુષ્ટ છે તો તેથી શું ? ત્યાં વીજા મર્યાદાથી પળ ઘણા વસે છે.’ ત્યારે કેશિકુમારે કહ્યું કે ‘પ્રસંગે જોડશું.’ પછી ચિત્રસારથિ શ્વેતાંવીએ આવ્યો. અન્યદા કેશિકુમાર પણ ઘણા મુનિઓથી પરિવૃત્ત થઈ શ્વેતાંવીની વહાર મૃગવન નામના ઉપવનમાં સમવસર્યા. ચિત્રસારથિ તેમનું આવડું સાંભળી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘હું રાજ્યચિંતક છતાં દુર્બુદ્ધિ અને પાપી એવો મારો રાજા નરકે ન જવો જોઈએ, માટે તેને આ મુનિ પાસે લઈ જાઉં.’ એવું વિચારી અશ્વક્રીડાના મિષથી રાજાને નગર વહાર લઈ ગયો. પછી અતિ શ્રમથી થાકી ગયેલ રાજા શ્રી કેશિકુમારે અલંકૃત કરેલા વનમાં આવ્યો. ત્યાં ઘણા લોકોને દેશના દેતાં તેમને જોડેને રાજાએ ચિત્રસારથિને પૂછ્યું કે ‘આ મુંડો જડ અને અજ્ઞાની લોકોની આગળ શું કહે છે ?’ ચિત્રસારથિએ

કહું કે ' હું જાણતો નથી. ' જો આપની ઇચ્છા હોય તો ચાલો. ત્યાં જઈને સાંભળીએ. એ પ્રમાણે કહેતાં રાજા ચિત્રસારથિની સાથે ત્યાં ગયો, અને વંદનાદિ વિનય કર્યા વિના ગુરુને પૂછ્યું કે ' આપનો હુકમ હોય તો વેસું ? ' ગુરુએ કહું કે ' આ તમારી ભૂમિ છે, માટે ઇચ્છા મુજબ કરો. ' એ પ્રમાણે સાંભળીને રાજા તેમની આગળ વેઢો. તેને વેઢેલો જોઈને આચાર્યે વિશેષે કરીને જીવ આદિનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું. તે સાંભળીને રાજા-એ કહું કે " આ સર્વ અસંવદ્ધ છે. જે વસ્તુ પ્રત્યક્ષ દેશાય તેજ સત્ હોય છે. જેમ પૃથ્વી જલ, તેજ ને વાયુ પ્રત્યક્ષ દેશાય છે તેમ આ જીવ પ્રત્યક્ષ દેશાતો નથી તેથી આકાશ-પુષ્પવદ્ અવિદ્યમાન એવી જીવસત્તા કેમ માની શકાય ? " ત્યારે કેશિકુમારે કહું કે "હે રાજા ! જે વસ્તુ તારી નજરે દેશાય નહિ તે શું સઘડાની નજરે ન દેશાય ? જો તું કદીશકે ' જે હું દેશું નહિ તે સર્વ અસત્ય છે ' તો તે મિથ્યા કથન છે. કારણ કે સઘડાએ જોયું હોય અને એકે ન જોયું હોય તો તે અસત્ય ઠરતું નથી. વળી જો કદીશ કે ' સઘડાઓ જોઈ શકતા નથી ' તો તું શું સર્વજ્ઞ છે કે જેથી વધા જોઈ શકતા નથી એવી તને સ્વરૂપ પડી ? જે સર્વજ્ઞ છે તે તો જીવને પ્રત્યક્ષ જુએ છે. તું તારા શરીરનો અગ્ર ભાગ જોઈ શકે છે પણ પૃષ્ઠ ભાગ જોઈ શકતો નથી તો જીવ-નું સ્વરૂપ કે જે અરૂપી છે તે તો શી રીતે જોઈ શકે ? માટે જીવસત્તા છે એમ માનીને પરલોકનું સાધન છે એમ પ્રમાણ કર. " ત્યારે પ્રદેશિ રાજાએ કહું કે ' હે સ્વામી ! મારો પિતામહ અત્યંત પાપી હતો તે તમારા મત પ્રમાણે નરકે જવો જોઈએ. તેને હું ઘણોજ મિત્ર હતો, પણ તેણે આવીને મને કહું નહિ કે પાપ કરીશ નહિ, પાપ કરીશ તો તારકે જવું પડશે, ત્યારે જીવસત્તાને હું કેવી રીતે માન્ય કરું ? ' કેશિકુમારે મુનિએ કહું કે ' તેનો ઉત્તર સાંભલ-તારી સૂરીકંતા રાણીની સાથે વિષયસેવન કરતાં કોઈ રાપુરુષને જો તું જુએ તો તેને તું શું કર ? ' રાજાએ કહું કે ' હું તેને એક ઘાંઘે દુક-શ કરી મારી નાહું, એક ક્ષણ કુટુંબમેળાપ કરવાને માટે તેને ઘેર જવાની પણ રજા આપું નહિ. ' ગુરુએ કહું કે ' એ પ્રમાણે તે નારકીઓ પણ કર્મથી વંચાયેલા હોવાથી એવે આવી શકતા નથી. ' ફરીથી રાજાએ કહું કે ' અતિ પ્રાંધિયુ એવી ધારી માતા તમારા મત પ્રમાણે સ્વર્ગમાં ગઈ હશે. તેણે પણ આવીને મને કહું નાદ કે વત્સ ! પુણ્ય કરજે. પુણ્ય કરવાથી સ્વર્ગ મળે છે, તો હું જીવસત્તાને કેવી રીતે પ્રમાણ કરું ? ' ત્યારે કેશિગણધરે કહું કે ' તમે ભવ્ય વસ્ત્ર પહેરી ચંદન આદિથી શરીરને લિપ્ત કરી

चत्तारिपिंचजोयणसयाइं, गंधोअ मणुअ लोगस्स ।

उट्ठं वच्चइ जेणं, न हु देवा तेण आवंति ॥

“ आ मनुष्यलोकनो दुर्गंध चारशें पाचशें योजन सुधी उंचो जाय छे, तेथी देवताओ अहीं आवता नथी. ” फरीथी राजाए कहुं के ‘ हे स्वामी ! एकवार में एक चोरने जीवतो पकड्यो अने लोढानी कोठीमां नाखी तेनुं बारणुं बंध कर्तुं. काळे करीने ते कोठीनुं बारणुं उघाडीं जोयुं तो चोर मरी गयो हतो अने तेना कलेवरमां घणा जीवडांओ उत्पन्न थयां हतां, पण तेमां छिद्र पडेलं नहोतां तो ते जीवने नीकळवाना अने बीजा जीवोने आववानां छिद्रो तो होवां जोइए. में ते जोयां नहिं तेथी कहुं छुं के जीव नथी. ’ केशिकुमारे कहुं के ‘ कोइ एक पुरुषने घरना गर्भागारमां राखवामां आवे अने घरनां सर्व द्वार बंध करवामां आवे; पछी ते मध्ये रह्यो सतो शंख ने भेरी विंगेरे वाजित्र वगाडे, तो तेनो शब्द बहार संभळाय के नहि ? ’ राजाए कहुं के ‘ संभळाय. ’ गुरुए कहुं के ‘ बहार शब्द आववार्थी शुं ओरडानी भीतमां छिद्रो पडैछे ? ’ राजाए कहुं के ‘ पडतां नथी. ’ गुरुए कहुं के ‘ जो रूपी शब्दथी छिद्र पडतां नथी तो अरूपी जीवथी छिद्रो केम पडे ? ’ फरीथी प्रदेशी राजाए कहुं के ‘ हे स्वामी ! एक चोरना में ककडे ककडा करी तेना दरेक प्रदेश जोया पण तेमां जीव जोवामां आव्यो नहि. ’ केशिगणधरे कहुं के “ तुं कठीयारानी जेवो मूर्ख देखाय छे. केटलाएक कठीयाराओ लाकडां लेवाने माटे वनभां गया. तेमांथी एक कठीयाराने कहुं के ‘ आ अग्नि छे. तेथी रसोइनो वखत थाय त्यारे रसोइ करजे. कदि आ अग्नि बुझाइ जाय तो आ अरणीना काष्ठमांथी अग्नि उत्पन्न करजे. ’ ए प्रमाणे कहीने तेओ गया. अहीं अग्नि बुझाइ गयो तेथी पेला मूर्ख कठीयारे अरणीनुं लाकडुं लावी तेना चूरेचूरा कर्या, परंतु अग्नि उत्पन्न थयो नहि. तेटलामां पेला कठीयाराओ आव्या. तेओए तेनी मूर्खता जाणी बीजुं अरणीनुं काष्ठ लावी तेनुं मथन करीने तेमांथी अग्नि प्रगट कर्यो, अने रसोइ करी भोजन कर्तुं. एम जेवी रीते काष्ठनी अंदर रहेलो अग्नि उपायथी सहाय छे तेवी रीते देहमां रहेलो जीव पण साधी शकाय छे. ” ए प्रमाणे सांभळीने प्रदेशी राजाए कहुं के “ हे स्वामिन् ! में एक चोरनुं वजन करी तेना श्वासनुं रुधन करीने तेने मारी नाख्यो. तेने फरीथी तोल्यो तो ते तेटलाज वजननो थयो. त्यारे में जाण्युं के ‘ जीव नथी. ’ जो तेनामां जीव होत तो जीव जतां ते काइक ओछो थात. ” केशिगणधरे कहुं के “ हे महीपति ! जेम पूर्वे जोखे चामडानी धमणने पाछळथी वायुथी पूर्ण करीने जोखतां पण ते तेटलीज थाय छे—२ भ्रष्टो नथी, तेवी रीते जीव संवंधी तुं सारी रीते विचार कर. ज्यारे रूपी द्रव्य रूप वाइ

માર વધ્યો નહિ તો અરૂપી દ્રવ્ય જીવના જવાથી ન્યૂનતા શી રીતે થાય ? સૂક્ષ્મ એવા રૂપી દ્રવ્યોની પળ વિચિત્ર ગતિ છે તો અરૂપી દ્રવ્યની વિચિત્ર ગતિ હોય તેમાં તો શું કહેવું ! માટે આ બાવતમાં તું શામાટે શંકિત થાય છે ? આત્મા આપણને અનુમાન પ્રમાણથી ગમ્ય છે અને કેવલીને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી ગમ્ય છે. વળી ‘હું સુખી છું હું દુઃખી છું’ એ પ્રકારનું જે જ્ઞાન થાય છે તે આત્માનુંજ લક્ષણ છે. માટે જેમ તલની અંદર તેલ, દુધની અંદર ઘી અને કાઠની અંદર અગ્નિ રહેલ છે તેમ દેહની અંદર જીવ રહેલો છે.” इत्यादि अनेक प्रश्नोत्तरा उत्तर शास्त्रयुक्तिथी आप्या. તેથી સંદેહરહિત થયેલો રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘આ વાત સત્ય છે, આ જ્ઞાનને ધન્ય છે, પછી ગુરુને નમસ્કાર કરીને રાજાએ વિજ્ઞાપ્તિ કરી કે ‘હે ભગવન્ ! તમારા ઉપદેશ રૂપી મંત્રથી મારા હૃદયમાં રહેલો મિથ્યાત્વ રૂપી પિશાચ ભાગી ગયો, પરંતુ કુલપરંપરાથી આવેલા નાસ્તિક મતને હું કેવી રીતે છોડું ?’ ત્યારે કેશિકુમાર મુનિએ કહ્યું કે “હે પ્રદેશિ રાજા ! તું લોહવણિકની પેટે મૂર્ખ કેમ બને છે ? તે વાર્તા આ પ્રમાણે છે—

કેટલાક વણિકો વ્યાપાર કરવાને માટે પરદેશ જવા ચાલ્યા. માર્ગમાં તેઓએ એક લોઢાની ટ્રાવેલ દીઠી, એટલે તેઓએ લોઢાનાં ગાડાં ભર્યાં. આગળ ચાલતાં તાંવાની ટ્રાવેલ જોઈ, તેથી લોહું ટ્રાવેલ કરીને તાંબું ભર્યું. માત્ર એક વાણીઆએ લોહું ટ્રાવેલ કર્યું નહિ. આગળ ચાલતાં તેઓએ રૂપાની ટ્રાવેલ જોઈ, એટલે તાંબું ટ્રાવેલ કરી રૂપું ભર્યું. ઘણું કહેતાં છતાં પણ પેલા લોહવણિકે લોહું કાઢી નાંખ્યું નહિ. આગળ ચાલતાં તેઓએ સોનાની ટ્રાવેલ જોઈ, તેથી રૂપું ટ્રાવેલ કરી સોનું ભર્યું. આગળ ચાલતાં રત્નોની ટ્રાવેલ જોઈ, એટલે સોનું ટ્રાવેલ કરી રત્નો ભર્યાં. તે વખતે તેઓ પેલા લોહવણિકને કહેવા લાગ્યા કે ‘હે મૂર્ખ ! આ મેલેલો રત્નસમૂહ તું શામાટે ગુમાવે છે ! લોહું તજી દઈને રત્નો ગ્રહણ કર, નહિ તો પાછળથી જરૂર તને પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે’, એ પ્રમાણે તેને ઘણું કહેવામાં આવ્યું છતાં તેણે માન્યું નહિ અને કહેવા લાગ્યો કે ‘તમારામાં સ્થિરતા નથી, તેથી એકને છોડી બીજાને ગ્રહણ કરો છો અને બીજાને છોડી ત્રીજાને ગ્રહણ કરો છો પણ હું એ પ્રમાણે કરતો નથી. મેં તો જેનો સ્વીકાર કર્યો તેનો કર્યો.’ પછી તે સઘડા ઘેર આવ્યા, અને રત્નના પ્રભાવથી પેલા વણિકો સુખી થયા. તેમને સુખી થયેલા જોઈને લોહવણિક મનમાં પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો કે ‘અરે ! મેં આ શું કર્યું ! તેઓનું કહેવું મેં માન્યું નહિ.’ એમ તેણે ઘણા કાલ સુધી શોચ કર્યો, એ

દારિદ્ર્યદાસ્યદુર્નયદુર્ભગતાદુઃખિતાદિ પિતૃચરિતમ્ ।

નૈવં ત્યાજ્યં તનયૈઃ સ્વકુલાચારૈકકથિતનયૈઃ ॥

“ દારિદ્ર્ય, દાસપણું, અનીતિ, દુર્ભાગીપણું અને દુઃખીપણું આદિ જે પોતાના પિતાદિ આચર્યું હોય તેને પોતાનો કુળાચાર એજ નીતિ છે, એમ કહેનારા પુત્રો નજ તજવું જોઈએ. ” માટે હે રાજા ! કુળાચાર એ ધર્મ નથી; કિંતુ જંતુની રક્ષા કરવું ઇત્યાદિજ ધર્મ છે. ” ઇત્યાદિ વચનોથી પ્રતિબોધ પામેલો પ્રદેશિ રાજા વિનય પૂર્વક વોલ્યો કે ‘ હે ભગવન્ ! આ આપનું વાક્ય સત્ય છે અને તત્ત્વ રૂપ છે, એજ સ્વર્ગ અર્થ છે, એ શિવાય વીજું સર્વ અનર્થજ છે. ’ એ પ્રમાણે કહીને પ્રદેશિ રાજાએ સમક્તિ મૂલ્ય વાર વ્રતો ગ્રહણ કર્યાં. ફરીથી શિક્ષાને અવસરે કોશિ ગણધરે કહ્યું કે—

માણં તુમ પાસી પુર્વિં રમણિજ્ઞે ભવિત્તા પચ્છા અરમણિજ્ઞે
ભવિજ્ઞાસિદ્ધિતિ.

આ રાજપ્રશ્નાય સૂત્રનો આઠાવો છે. તેનો ભાવાર્થ એ છે કે ‘ પ્રદેશિ રાજા તું પૂર્વે રમણિક થઈને પશ્ચાત્ (હવે) અરમણિક ન થઈશ. ’ એટલે પ્રથમ અન્યનો દાત થઈ સાંપ્રત કાલે જિનધર્મની પ્રાપ્તિ થવાથી તેમનો અદાતા ન થઈશ; કેમકે તેમ થવાથી અમને અંતરાય કર્મ વંધાય અને જિનધર્મની અપભ્રાજના (નિંદા) થાય. વહી લાંબ વચ્ચતથી ચાલ્યા આવતા દાનનો નિપેધ કરવાથી લોકવિરુદ્ધતા અને અપભ્રાજનાદિ દોષ તને પળ પ્રાપ્ત થાય. માટે જેને આપતો હો તેને આપવું પણ પાત્રબુદ્ધિએ ન આપવું. અરિ હંત વિગેરે પણ ઉચિત દાનનો નિપેધ કરતા નથી, માટે તારે તો મિથ્યાત્વને તજવું અને સર્વથી ઉત્તમ એવા દયાદાનને નિરંતર ધારણ કરવું. ’ એ પ્રમાણે ગુરુની શિક્ષા ગ્રહણ કરીને પ્રદેશિ રાજા ઘેર આવ્યો, અને પોતાના ધનનો (રાજ્યના આવદાનીનો) એક ભાગ અંતઃપુર માટે, વીજો ભાગ સૈન્ય માટે, ત્રીજો ભાગ મંડાર માટે અને ચોથો ભાગ દાનશાળા માટે ઉપયોગમાં લેવો, એ પ્રમાણે મુકરર કરીને સર્વ ઉપજ ચાર ભાગમાં વહેંચી દીધી. અનુક્રમે શ્રાવકપણું પાઠતાં કેટલોક કાલ વ્યતીત થયા વાદ એવદ પરપુરુષમાં લુબ્ધ થયેલી સૂર્યકાન્તા નામની તેની પટ્ટરાણીએ તેનું ભોજનમાં વિષ આપ્યું તે વાતની ભોજન કર્યા પછી પ્રદેશિ રાજાને સ્વપ્ન પડી, પરંતુ અવ્યાકુલ ચિત્તે રાણી ઉપર કિંચિત્ પણ ક્રોધ કર્યા વિના પૌષ્પશાળામાં આવી, દર્શનો સંધારો કરી, ઈશાન કોણ સન્મુખ વેસી, ભગવાન ધર્માચાર્ય શ્રીકેશિ ગણધરને નમસ્કાર કરી, પોતે લીધેલ વ્રતમાં લાગેલા અતીચારોની સમ્યક્ પ્રકારે આલોચના પ્રતિક્રમણા કરીને તેણે કર્યો, અને સૂર્યામ નામના વિમાનમાં ચાર પલ્લોપમ આયુષ્યવાળો સૂર્યામ નામનો યયો. પાછો ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહમાં અવતરીને મોક્ષે જશે.

કર્તુ અને અનુક્રમે તેમણે આચાર્યપદ મેળવ્યું. તેમનો ભાણેજ દત્ત સ્વચ્છંદી થયો અને છૂત આદિ વ્યસનોથી પરામવ પામી રાજાની સેવા કરવા લાગ્યો. કર્મયોગે રાજાને તેને મંત્રીપદ આપ્યું. અધિકાર મળતાં રાજાનેજ પદભ્રષ્ટ કરીને તે રાજ્ય પચાવી પડ્યો. રાજા પણ તેના ભયથી નાસી ગયો અને ગુપ્તપણે કોઈ સ્થાનકે રહ્યો. પછી મહાકૂર કર્મ કરનારો તે દત્ત રાજા મિથ્યાત્વથી મોહ પામીને અનેક યત્નો કરાવવા લાગ્યો અને સંખ્યાવંધ પશુઓનો ઘાત કરવા લાગ્યો. અન્યદ્રા અવસરે કાલિકાચાર્ય મહારાજ ત્યાં સમવસર્યા; ત્યારે ભદ્રા માતાના આગ્રહથી દત્ત રાજા વાંદવાને આવ્યો. ગુરુમહારાજે દેશના આપી કે—

ધર્માદ્ધનં ધનત એવ સમસ્તકામા
કામેભ્ય એવ સકલેન્દ્રિયજં સુખં ચ ।
કાર્યાર્થિના હિ સ્વલુકારણમેપનીયં
ધર્મો વિધેય ઇતિ તત્ત્વવિદો વદન્તિ ॥

“ ધર્મથી ધન મળેછે, ધનથી સમસ્ત કામનાઓ સિદ્ધ થાયછે અને સર્વ કામનાની સિદ્ધિથી સમગ્ર ઇન્દ્રિયજન્ય સુખ પ્રાપ્ત થાયછે. માટે કાર્યાર્થિએ તો અવશ્ય કારણ શોધ જોઈએ; તેથી ધર્મ કરવો એવું તત્ત્વવેત્તાઓ કહેછે. ”

આ પ્રમાણે સાંભળીને દત્તે યજ્ઞનું ફળ પૂછ્યું. ગુરુએ કહ્યું કે ‘ જ્યાં હિંસા હો ત્યાં ધર્મનો અભાવ છે. ’ કહ્યું છે કે—

દમોદેવગુરુપાસ્તિર્દાનમધ્યયનં તપઃ ।
સર્વમપ્યેતદફલં હિંસાં ચેન્ન પરિત્યજેત ॥

“ ઇન્દ્રિયોનું દમન, દેવગુરુની સેવા, દાન, અધ્યયન અને તપ—એ સઘળાં જ હિંસાનો ત્યાગ ન કરે તો વ્યર્થ છે. ”

ફરીથી દત્તે યજ્ઞનું ફળ પૂછ્યું. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે ‘ હિંસા દુર્ગતિનું કારણ છે. ’ કહ્યું છે કે—

પંગુકુટિકુણિત્વાદિ દૃષ્ટ્વા હિંસાફલં સુધીઃ ।
નિરાગ્રસજંતૂનાં હિંસાં સંકલ્પતસ્ત્યજેત ॥

“ ઢાઢ્યા માણસે પાંગલાપણું, કોઢીઆપણું ને ઢુંઢાપણું વિગેરે હિંસાનાં ફળને એમ જાણીને નિરપરાધી એવા ત્રસ પ્રાણીઓની હિંસા સંકલ્પવડે પણ ન કરવી. ”
વળી દત્તે કહ્યું કે ‘ તમે આવો આઢો આઢો ઉત્તર કમ આપોછે ? યજ્ઞનું ફળ જેવું

તેવું સત્ય કહો. ' ત્યારે કાલિકાચાર્યે વિચાર કર્યો કે ' જોકે આ રાજા છે અને યજ્ઞમાં પ્રીતિવાલો છે તે છતાં જે વનવાનું હોય તે વનો પણ હું મિથ્યા ચોરીશ નહિ. પ્રાણતે પણ મિથ્યા ચોરું કલ્યાણકારી નથી. ' કહું છે કે—

નિંદન્તુ નીતિનિપુણા यदि वा स्तुवन्तु
लक्ष्मीः समाविशतु गच्छतु वा यथेष्टम् ।
अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा

न्यायात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥

“ નીપુણ ગણાતા લોકો મહે નિંદા કરો અથવા સ્તુતિ કરો, લક્ષ્મી મહે પ્રાપ્ત થાઓ અથવા મરજી મુજબ ચાલી જાઓ, મરણ આજ થાઓ અથવા યુગને અંતે થાઓ, પરંતુ ધીર પુરુષો નીતિના માર્ગથી એક પગલું પણ સ્વસતા નથી. ”

આ પ્રમાણે વિચારી કાલિકાચાર્યે કહું કે ' દે દત્ત ! હું નિશ્ચય પૂર્વક કહું છું કે નરકગતિ એજ યજ્ઞનું ફલ છે. ' કહું છે કે—

यूपं च्छित्वा पशून् हत्वा, कृत्वा रुधिरकर्दमम् ।
यद्येवं गम्यते स्वर्गं, नरकं केन गम्यते ॥

“ યજ્ઞસ્તંભ છેડી, પશુઓને હણી અને રુધિરનો કીચડ કરી જો સ્વર્ગે જવાનું હોય તો પછી નરકમાં કોણ જશે ? ” દત્તે કહું કે ' એ કેવી રીતે જણાય ? ' ગુરુએ કહું કે ' આજથી સાતમે દિવસે થોડાના પગના ઢાવલાથી ઝેડેલી વિષ્ટા તારા મુક્તમાં પડશે, અને પછી તું હોદાની કોઢીમાં પૂરાઈશ. આ અનુમાનથી તારી અવશ્ય નરકગતિ થવાની છે એમ જાણજે. ' દત્તે કહું કે ' તમારી શી ગતિ થશે ? ' ગુરુએ કહું કે ' એમ ધર્મના પ્રભાવથી સ્વર્ગે જઈશું. ' આ પ્રમાણે સાંભળીને ક્રોધિત થયેલા દત્તે વિચાર કર્યો કે ' જો સાત દિવસની અંદર આ વાક્ય પ્રમાણે નહિ બને તો પછી હું અવશ્ય આમને મારી નાંચીશ. ' આમ વિચારી કાલિકાચાર્યની આસપાસ રાજસેવકોને મૂકી પોતે નગરમાં આવ્યો, અને આજ્ઞા શહેરના તમામ રસ્તાઓમાંથી અપવિત્ર પદાર્થો કાઢી નસાવી સાફ કરાવ્યા અને સર્વ સ્થલે પુણ્યો વેગવ્યાં. પોતે અંતઃપુરમાં જ રહ્યો. એ પ્રમાણે છ દિવસો વ્યતીત થયા પછી આઠમા દિવસની આંતિયી સાતમે દિવસે ક્રોધ-યુક્ત બની થોડા ડગર સ્વાર થઈ ગુરુને હળવા ચાલ્યો. તેવામાં કોઈએક વૃદ્ધ માર્ઝી દમ્ભ જવાની ઢાઝનથી પીઢા પામવાને લીધે રસ્તામાં જ વિષ્ટા કરી તેને પુણ્યોથી ઢાંકીને

ત્યાં એકાંત જાણીને જિતશત્રુ રાજાના સેવકોએ તેને પકડી લીધો અને જિતશત્રુને ગાદીએ વેસાર્યો. પછી સામંતરાજાઓએ વિચાર્યું કે 'જો આ જીવતો રહેશે તો દુઃખદાયી થશે.' એમ વિચારી તેઓએ તેને લોઢાની કોઠીમાં નાંચ્યો. પછી વળા દિવસ પર્યંત મહાન દુઃખ ભોગવતો સતો વિલાપ કરતો અને પોકાર કરતો તે મૃત્યુ પામ્યો. મરીને તે સાતમી નરકે ગયો અને શ્રીકાલિકાચાર્ય તો ચારિત્રને સેવીને સ્વર્ગ ગયા.

એ પ્રમાણે સાધુએ પ્રાણાંતે પણ મિથ્યા ભાષણ ન કરવું એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

ફુડપાંગડમકંહંતો, જહૈદિઝિં વોહિલાંમ મુવહૈનડ ।

જહૈ ભગવૈઓ વિસાલો, જરમરણમહોઅહી ઔસિ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ—“સ્ફુટ પ્રગટ (સત્યાર્થ) ન કહેવાથી યથાસ્થિત-સત્ય એવા વોધિલામને આગામી ભવે ધર્મપ્રાપ્તિને હણી નાંચે છે-વિનાશ કરે છે. જેમ ભગવંત શ્રી મહાવીર સ્વામીને (મરિચિના ભવમાં સત્ય ન કહેવાથી) વિશાલ એવો જરા મરણ રૂપ મહોદધિ-મહાસમુદ્ર થયો. અર્થાત્ કોટાકોટિ સાગરોપમ પ્રમાણ સંસાર વધાર્યો.” ૧૦૬.

અહીં શ્રી મહાવીર સ્વામીના પૂર્વભવનો સંબંધ જાણવો. ૩૧.

પ્રથમ ભવમાં પશ્ચિમ મહાવિદેહને વિષે નયસાર નામે કોઈ ગ્રામાધિપતિ (ગામેતી) હતો. તે એક દિવસ કાષ્ઠ લેવાને માટે વનમાં ગયો. મધ્યાહ્નસમયે ભોજન તૈયાર કર્યું. તે અવસરે સાથથી વિચુટા પડી ગયેલા કોઈ એક મુનિ ત્યાં આવ્યા. તેને જોઈને નયસાર ઘણો ખુશી થયો અને ભાવથી શ્રદ્ધા પૂર્વક તેને આહાર આપ્યો. આહાર કરી રહ્યા પછી સાધુને માર્ગ વતાવવાને માટે તે સાથે ગયો. સાધુએ પણ યોગ્ય જીવ જાણીને તેને દેશનાવડે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરાવ્યું. પછી તે સાધુને નમીને ઘેર ગયો. કાલાંતરે મરણ પામીને તે સૌધર્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. એ વીજો ભવ થયો.

ત્યાંથી ચ્યવીને ત્રીજા ભવમાં મરિચિ નામે ભરત ચક્રવર્તીનો પુત્ર થયો. શ્રીકૃષ્ણભદેવ ભગવાનની દેશના સાંભળી, ભોગોનો ત્યાગ કરી સ્થવિર મુનિ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી અગ્યાર અંગતું અધ્યયન કરી ચારિત્ર પાઠતાં એકવાર ‘ઝળકાઠમાં તાપથી પીડિત થઈને તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘મારાથી ચારિત્ર પઠવું મુશ્કેલ છે; આ ચારિત્રધર્મ અતિ દુષ્કર છે, તેથી મારાથી તે પાઠી શકાય તેમ નથી અને ઘેર જવું એ પણ યોગ્ય નથી.’ એ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે એક નવો ત્રિદંડી વેષ ગ્રહણ કર્યો; પરંતુ જે કોઈ તેને ધર્મ પૂછે તેની આગળ સાધુધર્મ પ્રકાશિત કરે અને જે કોઈ તેની દેશનાથી પ્રતિબોધ પામે તેને ભગવાનની પાસે મોકલે. આ પ્રમાણે તેણે અનેક ર

पुत्रोने प्रतिबोध पमाड्यो. आ स्थितिमां पण मरीचि भगवाननी साथे विचरेछे. विहार करतां करतां एक बार भगवान अयोध्यामां समवसयां. भरत चक्री प्रभुने वांदवा आव्या अने देशनाने अंते पूछ्युं के 'हे भगवन् ! आ आवी मोटी सभामां कोइ पण भावी (थनार) तीर्थकर छे ? ' भगवाने कह्युं के ' आ त्रिदंडी सन्यासी वेषधारी मरीचि नामे तारो पुत्र आ चोवीशीमा चोवीशमा वर्धमान नामे तीर्थकर, महाविदेहने विषे मूका नगरीमां प्रियमित्र नामे चक्रवर्ती अने आ भरतक्षेत्रमांज त्रिपृष्ठ नामे पहेलो वासुदेव थशे. ए प्रथम वे पदवीने भोगवी छेवटे तीर्थकर थशे. ' ए सांभळी भरत मरीचि पासे जइ, त्रण प्रदक्षिणा दइ, नमस्कार करीने कह्युं के ' हे मरीचि ! आ संसारमां जेटला लाभ छे तेटला वधा तें मेळव्याछे. कारणके तुं चक्रवर्ती, वासुदेव अने तीर्थकर थनार छे; माटे हुं तारा परिव्राजक वेषनी अनुमोदना करतो नथी; परंतु तुं छेलो तीर्थकर थनार छे तेथी हुं तने वांदुंछुं. ' ए प्रमाणे कहीने भरत चक्रीना गया पछी मरीचिए त्रण वखत पग पछाडी नाचतां नाचतां कह्युं के ' हुं त्रण पद मेळवीश तेथी मासं कुळ उत्तम छे. ' ए प्रमाणे वारंवार कुळनो मद करवाथी तेणे नीच गोत्र वांध्युं. अन्यदा प्रथम प्रभु मोक्षे गया पछी साधु साथे विहार करतां तेना शरीरे मांदगी आवी, परंतु साधुना आचारथी रहित होवाने लीधे तेनी कोइ सेवा चा- करी करी नहि. तेथी ते विचार करवा लाग्यो के ' जो हुं साजो थाउँ तो एक शिष्य करूं. ' अनुक्रमे ते स्वस्थ थयो. एक दिवस कोइ कपिल नामे राजपुत्र मरीचिनी देशना सां- भळी प्रतिबोध पाम्यो. तयारे मरीचिए कह्युं के ' हे कपिल ! तुं साधु पासे जइ चा- रित्र ग्रहण कर. ' तेणे कह्युं के ' हुं तमारो शिष्य थइश. ' पछी मरीचिए पोतानुं स्व- रूप यथार्थ कही बताव्युं अने कह्युं के ' मारामां चारित्र नथी. ' तोपण कपिल मान्यो नहि अने कहेवा लाग्यो के ' शुं तमारा दर्शनमां सर्वथा धर्म नथीज ? ' तयारे मरीचिए जाण्युं के ' आ कपिल मने योग्य मळ्यो छे. ' एम जाणी मरीचिए कह्युं के ' कपिला इत्थंपि इहंपि ' ' हे कपिल ! साधु समीधे महान धर्म छे, अने मारी पासे अल्प धर्म छे. ' ए प्रमाणे सूत्रविरुद्ध कथनथी तेणे एक कोटाकोटि सागरोपम प्रमाण संसारनी वृद्धि करी. तेनी आलोचना कर्मा वगर चोराशी लाख पूर्वनुं आयुष्य पाळीने ते चोथा भवे पांचमा देवलोकां दश सागरोपमना आयुष्यवाळो देवता थयो.

त्यांथी च्यवी पांचमा भवमां कोल्लाग संनिवेश गाममां ऐंशी लाख पूर्वना आयुष्य- वाळो ब्राह्मण थयो. ते भवमां त्रिदंडी थइ घणो काळ संसारमां भटक्यो. (आ भवो पणत्रीमां लीधा नथी, स्थूल भवोज गणेल छे.) छठा भवमां स्थूणा नगरीमां वोंतेर कक्ष- जना आयुष्यवाळो कक्ष नामे ब्राह्मण थयो, ते त्रिदंडी थइ मरण पामीने सातमा भवे

प्रथम देवलोकमां मध्यम स्थितिवाळो देव थयो. त्यांथी च्यवी आठमा भवमां चैत्यसं-
निवेश नामना गाममां साठ लाख पूर्वना आयुष्यवाळो अग्निद्योत नामे ब्राह्मण थयो.
छेवटे त्रिदंडी थइ मृत्यु पापीने नवमा भवे बीजा देवलोकमां मध्यम स्थितिवाळो देव थयो.
त्यांथी च्यवी दशमा भवे मंदिरसंनिवेश साठ लाख पूर्वना आयुष्यवाळो अग्निभूत नामे
ब्राह्मण थयो. प्रांते त्रिदंडी थइ मृत्यु पाप्म्यो. अग्यारमा भवे त्रीजा देवलोकमां मध्यम स्थिति-
वाळो देव थयो. त्यांथी च्यवी बारमा भवमां श्वेताम्बरी नगरीमां चोराशी लाख पूर्वना आयु-
ष्यवाळो भारद्वाज नामे ब्राह्मण थयो. छेवटे त्रिदंडीपणे मृत्यु पापी तेरमा भवे चोया देवलो-
कमां मध्यम स्थितिवाळो देव थयो. पछी घणो काळ संसारमां भटकी चौदमा भवे राजगृह
नगरमां चोत्रीश लाख पूर्वना आयुष्यवाळो स्थावर नामे ब्राह्मण थयो. छेवटे त्रिदंडी
थइ मृत्यु पाप्म्यो. पंदरमा भवे पांचमा देवलोकमां मध्यम स्थितिना देव थयो. त्यांथी
च्यवी सोळमा भवमां एक क्रोड वर्षना आयुष्यवाळो विश्वभूति नामे युवराजपुत्र
थयो. ते जन्ममां तेणे वैराग्यपरायण थइ संभूति मुनि पासे चारित्र ग्रहण करी अत्यंत
तीव्र तप कर्युं. एक दिवस मासक्षपणने पारणे मथुरा नगरीमां गोचरीए गया हता. त्यां
दुर्बलपणाथी एक गायना अथडावाथी ते भूमि उपर पडी गया. तेने जोइने तेना काकानो
छेकरो वैशाखनंदी हास्य करीने बोल्यो के 'तुं एक मुष्टिना प्रहारथी कोठाना झाडना
तंमाम फळने भूमि पर पाडी नाखतो हतो ते दिवस कयां गयो?' आ वचन सांभळीने
क्रोधायमान थइ ते गायने शिंगडावती पकडी आकाशमां फेरवीने एवं नियाणुं कर्युं के
'जो आ तपनुं फळ होय तो आगामी भवे हुं घणो बळवान थाडं.' ए प्रमाणे हजार
वर्ष तप तपी प्रांते पापनी आलोचना कर्या विना मरण पापी सत्तरमा भवे सातमा देव-
लोकमां उत्कृष्ट स्थितिवाळो देव थयो. त्यांथी च्यवी अठारमा भवे पोतनपुर नगरमां
प्रजापति नामना राजाने घेर पोते परणेली पोतानी पुत्री जे मृगावती तेनी कुक्षिमां सात
स्वप्नथी सूचन करायेल त्रिपृष्ठ नामनो वासुदेव थयो. ते भवमां भरतार्थने साथी घणुं
पाप करी चोराशी लाख वर्षनुं आयुष्य भोगवी ओगणीशमा भवे सातमी नरके गयो.
त्यांथी च्यवीने वीशमा भवे सिंहपणे उत्पन्न थयो. एकवीशमा भवे चोथी नरकमां नारकी-
पणे उत्पन्न थयो. त्यारपछी पाछो घणा काळ सुधी संसारमां भटक्यो. पछी बावीशमा
भवे एक क्रोड वर्षना आयुष्यवाळो मनुष्य थयो. ते भवमां शुभ कर्मां करी त्रैवीशमा भवे
महाविदेहमां मूका राजधानीमां धनंजय राजाने घेर धारिणी राणीनी कुक्षिमां चौद
स्वप्नथी सूचन करायेल प्रियमित्र नामे चक्रवर्ती थयो. प्रांते पोद्दिलाचार्य पासे चारित्र
ग्रहण करी एक कोटी वर्ष सुधी चारित्र पाळी पूरपूर चोराशी लाख पूर्वनुं आयुष्य

भोगवी चोवीशमा भवे सातमा देवलोकमां देवपणे उत्पन्न थयो. त्यांथी च्यवी पचीशमा भवे छत्रिका नगरीमां जितशत्रु राजाने घेर भद्रा नामनी राणीनी कुक्षिमां पचीश लाख वर्षना आयुष्यवाळो नंदन नामे पुत्र थयो. तेणे ते भवमां पोद्विलाचार्य पासे दीक्षा लइ यावज्जीव मासक्षपण करी वीशस्थानकनी आराधनावडे तीर्थकरनामकर्म उपार्जन कर्यु. एक लाख वर्षसुधी चारित्र पाळीने प्रांते एक मासनी संलेखनावडे छवीशमा भवने विषे दशमा देवलोकमां पुष्पोत्तरावतंस विमानमां वीश सागरोपमना आयुष्यवाळ्य देवता थया. त्यांथी च्यवी सत्तावीशमा भवे चोवीशमा तीर्थकर थया.

आ प्रमाणे मरीचिना भवमां तेणे उत्सूत्र भाषणथी कोटाकोटि सागरोपम प्रमाण संसारनी वृद्धि करी. ए प्रमाणे अन्य जीवो पण जो उत्सूत्र भाषण करे तो संसारनी वृद्धि करे: माटे उत्सूत्र भाषण कदि पण करवुं नहि, एवो आ कथानो उपदेश छे.

कारुन्नरुन्नसिंगार-भांवभयजीविअंतकरणेहिं ॥

साहू अविअ मरंति, नय निअनिअमं विराहंति ॥ १०७ ॥

अर्थ-“ कारुण्यभाव, रुदन; शृंगारभाव (हावभावादि), राजादिकनो भय अने जीवितांतकारी अनुकूल प्रतिकूल उपसर्गवडे साधु कदाचित् मरण पामेछे, परंतु पोताना नियमने विराधता नथी. ” १०७ अर्थात् पूर्वोक्त कारणो प्राप्त थतां प्राण तजी देछे; पण व्रत तजता नथी-कारुण्यादिवडे व्रतनी विराधना करता नथी.

अप्यहिअ मायंरंतो; अणुमोअंतो अ सुग्गई लहई ॥

रहकार दाणअणुमोअगो-मिगो जह यं बलदेवो ॥ १०८ ॥

अर्थ-“ आत्महित एटले तप संयमादि तेने आचरतो सतो प्राणी सदगतिने पामेछे, तेमज तेने-दानादि धर्मेने अनुमोदतो सतो पण सदगतिने पामेछे. जेम मुनिने दान देनार रथकार, तेना दाननी अनुमोदना करनार मृग अने तपसंयम आचरनार बळदेव मुनि सदगतिने पाम्या तेम. ” १०८

बळदेवमुनि, रथकार ने मृग ए त्रणे पांचमे देवलोके गया, तेथी तप संयमादि तेमज दान शीलादि धर्म कर्यो, कराव्यो अने अनुमोद्यो सतो पण बहु फळने आपेछे. अहीं बळदेव, रथकार ने मृगनो संबंध जाणवो. ३२

बळदेव रथकार ने मृगनी कथा.

द्वारिका नगरीने वाळी नांखवानुं जेणे नियाणुं करेलछे एवा द्विपायन ऋषिए कुमारपणे उत्पन्न थइ ज्यारे द्वारिकाने वाळी त्यारे मात्र कृष्ण अने बलभद्र वेंज

बचवा पास्या. वीजा सर्वे बर्ती गया. वने बाइओ वनमां गया. त्यां कृष्णने घणी
 वृषा जाली तेथी बळवद्र पाणी आववाने गया. त्यां वैरीनी साथे जुद्ध अतां रात्रि परी
 गद्. अही कृष्ण एक वृक्षनी नीचे पग उपर पग चढावने सुता होता, त्यां कृष्णने
 मृत्यु पोताने हाथे थावले छे पणुं श्री नेधीश्वरना मुखयी जाणीने जेणे ते प्रमाणे न व-
 चाने मांटेज वनवास ग्रहण केल्या छे पणो वसुदेवनी जरा राणीनी पुत्र जराकुमार त्यां
 आव्यो. तेणे फरतां फरतां रात्रि कृष्णना पगने नळीण रेंडलुं पद्म दूरयी दीर्घ; पड्ये
 आ चकचकित मृगलुं नेत्र जणाय छे पणुं धारी तेणे कण पथेन बाण खेंचीने कृष्णना
 चरण बीधी नांग्यो. पासे आवतां ते पोताने बाइ छे पण जाणी पश्चात्ताप करतो सतां
 जराकुमार विचार करवा लाग्यो. ते वखते कृष्णे कलुं के 'हे पापी ! तुं अहीथी जळी
 चाल्यो जा, इषणा बळवद्र आवशे तो ते तने मारी नांग्ये.' प प्रमाणे कहेवाथी जरा-
 कुमार तरतज त्याथी चाल्यो गयो. परी आयुष्यना प्रांत भागे कृष्णने क्रोध उत्पन्न थयां,
 तेथी ते मनमां विचार करवा लाग्यो के 'अरे ! जुओ वणसें ने साठ संग्रामनां करणां
 पणो हे महाबळवान छतां मने बाणथी इणीने आ जराकुमार क्षमकुशल गयो !' प प्रमाणे
 दुष्ट्याने वद थद मरण पापीने कृष्ण श्रीजी नरके गया.

ते समये जळ न्हने बळवद्र पण त्यां आव्या. तेणे कृष्ण प्रत्ये कलुं के 'हे वंधु ! में
 तारा मांटे डेई जळ आणुं छे, तुं उठ अने जळ पी. ' प प्रमाणे कहेवामां आव्या छतां
 कृष्णे उत्तर आव्यो नहि त्यारे वळदेवे विचार कथी के ' में जळ आववामां घणो वखत
 गुमाव्यो तेथी आ मारा वंधु क्रोधित थयेछा जणाय छे तेथी हुं नेने स्वभावुं. ' प प्रमाणे
 विचार करी पगमां पडीने अरज करवा लाग्या के 'हे वंधु ! आ क्रोधनां अवसर छे ?
 आ मोटा जंगलमां आपणे धने एकट्या छीण मांटे तुं उठ. ' प प्रमाणे चारंगार कहेतां
 छतां पण ज्यारे ते चाल्या नहि त्यारे वळदेवे मोहवश थद कृष्ण मृत्यु पायेछा छे छतां
 नन जीवना जाणी पोताना स्कंध उपर न्हने चाल्या. आ संसारमां वण वस्तु सर्वथी
 अधिक छे. कलुं छे के—

तीर्थकराणां साम्राज्यं, सपत्न्यविरमेव च ।

वासुदेवबलस्नेहः, सर्वभ्योऽधिककं मतम् ॥

अर्थ—“ तीर्थकरानुं साम्राज्य, सपत्नी (शोक) नुं वर अने वासुदेव ने वळदेवतो
 स्नेह प वण वानां सर्वथी अधिक गणायेछां छे. ”

એમ ચોલતા તેની પછવાડે મારવાને દોડ્યા, પણ દેવ અદૃશ્ય થઈ ગયો. વઢી ફરીથી તે દેવને પર્વતની શિલા ઉપર કમલ વાવતો જોઈને વલ્લભે કહ્યું કે 'રે મૂર્ખ ! શિલાની અંદર શું કમલની ઉત્પત્તિ સંભવે છે ?' દેવે કહ્યું કે "જો તારો મૃત્યુ પામેલો ભાઈ ડમો થઈ તને 'હે ભાઈ !' એ પ્રમાણે કહેશે તો આ શિલાની વિષે પણ કમલની ઉત્પત્તિ થશે." એ પ્રમાણે કહેતાં છતાં પણ વલ્લભજી મોહને વશ થયેલા હોવાથી પોતાનો ભાઈ મૃત્યુ પામેલો છે એમ તેમણે જાણ્યું નહિ. એ પ્રમાણે તેમણે છ માસ સુધી પરિભ્રમણ કર્યું. પછી તેમણે તે શરીરને વિનાશ પામેલું જાણ્યું એટલે છોડી દીધું. સિદ્ધાર્થદેવે તે શરીરને સમુદ્રમાં ક્ષેપન કર્યું. પછી વહુ વિલાપ કરતા એવા વલ્લભને શ્રી નેમિનાથે મોકલેલા ચારણ મુનિએ આવીને પ્રતિવોધ પમાડ્યો, તેથી વૈરાગ્યપરાયણ થઈને તેમણે તે ચારણ મુનિ પાસે દીક્ષા લીધી. પછી પર્વત ઉપર રહી ડગ તપ કરવા લાગ્યા. એક વાર માસક્ષણને પારણે શહેરની અંદર આહાર લેવાને માટે આવતાં તેમને કૂવાને કાંઠે ડમળી એક સ્ત્રીએ જોયા. તેના રૂપથી મોહિત થયેલી તે સ્ત્રીએ ઘડાની શ્રાંતિથી પુત્રના ગળામાં દોરડાનો ગાળીઓ નાંચ્યો. તે જોઈને વલ્લભ મુનિએ કહ્યું કે 'હે મુગ્ધ ! તું આ શું કરે છે ? મોહથી પરાધીન થઈને પુત્રને કેમ મારે છે ?' પછી તેમણે વિચાર કર્યો કે 'મારા રૂપને ધિક્કાર છે ! હવેથી મારે નગરમાં આવવું શ્રેયસ્કર નથી; વનવાસ સેવવોજ સારો છે.' એ પ્રમાણે અભિગ્રહ કરીને તુંગિકા પર્વત ઉપર રહ્યા. ત્યાં પારણાને દિવસે જો કોઈ સાર્થ અથવા કોઈ કઠીયારો આવે છે અને તે તેમને શુદ્ધ અન્ન વહોરાવે છે તો તે આહાર કરે છે, નહિ તો તપમાં ઘડિ કરે છે. એ પ્રમાણે તપ કરતાં તેમને અનેક લબ્ધિઓ ઉત્પન્ન થઈ; અને દેશનાવડે અનેક વ્યાગ્ર તથા સિંહ વિગેરે પ્રાણીઓને પ્રતિવોધ પમાડ્યો. પેલો સિદ્ધાર્થદેવ પણ તેમની સેવામાંજ રહેવા લાગ્યો. ત્યાં એક અતિભદ્રક મૃગ દેશનાથી પ્રતિવોધ પામ્યો. તે અહર્નિશ તેમની સેવા કરે છે અને વનમાં ભમે છે. જ્યાં તે આહારનો યોગ જાણે છે ત્યાં તે સંવંધી સંજ્ઞાવડે વલ્લભ મુનિને જણાવે છે. મુનિ પણ તેને આગળ કરીને ત્યાં જાય છે.

એક દિવસ કોઈ રથકાર (સુતાર) તે વનમાં આવ્યો. તે કોઈ મોટા વૃક્ષની શાખા કાપતાં કાપતાં અરધી મૂકી તેની નીચે રસોડાં કરવા લાગ્યો. પેલા મૃગે તે જોઈને સંજ્ઞાવડે મુનિને નિવેદન કર્યું. મુનિ મૃગની સાથે ત્યાં આવ્યા. સાંચુને આવેલા જોઈ રથકાર ઘણો હર્ષિત થઈને વહોરાવવા લાગ્યો. તે વચ્ચે પેલો મૃગ પણ આગળ ડમો રહી શુભ ભાવના બાવે છે; તેવામાં પેલી અરધી કાપેલી ડાઢી એકાએક ઝુટી પડી ને સમકાળે ઝળેના ઉપર પડવાથી તે ઝળે જણા કાઢ કરી પાંચમાં દેવલોકે ઉત્પન્ન થયા.

તપ કરનાર વલ્લભ સાચુ, સહાય કરનાર રથકાર અને અનુમોદના કરનાર મૃગ-એ જણાએ સરખું ફળ મેળવ્યું. માટે આ જૈનધર્મ આચર્યો હોય, વીજા પાસે પઢાવ્યો

હોય અને કોઈ પાલનારની અનુમોદના કરી હોય તો તે સમાન ફલ પળાવે છે; તે નિરંતર ધર્મમાં ઉદ્યમ કરવો, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

જં તં કંયં પુરા પૂરણેન, અદ્દુક્કરં ચિરંકાલં ।

જઈ તં દયાવરો હૈહ, કરિંતુ તો સફલંયં હુંતં ॥ ૧૦૯

અર્થ—“જે તે અતિદુષ્કર એવો તપ પૂર્વે ચિરકાલ-ઘણા કાલ પર્યંત પૂરણ તાપસે કરે તે તપ જો આ સંસારમાં (તે ભવમાં) દયાતત્પરપણે કર્યો હોત તો તે સફલ થાત ૧૦૯. પરંતુ તેણે કરેલો તપ ઘણો છતાં અજ્ઞાન દોષવાળો હોવાને લીધે તુચ્છ ફલ પ્રાપ્ત થયેલું હોવાથી તે નિષ્ફલ ગયોજ કહેવાય.

પૂરણ તાપસે તામલી તાપસની જેવો વાર વર્ષ પર્યંત તપ કર્યો તેને પરિણામે ચમેરન્દ્ર થયો, વિશેષ ફલ મળ્યું નહિ. અહીં પૂરણ તાપસનો સંબંધ જાણવો. ૩૩

પૂરણ તાપસનો વૃત્તાંત.

વિંધ્યાચલ પર્વત પાસે પેટાલ નામે ગામમાં પૂરણ નામે એક શેઠ રહેતો હતો. દિવસ ત્રૈલોક્યવાન થવાથી પોતાના પુત્રને પોતાને સ્થાને સ્થાપીને તેણે તામલિ મુનિની તાપસી દીક્ષા લીધી. તે હમેશાં છટ્ટ કરીને પારણું કરે છે; અને પારણાને દિવસે ચતુષ્પં (ચાર સ્થાનાવાળું) પાત્ર લઈને પરિમિત ઘરે ભિક્ષા અર્થે ભમે છે. તેમાં જે અન્નાદિ પાત્રના પ્રશંદમાં (સ્થાનામાં) પડે તે પક્ષીઓને આપી દે છે, વીજા શંદમાં પડ્યું હોય તે મત્સ્ય આપી દે છે, ત્રીજા શંદમાં પડ્યું હોય તે સ્થલચર જીવોને આપી દે છે, અને ચોથા શંદમાં પડ્યું હોય તે પોતે ખાય છે. આ પ્રમાણે અતિ યત્ન અજ્ઞાન તપ વાર વર્ષ કરી એક માસની સંલેખનાથી કાલધર્મ પામી ચમેરવંચા નામની રાજધાનીમાં ચર્મ થયો. આટલું તપ જો તેણે દયા પૂર્વક કર્યું હોત તો તેને વહુ ફલ પ્રાપ્ત થાત. જ્ઞાન પૂર્વક તપ કરવું, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

કારણ નીયાવાસી, સુદુયરં ઉજ્જમેણ જઈયવ્વં ।

જૈહ તે સંગમથેરા, સપાંહિહેરા તંયા ઔસિ ॥ ૧૧૦ ॥

અર્થ—“વૃક્ષાવસ્થાદિ કારણે કરીને નિત્યાવાસી એટલે એક સ્થાનકે રહેતાં પણ અતિશય ઉદ્યમે કરીને (ચારિત્રવિષયે) પ્રયત્નવાન રહેવું. જેમ તેવા—ચારિત્રવિ ઉદ્યમવંત ‘સંગમ સ્યવિર’ નામે આચાર્ય તે કાળે (દેવસાનિધ્યથી) સપ્રાતિદેશ કે ૦ મદાત્મ્યવાળા હોતા હતા. ” ૧૧૦

એગંતં નીયાવાસી, ઘરસ્સરણાઇસુ જૈહ મમંતંપિ ।

કૈહ નં પહિંદંતિ કલિકલમ્મોસદોસાણ આવાણ ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ—“રોગાદિ કારણ વિના એકાંત નિત્યાવાસી કે. નિત્ય એક સ્થાને રહેનાર મુનિ, ઘર સજ્જ કરવા વિગેરેમાં એટલે પોતે જે મકાનમાં રહેતા હોય તે મકાન દુરસ્ત કરવા વિગેરેમાં જો મમત્વપૂર્ણ ધારણ કરેછે તો તે મુનિ કલિ કે. વલેશ—કઠ્ઠહ, કલુષ તે મલિન આચરણ અને રોષ કે. ક્રોધ તદુપ અથવા તેના જે દોષ તેની આપદામાં કેમ ન પડે ? અર્થાત્ પડેજ. ” ૧૧૧.

અવિકિત્તિઝળ જીંવે કત્તો ઘરસરળૈત્તિસંઠપં ।

અવિકિત્તિઆઈ તં તર્હ, પડીઆં અસંજયાણ પંહે ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ—“જીવને હળ્યાવિના ઘરનું સંમાર્જન અને ઘર ફરતું વાડ વિગેરે નાચવા વડે સંરક્ષણ ક્યાંથી થાય ? નજ થાય. તેથી તેવા પ્રકારના વેપધારી જીવધાતકો અસંયતિના માર્ગમાં પડેલાજ જાણવા. ” ૧૧૨

ઉપાશ્રયને ઘર કરી વેસનારા અને તેની સારસંભાલ વિગેરે કરવા કરાવવા વાળા પુનિવેપધારીને માટે આ ઉપદેશ જાણવો. તેમને અસંયતિજ જાણવા.

થોવોવિં ગિહિપંસંગો, જઈણો સુદ્ધેસ પંકે માર્વહડ ।

જંહ સોં વરિત્તારિસિ, હંસીઓ પજોઅંનરવડણા ॥ ૧૧૩ ॥

અર્થ—“થોડો પળ ગૃહસ્થનો પ્રસંગ શુદ્ધ મુનિને પળ પાપ રૂપ પંક કે. કર્મ—કાદવ લગાડેછે. જેમ તે વાર્તક નામના મુનિની ચંદ્રપ્રચોત નામે રાજાએ હાંસી કરી કે ‘હે નૈમિત્તિક ! તમને વંદન કરું છું.’ માટે મુનિ મહારાજાએ થોડો પળ ગૃહસ્થનો પ્રસંગ ન કરવો. ” ૧૧૩. અહીં વરદત્ત મુનિનો સંવંધ જાણવો. વાર્તક ઋષિનું વીજું નામ વરદત્તમુનિ જાણવું. ૩૪

વરદત્ત મુનિનું દષ્ટાંત.

ચંપાનગરીમાં મિત્રપ્રભ નામે રાજા હતો. તેને ધર્મઘોષ નામે મંત્રી હતો. તે નગરમાં ધનમિત્ર નામે એક અત્યંત રાજમાન્ય શેઠ હતો. તે શેઠને ધનશ્રી નામે ભાર્યા હતી. તેમને સુજાતકુમાર નામે અતિ કાંતિવાન, રૂપલાવણ્યથી યુક્ત અને સ્ત્રીઓને અતિપ્રિય લાગે તેવો પુત્ર થયો હતો. એક દિવસ ધર્મઘોષ મંત્રીના અંતઃપુર પાસે થઈને તે જતો હતો, તેવામાં પ્રિયંગુમંજરી નામની મંત્રીપત્નીએ તેને જોયો. તે કુમારનું રૂપ-લાવણ્ય જોઈ મોહિત થયેલી મંત્રીની સર્વ સ્ત્રીઓ પરસ્પર કહેવા લાગી કે ‘હે સ્ત્રીઓ ! આપણને આ પુરુષ ઘણો પ્રિય લાગેછે, પરંતુ જે સ્ત્રીનો આ મોક્તા થશે તે સ્ત્રીને ધન્ય ને. ’ એ પ્રમાણે વિચાર થયેલો હોવાથી એક દિવસે પ્રિયંગુમંજરી ગુપ્તપણે સુજાતકુમા-

રનો વેષ ધારણ કરીને શોકોની સાથે પુરુષની પેટે ક્રીડા કરતી પરસ્પર खेलवा लागी. મંત્રીએ તે સઘલું જોયું, તેથી તેના મનમાં ઇર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ. તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘અરે ! મારી સઘલી સ્ત્રીઓ સુજાતકુમારની સાથે વિલાસ કરેછે.’ પછી તેણે સુજાતકુમાર ઉપર દ્વેષ રાખ્યો, અને સર્વ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કર્યો.

એક દિવસ મંત્રીએ કૂટપત્ર લખી રાજાના હાથમાં આપ્યો અને કહ્યું કે ‘આવ કૂટલેખ લખનાર સુજાતકુમારને મારી નાંખવો જોડે.’ એ પ્રમાણે સાંભળીને રાજાએ વિચાર કર્યો કે ‘જો હું તેને અહીં એકદમ મારી નાંખીશ તો મારી અપકીર્તિ થશે.’ એમ જાણી સુજાતકુમારને કૂટપત્ર લખી આપીને ચંદ્રધ્વજ રાજાની પાસે મોકલ્યો. તે પત્રમાં લખ્યું કે ‘આ પત્ર લાવનાર સુજાતકુમારને મારી નાંખવો.’ તે વાક્ય વાંચીને ચંદ્રધ્વજ રાજાએ વિચાર કર્યો કે ‘આ પુરુષરત્નને મારી નાંખવાનું શામાટે લેખે?’ પછી ગુપ્ત ચર મોકલી તેણે સર્વ હકીકત જાણી લીધી. પછી તેણે પેલો કૂટપત્ર ગુપ્ત રીતે પોતાની પાસે સાચવી રાખ્યો, અને પોતાની વેન ચંદ્રયશાને સુજાતકુમારની સાથે પરણાવી તેને પોતાના મહેલમાં રાખ્યો. ચંદ્રયશાના સંયોગથી સુજાતકુમારને રોગ ઉત્પન્ન થયો, તેથી ચંદ્રયશા વિચારવા લાગી કે ‘મને ધિક્કાર છે કે મારા સંયોગથી આ પુરુષ રોગી થયો.’ ત્યારે સુજાતકુમારે કહ્યું કે ‘હે સુલેચના ! આમાં તારો કાંઈ અપરાધ નથી, મારાં અશુભ કર્મનોજ આ દોષ છે.’ ઇત્યાદિ વચનોથી ચંદ્રયશા પ્રતિવોધ પામી, વૈરાગ્યપરાયણ થઈ, અનશન અંગીકાર કરીને સમાધિથી મૃત્યુ પામી દેવપણે ઉત્પન્ન થઈ. અવધિજ્ઞાનથી પૂર્વભવ જાણી ત્યાં આવી અને સુજાતકુમારને કહ્યું કે ‘હે સ્વામિન ! તમારા પ્રસાદથી હું ચંદ્રયશાનો જીવ દેવ થયેલ છું, માટે જે આજ્ઞા હોય તે કરું.’ સુજાતકુમારે કહ્યું કે ‘મને મારાં માતાપિતા પાસે પહોંચાડ અને મારું કલંક ઉતાર, જેથી હું દીક્ષા ગ્રહણ કરું.’ દેવે તત્કાલ તે પ્રમાણે કર્યું. સુજાતકુમારને ચંપાનગરીનાં ઉદ્યાનમાં મૂક્યો અને નગરપ્રમાણ શિલા વિકુર્વાને ચંદ્રપ્રભ રાજાને ભય પમાડી કહ્યું કે ‘હે નરાધમ ! તે આ સુજાતકુમાર ઉપર વિરુદ્ધ આચરણ કેમ કર્યું ?’ તેથી રાજાએ ભયભ્રાંત થઈ પગમાં પડીને સઘલી હકીકત યથાર્થ નિવેદન કરી અને સુજાતકુમારના પગમાં પડી વારંવાર સ્તુતિવા લાગ્યો. દેવે પણ શિલા સંહરી લીધી. પછી રાજાએ સુજાતકુમારને હાથી ઉપર વેસાડી મોટા મહોત્સવ સાથે નગરમાં આણ્યો. સુજાતકુમાર પિતા સાથે દીક્ષા લઈ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મોક્ષે ગયો.

ધર્મગોષ મંત્રીને રાજાએ દેશનિકાલ કર્યો. તેના છોકરાઓ તથા સ્ત્રીઓએ તેને ઘણો ધિક્કાર આપ્યો. તે ભમતો ભમતો રાજગૃહ નગરે આવ્યો. ત્યાં તેણે એક સ્થવિર મુનિ પાસે વૈરાગ્યપરાયણ થઈને દીક્ષા લીધી અને ગીતાર્થ (સૂત્ર ને અર્થનો જાણનાર) વિહાર કરતાં અન્યદા વરદત્ત નામના નગરમાં વરદત્ત મંત્રીને ઘેર ગોચરીને માટે ગયા.

મંત્રી દૂધપાકનું ભાજન લઈને સન્મુખ વહોરાવવા આવ્યો અને કહ્યું કે 'હે સ્વામી ! આ નિર્દોષ અન્ન ગ્રહણ કરો.' તેવામાં તે પાત્રમાંથી એક વિંદુ નીચે પડ્યું. તે જોઈ ધર્મઘોષ મુનિ પાછા વળી ગયા. ત્યારે વરદત્ત મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે 'મુનિ આહારમાટે આવેલ છતાં આ શુદ્ધ આહાર તેમણે શામાટે ગ્રહણ કર્યો નહિ ?' એ પ્રમાણે તે વિચાર કરેછે તેવામાં નીચે પડેલા દૂધપાકના વિંદુ ઉપર એક મક્ષિકા (માસી) વેટી, તે માસીને જોઈને તેના ઉપર એક ગરોળી આવી, તે ગરોળી ઉપર એક કાકીડો આવ્યો, તે કાકીડાને મારવાને એક વિલાડી દોડી, તે વિલાડીના વધ માટે ઘરનો કૂતરો આવ્યો, અને તે કૂતરાને મારવાને માટે શેરીનો કૂતરો દોડ્યો, શેરીના કૂતરાને ઘરના નોકરોએ મારી નાંખ્યો. ત્યારે શેરીના લોકોએ ઘરના કૂતરાને મારી નાંખ્યો. પછી ઘરના નોકરો અને શેરીના લોકો વચ્ચે પરસ્પર ગાળાગાળી થવા લાગી. વેમાંથી કર્જીઓ વધ્યો, અને ક્રોધ વધી જવાથી વાળો અને સ્વદ્ગોવડે યુદ્ધ થવા લાગ્યું. તે જોઈ વરદત્ત મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે 'અહો ! આ સાધુને ધન્ય છે કે જેણે આવી ભાવી ઉપદ્રવ જાળીને શુદ્ધ અન્ન આપતાં છતાં પણ ગ્રહણ કર્યું નહિ. આ જિન ધર્મને પણ ધન્ય છે. હવે એ જંગમ તીર્થ રૂપ સાધુનો મને કેવી રીતે મેળાપ થશે ?' એમ વિચાર કરતાં તેને જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું એટલે સઘટ્ટું પૂર્વે ભવતું વૃત્તાંત દીક્ષાગ્રહણાદિ સ્મરણમાં આવ્યું. પછી સ્વયમેવ ચારિત્ર લઈ દેવતાએ આપેલો વેષ ધારણ કરી સ્વયંબુદ્ધ એવા વરદત્ત મુનિ વિહાર કરતાં સુસમારનગરે આવ્યા, અને નાગદેવના ચૈત્યમાં કાચોત્સર્ગ કરીને સ્થિત થયા.

સુસમારપુરના રાજા ધુંધુમારને અંગારવતી નામે અતિ સુવતી પુત્રી હતી. તેણે એક દિવસ કોઈ યોગિનીની સાથે વિવાદ કર્યો અને યોગિનીને નિરુત્તર કરી, યોગિનીને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો; તેથી તેણે અંગારવતીનું રૂપ ચિત્રપટમાં આઢેરીને ડજ્જયિનીના રાજા ચંદ્રપ્રદ્યોતને વતાવ્યું. તેના સુખથી મોહિત થઈને અને યોગિનીના સુખથી પણ તે વધુ સુવતી છે એમ સાંભળીને તે રાજાએ ધુંધુમાર રાજા પાસે દૂત મોકલી અંગારવતીની માગણી કરી. ધુંધુમારે કહેવરાવ્યું કે 'પુત્રી મનની પ્રસન્નતાથી અપાયછે પણ વઢાત્કારથી લઈ શકાતી નથી.' એ પ્રમાણે દૂતના સુખથી સાંભળી ચંદ્રપ્રદ્યોત રાજાને અતિ ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો, તેથી મોઢું લક્કર લઈ સુસમારપુર આવીને ઘેરો ઘાલ્યો. અલ્પ સૈન્યવાળો ધુંધુમાર રાજા નગરની અંદરજ રહ્યો, વહાર નીકળ્યોજ નહિ. એ પ્રમાણે ઘણા દિવસો વ્યતીત થતાં ધુંધુમાર રાજાએ કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું કે 'મારો જય થશે કે પરાજય ?' નિમિત્તિયે કહ્યું કે 'હું નિમિત્ત જોઈને કહીશ.' પછી પેલા નિમિત્તિયાએ

જોડને મુનિએ કહ્યું કે ‘ હે વાઙ્કો ! તમે વીવો નહિ, વીવો નહિ, તમને ભય નથી. ’ આ પ્રમાણેનું મુનિનું વાક્ય સાંભળીને તે નિમિત્તિયાએ આવી રાજાને કહ્યું કે ‘ હે રાજા ! આપને કોઈ પણ પ્રકારે ભય નથી. આપનો જય થશે. ’ એ પ્રમાણે સાંભળીને ધુંધુમાર રાજા અતિ હર્ષિત થયો અને નગરથી બહાર નીકળી યુદ્ધમાં ચંડપ્રદ્યોતનો પરાજય કરી તેને જીવતો પકડીને નગરમાં દાખલ થયો. ધુંધુમાર રાજાએ ચંડપ્રદ્યોતને કહ્યું કે ‘ હું તને કયા પ્રકારનો દંડ કરું ? ’ ત્યારે ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું કે ‘ હું તમારે ઘેર પરોળે આવ્યો છું માટે પરોળાને ઉચિત્ત હોય તે દંડ આપો. ’ એ પ્રમાણે વિનયયુક્ત કોમલ વાક્ય સાંભળીને ધુંધુમારે વિચાર કર્યો કે—

ગુરુમિદ્વિજાતીનાં, વર્ણનાં બ્રાહ્મણો ગુરુઃ ।

પતિરેવગુરુઃ સ્ત્રીણાં, સર્વસ્યાભ્યાગતો ગુરુઃ ॥

“ બ્રાહ્મણોનો ગુરુ અગ્નિ છે, વર્ણોનો ગુરુ બ્રાહ્મણ છે, સ્ત્રીઓનો ગુરુ પતિ અને અભ્યાગત (પરોળો) સર્વનો ગુરુ છે. ” એ પ્રમાણે કહેલું હોવાથી આ ચંડપ્રદ્યોતે મારે સર્વ રીતે પૂજ્ય છે. વહી મોટા પુરુષની પ્રાર્થનાનો ભંગ કરવો તે પણ શ્રેયને માન્ય નથી. કહ્યું છે કે—

યાચમાનજનમાનસવૃત્તિઃ, પૂરણાય વત જન્મ ન યસ્ય ।

તેન ભૂમિરતિ ભારવતીયં, ન દ્રુમૈર્ન ગિરિભિર્ન સમુદ્રૈઃ ॥

“ જે માણસ જન્મીને યાચના કરનાર માણસના મનોરથને પૂર્ણ કરી શકતો નથી તે માણસજ આ ભૂમિને ભારરૂપ છે. વૃક્ષો, પર્વતો કે સમુદ્રથી ભૂમિ ભારવાળી નથી. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે પોતાની પુત્રી તેને પરણાવી અને કહ્યું કે ‘ તમારે આ મારી પુત્રીને વિશેષ માનવતી કરવી. ’ તેથી તેણે પણ તેને પટ્ટરાણી કરી.

એક દિવસ ચંડપ્રદ્યોતે એકાંતમાં અંગારવતી રાણીને પૂછ્યું કે ‘ તારો પિતા સ્વસ્થ સૈન્યવાળો છતાં મને કેવી રીતે જીતી શક્યો ? ’ ત્યારે અંગારવતીએ કહ્યું કે ‘ સ્વામિન ! નાગપ્રાસાદમાં રહેલા એક મુનિએ કહેલા નિમિત્તના પ્રભાવથી મારા પિતાનો જય થયો. ’ તે સાંભળી ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ ત્યાં આવી તે મુનિને કહ્યું કે ‘ હે નૈમિત્તિક મુનિ ! હું તમને વાંદું છું. ’ એ પ્રમાણે મુનિનું હાસ્ય કર્યું. વરદત્ત મુનિએ વિચાર્યું કે ‘ મેં ક્યારે નિમિત્ત કહેલું છે ? ’ એ પ્રમાણે વિચારતાં તેમણે જાણ્યું કે “ સત્ય છે, ત્રાસ પામીને અહીં આવેલા વાઙ્કોને ‘ તમે વીવો નહિ, તમારે ભય નથી ’ એ પ્રમાણે કહેવાથી મને નિમિત્તદોષ છે. ’ પછી તેની આલોચના કરી ચારિત્રને આરાધીને તે મુનિ સદ્ગતિના ભાજન

એ પ્રમાણે શુદ્ધ ચારિત્રવાળાઓએ જરા પણ ગૃહસ્થોનો પ્રસંગ કરવો નહિ, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

સમ્ભાવો વીસંભો, નેહો રહવડૈયરો જુવડૈજને ।

સયણઘરૈસંપસારો, તવસીલૈવયાઈ ફેડીજા ॥ ૧૧૪ ॥

અર્થ—“ સદ્ભાવ કે. સ્ત્રીની આગળ હૃદયની વાર્તાનું કહેવું. વિશ્રંભ કે. સ્ત્રીનો વિશ્વાસ, નેહ કે. સ્ત્રીની સાથે સ્નેહ કરવો, રતિવ્યતિકર કે. કામકથાનું કહેવું અને સ્ત્રીની સાથે સ્વજન સંબંધી ઘર દટલે પોતાનું મંદિર તેનો સંપ્રસાર દટલે વારંવાર આ-લોચવું—એ સર્વે વાતો તપ—છઠ્ઠ અઠમાદિ, શીલ—સદાચાર અને વ્રત તે મૂલગુણ તેનો નાશ કરેછે. ” ૧૧૪.

જોડૈસ નિમિત્ત અસ્થવર, કોડ આણસ મૂડકમ્મેહિં ।

કરણાણુમોઅણાહિઅ, સાહુસસ તવરૈવઓ હોઈ ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ—“ જ્યોતિષ શાસ્ત્રનું કહેવું, નિમિત્ત તે હોરાદિનું કહેવું, અસરોના અનુયોગનું કહેવું, કૌતુક તે સમસ્યાદિનું કહેવું, આદેશ તે ‘ આ વાત આમજ થશે ’ એમ કહેવું અને ભૂતિકર્મ તે મંત્રેલી રાત્ર વિગેરેનું આપવું—દટલાં વાનાં પોતે કરવાથી વીજા પાસે કરાવવાથી અને તે તે કાર્ય કરનારની અનુમોદના કરવાથી સાધુના તપનો ક્ષય થાયછે; માટે સાધુ દટલાં વાનાં આચરતા નથી. ” ૧૧૫.

જહજૈહ કીરૈડ સંગો, તહૈતહ પસૈરો સ્વણેસૈણે હોઈ ।

થોવોવિ હોઈ બહુઓ, નયૈલહૈ ધિં નિરૈમંતો ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થ—“ જેમ જેમ ગૃહસ્થનો સંગ મુનિ કરેછે તેમ તેમ ક્ષણે ક્ષણે તેનો પ્રસાર થાયછે અર્થાત્ વધતો જાય છે; થોડો હોય તો પણ તે વધુ થાયછે; અને પછી તે મુનિ ગુરુવચને રોક્યો સતો પણ ધૃતિ જે સંતોષ તેને પામતો નથી. ” ૧૧૬. માટે મુનિએ ગૃહસ્થનો પ્રસંગજ કરવો નહીં.

જો ચયૈડ ઉત્તરૈગુણે, મૂલૈગુણેવિ અધૈરેણ સો ચયૈડ ।

જહજૈહ કુર્ણૈડ પમાયં, પિલિજૈડ તૈહ કસૈણિ ॥ ૧૧૭ ॥

અર્થ—“ જે મુનિ ઉત્તર ગુણ જે આહારશુદ્ધિ વિગેરે તેને તજે છે તે મુનિ થોડા

કાલમાંજ મૂલગુણ જે પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિ તેને પણ તજે છે—ઉત્તર ગુણનો નાશ થયે સતે મૂલગુણનો નાશ પણ થાયજ છે. કારણ કે જેમ જેમ આ જીવ પ્રમાદ—શિથિલતા કરેછે તેમ તેમ તે ક્રોધાદિ કષાયે કરીને પ્રેરાય છે. ” ૧૧૭. એટલે પ્રથમ શિથિલતા થવાથી ઉત્તર ગુણની હાનિ થાયછે, પછી કષાયનો ઉદ્ભવ થવાથી મૂલગુણની હાનિ થાયછે; માટે ઉત્તર ગુણ પણ તજવા નહિ.

જો નિચ્છેણ ગિન્હૈ, દેહચાંણવિ નર્યં ધિંદં મુઅંદ ।

સો સાંહેઈ સર્કજં, જૈહ ચંદવડિસઓરાંયા ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થ—“ જે પ્રાણી નિશ્ચયવડે—સ્થિરતાએ કરીને વ્રત નિયમાદિ ગ્રહણ કરેછે અને દેહત્યાગે—પ્રાણાંત કષ્ટ પ્રાપ્ત થયે સતે પણ જે ધૈર્યને મૂકતા નથી અર્થાત્ ગ્રહિત અભિગ્રહને તજતા નથી તે પ્રાણી પોતાના મુક્તિ સાધનરૂપ કાર્યને સાંધેછે. જેમ ચંદ્રાવત્સક રાજાએ પ્રાણાંત કષ્ટ ઉત્પન્ન થયે સતે પણ ગ્રહણ કરેલો અભિગ્રહ તજ્યો નહિ તેમ વીજાએ પણ પ્રવર્તવું. ” ૧૧૮. અહીં ચંદ્રાવત્સક રાજાનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૩૫.

ચંદ્રાવત્સક રાજાનું દૃષ્ટાંત.

સાકેતપુર નગરમાં ચંદ્રાવત્સ નામનો રાજા હતો. તેને સુદર્શના નામે રાણી હતી. તે રાજા પરમ શ્રાવક હતો, અને સમાકિતમૂલ શ્રાવકનાં વાર વ્રતો સારી રીતે પાલ્તો સતો રાજ્ય કરતો હતો. એક દિવસ સભા વિસર્જન કરી અંતઃપુરમાં જઈ સામાયક કરી કાયોત્સર્ગમુદ્રાએ મનમાં એવું ધારીને સ્થિત થયો કે ‘ જ્યાંસુધી આ દીવો બલે ત્યાંસુધી મારે કાયોત્સર્ગ મુદ્રાથી અહીંજ સ્થિર રહેવું. ’ એ પ્રમાણે પહેલો પહોર ગયો. પછી દીવાને ઝાંઝો પડેલો જોઈ રાજાના અભિગ્રહને નહિ જાણતી દાસીએ તેમાં તેલ પૂર્યું. એ પ્રમાણે વીજો પહોર ગયો. એટલે ફરીને તેલ પૂર્યું. એ પ્રમાણે તેલ પૂરવાથી ચાર પહોર સુધી અર્ધંડ દીવો વલ્યો; અને અર્ધંડ અભિગ્રહવાળા રાજાએ પણ પ્રાતઃકાલમાં દીવો ઓલવાયા પછી કાયોત્સર્ગ પાચ્યો. પરંતુ રાજા ઘણો કોમલ હોવાથી ચાર પહોર સુધી એક સ્થાને સ્થિતિ કરવાને લીધે ઘણી વેદના અનુભવી વિશુદ્ધ ધ્યાનવડે કાલ કરી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો.

એ પ્રમાણે અન્ય મનુષ્યોએ પણ દૃઢતા રાખવી, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

સીડંણહુંપિવાસં, દુસિસજ્જંપરિસહં કિલેસં ચં ।

જો સહૈં તસંસ ધમ્મો, જો ધિંદંમં સાં તંવં ચરંદ ॥ ૧૧૯ ॥

અર્થ—“ જે મુનિ શીત પરીસહ, ઉષ્ણ પરીસહ, ક્ષુધા પરીસહ, પિપાસા તે તૃષ્ણા પરીસહ તથા દુષ્ટ શય્યા તે તૃષ્ણા સંસ્તારકે તદ્રૂપ પરીસહ અને કલેશ તે લોચાદિ કાયકષ્ટ—તેને સહન કરેછે તેને ચારિત્રધર્મ હોયછે. જે પુરુષ પરીસહ સહવામાં ધૃતિમાન કેન્નિશ્ચલ ચિત્તવાળા હોયછે તેજ તપને આચરેછે—આચરી શકેછે. ” ૧૧૯.

ધર્મ મિત્રં જાણંતા, ગિહિર્ગોવિ દદ્ધવ્વંયા કિમુઅ સાંહુ ।

કમલામેલાંહરણે, સાગરચંદ્રેણ ઇત્થુ વર્મા ॥ ૧૨૦ ॥

અર્થ—“ આ જિનભાષિત ધર્મને જાણનારા—તેને, સમ્યગ્ પ્રકારે સમજનારા એવા ગૃહસ્થ શ્રાવકો પણ દદ્ધવ્રતવાળા—વ્રત ધારણ કરવામાં દદ્ધ હોય છે, તો પ્રછી સાચું કેમ દદ્ધ વ્રતવાળા ન હોય ? હોયજ. અહીં કમલામેલાના સંવંધમાં આવેલા સાગરચંદ્ર કુમારની ઉપમા અર્થાત્ તેનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ” ૧૨૦ અહીં સાગરચંદ્ર કુમારનો સંવંધ જાણવો. ૩૬

સાગરચંદ્ર કુમારનું દૃષ્ટાંત.

દ્વારિકા નગરીમાં કૃષ્ણ રાજા રાજ્ય કરેછે. તેમને વલભદ્ર નામે મોટા ભાઈ છે, અને નિષધ નામે પુત્ર છે. તે નિષધને સાગરચંદ્ર નામે કુમાર છે. તે નગરીમાં ધનસેન શ્રેષ્ઠીની પુત્રી કમલામેલા નામે છે. તેને યુગ્મેનના પુત્ર નભસેન વેરે આપેલી છે.

એકદા નભસેનને ઘેર નારદ મુનિ આવ્યા. તે વચ્ચે નભસેને ક્રીડામાં વ્યગ્ર ચિત્ત હોવાને લીધે તેમને આદર આપ્યો નહિ; તેથી અતિ ક્રોધિત થઈ નારદ મુનિ ત્યાંથી ઉડીને સાગરચંદ્રને ઘેર આવ્યા. તેણે નારદ મુનિનો વિનય પૂર્વક ઘણો આદરસત્કાર કર્યો અને સિંહાસન ઉપર વેસાડ્યા. પછી સાગરચંદ્ર તેમના પગ ધોઈ હાથ જોડી ઉભો રહીને કહેવા લાગ્યો કે ‘ હે સ્વામિન ! આપે જોયેલું, અનુભવેલું કે જાણેલું આશ્ચર્યકારી કોઈક કૌતુક કહો. ’ તેના વિનયથી રંજિત થયેલા નારદ મુનિએ કહ્યું કે “ હે કુમાર ! પૃથ્વીમાં કૌતુકો તો ઘણા જોવાયછે, પણ કમલામેલાનું રૂપ જે મેં જોયુંછે તે મહા આશ્ચર્યકારક છે. એના જેવું રૂપ કોઈ પણ સ્ત્રીનું નથી. જેણે એ સ્ત્રીને જોઈ નથી તે માણસનો જન્મજ વૃથા છે, પરંતુ તેના માતાપિતાએ તેને નભસેનને આપીને કાચ અને મણિની પેઠે તેનો અયોગ્ય સંવંધ કર્યોછે. ” એ પ્રમાણે કહી સાગરચંદ્રના મનમાં પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરીને નારદમુનિ કમલામેલાના મંદિરે આવ્યા. તેણે પણ નારદ મુનિનો અતિ સત્કાર કર્યો અને પૂછ્યું કે ‘ કાંઈક આશ્ચર્યકારી વાર્તા કહો. ’ ત્યારે નારદે કહ્યું કે ‘ જેવું આશ્ચર્યકારક રૂપ સાગરચંદ્રનું છે તેવું રૂપ આ પૃથ્વીમાં વીજા કોઈ પુરુષનું નથી. તેના રૂપની ઉપમા ભૂમિ ઉપર તો નથી. તેના રૂપમાં અને નભસેનના રૂપમાં મોટો તફાવત છે. ’ એ પ્રમાણે કહીને નારદ મુનિ ઉત્પત્તી ગયા.

હવે નારદનાં વચનોથી કમલમેલા સાગરચંદ્ર ઉપર રાગવાળી થઈ; તેથી નભસેન પ્રત્યે વિરક્ત મનવાળી થઈને વિચાર કરવા લાગી કે ‘ એવું મારું ભાગ્ય ક્યાંથી હોય કે સાગરચંદ્રની સાથે મારો સંબંધ જોડાય. તેના વિના મારું યૌવન તથા આ મારો દેહ વૃથા છે. ’ એ પ્રમાણે મનની અંદર સાગરચંદ્રનું ધ્યાન કરતી રહેલી છે. તે અવસરે નારદના મુખથી કમલમેલાની પ્રીતિ જેણે જાણેલી છે એવો સાગરચંદ્ર પણ તે વાળાનું ધ્યાન કરતો સતો ક્ષણમાત્ર પણ આનંદ મેળવી શકતો નથી. જેમ ધતુરાનું ભક્ષણ કરવાથી માણસ ચારે તરફ સુવર્ણ જુએ, તેમ સાગરચંદ્ર પણ મોહવશ થઈને સર્વત્ર કમલમેલાને જ જુએ, તે તેનામાં તન્મય થઈ ગયો છે. કહ્યું છે કે—

પ્રાસાદે સા દિશિ દિશિ ચ સા પૃષ્ઠતઃ સા પુરસ્સા
પર્યંકે સા પથિ પથિ ચ સા તદ્વિયોગાતુરસ્ય ।
હંહો ચેતઃ પ્રકૃતિરપરા નાસ્તિ મે કાપિ સા સા
સા સા સા સા જગતિ સકલે કોયમદ્વૈતવાદઃ ॥

“ કમલમેલાના વિયોગથી આતુર થયેલા સાગરચંદ્રને મહેલમાં, દરેક દિશામાં, પૃષ્ઠે તેમજ અગ્ર ભાગમાં, શય્યામાં તથા દરેક રસ્તામાં જ્યાં જુએ ત્યાં કમલમેલા જોવામાં આવે છે. અરે ચિત્ત! તે વાળા મારાથી જુદી છે, તે કાંઈ મારી (પ્રકૃતિ) નથી છતાં જગતમાં સર્વત્ર તેજ દૃષ્ટિગત થાય છે, તેથી આ અદ્વૈતવાદ (એકરૂપતા) કયા પ્રકારનો છે ? ”
સાગરચંદ્ર તેના વિના આશું જગત અંધકારમય માનવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે—

સતિ પ્રદીપે સત્યગૌ, સત્સુ નાનામણિષુ ચ ।
વિનૈકાં મૃગશાવાક્ષિં, તમોભૂતમિદં જગત્ ॥

“ દીવો છતાં, અગ્નિ છતાં અને વિવિધ તરહેના મણિઓ છતાં મૃગશિશુના નેત્ર જેવા નેત્રવાળી તે વાળા વિના સઘટું જગત અંધકારમય છે. ” તે ભ્રાંતિથી સર્વત્ર કમલમેલાને જુએ. ભ્રાંતિથી જોવામાં આવેલી તે વાળા પ્રત્યે ‘ હે પ્રાણપ્રિયે ! મારી પાસે આવ, તારું આલિંગન આપ ’ એમ વોલતા અને અનેક પ્રકારની ચેષ્ટા કરતા—એવા તેને શાંવકુમારે જોયો. તેથી તેણે પાછળથી આવી હાસ્યથી સાગરચંદ્રની આંખો વંધ કરી, ત્યારે સાગરચંદ્ર વોલ્યો કે ‘ હું જાણતું કે તું કમલમેલા છે. તું મારી આંખો શામાટે વંધ કરે છે ? તું આવીને મારા યોગમાં વેસ તો વચારે સારું. ’ એ સાંભળીને શાંવકુમારને હસતું આવ્યું. તે વોલ્યો કે ‘ વત્સ સાગરચંદ્ર ! હું કાંઈ કમલમેલા નથી. હું તો કમ ,

मेलानो मेलाप करावनारो तारो काको छुं. माटे आंखो उवाड अने सारी रीते जो. अहो!
कामांधपणुं केवुं छे ! कहुं छे के--

दिवा पश्यति न घूकः, काको नक्तं न पश्यति ।

अपूर्वः कोऽपि कामाधो, दिवा नक्तं न पश्यति ॥

“ घुवड दिवसे जोइ शकतो नथी, कागडो रात्रिए जोइ शकतो नथी, पण कामांध
तो कोइ अपूर्व अंध छे के ते दिवसे तेमज रात्रिए-कोइ वखत जोइ शकतो नथी. ”
एटलुं कहेतां सागरचंद्रे काकाने जोया एटले ते तेना चरणमां पड्यो; अने पोतानो
अविनय खमावी लज्जा मूकीने बोल्यो के ‘हे तात ! आप बोल्याछो के हुं कमलामेलानो
मेलाप करावनार छुं तो ते बात सत्य करो. सत्पुरुषो पोतानुं बोलेलुं पाळेछे. ’
कहुं छे के-

जं भासंतेणवि सज्जणेण, जं भासियं मुहे वयणं ।

तव्वयणसाहणत्थं, सत्पुरिसा हुंति उज्जमिया ॥

“ बोलतां बोलतां सज्जनो पोताने मुखे जे वचन बोलेछे ते वचन साधवाने-
सत्य करवाने माटे सत्पुरुषो उद्यमवंत होयछे. ” वळी सत्पुरुषो परोपकार करवामां पण
कुशल होयछे. कहुंछे के-

मनसि वचसि काये पुण्यपीयूषपूर्णा-

स्त्रिभुवनमुपकारश्रेणिभिः प्रीणयन्तः ।

परगुणपरमाणून् पर्वतीकृत्य नित्यं

निजहृदिविकसन्तः सन्ति सन्तः कियन्तः ॥

“ मन वचन अने कायामां पुण्यरूपी अमृतथी भरेला, अनेक प्रकारना उप-
कारोथी आखा त्रिभुवनने प्रसन्न करनारा अने हमेशां अन्यना परमाणु जेवा अल्प
गुणोने पण पर्वत जेवा मोटा करीने स्वहृदयमां आनंद पामता एवा कोइकज सत्पुरुषा
होयछे. ” ए कारणथी हे काका ! कमलामेलानो मेलाप मने करावो. ’

आ प्रमाणे सांभळीने शांवकुमारे ते बात कबुल करी. पछी पोतानी विद्याना
बळथी कमलामेलाना घर सुधी सुरंग देवरावीने ते सुरंगद्वाराए कमलामेलानुं हरण कर्तुं
अने द्वारिका नगरीना उद्यानमां आणी. पछी नारद मुनिने बोलावीने तेनी साक्षीए
भृगु मुहूर्ते सागरचंद्रनी साथे तेने परणावी. अहीं ते कन्याना मातपिताए कन्यानुं हरण
भयुं छे एम जाणी सर्वत्र तपास करी तो ते वनमां मालम पडी; एटले तेमणे कृष्णनी

आगळ फरियाद करी के ' हे स्वामिन् ! आप समर्थ नाथ छतां हुं अनाथ हो
 एम जाणी मारी कन्या कोइएक विद्याधरे हरण करीने वनमां मूकीछे. ' ते सांभळीने
 सैन्य सहित देवकीपुत्र (कृष्ण) त्यां आव्या. तेने आवतां जोइ नारदनी साथे शां
 सन्मुख आवी पिताना पगमां पड्यो अने सर्व हकीकत जणावी. ' पोताना पुत्रनुं अ
 कृत्य छे ' एम जाणी कृष्ण मौन थइने उभा रह्या. पछी सागरचंद्रे आवी नभसेनन
 चरणमां पडी तेने खमाव्यो, पण नभसेने तेने खमाव्यो नहि.

हवे सागरचंद्रे कमलामेलानी साथे विषयसुख भोगवतां केटलोक काळ व्यतीत कर्यो
 पछी एक दिवस भगवान नेमि प्रभुनी देशना सांभळीने तेणे श्रावकनां बार व्रतो अंगी
 कार कर्यो. दररोज स्वव्रतनुं पालन करता सता एक वखत श्रावकनी पडिमानुं वहन
 करतां ते स्मशानभूमिमां जइने कायोत्सर्गे रह्यो. ते वखते नभसेन जे हमेशां तेनुं छळ
 शोधतो हतो ते सागरचंद्रने स्मशानमां कायोत्सर्गे रहेलो जोइने विचार करवा लाग्यो
 के ' आजे वखत बरावर मळ्यो छे, तेथी मारी कमलामेलाना भोक्ता सागरचंद्रने आजे
 मृत्यु पमाडुं. ' ए प्रमाणे विचारीने तेना माथा उपर माटीनी पाळ बांधीने तेमां धगध-
 गता खेरना अंगारा भरी ते अन्यत्र चाल्यो गयो. अहीं तेनी वेदनाने सम्यग् भावे सहन
 करतो निश्चल मनवाळो सागरचंद्र शुभध्यानथी मृत्यु पासीने स्वर्गे गयो.

आ प्रमाणे श्रावके पण आवा उपसर्गो सहन कर्याछे तो साधुए तो विशेषे करी
 सहन करवा जोइए, एवो आ कथानो उपदेश छे.

“देवेहिं कामदेवो, गिँहीवि नँवि चाँलिओ तवगुँणेहिं।

मत्तगयँद भुँयंगम, रख्वसघोरट्टहासेहिं ॥ १२१ ॥

अर्थ—“ कामदेव नामना गृहस्थ श्रावकने पण तप गुणथी मदोन्मत्त हस्ती सर्प
 अने राक्षसना भयंकर अट्टहास विगरेथी देवता चळावी शक्यो नहि. ” अर्थात् देवकृत
 भयंकर उपसर्गथी कामदेव श्रावक छतां पण चळ्यो नहि तो मुनि तो शेनाज चळे ? आ
 दृष्टांत बीजा मुनि अने श्रावकोए ग्रहण करवुं. अहीं कामदेव श्रावकनो संबंध जाणवो. ३७

कामदेव श्रावकनुं वृत्तांत.

चंपा नामनी मोटी नगरीमां जित्तशत्रु नामे राजा राज्य करतो हतो. ते नग-
 रीमां कामदेव नामे गाथापति (व्यापारी) वसतो हतो, ते बहु धनधान्यथी
 समृद्धिवान हतो. तेने भद्रा नामे स्त्री हती. तेणे एक दिवस महावीर स्वामीनी देशना
 सांभळी. भगवाने प्रथम समाकितनुं स्वरूप निरूपण कर्युं. तेमां जणाव्युं के दर्श-

મોહનીય કર્મના ઉપશમાદિકથી અરિહંતે કહેલા જીવાદિ તત્ત્વોમાં સમ્યગ્ શ્રદ્ધા ન થવી તે સમ્યક્ત્વ જાણવું; અથવા આત્માના શુભ પરિણામ એટલે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ ત્રણ તત્ત્વોના અધ્યવસાય તે સમ્યક્ત્વ જાણવું. કહ્યું છે કે—

અરિહં દેવો ગુરુણો, સુસાહુણો જિણમયં મહપ્પમાણં ।

ઇચ્છા સુહો ભાવો, સમ્મત્તં વિંતિ જગગુરુણો ॥

“ અરિહંત દેવ, સુસાહુ ગુરુ અને જિનમત એ મારે પ્રમાણ છે, ઇત્યાદિ શુદ્ધ ભાવને જગત્ગુરુઓ સમકિત કહેછે. ” અર્હતધર્મનું મૂલ સમકિત છે. કહ્યું છે કે ‘ શ્રાવકના વાર વ્રતના તેરસેં ચોરાશી ક્રોડ, વાર લાખ, સત્તાવીશ હજાર, વસો ને બે ભાંગા થાયછે; એ સર્વ ભાંગાઓમા સમકિત પહેલો ભાંગો છે. સમકિત વિના વીજા એક પણ ભાંગાનો સંભવ નથી. કહ્યુંછે કે—

મૂલં દારં પડઠાણં, આહારો ભાયણં નિહી ।

દુછક સાવિધમ્મસ્સ સમ્મત્તં પરિકિત્તિયં ॥

“ દુછક કે ૦ વાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મનું મૂલ, દાર, પ્રતિષ્ઠાન, આધાર, ભાજન અને નિધિ સમ્યક્ત્વ કહેલું છે. ”

સમ્યક્ત્વનું ફલ આ પ્રમાણે—

અંતોમુદ્ધુત્તમિત્તંપિ, ફાસિઅં હુજ્જ જેહિં સમ્મત્તં ।

તેસિં અવદ્ધપુગ્ગલ, પરિઅટ્ટો ચેવ સંસારો ॥ ૧ ॥

જં સકકિ તં કીરકિ, જં નસકકિ તયંમિ સદ્દહણા ।

સદ્દહમાણો જીવો, વચ્ચઈ અયરામરં ઠાણં ॥ ૨ ॥

“ અંતર્મુદ્ધૂત માત્ર પણ જે જીવને સમકિત ફરસ્યું હોય તેને અર્થ પુદ્ગલપરાવર્તજ સંસાર રહેછે—વધારે રહેતો નથી. વ્રતાદિ જે કાંઈ વની શકે તે કરવું અને જે ન વની શકે તેમાં શ્રદ્ધા રાખવી. એ પ્રમાણે સદ્દહનારો જીવ પણ અજરામર સ્થાનકને પામેછે. ” માટે સમકિત મૂલ રૂપ વ્રતો સમકિત સહિત સારી રીતે આરાધ્યાં હોય તો આલોકમાં ને પરલોકમાં વધુ ફલદાયી થાયછે. ”

આ પ્રમાણે ભગવાનની દેશના સાંભળીને પરમ સંવેગ જેને પ્રાપ્ત થયેલ છે એવો કામ-દેવ શેઠ સમકિતના ઉચ્ચાર પૂર્વક વાર વ્રતધારી થયો, અને જીવાજીવાદિ તત્ત્વનો જાણ થઈ સારી રીતે શ્રાવકધર્મને પાલ્વા લાગ્યો.

आगळ फरियाद करी के ' हे स्वामिन ! आप संपर्ध नाथ छतां हुं अनाथ होउं एम जाणी मारी कन्या कोइएक विद्याधरे हरण करीने वनमां मूकीछे. ' ते सांभळीने सैन्य सहित देवकीपुत्र (कृष्ण) त्यां आव्या. तेने आवतां जोइ नारदनी साथे शांव सन्मुख आवी पिताना पगमां पड्यो अने सर्व हकीकत जणावी. ' पोताना पुत्रनुं आ कृत्य छे ' एम जाणी कृष्ण मौन थइने उभा रहा. पछी सागरचंद्रे आवी नभसेनना चरणमां पडी तेने खमाव्यो, पण नभसेने तेने खमाव्यो नहि.

हवे सागरचंद्रे कमलामेलानी साथे विषयसुख भोगवतां केटलोक काळ व्यतीत कर्यो पछी एक दिवस भगवान नेमि प्रभुनी देशना सांभळीने तेणे श्रावकनां बार व्रतो अंगी-कार कर्यो. दररोज स्वव्रतनुं पालन करता सता एक वखत श्रावकनी पडिमानुं वहन करतां ते स्मशानभूमिमां जइने कायोत्सर्गे रह्यो. ते वखते नभसेन जे हमेशां तेनुं छळ शोधतो हतो ते सागरचंद्रने स्मशानमां कायोत्सर्गे रहेलो जोइने विचार करवा लायो के ' आजे वखत बरावर मळ्यो छे, तेथी मारी कमलामेलाना भोक्ता सागरचंद्रने आजे मृत्यु पमाहुं. ' ए प्रमाणे विचारिने तेना माथा उपर माटीनी पाळ बांधीने तेमां धगध-गता खेरना अंगारा भरी ते अन्यत्र चाल्यो गयो. अहीं तेनी वेदनाने सम्यग् भावे सहन करतो निश्चल मनवाळो सागरचंद्र शुभध्यानथी मृत्यु पामीने स्वर्गे गयो.

आ प्रमाणे श्रावके पण आवा उपसर्गो सहन कर्याछे तो साधुए तो विशेषे करी सहन करवा जोइए, एवो आ कथानो उपदेश छे.

‘देवेहिं कामदेवो, गिहीवि नवि चालिओ तवगुणेहिं।

मत्तगयंद भुयंगम, रखसघोरट्टहासेहिं ॥ १२१ ॥

अर्थ—“ कामदेव नामना गृहस्थ श्रावकने पण तप गुणथी मदोन्मत्त हस्ती सर्प नेन राक्षसना भयंकर अट्टहास विगेरेथी देवता चळावी शक्यो नहि. ” अर्थात् देवकृत तपकर उपसर्गथी कामदेव श्रावक छतां पण चळ्यो नहि तो मुनि तो शेनाज चळे ? आ छांत बीजा मुनि अने श्रावकोए ग्रहण करवुं. अहीं कामदेव श्रावकनो संबंध जाणवो. ३७

कामदेव श्रावकनुं वृत्तांत.

चंपा नामनी मोठी नगरीमां जितशत्रु नामे राजा राज्य करतो हतो. ते नग-तेमां कामदेव नामे गाथापति (व्यापारी) वसतो हतो, ते बहु धनधान्यथी समृद्धिवान हतो. तेने भद्रा नामे स्त्री हती. तेणे एक दिवस महावीर स्वामीनी देशना सांभळी. भगवाने प्रथम समाकितनुं स्वरूप निरूपण कर्युं. तेमां जणाव्यं के दर्शत

મોહનીય કર્મના ઉપશમાદિકથી અરિહંતે કહેલા જીવાદિ તત્ત્વોમાં સમ્યગ્ શ્રદ્ધા ન થવી તે સમ્યક્ત્વ જાણવું; અથવા આત્માના શુભ પરિણામ એટલે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ ત્રણ તત્ત્વોના અધ્યવસાય તે સમ્યક્ત્વ જાણવું. કહ્યું છે કે—

અરિહં દેવો ગુરુણો, સુસાદુણો જિણમયં મહપ્પમાણં ।

ઇચ્છાઇ સુહો ભાવો, સમ્મત્તં વિંતિ જગગુરુણો ॥

“ અરિહંત દેવ, સુસાદુ ગુરુ અને જિનમત એ મારે પ્રમાણ છે, ઇત્યાદિ શુદ્ધ ભાવને જગત્ગુરુઓ સમકિત કહેછે. ” અર્હતધર્મનું મૂલ સમકિત છે. કહ્યું છે કે ‘ શ્રાવકના વાર વ્રતના તેરસેં ચોરાશી ક્રોડ, વાર લાઠ, સત્તાવીશ હજાર, વસો ને વૈ ભાંગા થાયછે; એ સર્વ ભાંગાઓમા સમકિત પહેલો ભાંગો છે. સમકિત વિના વીજા એક પણ ભાંગાનો સંભવ નથી. કહ્યુંછે કે—

મૂલં દારં પડઠાણં, આહારો ભાયણં નિહી ।

દુછક સાવિધમ્મસ્સ સમ્મત્તં પરિકિત્તિયં ॥

“ દુછક કે ૦ વાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મનું મૂલ, દ્વાર, પ્રતિષ્ઠાન, આધાર, ભાજન અને નિધિ સમ્યક્ત્વ કહેલું છે. ”

સમ્યક્ત્વનું ફલ આ પ્રમાણે—

અંતોસુદુત્તમિત્તંપિ, ફાસિઅં હુજ્જ જેહિં સમ્મત્તં ।

તેસિં અવદ્ધપુગ્ગલ, પરિઅટ્ટો ચેવ સંસારો ॥ ૧ ॥

જં સકઇ તં કીરઈ, જં નસકઇ તયંમિ સદ્દહણા ।

સદ્દહમાણો જીવો, વચ્ચઇ અયરામરં ઠાણં ॥ ૨ ॥

“ અંતર્મુહૂર્ત માત્ર પણ જે જીવને સમકિત ફરસ્યું હોય તેને અર્થ ધુદ્ગલપરાવર્તજ સંસાર રહેછે—વધારે રહેતો નથી. વ્રતાદિ જે કાંઈ વની શકે તે કરવું અને જે ન વની શકે તેમાં શ્રદ્ધા રાખવી. એ પ્રમાણે સર્વદહનારો જીવ પણ અજરામર સ્થાનકને પામેછે. ” માટે સમકિત મૂલ રૂપ વ્રતો સમકિત સહિત સારી રીતે આરાધ્યાં હોય તો આલોકમાં ને પરલોકમાં વધુ ફલદાયી થાયછે. ”

આ પ્રમાણે ભગવાનની દેશના સાંભળીને પરમ સંવેગ જેને પ્રાપ્ત થયેલ છે એવો કામ-શેષ સમકિતના ઉચ્ચાર પૂર્વક વાર વ્રતધારી થયો, અને જીવાજીવાદિ તત્ત્વનો જાણ થઈ તે રીતે શ્રાવકધર્મને પાઠવા લાગ્યો.

એક દિવસ સૌધર્મ ઇંદ્રે તેનાં વચ્ચાણ કર્યો કે ‘કામદેવ શ્રાવક દૃઢધર્મી છે. દેવો પળ તેને ધર્મથી ચલાવવાને સમર્થ નથી. અરે શું તેનું ધૈર્ય છે !’ એ પ્રમાણે કામદેવની વહુ પ્રશંસા સાભળી કોઈ એક મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવ દેવેન્દ્રની વાણી અન્યથા કરવાને માટે કામદેવ પાસે આવ્યો. તે અવસરે કામદેવ પોસહ કરી પૌષધશાલામાં કાયોત્સર્ગમુદ્રાણ રહ્યો હતો. પેલો દેવ મધ્ય રાત્રિએ ભયંકર રાક્ષસનું રૂપ ગ્રહણ કરી હાથમાં યમની જિહ્વા જેવું સજ્જ લઈ પાદપ્રહારથી ભૂમિને કંપાવતો, મુખ પહોળું કરી અદ્વહાસ કરતો કામદેવની પાસે આવ્યો અને બોલ્યો કે ‘આ પચ્ચલાણને તું છોડી દે અને આ કાયોત્સર્ગમુદ્રાનો ત્યાગ કર, નહિતો આ સજ્જવડે તારા ટુકડે ટુકડા કરી નાચીશ, જેથી તું આર્તધ્યાનથી અકાલે મૃત્યુ પામીશ.’ એ પ્રમાણે વારંવાર કહેતાં છતાં કામદેવ ધ્યાનથી ચલિત થયો નહિ. પછી ક્રોધ ઉત્પન્ન થવાથી તે દેવે સજ્જવડે કામદેવનું શરીર છેડ્યું, જેથી તેને ઘણી વેદના થવા લાગી, પણ તે ધ્યાનથી ક્ષોભ પામ્યો નહિ. પછી દેવે પર્વત જેવું મોટું હાથીનું રૂપ વિકુર્વ્યું, અને શુંદને ઉછાલતો ભયંકર હસ્તીને રૂપે કામદેવ પ્રત્યે બોલ્યો કે ‘હે કામદેવ ! આ વ્રતોને છોડી દે અને આ કાયોત્સર્ગમુદ્રાનો ત્યાગ કર, નહિતો આ શુંદ વડે તને ઉપાડી, ભૂમિ ઉપર પછાડી દંતપ્રહારથી તને હુંદી નાચીશ.’ આ પ્રમાણે કહેતાં છતાં પણ તે ધ્યાનથી ચલિત થયો નહિ. ત્યારે તેને શુંદવડે ડંચે ઉછાલીને પૃથ્વી ઉપર પછાડ્યો અને દંતપ્રહારોથી વીંધી નાચ્યો; છતાં તે જરા પણ ક્ષોભ પામ્યો નહિ અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે-

સર્વેભ્યોઽપિ પ્રિયાઃ પ્રાણાસ્તેઽપિ યાંત્વધુનાપિ હિ ।

ન પુનઃ સ્વીકૃતં ધર્મં, સંહયામ્યત્પમમ્પ્રહમ્ ॥

“સર્વ વસ્તુ કરતાં પ્રાણ વહાલા હોયછે પરંતુ તે પણ હમણા ખલે જાઓ, પણ સ્વીકૃત કરેલા ધર્મને હું અંશમાત્ર પણ સંહિત કરીશ નહિ.” પછી તે દેવ ત્રીજી વચ્ચંત મહા ભયંકર, મુશલ જેવી જેની કાયા છે, કાજલ જેવો જેનો વર્ણ છે, ફળના આંડવરથી જે મુશોખિત છે, જેની વે જિહ્વા લપલપાયમાન થઈ રહેલી છે અને જેના દર્શનમાત્રથીજ કાયર મનુષ્યના પ્રાણ નાશ પામેછે-એવા તીવ્ર વિપન્નાલા સર્પનું રૂપ વિકુર્વો કામદેવ પ્રત્યે બોલ્યો કે ‘તું ગ્રહણ કરેલા વ્રતનો ત્યાગ કર, નહિતો મારી દાઢના વિપવડે અકાલે મૃત્યુ પામીશ.’ એ પ્રમાણે કહ્યા છતાં પણ તે વિલકુલ ભયાકુલ થયો નહિ અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘મારાં વ્રતોમાં જરા પણ અતીચાર મને લાગો નહિ. સ્વલ્પ અતીચારથી પણ મોટો દોષ ઉદ્ભવે છે. કશું છે કે-

अत्यल्पादप्यतीचाराद्, धर्मस्यासारतैव हि ।

अंग्रिकंटकमात्रेण, पुमान्पंगूयते न किम् ॥

“ अतिअल्प अतीचारथी पण धर्मनी निःसारता थइ जायछे. पणमां मात्र कांटे वागवाथी शुं पुरुष लंगडो थतो नथी ! ” थायछे. ए प्रमाणे निश्चय आत्मावाळो तेने जाणीने सर्परूप देव तेने डस्यो. अत्यंत दुःख उत्पन्न करनारा ते दंशथी कामदेवनुं शरीर काळज्वरथी जाणे पीडायलुं होय तेवुं थइ गयुं अने तेने घणी वेदना थवा लागी, पण ते ध्यानथी चलित थयो नहि. ते मनमां विचार करवा लाग्यो के-

खंडनायां तु धर्मस्यानंतैरपि भवैर्भवैः ।

दुःखांतो भविता नैव, गुणस्तत्र च कश्चन ॥

“ धर्मनुं खंडन करवाथी अनंता भवो भमतां पण दुःखनो अंत आवतो नथी अने तेमां कोइ जातनो लाभ तो छेज नहि. ”

दुखं तु दुष्कृताज्जातं, तस्यैव क्षयतः क्षयेत् ।

सुकृतात्तत्क्षयश्च स्यात्, तत्तस्मिन् सुदृढो न कः ॥

“ दुःख दुःकृतथी उत्पन्न थायछे अने दुःकृतनो क्षय करवाथी तेनो क्षय थायछे; दुःकृतनो क्षय सुकृतथी थायछे, त्यारे ते सुकृतमां कोण प्राणी सुदृढ न होय ? ” ए प्रमाणे कामदेवने शुभध्यानपरायण जाणी देवे पोतानुं स्वरूप प्रगट कर्युं अने तेने सारी रीते खमाव्यो. पछी ते कहेवा लाग्यो के “ हे कामदेव ! तने धन्य छे, तुं पुण्यशाळी छे अने तैं जीवितनुं फळ मेळव्युं छे. सौधर्म देवलोकमां इंद्रे तारी प्रशंसा करी. ते शब्दो उपर मने श्रद्धा न आववाथी हुं अहीं तारी परीक्षा करवाने माटे आव्यो हतो, परंतु जे प्रमाणे इंद्रे तारी प्रशंसा करी हती ते प्रमाणेज में मारी नजरे जोयुंछे. ” आ प्रमाणे कही स्तुति करीने ते देव पोताने स्थानके गयो.

प्रातःकाळे कायोत्सर्गने पारीकामदेव श्रावक समवसरणमां भगवानने वांदवा गयो. त्यां तेने, भगवंते कहुं के ‘ हे कामदेव ! आज मध्यरात्रिए कोइ देवे तने त्रण उपसर्ग कर्या ए वात खरी छे ? ’ कामदेवे कहुं के ‘ हे स्वामी ! ते वात खरी छे. पछी भगवाने सर्व साधुओ अने साध्वीओने बोलावीने कहुं के “ हे देवानुप्रियो ! ज्यारे आ कामदेव श्रावकधर्ममां ग्हेतो सतो पण देवोए कहेला उपसर्गोने सहन करेछे तो श्रुतना जाण साधुओए तो ते स्यक् प्रकारे सहन करवाज जोइए. ” आ प्रमाणेनुं भगवाननुं वाक्य विनय पूर्वक घळा साधु साध्वीए सांभळ्युं अने अंगीकार कर्युं.

આ કામદેવ ધન્યાત્મા છે કે જે કામદેવની ભગવાને પોતાના મુખે પ્રશંસા કરી.
કહ્યું છે કે—

ધળ્લા તે જિઅલોણ, ગુરવો નિવસન્તિ જસ્સ હિયયંમિ ।
ધન્નાળ વિ સો ધન્નો, ગુરુણહિયણ વસઈ જો ઝ ॥

“ આ જીવલોકમાં તે પુરુષ ધન્ય છે કે જેના હૃદયમાં ગુરુમહારાજ વસેછે, અને તે તો ધન્યમાં પળ ધન્ય છે કે જે ગુરુમહારાજના હૃદયમાં વસેછે. ”

આ પ્રમાણે લોકોથી સ્તુતિ કરાતો કામદેવ ભગવાને વાંદી પોતાને ઘેર આવ્યો. પછી તેણે શ્રાવકોની દર્શન આદિ અગ્યાર પ્રતિમાઓને સારી રીતે આરાધી અને વીશ વર્ષ સુધી શ્રાવકપર્યાય પાઠી છેવટે એક માસની સંલેખનાવડે સારી રીતે સર્વ પાપની આલોચના પ્રતિક્રમણા કરીને કાઢ માસે કાઢ કરી સૌધર્મ નામના દેવલોકમાં અરુણાભ નામના વિમાનમાં ચાર પલ્યોપમના આયુષ્યવાળો દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને મહા-વિદેહમાં સિદ્ધિપદને પામશે.

જેવી રીતે કામદેવે શ્રાવક છતાં પણ ભયંકર ઉપસર્ગો સહન કર્યા તેવી રીતે મોક્ષાર્થી સાધુઓ પણ ઉપસર્ગો સહન કરવા, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

ભોગે અંશુંજમાણાવિ, કેઈ મોહાં પંડંતિ અંહર ગઈ ।

કુંવિઓ આંહારથ્થી, જંત્તાઈજનસ્સ દંમગુવ્વ ॥ ૧૨૨ ॥

અર્થ—“કેટલાક પ્રાણીઓ ભોગને ભોગવ્યા વિના તેની ઇચ્છા કરતા સતા પણ મોહ ને અજ્ઞાન, તેથકી અધોગતિ-નરકતિર્થેચ ગતિમા પડેછે. કોની જેમ ? યાત્રાણ-ઝજાળી અર્થે વનમાં ગયેલા લોકોની ઉપર (આહાર ન આપવાથી) કોપાયમાન થયેલા આહારના અર્થી દ્રુમક ઇટલે ભિક્ષુકની જેમ. ” ૧૨૨

મનવડે દુધ્યાન ચિંતવવાથી જેમ તેણે દુર્ગતિરૂપ ફલ પ્રાપ્ત કર્યું તેમ વીજા પણ પ્રાપ્ત કરેછે, અહીં તે દ્રુમકનો સંવંધ જાણવો. ૩૮.

દ્રુમકનું દૃષ્ટાંત.

રાજગૃહ નગરને વિષે કોઈ એક ઉત્સવમાં સર્વ લોકો વૈભારગિરિ ઉપર ઝજાળીય ગયા હતા. તે વખતે કોઈ એક ભિક્ષુક ભોજનની ઇચ્છાથી નગરમાં ભ્રમતાં ભોજન નહિ મળવાથી વનમાં આવ્યો. ત્યાં પણ તે સર્વત્ર ભટક્યો, પણ અંતરાય કર્મના ઉદયથી તેને કોઈ ભિક્ષા આપી નહિ; તેથી તે સર્વની ઉપર ગુસ્સે થઈ વિચારવા લાગ્યો. કે “ અરે !

આ નગરના લોકો અતિ દુષ્ટ છે. કારણકે તેઓ ખાયછે, પીંછે, ઇચ્છા મુજબ ભોજન કરેછે, પરંતુ મને જરા પળે ખાવાનું આપતા નથી; તેથી હું વૈભારગિરિ ઉપર ચઢી મોટી શિલા ગવડાવીને આ સર્વ દુષ્ટોને ચૂર્ણ કરી નાંખું.” એ પ્રમાણે વિચાર કરતો રૌદ્ર ધ્યાનથી વૈભારગિરિ ઉપર ચઢ્યો અને ત્યાંથી એક મોટી શિલા ગવડાવી. તે શિલાને પડતી જોડે સર્વે લોકો નાસી દૂર ગયા. પરંતુ તેજ ભિક્ષુક દુર્ભાગ્યને લીધે તે ગવડતી શિલાની નીચે આવી ગયો અને તેના ભારથી દવાઈ જઈ તેનું વધું શરીર ચૂર્ણ થઈ ગયું; જેથી તે રૌદ્ર ધ્યાનવડે મૃત્યુ પામી સાતમી નરકે ગયો. અહો! મનનો વ્યાપાર કેવો વલવાન છે! કહું છે કે—

મનોયોગોબલીયાંશ્ચ ભાષિતો ભગવન્મતે ।

યઃ સપ્તર્મીં ક્ષણાર્દ્ધેન નયેદ્વા મોક્ષમેવ ચ ॥

“ સર્વ યોગોમાં મનનો યોગ વલવાન છે, એ પ્રમાણે ભગવાને કહું છે. કારણકે તે મનનો યોગ અર્ધ ક્ષણમાં સાતમી નરકે લઈ જાયછે અથવા મોક્ષે પણ લઈ જાયછે. ” વળી—

મન એવ મનુષ્યાણાં, કારણં બંધમોક્ષયોઃ ।

યથૈવાલિંગ્યતે માર્યા, તથૈવાલિંગ્યતે સ્વસા ॥

“ મનુષ્યોને બંધ તથા મોક્ષનું કારણ મનજ છે. કારણકે જેવી રીતે માર્યાનું આલિંગન કરાયછે તેવીજ રીતે (મલતી વચ્ચે) વેનને પણ આલિંગન કરાયછે. ” (પરંતુ તેમાં મનના વિચારનોજ તફાવત છે).

એવી રીતે જેમ તે ભિક્ષુકે રૌદ્ર ધ્યાનથી નરકનું દુઃખ મેળવ્યું તેવીજ રીતે અન્ય પણ નરકનું દુઃખ મેળવેછે. માટે મનથી પણ ભોગની ઇચ્છા ન કરવી, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

ભવસયસહૈસ્સદુલ્હે, જાઝજરામરણં સાગરુત્તારે ।

જિણવૈયણંમિ ગુણાયર, સ્વર્ણમવિ માકાહિસિ પર્માયં ॥ ૧૨૩ ॥

અર્થ—“હે ગુણાકર ! લાખો ભવે પણ પામવા દુર્લભ અને જન્મ જરા મરણ રૂપ સમુદ્રથી પાર ઉતારનાર એવા જિન વચનને વિષે ક્ષણમાત્ર પણ પ્રમાદ ન કરીશ. ” ૧૨૩. અર્થાત્ પ્રમાદ તજીને જિનવચન આરાધવા યોગ્ય છે.

જં નં લહૈ સમ્મત્તં, લદ્ધ્ણાવિ જં નં ઇં સંવેગં ।

વિસયંસુહેસુ યં રજ્જં, સો દોસો રાગદોસાણં ॥ ૧૨૪ ॥

અર્થ—“આ જીવ જે સમ્યક્તને પામતો નથી, સમ્યક્ત પામ્યા છતાં પણ જે સંવેગને પામતો નથી અને વિષયસુખ જે શબ્દાદિ તેને વિષે જે રક્ત થાયછે તે સર્વે રાગદ્વેષનોજ દોષ છે. ” ૧૨૪. તેથી દોષના હેતુ એવા રાગદ્વેષજ તજવા યોગ્ય છે. અહીં સંવેગ ને વૈરાગ્ય-સંસારથી ઉદાસી ભાવ ને મોક્ષનો અભિલાષ સમજવો.

તો^૧ બહુગુણનાં સાણં, સમ્મત્ત ચરિત્ત^૨ ગુણવિનાસાણં ।

નૈ^૩ હુ^૪ વસં માગંતર્ત્ત્વં, રાગદ્વેષાણં પાવાણં ॥ ૧૨૫ ॥

અર્થ—“ તે માટે વહુ ગુણનો નાશ કરનાર અને સમ્યક્ત તે શુદ્ધ શ્રદ્ધાન, ચારિત્ર તે પંચાશ્રવનિરોધ અને ગુણ તે ઉત્તરગુણ તેનો વિનાશ કરનાર એવા રાગદ્વેષ રૂપ જે પાપ તેને વશ નિશ્ચે ન આવવું. ” ૧૨૫.

નાં^૫ વિ તં^૬ કુળં^૭ ઈ^૮ આમિત્તો, સુદ્ધુ^૯ વિ સુવિરાહિઓ સમથ્યો^{૧૦} વિ^{૧૧} ।

જં^{૧૨} દો^{૧૩} વિ અગિ^{૧૪} ગાહિયા, કં^{૧૫} રંતિ રાગો^{૧૬} અ દોસો^{૧૭} અ ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ—“જેવો અનર્થ નિગ્રહ નહિ કરેલા-નહિ રોકેલા એવા રાગ અને દ્વેષ એ વને કરેછે તેવો અનર્થ અતિશય સારી રીતે વિરાધેલો અને સમર્થ એવો પણ અમિત્ર જે શત્રુ તે કરી શકતો નથી. ” ૧૨૬ અર્થાત્ શત્રુ તો વિરાધ્યો સતો એક ભવમાં મરણ આપે પણ રાગદ્વેષ તો અનંતા જન્મમરણ આપે માટે રાગદ્વેષજ તજવા યોગ્યછે.

ઈ^{૧૮} હલો^{૧૯} એ આયાસં^{૨૦} અંજસં^{૨૧} ચૈ^{૨૨} કં^{૨૩} રંતિ ગુણવિનાસં^{૨૪} ચૈ^{૨૫} ।

પસં^{૨૬} વંતિ પરલો^{૨૭} એ સારીરમણો^{૨૮} ગ^{૨૯} દુ^{૩૦} સ્ખવે ॥ ૧૨૭ ॥

અર્થ—“ રાગદ્વેષનાં ફલ કહેછે-આ લોકમાં આયાસ કે^{૩૧} શરીર ને મન સંવંધી ક્લેશ તથા અપયશ અને ગુણ તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તેનો વિનાશ કરેછે અને પરલોકમાં શરીર સંવંધી ને મન સંવંધી દુઃખો પ્રસવેછે-આપેછે. અર્થાત્ રાગદ્વેષ નરકતિર્યંચ ગતિના આપનાર હોવાથી તેમજ અનર્થમૂલક હોવાથી પરલોકમાં પણ અનેક પ્રકારનાં દુઃખો પ્રાપ્ત થાયછે. ” ૧૨૭

દ્વિ^{૩૨} દ્વિ^{૩૩} અહો^{૩૪} અંકજં^{૩૫}, જં^{૩૬} જાણંતો^{૩૭} વિ રાગદોસે^{૩૮} હિં ।

ફા^{૩૯}લ મં^{૪૦} ઝલં^{૪૧} કે^{૪૨} ડુ^{૪૩} અરસં^{૪૪}, તં^{૪૫} ચે^{૪૬} વં નિસે^{૪૭} વં^{૪૮} જીવો^{૪૯} ॥ ૧૨૮ ॥

અર્થ—“ અહો મહા આશ્ચર્યકારી આ અકાર્ય છે ! ધિકાર છે, ધિકાર છે આ જીવને ! કે જે આ રાગદ્વેષને (મહા અનર્થકારી છે એમ) જાણતો સતો અને તેનાં ફલ

(વિપાક) અતુલ (વિસ્તીર્ણ) અને અતિ કડવાં છે એમ પણ જાણતો સતો તેનેજ તે રાગ-
દ્વેષનેજ અથવા તેના ફલને જીવ (અમૃતરસની બુદ્ધિ) ફરી ફરીને સેવે છે. ” ૧૨૮
તેથી આ સંસારવાસી જીવોને ધિકાર છે !

કો દુઃકં પાવિજ્ઞા, કર્સસવિ સુખેહિં વિહ્વંઓ હુજ્ઞા ।

કો^{૧૧} નૈવિ લભિ^{૧૩}જ્ઞ સુખં, રાગદોસાં જૈહ ન હુજ્ઞા ॥ ૧૨૯ ॥

અર્થ—“ જો રાગદ્વેષ ન હોત તો કોણ દુઃખ પામત ? કોને સુખે કરીને વિસ્મય
થાત ? (કે અહો આ મહાસુખી છે) અને કોણ જીવ મોક્ષ ન પામત ? અર્થાત્ સર્વે
જીવો મોક્ષે જાત. ” ૧૨૯

માળી ગુરુપિઢેળીઓ, અણથ્થંભરિઓ અમગ્ગચારીય ।

મોહં કિલેસજાલં, સો સ્વાઈ જહેવં ગોસાંલો ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ—“ જે શિષ્ય માની (અહંકારી), ગુરુનો પ્રત્યનિક (ગુરુના અપવાદ-
વોલનારો), પોતાના અશુદ્ધ સ્વભાવથીજ અનર્થનો ભરેલો અને ઉત્સુક પ્રરુપણારૂપ ઉન્મા-
ર્ગે-અમાર્ગે ચાલનારો હોય તે શિષ્ય ફોગટ અનેક પ્રકારના ક્લેશ (શિરોમુંડન સંયમાદિ)
સમૂહને ભોગવેછે. અર્થાત્ નિષ્ફલ તપ સંયમાદિ કષ્ટને સહન કરેછે. ગોસાંલાની જેમ. ” ૧૩૦

ભગવંતના શિષ્યાભાસ ગોસાંલે જેમ ફોગટ તપ સંયમાદિ કષ્ટ ભોગવ્યું. ઉપર
જણાવેલા દોષવાળો હોવાથી તેને તપ સંયમાદિતું કાંઈ પણ ફલ પ્રાપ્ત થયું નહીં, તેમ સમ-
જવું.

કલહણ કોહણસાંલો, મંડણસાંલો વિવાયસાંલો ય ।

જીવો નિચ્ચુજ્જલિઓ, નિરથ્થયં સંયમં ચરંહ ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ—“ જે જીવ કલહ કરવાના સ્વભાવવાળો હોય, ક્રોધ કરવાના સ્વભાવ-
વાળો હોય, મંડન કરવાના સ્વભાવવાળો હોય અને વિવાદ કરવાના સ્વભાવવાળો હોય
તે નિત્ય પ્રજ્વલિત રહેછે તેથી તે નિરર્થક ચારિત્રને આચરે છે. ” ૧૩૧ અર્થાત્ ક્રોધ
થી ચારિત્રનો વિનાશ થાયછે અને આ વધા ક્રોધનાજ પ્રકારછે, તેથી ક્રોધને તજીને ચારિ-
ત્ર પાઠવું તેજ શ્રેયકારી છે.

પરસ્પર રાડો પાડીને બોલવું તે કઠ્ઠા સમજવો. પારકા ગુણને સહન ન કરી શકવાનો તે સ્વભાવ તે ક્રોધનશીલ સમજવો, યાદિ મુદ્દિ વિગેરેથી યુદ્ધ કરવાનો જે સ્વભાવ તે મંડનશીલ જાણવો અને વચનવડે વાદવિવાદ કરવો તે વિવાદશીલ જાણવો.

જેહ વળદેવો વૈળં, દવદવસ્સે જલિઓ સ્વળેળં નિદ્દહૈં ।

एवं कसायर्परिणओ, जीवो तव संजमं दहई ॥ ૧૩૨ ॥

અર્થ--“ જેમ વનમાં લાગેલો દાવાનલ ઉતાવળો ઉતાવળો જ્વાલિત થઈને ક્ષણ માત્રમાં આશા વનને વાલી નાચેછે તેમ કષાયપરિણત (કષાય પરિણામે વર્તતો) જીવ તપસંયમને પળ શીઘ્ર વાળે છે--નાશ પમાડેછે. ” ૧૩૨. તેથી સમતાજ ચારિત્રધર્મનું મૂલ્ય એમ સમજવું.

परिणामवसेण पुणो, अहिओ ऊणयरँउ व्वं हुज्जं खओ ।

तर्हावि व्यवहारमित्तेण, भन्नइ ईमं जहाँ थूलं ॥ ૧૩૩ ॥

અર્થ--“ વળી પરિણામે વશે એટલે જેવા જેવા પરિણામ થાય તે પ્રમાણે અધિકો અથવા ઓછો તપસંયમનો ક્ષય થાય છે, તથાપિ વ્યવહાર માત્રે કરીને આ કહેવાયછે કે જેમ સ્થૂલ ક્ષય થાયછે. ” ૧૩૩. પરંતુ તે વ્યવહારનયનું વચન સમજવું. નિશ્ચયનયે તો કષાયના તીવ્રતર પરિણામે કરીને ચારિત્રનો તીવ્રતર ક્ષય થાયછે અને મંદ પરિણામે મંદ ક્ષય થાયછે. તેથી જેવા જેવા પરિણામ તે અનુસારે ક્ષય થાયછે એમ જાણવું.

फरुसवयणेण दिणंतवं, अहिख्ववंतो हणँइ मासंतवं ।

वरिसंतवं सवमाणो, हणँइ हणंतो अं सामन्नं ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ--“ કટણ વચન કહેવાથી--ગાલ દેવા વિગેરેથી તે દિવસના કરેલા તપ સંયમાદિ પુણ્યને હળેછે (ક્ષય પમાડેછે), અધિક્ષેપ એટલે અત્યંત ક્રોધ કરીને જાતિ કુલ મર્માદિ પ્રકાશતો સતો મહિનાના તપસંયમનો ક્ષય કરેછે, ‘ તારું આવું અશ્રેય થશે ’ એમ શાપ દેતો સતો વર્ષ પર્યંતના તપસંયમને હળેછે અને યાદિ સ્વદ્ગાદિ વડે પરનો ઘાત કરતો સતો જન્મ પર્યંતના શ્રામણ્યને (શ્રમણપણાને) હળેછે. ” ૧૩૪.

આ વધા વ્યવહારિક વચનો સમજવાં.

अह जीविअं निकित्तइ, हंतूण यं संजमं मलं चिणँइ ।

जीवो पमायवहुलो, परिभेमइ जेणं संसारे ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ—“ અથ એટલે કષાયનાં ફળ કહ્યાંથી અનંતર પ્રમાદનાં ફળ કહેછે— પ્રમાદ વહુલ એટલે વહુ પ્રમાદવાળો (પ્રમાદપરવશ) સંસારી જીવ સંયમ રૂપી જીવિતને હળેછે અને સંયમને હળીને પાપકર્મ રૂપ મળેને પુષ્ટ કરેછે, જેને કરીને તે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરેછે. ” ૧૩૫. તેથી પ્રમાદને પરિહરવા—ત્યજવા.

અહીં સંયમના—પાંચ આશ્રવનો ત્યાગ, પાંચ ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, ચાર કષાયનો જય અને ત્રણદંડની વિરતિ રૂપ સત્તરભેદ સમજવા.

અક્રોસણ તજ્જણ તાડણા, અવમાણ હીલણાઓ અં ।

મુર્ખિણો મુર્ખિયપરમવા, દટપ્રહારિવ્વ વિસંહંતિ ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ—“ જેમણે અગ્રેતન—પરમવતું સ્વરૂપ જાણ્યું છે એવા મુનિઓ આક્રોશ, તર્જના, તાડના, અપમાન અને હિલણા વિગેરે દટપ્રહારીની જેમ સહન કરેછે. ” ૧૩૬

જેમ દટપ્રહારીએ સહન કર્યું તેમ અન્ય વીજાઓએ પણ સહન કરવું. આક્રોશ તે શ્રાપ દેવો, તર્જન તે મુકુટિ મંગાદિવડે નિર્ભર્ત્સના કરવી, તાડન તે લાકડી વિગેરેથી કુટવા, અપમાન તે અનાદર અને હીલના તે જાત્યાદિનું ઉદ્ઘાટન કરીને નિંદવા—એ પ્રમાણે સમજવું. અર્થાત્ એ સર્વ સહન કરવું એવો આ ગાથાનો ઉપદેશ છે. અહીં દટપ્રહારીનું ઉદાહરણ સમજવું. ૩૯.

દટપ્રહારીનું વૃત્તાંત.

માકંદી નામની મોટી નગરીમાં સસુદ્રદત્ત નામે એક બ્રાહ્મણ વસતો હતો. તેને સસુદ્રદત્તા નામે માર્યા હતી. એક દિવસ તેણે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે પ્રતિદિન વધતો સતો સેકંડો અન્યાય કરેછે. યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં તે લોકોને મારેછે, ઘોડું વોલેછે, ચોરી કરેછે, પરસ્ત્રીસમાગમ કરેછે, ભક્ષ્યાભક્ષ્યના વિવેકને જાણતો નથી, કોઈની શિસ્તમાન માનતો નથી, માતાપિતાની અવજ્ઞા કરેછે, એ પ્રમાણે મહા અન્યાયાચરણમાં ચતુર એવો તે શહેરમાં ભ્રમ્યા કરેછે. એક દિવસ રાજાએ તેના સંવંથી હકીકત સાંભળીને આ અયોગ્ય છે એમ જાણી દુર્ગપાળને વોલાવીને કહ્યું કે ‘ વિરસ વાજિત્રો વગાડતાં આ અધમ બ્રાહ્મણને શહેરની વહાર કાઢી મૂકો. ’ લોકોએ પણ એ વાવતમાં અનુમોદન આપ્યું. દુર્ગપાળે તે પ્રમાણે કર્યું. તે બ્રાહ્મણ પણ મનમાં અતિ દ્વેષ રાખી નગરમાંથી નીકળી ખિલ્લપહીમાં ગયો. ત્યાં તે ખિલ્લપતિને મળ્યો. ખિલ્લપતિએ પણ ‘ અમારા કામમાં આ કુશલ છે ’ એવું લક્ષણોથી જાણી તેને સ્વપુત્ર રીકે સ્થાપિત કર્યો અને પોતાના ઘરની સઘળી સંપત્તિ તેને સ્વાધીન કરી. તે મારપણે વિચરેછે. ત્યાં રહેતો સતો તે ઘણા જીવોને નિર્દયપણે મારે છે તેથી લોકમાં દટપ્રહારી એ નામથી તે પ્રસિદ્ધ થયો.

એક દિવસ તે મોડું ધાડું લઇને કુશસ્થલ નગર હુંટવાને ગયો. તે વખતે તે નગરમાં દેવશર્મા નામનો એક દરિદ્રી બ્રાહ્મણ વસતો હતો. તે દિવસે ઘણા મનોરથ પૂર્વક તેણે પોતાના ઘર આગલ ક્ષીરનું ભોજન રંધાવ્યું હતું, અને પોતે સ્નાનાર્થે નદીએ ગયો હતો. તે અવસરે કોઈ એક ચોરે તે બ્રાહ્મણના ઘરમાં દાखલ થઈ તે ક્ષીરનું ભાજન ઉપાડ્યું. તે જોઈને રુદન કરતાં કરતાં તે બ્રાહ્મણનાં વાલકોએ નદીએ જઈ તેમના પિતાને તે કહ્યું. ક્ષુધાતુર થયેલ તે બ્રાહ્મણ પણ જલદી ઘરે આવી ક્રોધિત થઈને મોટી ભોગલ લઈ મારવાને માટે તે ચોર પાસે આવ્યો. બંને પરસ્પર લડવા લાગ્યા. તે વખતે પેલા દુઢપ્રહારીએ આવીને સ્વદ્ગથી બ્રાહ્મણને મારી નાંખ્યો. તેને ભૂમિપર પડેલો જોઈને ક્રોધાવેશથી પરવશ થઈ પોતાનું પૂછડું ડંચું કરી તે બ્રાહ્મણના ઘરની ગાય તે દુઢપ્રહારીને મારવાને માટે દોડી, પરંતુ દુઢપ્રહારીએ ભયંકર પરિણામ પૂર્વક તે ગાયને પણ મારી નાંખી. તે અવસરે પોતાના પતિને મરેલો જોઈને આંસુ પાડતી, વિલાપ કરતી અને ગાઢ સ્વરે આક્રોશ કરતી તે બ્રાહ્મણની સગર્ભા સ્ત્રી ત્યાં આવી. તેને પણ તે દુઢપ્રહારીએ મારી નાંખી. તેના પેટ ઉપર પ્રહાર કરવાથી તેની કુક્ષિમાં રહેલો ગર્ભ નીકળીને પૃથ્વી ઉપર પડ્યો. તે ગર્ભને ભૂમિ ઉપર તરફડતો જોઈને તે નિર્દય હતો છતાં તેના મનમાં દયા ઉત્પન્ન થઈ. તે વિચારવા લાગ્યો કે “ અરેરે ! અતિ અધમ કર્મ કરનાર મને ધિક્કાર છે ! મેં નિષ્કારણ આ અનાથ અને ગર્ભવતી અવળાને મારી નાંખી. મને ચારે હત્યા લાગી. એક પણ હત્યાથી નિશ્ચય નરકગતિ પ્રાપ્ત થાયછે તો મેં આ ચાર હત્યા કરીછે તેથી મારી કેવી ગતિ થશે ? દુર્ગતિ રૂપ કૂવામાં પડતાં મને કોણ શરણભૂત થશે ? ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી વ્યગ્ર મને નગરમાંથી નીકળી વનમાં ગયો. ત્યાં તેણે એક સાધુને જોયા. તેમના ચરણમાં પડી પોતાના પાપનું સ્વરૂપ નિવેદન કર્યું અને કહ્યું કે ‘ હે ભગવન્ ! આ હત્યાઓના પાપમાંથી હું કેવી રીતે મુક્ત થાઉં તે કહો. ’ સાધુએ કહ્યું કે ‘ શુદ્ધ ચારિત્રધર્મને આરાધ્યા શિવાય તું તે પાપથી મુકાઈશ નહિ. ’ તે સાધુના વચનથી વૈરાગ્ય પામીને તેણે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું.

પછી તેણે એવો દુઢ અભિગ્રહ કર્યો કે ‘ જ્યાંસુધી આ ચાર હત્યાઓ મારા સ્મરણમાં આવે ત્યાંસુધી અન્ન કે પાણી મારે લેવું નહિ. ’ એવો અભિગ્રહ લઈ તેજ નગરના એક દરવાજે કાવોત્સર્ગ કરીને ઊભો રહ્યો. પછી તે દરવાજે થઈને આવતા જતા નગરના લોકો તે હત્યાઓનું વારંવાર સ્મરણ કરાવીને ‘ આ મહા દુષ્ટ કર્મનો કરનાર છે ’ એ પ્રમાણે કરી તેની તાડના તર્જના કરવા લાગ્યા. કેટલાક લાકડીવડે મારેછે, કેટલાક મુઠ્ઠિપ્રહાર કરેછે, કેટલાક ગાલો દેછે, કેટલાક પથ્થરો ફેંકેછે અને કેટલાક દુર્વચનોથી તેનો તિરસ્કાર કરેછે, પરંતુ તે જરા પણ ક્રોધ કરતો નથી. લોકોએ મારેલા પથરા

अने इंदोवडे ते गळा सुधी ठंकाइ गयो. छेवटे पोतानो श्वास रुंधायछे एम जाण्युं त्यारे कायोत्सर्गने पारी ते वीजे दरवाजे जइने काउसण करी उभो रह्यो. त्यां पण तेणे तेज प्रमाणे परीसहोने सहन कर्या. पछी वीजे दरवाजे गयो. पछी चोथे दरवाजे गयो. त्यां गाळ, मार अने प्रहार विगेरे सहन करतां जेणे चतुर्विध आहारनुं पचंख्वाण कर्युंछे. एवा ते दृढप्रहारीने छ मास व्यतीक्रम्या, परंतु ते पोताना नियमथी जरा पण चलित थयो नहि. विशुद्ध ध्यानथी तेनुं अंतःकरण क्षमावडे निर्मळ थयुं अने घातिकर्मनो क्षय थवाथी तेने केवळज्ञान उत्पन्न थयुं. पछो घणा जीवोने प्रतिबोध पमाडी दृढप्रहारी केवली मोक्षे गया.

ए प्रमाणे वीजा पण जेओ आक्रोश आदि अनेक प्रकारना उपसर्गोने सहन करेछे तेओ अनंत सुखना भोगवनारा थायछे, एवो आ कथानो उपदेश छे.

अहमाहओत्ति नयं पडिहणंति, सत्तैवि नय पडिसंवांति ॥

मारिज्जंतवि जइ, संहंति सहस्संमल्लुव्व ॥ १३७ ॥

अर्थ—“ मुनिओ आणे मने हण्योछे एम जाण्या छतां पण तेने हणता नथी, कोइए श्राप दीधा छतां पण तेने सामो श्राप देता नथी अने मार्या छतां पण ते सहन करेछे. सहस्रमल्लनी जेम. ” १३७

अहीं हण्योछे एटले पीडा उपजावी छे—सामान्य प्रहारादि करेलछे एम समजवुं जेम सहस्रमल्ल साधुए प्रहारादि सहन कर्या तेम वीजाए पण सहन करवा. अत्र सहस्रमल्लनुं दृष्टांत जाणवुं. ४०

सहस्रमल्लनी कथा.

शंखपुर नगरमां कनकध्वज राजा राज्य करतो हतो. तेनी सभामां वीरसेन नामनो कोइ सुभट राजसेवा करतो हतो. राजाए तेने पांचसे गाम आपवा मांड्या छतां तेणे ते लीधां नहि. तेणे कहुं के ‘ हे राजन् ! मारे आपनी सेवा पगार पण लीधा वगर करवी जोइए. आप प्रसन्न थशो तो सघळुं सारुं थशे. ’ ए प्रमाणे कही हमेश राजानी सेवा करेछे. हवे ते वखते कालसेन नामनो ते राजानो एक दुर्जय शत्रु छे, ते कोइनाथी वश थतो नथी. अनेक गामो ने शहेरोने ते उपद्रव करेछे. एकदा सभामां बेटेला राजाए कहुं के ‘ एवो कोइ वळवान छे के जे कालसेनने जीवतो पकडीने मारी पासे लावे ? ’ राजानुं ते वचन सांभळीने सघळा मौन रह्या, कोइ वोल्युं नहि. एटले वीरसेन वोल्यो के ‘ हे राजन् ! आप वीजाओने शामाटे कहोछो ? मने आज्ञा करो तो हुं एकलो जइ तेने बांधीने आपनी समस्त लावुं. ’ राजाए आज्ञा

આપી એટલે ઉપર પ્રમાણેની રાજા પાસે પ્રતિજ્ઞા કરી તૈયાર થઈને માત્ર સ્વદ્વં લઈ એક-લોજ કાલસેનની સામે ચાલ્યો. કાલસેન પણ પોતાનું લશ્કર લઈ સન્મુખ આવ્યો. મોટું યુદ્ધ થતાં કાલસેનનું સઘળું સૈન્ય નાસી ગયું. એટલે વીરસેન એકલા રહેલા કાલસેનને વાંધીને રાજાની સમીપે લાવ્યો. રાજા પણ વીરસેનનું તેવું બલ જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યો, અને ' જે લાચો માણસોથી જીતી શકાય તેવો નહોતો તેને લીલામાત્રમાં આણે પરાજિત કર્યો ' એ પ્રમાણે કહી સભાના લોકો પણ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. સંતુષ્ટ થયેલા રાજાએ તેને લક્ષદ્રવ્ય આપી સહસ્રમણ્ણ એવું તેનું નામ સ્થાપન કર્યું અને તેને એક દેશનો રાજા બનાવ્યો. પછી કાલસેન પાસે પણ પોતાની આજ્ઞા મનાવી તેનું રાજ્ય તેને પાછું સોંપ્યું.

સહસ્રમણ્ણને પોતાના દેશ ઉપર રાજ્ય કરતાં કેટલાક દિવસો વ્યતિક્રમ્યા. એકદા સુદર્શનાચાર્યે કહેલા ધર્મના શ્રવણથી તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તેથી તેણે રાજ્ય તજી દઈને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે સામાયિકથી માંડીને અગિયાર અંગ ભળ્યો. અનુક્રમે ચારિત્ર પાઠતાં તેણે જિનકલ્પવિહાર અંગીકાર કર્યો. તે પ્રમાણે વિહાર કરતાં એકદા તે કાલસેન રાજાના નગરની સમીપ ભાગમાં કાયોત્સર્ગે મુદ્રાથી રહ્યા. કાલસેને તેને જોઈને ઓઠાચ્યા; એટલે ' આ પાપીજ મને જીવતો પકડીને કનકધ્વજ રાજા પાસે લઈ ગયો હતો ' એમ વિચારી તેના પર રુદ્રમાન થઈને તે દુષ્ટ કાલસેને સહસ્રમણ્ણ સાથુને લાકડીઓ, ઈંટો અને પાપાણાદિના પ્રહારો કરવા વડે અતિ કદર્થના કરી; પરંતુ તે જરા પણ ક્ષોભ પામ્યા નહિ. ક્ષમા ધારણ કરીને શુદ્ધ ધ્યાનમાં તત્પર રહ્યા. અનુક્રમે તે કાલસેને કરેલા ઉપસર્ગોથી થયેલ વેદનાવડે મૃત્યુ પામી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

આ પ્રમાણે વીજા મુનિઓ પણ ક્ષમા કરવી એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

દુજ્જણમુંહકોદંડા, વચર્ણસરા પુવ્વકર્મ્મનિમ્માયા ।

સાહૂર્ણ તે' ન લંગ્ગા, સંતિફલયંવહંતાણં ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ—“ ક્ષમારૂપી ફલક જે ઢાલ અથવા વસ્ત્ર તેને વહન કરતા-ધારણ કરતા એવા સાધુઓને તે દુર્જનના મુખ રૂપ ધનુષ્યમાંથી નીકળેલાં અને પૂર્વકર્મ્મથી નિર્માણ થયેલાં એવાં કટુ વચન રૂપી વાણો લાગતાં નથી. અર્થાત્ મર્મનો ભેદ કરે તેવાં દુર્જનનાં વચનો મુનિઓ સમતા-ક્ષમાવડે સહન કરે છે. ” ૧૩૮

પથ્થરેણાહઓ કીર્ત્તો, પથ્થરં ડુંકુ મિચ્છઈ ।

મિર્ગારિઓ સૈરં પપ્પ, સરુર્પત્તિં વિર્મગ્ગઈ ॥ ૧૩૯ ॥

अर्थ—“ पथरथी हणायेलो कुतरो पथरने करडवाने इच्छेले अने सिंह वाणने पामीने अर्थात् पोताने वाण लागवाथी बाण तरफ न जोतां शरोत्पत्तिने एटले आ वाण क्यांथी आव्युंछे ते स्थानने अथवा वाण मुकनारने जुएछे—शोधेछे. ” १३९.

मुनि पण दुर्वचन रूपी तीरने पामीने ते बोलनार तरफ द्वेष करता नथी पण आवचन-प्रहार मारा पूर्वोपाजित कर्मनुं फळ छे एम विचार करी ते कर्मोने हणवा प्रयत्न करेछे.

तहँ पुँर्वि किँ न कर्कयं, न बाँहए जेणँ मेँ समर्थोवि ।

इँणिहँ किँ कस्सँव कुप्पि—मुँत्ति धीराँ अणुँप्पिच्छा ॥ १४० ॥

अर्थ—“ धीर पुरुष एवी रीते विचार छे के—हे आत्मा ! तें पूर्वभवे शामाटे एवुं (सुकृत) न कर्तुं के जेथी मने समर्थ एवो पुरुष पण बाधा करी न शके? (जो शुभ कर्तुं होत तो तने कोण बाधा करी शकत?) हवे अत्यारे शामाटे कोइना उपर कोप करुं? (कारणके पूर्वना अशुभ कर्मनो उदय थये सते पर उपर क्रोध करवो ते व्यर्थ छे). आम विचारीने ते कोइना पर क्रोध करता नथी. ” १४०.

अणुराएँण जइस्सँवि, सियार्यपत्तं पियाँ धराँवेइ ।

तहँविय खंदकुमारो, नँ बंधुपाँसेहिँ पडिँबद्धो ॥ १४१ ॥

अर्थ—“ यति थयेला एवा पण पोताना पुत्रना अनुरागे करीने तेना पिता तेना पर श्वेत छत्र (सेवको पासे) धरावेछे, ते छतां पण स्कंदकुमार नामना मुनि पितानो आवो स्नेह छतां बंधुवर्गना स्नेह रूप पासे करीने बंधाणा नहि. ” १४१. अहीं स्कंदकुमारनुं दृष्टांत जाणवुं. ४१

स्कंदकुमारनुं दृष्टांत.

श्रावस्ती नामे एक मोटी नगरी हती. त्यां तमाम शत्रुमंडलने धूमकेतु जेवो कनककेतु नामे राजा हतो. तेने देवांगना करतां पण अति सुंदर एवी मलयसुंदरी नामे राणी हती. तेमने स्कंदकुमार नामे प्राणप्रिय तनुज (कुमार) हतो अने मनुष्योने आनंद आपनारी सुनंदा नामे पुत्री हती. रूप ने यौवनथी गर्वित बनेली तेने कांतिपुर नगरना राजा पुरुषसिंहने आपेली हती. एकदा श्रावस्ती नगरीएँ विजयसेन सूरि पधार्या. स्कंदकुमार परिवार सहित वांदवाने आव्यो. गुरुएँ देशना आपी के हे भव्य जीवो ! आ संसार अनित्य छे, आ शरीर नाशवंत छे, पत्तिओ जलतरंग जेवी चंचळ छे, यौवन पर्वतमांथी नीकळती नदीना प्रवाह जेवुं

છે; માટે આ કાઢકૂટ વિષ જેવા વિષયમુશ્વના આસ્વાદથી શું ! આગમમાં પણ કહ્યું છે કે—

સંપદો જલતરંગવિલોલા, યૌવનં ત્રિચતુરાણિ દિનાનિ ।

શારદાભ્રમિવ ચંચલમાયુઃ, કિં ધનૈઃ કુરુત ધર્મમનિદ્યમ્ ॥

“ સંપત્તિઓ જલના તરંગ જેવી ચપલ છે, યૌવન માત્ર ત્રણ ચાર દિવસ રહેનારું છે અને આયુષ્ય શરદઋતુના મેઘ જેવું ચંચલ છે, તો ધનથી શું વિશેષ છે ? અનિદ્ય એવો ધર્મજ કરો. ” વળી—

સર્વં વિલવિયં ગીયં, સર્વં નદૃં વિહંબણા ।

સર્વે આભરણા ભારા, સર્વે કામા દુહાવહા ॥

“ સર્વ ગીતો વિલાપ રૂપ છે, સર્વ નૃત્યો વિહંબના રૂપ છે, સર્વ પ્રકારના આભરણો ભાર રૂપ છે અને સર્વ પ્રકારના કામો (વિષયો) પરિણામે દુઃસ્વના આપનારા છે. ”

ઇત્યાદિ ગુરુની દેશના સાંભળીને સ્કંદકુમાર પ્રતિવોધ પામ્યો અને ઘણા આગ્રહથી માતાપિતાની આજ્ઞા લઈ તેણે શ્રી વિજયસેન સૂરિ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે દિવસથી આરંભાને રાજાએ પણ સ્નેહથી પોતાના પુત્ર ઉપર શ્વેત છત્ર ધારણ કરાવ્યું, અને સેવા કરવાને માટે તેની પાસે સેવકો રાખ્યા. તે નોકરો માર્ગમાં કાંટા વિગેરે પડ્યા હોય તે આઘા ફેંકી દે છે અને પરમ ભક્તિથી સેવા કરે છે. અનુક્રમે તે સકલ સિદ્ધાંતો રૂપી સમુદ્રના પારગામી થયા. ગુરુની આજ્ઞા લઈ જિનકલ્પમાર્ગને ગ્રહણ કરી એકલા વિદ્યાર કરવા લાગ્યા. તેમને અતિ ઝગ્ર વિહારી જાણીને સર્વ સેવકો પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

એક દિવસ વિદ્યાર કરતાં કાંતિપુરીએ આવ્યા. ત્યાં મહેલના ફરુઆમાં પોતાના પતિ સાથે સોગઠાવાજી રમતી સુનંદા નામની તેમની વહેને તેમને જોયા. માઈના દર્શનથી તેને અત્યંત હર્ષ થયો, આંખમાં હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં, અને ટુટિથી હ્રણાયલાં કંદેવ પુષ્પોની માફક તેનાં રોમરાય વિકસ્વર થયાં. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે ‘ આ મારો સહોદર હશે કે નહિ ? ’ એ પ્રમાણે વંદુપ્રેમથી નેત્રમાં હર્ષઅશ્રુ લાવતી સુનંદાને સ્કંદમુનિએ ઓઢાવી, પણ તેણે તેના ઉપર જરા પણ સ્નેહ આપ્યો નહિ. રાજાએ તે વંદેનું સ્વરૂપ જોઈ માઈવહેનનો સંબંધ નહિ જાણતો હોવાથી મનમાં વિચાર કર્યો કે ‘ આ સુનંદાને આ સાચુ સાથે અત્યંત રાગ હોય એમ જણાય છે. ’ એ પ્રમાણે વિચારી દુર્બુદ્ધિથી રાત્રિએ કાયોત્સર્ગમુદ્રાથી વનમાં રહેલા સ્કંદઋષિને રાજાએ મારી નંચાવ્યા.

प्रातःकालमां लोहीथी लाल थयेली मुहपत्तीने कोइ पक्षीए चांचमां लइने राणीना महेलना आंगणामां नांखी. ते मुहपत्ती जोइने राणीने मनमां शंका पडी, एटले तरतज दासीने बोलावीने ते संबधी पूछ्युं. दासीए कहुं के 'आपे गइ काले जे साधुने जोया हता तेज साधुने कोइ पापीए मारी नांख्या होय तेम जणायछे. आ तेनीज मुहपत्ती देखायछे.' ते सांभळीने राणी मूछित थइ अने वज्रथी हणाइ होय तेम भूमि उपर पडी गइ. शीतळ उपचारोथी तेने सावध करी एटले रुदन करती सती ते बोलावा लागी के "कदाच ते मारो भाइ. हशे तो हुं शुं करीश ? कारणके मारा भाइए दीक्षा लीथीछे एवं संभळायछे, अने ते साधुना दर्शनथी मने पण वंधुने जोवाथी जेवो आनंद थाय तेवो आनंद थयो हतो." एवं विचारी तेणे एक सेवकने पोताना पिताना घरे मोकली खबर मंगावी. ते उपरथी 'पोते धारेल ते सघळुं खरुं छे' एम जाणी तेनुं हृदय अति दुःखथी भराइ आव्युं. ते मोकळे कंठे रुदन करवा लागी के "हे वंधु ! हे भाइ ! हे सहोदर ! हे वीर ! तुं मने मारा प्राण करतां पण वधारे बहालो छे. तें आ शुं कर्युं ? तारुं स्वरूप मने पण जणाव्युं नहि ? तें तो आ पृथ्वी विहार करीने तीर्थ रूप बना-वीछे, पण हुं तो महा पाप करनारी छुं. कारणके तारा उपर मारी दृष्टि पडवाथी ते निमित्ते तारो घात थयोछे. मारुं शुं थशे ? हुं क्यां जाड ? शुं करुं ?" ए प्रमाणे अनेक प्रकारे विलाप करती सुनंदाने मंत्रीओए अनेक प्रकारना अपूर्व नाटक विगेरे बतावीने लांवे बखते शोकरहित करी.

ए प्रमाणे बीजाओए पण स्कंदक-मुनिनी पेटे निर्मोहपणुं धारण करवुं एवो आ कथानो उपदेश छे.

गुरुं गुरुतरो अइगुरु, पियमाइअवच्चपियजणसिणेहो ।

चित्तिइज्ञमाण गुर्विलो, चत्तो अइधम्मत्तिसिएहिं ॥ १४२ ॥

अर्थ—“गुरु के० घणो, गुरुतर के० तेथी वधारे, अतिगुरु के० तेथी पण वधारे एवो पितामाता पुत्रादि अने प्रियजन ते स्त्री तथा परिजनादि तेनो अनुक्रमे बधतो जे स्नेह ते विचार्यो सतो. गुर्विलो के० महा गहन छे—अनंत भवना हेतुभूत छे एम जाणीने धर्मना अति तृपित के० धर्मना अत्यंत इच्छक एवा प्राणीओए तेने तजी दीथोछे. कारण के ते धर्मना शत्रुभूत छे.” १४२. एम जाणीने बीजा पण धर्मना इच्छक जनाओ वंधुवर्गना स्नेहमां न मुंझाता तेने तजी देवो.

अमुणियपरमत्थाणं, वंधुजनसिणेहवइयरोहोइ ।

अवगयसंसारसहावँ—निच्छयाणं समं हियँयं ॥ १४३ ॥

અર્થ—“ નથી જાણ્યો પરમાર્થ જેણે એવા પ્રાકૃત પ્રાણીઓને જ વંધુજનના સ્નેહનો સંબંધ થાય છે અને જેણે સંસારના સ્વભાવનો નિશ્ચય જાણ્યો છે તેનું હૃદય તો સમાન હોય છે. ” ૧૪૩.

જેણે સંસારનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી એવા મંદ બુદ્ધિઓને વંધુજનોનો સ્નેહ પ્રતિવંધ કરનાર થાય છે, પણ પંડિત બુદ્ધિવાળા કે જેઓ સંસારનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે અને સઘળો સંસારનો સંબંધ તજી દીધો છે તેમના હૃદયમાં તો શત્રુમિત્રપર સમાન ભાવ હોય છે તેથી તેમને વંધુજનનો સ્નેહ પ્રતિવંધકારક થતો જ નથી.

માયાં પિયાં ચૈં ભાયાં, ભજાં પુત્તાં સુહીય નિર્યાં ચૈં ।

ईहं चैवं बहुविहांइं, कैरंति भयवेमर्णंस्साइं ॥ १४४ ॥

અર્થ—“ માતા, પિતા, ભ્રાતા (ભાઈ), ભાર્યા (સ્ત્રી), પુત્ર, સુહૃદ્ (મિત્ર) અને નિજકાઃ—એટલે પોતાના સંબંધીઓ તે સર્વે આ ભવમાં જં વહુ પ્રકારનાં ભય તે મરણાદિ અને વૈમનસ્ય તે મન સંબંધી દુઃખો તેને ઉત્પન્ન કરે છે. ” ૧૪૪.

તેજ અનુક્રમે કહે છે—

માયાં નિયગમઈં વિગપ્પિયંમિ, અંત્યે અપૂરમાંમિ ।

पुत्तंस्स कुणंइ वसंणं, चुलणीं जह वंमदत्तंस्स ॥ १४५ ॥

અર્થ—“ પોતાની બુદ્ધિવદે વિચારેલા પોતાના અર્થમાં (કાર્યમાં) અપૂર્વમાણ કહેતાં નદિ પૂરાયેલી અર્થાત્ પોતાનું ધારેલું કાર્ય પરિપૂર્ણ જેને થયું નથી એવી માતા પોતાના પુત્રને પણ અનર્થ—કષ્ટ કરે છે. જેમ ચુલણીએ વ્રહ્મદત્તને કર્યું તેમ. ” ૧૪૫.

અન્યરાજા સાથે વિપયાસક્ત થયેલી ચુલણીએ પોતાના ચક્રવર્તી થનાર પુત્રને પણ વચ્ચેથી ફાંસ કાઢી નાશવાની બુદ્ધિથી પ્રાણાંત કષ્ટમાં નાખ્યો. અહીં ચુલણીનો સંબંધ જાણવો. ૪૨

ચુલણી રાણીનું દૃષ્ટાંત.

કાંપિલ્યપુર નગરમાં વ્રહ્મ નામે રાજા હતો. તેને ચુલણી નામે રાણી હતી. તેની કુસિંધી ચૌદ સ્વપ્નવદે સૂચિત પુત્ર જન્મ્યો. તેનું વ્રહ્મદત્ત નામ પાડવામાં આવ્યું. હવે વ્રહ્મરાજાને વીજા ચાર રાજાઓ મિત્ર હતા. પહેલો કળેરદત્ત નામે કુલ્લેશનો રાજા, વીજો કાશીદેશનો અધિપતિ કટકદત્ત નામે રાજા, ત્રીજો કોશલપતિ દીર્ઘ નામે રાજા અને ચોથો અંગપતિ પુષ્પચૂલ નામે રાજા હતો. પાંચમો પોતે હતો. આ પાંચને પરસ્પર અતિગાઢ મિત્રતા હતી. તેઓ ક્ષણમાત્ર પણ એક વીજાનો વિયોગ સહન

करी शकता नहोता. ते पांचे जणा प्रतिवर्ष अनुक्रमे एक एकना शहेरमां जइने एकठा रहेता हता.

ए प्रमाणे एक वखत पांचे राजाओ कांपिल्यपुरमां एकठा मळ्या हता. ते वर्षे ब्रह्म राजा मस्तकना व्याधियी परलोकवासी थया. ते वखते ब्रह्मदत्त कुमार चारवर्षनी लघुवयनो हतो तेथी चारे मित्रोए विचार्युं के 'आपणा प्रीतिपात्र परममित्र ब्रह्मराजा पंचत्वं पाम्या छे अने तेनो पुत्र नानो छे, माटे आपणामांथी ऐकक जणे दरवर्षे आ राज्यनी रक्षा करवा माटे अहीं रहेवुं.' ए प्रमाणे विचार करी दीर्घ राजाने त्यां मूकी बीजा व्रण राजाओ पोतपोताने नगरे गया. दीर्घ राजाए त्यां रहेता सता ब्रह्मराजाना कोठार अने अंतःपुरमां जतां आवतां एक दिवसे चुलणी राणीने नवयौवना जोइ, तेथी ते कामरागथी परार्थीन थयो. चुलणी पण दीर्घ राजाने जोइने रागवती थइ. वनेने परस्पर वातचीत थतां महान कामराग उत्पन्न थयो. तेथी ते वनेने परस्पर शरीरसंबंध थयो. अनुक्रमे दीर्घ राजा पोतानी स्त्रीनी माफक चुलणी राणीनी साथे भोग भोगववा लाग्यो. तेणे कोइनो भय गण्यो नहिं. लोकापवादनो डर पण तजी दीधो. धनु नामना वृद्ध मंत्रीए आ बधी हकीकत जाणी, तेथी ते मनमां विचारवा लाग्यो के 'अरेरे ! आ दुष्ट दीर्घ राजाए बहुज अविचारी कार्य कर्तुं. अन्य व्रण मित्रोए पण शो विचार करीने आने राज्यनो अधिकार सोंप्यो ? एमणे पण विपरीत कार्य कर्तुं. आ दीर्घ राजा पोताना मित्रनी स्त्रीनी साथे व्यभिचार करतां लज्जा पण पामतो नथी.' ए प्रमाणे विचारी घेर आवी पोताना पुत्र वरधनुने आ हकीकत जणावी. तेणे जइने ब्रह्मदत्तने आ खबर कही. ते सांभळी ब्रह्मदत्त अति क्रोधित थइ रक्त नेत्रवाळो थयो. पछी दीर्घ राजा सभामां वेडो छे ते वखते सभामां जइने कोकिला ने कागडानो संगम करावी ते कहेवा लाग्यो के 'अरे दुष्ट काग ! तुं कोकिलनी स्त्री साथे संगम करेछे ए अति अयुक्त छे. आ तारुं अयोग्य आचरण हुं सहन करीश नहि.' एम कही कागने हाथमां पकडी मारी नांख्यो अने लोकसमक्ष कहुं के 'जे कोइ आहुं दुष्ट कार्य मारा नगरमां करे छे अथवा करशे तेने हुं सहन करीश नहि.' ए सांभळीने दीर्घ राजाए चुलणी राणीने कुमारनी ते हकीकत जणावी. त्यारे चुलणीए कहुं के 'ए तो बालक्रीडा छे, तेनाथी शुं बीओ छे ? माटे स्वस्थ थाओ.' ए प्रमाणे केटलाक दिवसो व्यतीत थतां फरीथी ब्रह्मदत्ते दीर्घ राजानी समक्ष हंसी ने बगळानो समागम करावी पूर्ववत् जनसमूहनी आगळ कहुं. भयथी आकुल थयेळा दीर्घ राजाए चुलणी राणीने कहुं के 'तारा पुत्रे आपणा बेना संबधनी प्रेक्षीकत जाणी छे, तेथी आपणो निःशंक समागम हवे केवी रीते थइ शके ? माटे तुं

તેને મારી નાંખ; જેથી આપણે નિર્ભયપણે વિષયરસનો આસ્વાદ અનુભવીએ. ' ચુલ્હીએ વિચાર્યું કે ' હું આવું અર્કાર્ય કેવી રીતે કરું ? પોતાના હાથે પોતાના પુત્રને મારી નાંખવો એ તદ્દન અયોગ્ય છે. ' કહ્યું છે કે વિષવૃક્ષોઽપિ સંવદ્ધ્યં સ્વયં છેતુમસાંપ્રતમ્ " ફેરવું વૃક્ષ પળ મોટું કરી પોતે કાપી નાંખવું એ અયુક્ત છે. ' દીર્ઘ રાજાએ ફરીથી રાણીને કહ્યું કે ' કુમારને મારી નાંખ, નહિ તો તારી સાથેના સંબંધથી સર્થ. ' આ સાંભળીને રાણીએ વિચાર કર્યો કે ' વિષયસુખમાં વિગ્ન કરનાર આ પુત્ર શાં કામનો માટે તેને અવશ્ય મારી નાંખવો જોઈએ. ' અહો આ વિષયવિલાસને ધિક્કાર છે ! કહ્યું છે કે-

દિવા પશ્યતિ નો વ્રૂકઃ, કાકો નક્તં ન પશ્યતિ ।

અપૂર્વઃ કોઽપિ કામાંધો, દિવા નક્તં ન પશ્યતિ ॥

“ ઘુવડ દિવસે જોઈ શકતો નથી, કાગ રાત્રિએ જોઈ શકતો નથી, પણ કામાંધુ પુરુષ તો કોઈ અપૂર્વ અંધ છે કે જે દિવસે તેમજ રાત્રિએ—બંને વચ્ચે જોઈ શકતો નથી. પછી ચુલ્હીએ વિચાર કર્યો કે ' આ પુત્રને પણ મારવો અને યશની પણ રક્ષા કરવી માટે પુત્રને મોટા મહોત્સવથી પરણાવીએકલાક્ષાગૃહ કરાવી તેની અંદર સુતેલા તેને વાઠી નાંખું, જેથી લોકમાં મારો અપયશ ન થાય. ' એ પ્રમાણે વિચાર કરી તેણે લાક્ષાગૃહ કરાવ્યું અને તેને ચુનાથી ઘોળાવ્યું. પછી પુષ્પચૂલ રાજાની પુત્રી સાથે મોટા મહોત્સવથી તેને પરણાવ્યો. તે સઘળું ધનુ મંત્રીએ જાણ્યું અને મનમાં વિચાર કર્યો કે ' આ પાપિણીએ પુત્રને મારવાને ઉપાય કર્યો છે, પણ હું તેની રક્ષા કરવાનો ઉપાય કરું. ' એ પ્રમાણે વિચાર કરી તેણે દીર્ઘ રાજાની પાસે જઈને કહ્યું કે ' હે રાજન્ ! હું હવે વૃદ્ધ થયો છું, તેથી જો આપ-આજ આપો તો હું તીર્થયાત્રાએ જાઉં અને મારો પુત્ર વરધનુ આપની સેવા કરશે. ' એ સાંભળીને દીર્ઘ રાજાએ વિચાર કર્યો કે ' આ મંત્રી દૂર રહ્યો સતો કંઈક પણ વિપરીત કરશે, માટે તેને તો પાસેજ રાખ્યો સારો. ' એ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરી દીર્ઘ રાજાએ કહ્યું કે ' તીર્થગમન કરવાનું શું કારણ છે ? અહીંઆંજ તીર્થ રૂપ ગંગા છે, તેથી ગંગાને કિનારે દાનશાલામાં રહી દાનપુણ્ય કરો, અન્યત્ર જવાથી શું વિશેષ છે ? ' ધનુ મંત્રીએ એ વાત કબુલ કરી. પછી ગંગાને કિનારે દાનશાલામાં રહીને તેણે લાક્ષાગૃહથી બે ગાડ મુથી નુરંગ સોદાવી, અને વરધનુ મારફત પુષ્પચૂલ રાજાને જણાવ્યું કે ' આજ શયનભુવનમાં તમારી પુત્રીને વદલે સર્વ અલંકારોથી અલંકૃત કરીને કોઈ સ્વપ્નતી દાસીને મોકલજો. ' તેથી પુષ્પચૂલ રાજાએ દાસીને મોકલી. વ્રહ્મદત્ત પોતાના પ્રાણમિય મિત્ર વરધનુ સાથે શયનગૃહમાં આવ્યો. દાસી પણ ત્યાં આવી. વ્રહ્મદત્ત તો જાણે છે કે ' આ મારી પ્રાણમિય હુબા છે. ' દાસીનું સ્વરૂપ તે જાણતો નથી. તે વચ્ચે વરધનુએ શૃંગાર ઉપર કથા કહેવાનું શરૂ કર્યું. તે સાંભળવાના રસમાં મગ્ન થવાથી વ્રહ્મદત્તને પણ નિદ્રા આવી ન,

હવે મધ્ય રાત્રિએ સર્વ લોકો સુઈ જતાં ચુલળી રાણીએ આવીને લાક્ષાગૃહને આગ લગાડી. તે લાક્ષાગૃહને ચોતરફથી વઢતું જોઈને બ્રહ્મદત્તે કહ્યું કે ‘હે મિત્ર ! હવે શું કરવું ?’ ત્યારે વરધનુએ કહ્યું કે ‘મિત્ર ! ચિંતા શામાટે કરો છો ? આ જગ્યા ઉપર પગનો પ્રહાર કરો.’ પછી બ્રહ્મદત્તે પગના પ્રહારથી સુરંગનું વારણું ઉઘાડ્યું. બંને જળ પેલી સ્ત્રીને ત્યાંજ રહેવા દઈને તે માર્ગે નાસી ગયા. સુરંગને છેડે મંત્રીએ પવનવેગી વે ઘોડા તૈયાર રાખ્યા હતા. બંને જળ તે વે ઘોડા ઉપર સ્વારી કરીને भाग्या. પચાસ યોજન ગયા ત્યાં બંને ઘોડા અત્યંત શ્રમિત થઈ જવાથી મરી ગયા. તેથી તે બંને જળા પગે ચાલીને કોષ્ટક નગરે ગયા. ત્યાં કોઈ બ્રાહ્મણને ઘેર ભોજન લીધું અને તે બ્રાહ્મણની પુત્રી સાથે બ્રહ્મદત્ત પરણ્યો. પછી ઘણાં શહેરો અને ઘણાં ગામોમાં કોઈ ટેકાણે ગુપ્ત રીતે અને કોઈ ટેકાણે પ્રગટપણે ફરતાં ફરતાં તે બ્રહ્મદત્ત અનેક સ્ત્રીઓ પરણ્યો. એ પ્રમાણે એકસો વર્ષ મમ્યા. અનુક્રમે કાંપિલ્યપુરમાં આવી દીર્ઘ રાજાને મારી નાંચીને પોતાનું રાજ્ય લીધું. પછી છ સંહ સાથીને તે વારમો ચક્રી થયો.

એક દિવસે રાજ્યનું પાલન કરતાં પુષ્પનો ગુચ્છ જોઈને બ્રહ્મદત્તને જાતિસ્મરણજ્ઞાન યું. પૂર્વે ભવનો ભાઈ ચિત્રનો જીવ પ્રતિવોધ પમાડવાને ત્યાં આવ્યો, પરંતુ તે પ્રતિવોધ મ્યો નહિ. સોઠ વર્ષનું આયુષ્ય વાકી રહેતાં કોઈ ગોવાળીઆએ તેના આંચના ઢોળા પાઠી લીધા, અર્થાત્ આંચો ફોડી નાંચી. ‘આ વધું એક બ્રાહ્મણનું ચરિત્ર છે’ એમ ાણી બ્રાહ્મણોનાં નેત્રો કઢાવતો સતો રૌદ્ર ધ્યાનવડે ઘણાં અશુભ કર્મોને મેલવી, તાતસો વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી સાતમી નરકમાં અપ્રતિષ્ઠાન નરકાવાસમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ ઉત્પન્ન થયો.

આ સઘળો સંબંધ વધારે વિસ્તારથી ઉવણસ સહસ્સેહિં વીતિ એ ગાથાના ચિવરણથી નાળવો. અહીં તો આ પ્રમાણે માતાનો સ્નેહ કૃત્રિમ છે, એવો આ ગાથાનો ઉપદેશ છે.

સવ્વંગોવંગવિંગત્તણાઓ, જગડ્ડણ વિહેડણાઓ ઐ ॥

કાસીય રજતિસિઓ, પુત્તાર્ણ પિયાં કળયકેડ ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ—“રાજ્યનો તરશ્યો એવો કનકકેતુ નામનો પિતા પોતાના પુત્રોને સર્વ અંગોપાંગ છેદવે કરીને કદર્યના અને વિવિધ પ્રકારની યાતના જે પીડા તે કરતો હવો. માટે પિતાનો સંબંધ પણ કૃત્રિમ છે.” ૧૪૬

કનકકેતુ રાજા રાજ્યના લોભથી તેમાં અંધ થઈ જવાથી પોતાને જે પુત્ર થાય તેના

અંગોપાંગ હેદવાવડે રાજ્યને અયોગ્ય કરતો હતો. તેનું વિશેષ ચરિત્ર તેની કથાથી જાણી લેવું .૪૪.

કનકકેતુ રાજાની કથા.

તેતલીપુર નગરમાં કનકકેતુ નામે રાજા હતો. તેને પદ્માવતી નામે પદ્મરાણી હતી અને તેતલીપુર નામે મંત્રી હતો. તે કારભારીને પોટિલા નામે અતિ વહાલી સ્ત્રી હતી. રાજ્યમુખ ભોગવતાં કનકકેતુને ઘેર પુત્રનો જન્મ થયો. તે વચ્ચે રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે ' આ પુત્ર મોટો થતાં મારું રાજ્ય લઈ લેશે. ' એવાં ભયથી તેણે તેના હાથ કાપી નાંખ્યા. ઘીજો છોકરો થયો તેના પગ કાપી નાંખ્યા. એ પ્રમાણે અનુક્રમે છોકરા ઉત્પન્ન થતાં કોઈનો અંગછેદ કર્યો, કોઈની આંગળી કાપી નાંખી, કોઈનું નાક કાપી નાંખ્યું, કોઈના કાન કાપી નાંખ્યા અને કોઈની આંખ કાઢી નાંખી. આ પ્રમાણે સર્વ પુત્રોને સંહિત અંગવાળા કર્યા. એ પ્રમાણે ઘણો કાલ વ્યતીત થતાં ફરીથી પાછો પદ્માવતીએ સુસ્વપ્નથી સૂચિત ગર્ભ ધારણ કર્યો. તે વચ્ચે મંત્રીની સ્ત્રી પોટિલાએ પણ ગર્ભ ધારણ કર્યો. તેથી મંત્રીને ચોલાવી રાણીએ કહ્યું કે ' સુસ્વપ્નથી સૂચિત મેં ગર્ભ ધારણ કર્યો છે, માટે તેના જન્મ વચ્ચે આપે લઈ જઈને ગુપ્ત રીતે તેનું રક્ષણ કરવું કે જેથી તે રાજ્યાધિકારી થાય અને તમને પણ આધારભૂત થાય. ' મંત્રીએ કબુલ કર્યું. યોગ્ય સમયે પુત્ર પ્રસવ્યો. મંત્રીએ ગુપ્ત રીતે તે પુત્રને પોતાની સ્ત્રી પોટિલાને સોંપ્યો અને તે વચ્ચે પોટિલાએ પ્રસવેલી પુત્રી રાણીને આપી. પછી દાસીએ રાજાને જણાવ્યું કે ' રાણીને પુત્રી જન્મી છે. '

અહીં મંત્રીને ઘેર રાજપુત્ર મોટો થતાં તેનું કનકધ્વજ નામ પાડ્યું. અનુક્રમે તે યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયો. એ અવસરે કનકકેતુ રાજા મૃત્યુ પામ્યો. તેથી સર્વ માંડલિક રાજા ચિંતા કરવા લાગ્યા કે ' હવે રાજ્ય કોને સોંપવું ? ' તે વચ્ચે મંત્રીએ રાણીની વધી હવી-કત જણાવી. તેથી કનકધ્વજ રાજાનો પુત્ર છે એમ જાણી સઘળા ઘણાં ખુશી થયા અને તેને મોટા આદરથી રાજ્યગાદીએ બેસાડ્યો.

કનકધ્વજ રાજા ' આ મંત્રીએ માસ ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે ' એમ જાણી તેનું ઘણું સન્માન કરવા લાગ્યો. ઘણા આનંદથી રાજ્યનું પાલન કરતાં કેટલોક વચ્ચે વ્યતીત થયો. અન્યદા મંત્રીની સ્ત્રી પોટિલા જે પહેલાં મંત્રીને પ્રાણ કરતાં પણ અધિક પ્રિય હતી તે કોઈ કર્મના દોષથી અપ્રિય થઈ પડી. તેથી મંત્રીએ તેની શર્યા જુદી કરાવી, જેથી પોટિલાના મનમાં ઘણું દુઃખ થવા લાગ્યું. કંઈકે કંઈકે

આજ્ઞાભંગો નરેન્દ્રાણાં, ગુરુણાં માનમર્દનમ્ ।

પ્રથક્ શય્યા ચ નારીણામશસ્ત્રવધ ઉચ્યતે ॥

“ રાજાઓની આજ્ઞાનો ભંગ કરવો, ગુરુઓના માનનું મર્દન કરવું અને સ્ત્રીઓની જુદી શય્યા કરવી—એ શસ્ત્ર વગરનો વધ છે. ”

ભર્તારના અપમાનથી પીડિત થયેલી પોટિલા વિશેષ પ્રકારે દાન વિગેરે ધર્મકૃત્યો કરવા લાગી. તે સમયે તેને ઘેર એક સુવ્રતા નામના સાધ્વી આહારને માટે આવ્યા. તેની સન્મુખ જડ, શુદ્ધ આહાર વહોરાવી, હાથ જોડીને પોટિલાએ કહ્યું કે : ‘ હે ભગવતી ! તેવું કાંઈક કરો કે જેથી મારો ભર્તાર મારે વશ થાય. પરોપકાર એજ મોટું પુણ્ય છે. કહ્યું છે કે—

દોપુરિસે ધરડ ધરા, અહવા દોહિં વિ ધારિયા ધરણી ।

ઉવયારે જસ્સ મરૂં, ઉવયારો જં ન વીસરડ ॥

“ વે પુરુષ ઉપર આ પૃથ્વી ધારણ કરાયેલી છે અથવા વે પુરુષોએ આ પૃથ્વીને ધારણ કરી છે. (તે વે પુરુષ કોણ ?) એક તો જેની ઉપકાર કરવામાં બુદ્ધિ વતે છે—ઉપકાર કરવામાં જે તત્પર છે, અને વીજો જે ઉપકારને વિસરતો નથી—કોઈએ ઉપકાર કર્યો હોય તો તે ભૂલી જતો નથી ”

એ પ્રમાણે પોટિલાનું કહેવું સાંભળીને સુવ્રતા સાધ્વીએ કહ્યું કે—“ આ તું શું બોલી ? ઉત્તમ સ્ત્રીએ આવી પ્રવૃત્તિ કરવી યોગ્ય નથી. કારણકે મંત્ર વિગેરેથી પતિને વશ કરવો એ મોટો દોષ છે, અને અમે તો સર્વવિરતિ ગ્રહણ કરેલી છે, તેથી કામળ વિગેરે કરવાં એ અમને તો ઉચિતજ નથી. તું જે ભોગો ભોગવવાને માટે વશીકરણ કરવા ઇચ્છે છે તે ભોગો સાંસારિક દુઃખોના કારણભૂત છે. વિષયો કિંપાક ફળની પેટે પ્રારંભમાં રમ્ય લાગે છે પણ પરિણામે અતિ દારુણ છે. લાંબો વખત તેનું સેવન કરીએ તો પણ તેનાથી તૃપ્તિ થતી નથી. તેથી આ વિષયની અભિલાષને તજી દેને જિનોદિત શુદ્ધ ધર્મ આચર કે જેથી તેને સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે. ” પોટિલાએ તે વાત કબુલ કરી અને પોતાના ભર્તારની આજ્ઞા લઈને તેણે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. ભર્તારે પણ ક્રોધરહિત થઈને કહ્યું કે “ તને ધન્ય છે કે તું આવો ઉત્તમ ધર્મ ગ્રહણ કર્યો, હવે તું દેવી રૂપ થશે, માટે દેવી થઈને તારે મને પ્રતિબોધ પમાડવાને માટે જરૂર આવવું. ” તેણે તે કબુલ કર્યું. તે પોટિલા પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરવા લાગી, અને ચિરકાલ સુધી નિર્દોષ ચારિત્ર પાળી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ.

પછી અવધિજ્ઞાનથી પોતાનો પૂર્વ ભવ જાણી પૂર્વ ભવના ભર્તારને પ્રતિબોધ કરવા માટે તે પોટિલાદેવ મંત્રી પાસે આવ્યો. તેણે ઘણો ઉપદેશ કર્યો, પણ તેતલીપુત્ર પ્રધાન

પ્રતિવોધ પામ્યો નહિ. તેથી દેવે વિચાર્યું કે ‘ આ રાજ્યમોહથી પ્રતિવોધ પામતો નથી. પછી તે દેવે રાજાનું ચિત્ત પ્રધાન ઉપરથી ફેરવી નાંખ્યું. એટલે મંત્રી જ્યારે સભામાં આવ્યો ત્યારે રાજા પરાધ્મુખ થઈને બેઠો, મંત્રીને દર્શન આપ્યું નહિ. તેથી તે તત્લીપુત્રે વિચાર્યું કે “ રાજા મારા ઉપર રુદ્ધમાન થયા છે. કોઈ દુષ્ટે મારું છિદ્ર તેમને કહેતું જણાય છે. આમાં સ્વર પડતી નથી કે રાજા મને શું કરશે ? અથવા કયા પ્રકારના મરણથી મને મારશે ? તેથી આત્મઘાત કરીને મરવું એજ વધારે સારું છે. ”

૭. પ્રમાણે વિચાર કરી ઘરે આવીને તેણે ગળામાં ફાંસો નાંખ્યો. દેવના માહાત્મ્યથી તે પાશ ત્રુટી ગયો; એટલે વિપ સ્વાયં તે પળ અમૃત જેવું થઈ ગયું. ત્યારે તરવારથી પોતાનું મસ્તક કાપવાનો આરંભ કર્યો. દેવે સ્વહૃગની ધાર વાંધી લીધી. વળી અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવા તૈયાર થયો. તે અગ્નિ જલરૂપ થઈ ગયો. ૯ પ્રમાણે તેણે લીધેલા મરણના સર્વ ઉપાયો તે દેવે વ્યર્થ કર્યા. પછી પ્રગટ થઈને પોદિલાદેવ બોલ્યો કે ‘ આ સમગ્ર મુંઝવણ, તું શામાટે આત્મઘાત કરે છે ? ચારિત્ર ગ્રહણ કર. ’ તે સાંભળીને તે તત્લીપુત્ર પ્રધાને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. રાજા આવીને તેના પગમાં પડ્યો. ઘણો કાલ પૃથ્વીપર વિહાર કરી, ચૌદ વર્ષનો અભ્યાસ કરી, યાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી કેવલજ્ઞાન પામી, તે તત્લીપુત્ર મુનિ મોક્ષે ગયા.

વિસયસુહૃરાગવસઓ, ઘોરો ભાંયાવિ ભાંયરં હળૈંડ ।

આહાંવિઓ વર્હથ્યં, જહૈં વાહુર્બલિસ્ત ભરંહવર્ડ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ—“ વિષયસુખનો જે રાગ તેના વશપણથી ઘોર કે (શસ્ત્રાદિ ગ્રહણ કરેલા હોવાથી) ભયંકર એવો ભાઈ પણ ભાઈને હણે છે. જેમ ભરતપતિ (ભરત ચક્રવર્તી) વાહુવળીના વધને માટે દોડ્યા હતા તેમ. ” ૧૪૭ આ દૃષ્ટાંત પ્રથમ આવી ગયેલ છે.

ભજાંવિ ઇંદિયવિગાર-દોસનહિયા કરેઈ પૈહપાવં ।

જૈહ સૌં પૈસિરાયા, સૂર્યિકંતાઈ તહૈં વહિઓ ॥ ૧૪૮ ॥

અર્થ—“ ઇંદ્રિયોના વિકાર સંબંધી દોષથી વિહંવિત થયેલી આર્યા પણ પતિદિસારૂપ-પતિને મારી નાશવા સ્વપાપને કરે છે. જેમ તે પ્રદેશી રાજાને તેની સૂરિકાંતા નામની રાણીને વિષ દેવા વિગેરે વડે મારી નાશ્યો તેમ સમજવું. ” ૧૪૮ આ સંબંધ પણ પૂર્વે આવી ગયેલ છે.

સાસયસુસ્વતરસી, નિયઅંગસમુભવેણ પિયપુત્તો ।

જહં સો સેણિયરાયા, કોણિયરના સ્વયં નિઓ ॥ ૧૪૯ ॥

અર્થ—“હવે પુત્રના સ્નેહનું પળ વ્યર્થપણું બતાવે છે. જેમ શાશ્વત સુખ મેળવવાને ઉત્સુક એવો તે શ્રેણિક રાજા ભગવંતનાં વચનમાં રક્ત અને ક્ષાયક સમકિતધારી તેને પોતાના અંગથીજ ઉત્પન્ન થયેલા અને પ્રિય-વહાલા એવા પુત્રે કોણિક રાજાએ ક્ષય પમાડ્યો—વિનાશ પમાડ્યો તેમ. ” ૧૪૭ અર્થાત્ પુત્રનો સ્નેહ પળ એવો વ્યર્થ સમજવો. અહીં કોણિકરાજાનું દૃષ્ટાંત જાણવું.

કોણિક રાજાનું દૃષ્ટાંત.

શોભાયમાન ઘરોથી ભરપૂર અને નગરમાં પ્રસિદ્ધ એવા ર્મ્યજનોની શ્રેણીથી પૂર્ણ એવું રાજગૃહ નામે એક શહેર હતું. ત્યાં જિનેશક્તિમાં રક્તચિત્તવાળો શ્રેણિક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે શ્રેણિક રાજાને ઉત્તમશીલ અને લાવણ્યથી ભરપૂર, સુંદર રૂપવાળી, અત્યંત પ્રીતિવાળી અને નિર્મલ ગૌર વર્ણવાળી ચિલ્હણા નામે પટ્ટરાણી હતી. શ્રેણિક રાજા સાથે પૂર્વ જન્મમાં જેને વૈર બાંધ્યું છે અને જેને પુષ્કળ તપ કર્યું છે એવો કોઈ જીવ છીપની અંદર જેમ મોતી ઉત્પન્ન થાય તેમ ચિલ્હણાના ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થયો. પછી ચિલ્હણાને ગર્ભના પ્રભાવથી ત્રીજે મહિને પોતાના પ્રાણનાથના હૃદયનું માંસ ખાવા રૂપ અશુભ દોહદ ઉત્પન્ન થયો, તેથી તે ઘણી દુર્બલ થતી ગઈ. રાજાએ રાણીને દુર્બલતા સંબંધી આગ્રહપૂર્વક પૂછ્યું, ત્યારે તેણે પોતાનો દુષ્ટ વિચાર જણાવ્યો. તે સાંભળી કામરાગબદે રાજાએ તેને કહ્યું કે ‘હે કમલાક્ષી ! તું જરા સ્વસ્થ થા. ’ પછી રાજાએ તે વાત અભય કુમારને કરી. તેણે રાજાના હૃદય ઉપર અન્ય પ્રાણીનું માંસ વાંધી, છરીથી તેને કાપીને રાણીનો દોહદ પ્રપંચથી પૂર્ણ કર્યો. તે કૃશાંગીએ ક્રમે કરી પુત્રને જન્મ આપ્યો અને તે જીવતા પુત્રને અશોકવાડીમાં કોઈ વૃક્ષના મૂળમાં મૂક્યો. તે વાત દાસીમુખથી સાંભળીને રાજાએ સ્નેહ-વશે તે પુત્રને લઈ આવી પાછો રાણીને સોંપ્યો. રાજાએ હર્ષથી પ્રથમ તે પુત્રનું નામ પ્રશોકચન્દ્ર પાડ્યું. પરંતુ કુકડાએ તેની આંગળીને દંડ કર્યો હતો તેથી તે વાલક રક્ત દંશને લીધે કોણિક નામથી ઓળખાવા લાગ્યો. તે આંગળીની વેદનાથી તે વાલક મોટેથી રડવા લાગ્યો. તેથી રાજાએ તે આંગળી પોતાના મુખમાં રાखીને તેને સમાધિવાળો કર્યો. વાલ્યાવસ્થા વ્યતીત થતાં તેણે અન્ય રાજપુત્રીની સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું અને તેની સાથે વિપયસુખ ભોગવવા લાગ્યો.

કોણિકને દેવસદશ હલ્લ અને વિહલ્લ નામના વે-નાના ભાઈઓ થયા હતા. શ્રેણિક રાજાએ કુંડલ, દાર અને હસ્તી રૂપ દિવ્ય વસ્તુઓ પોતાના નાના પુત્ર હલ્લ વિહલ્લને આપી. તેથી ર્ષા ઉત્પન્ન થવાને લીધે કોણિકે પોતાના પિતાને કાઠના પિંજરામાં નાંખ્યો અને પોતે રાજા થયો. પછી તે દરરોજ કોરડાના મારથી પિતાને પ્રહાર કરવા લાગ્યો. અન્યદા કોણિક રાજાની પત્ની પદ્માવતીએ એક સુંદર પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે પુત્ર વે વર્ષનો થયો ત્યારે કોણિક રાજા તેને પોતાના શ્વેત્કામાં વેસાડી પુત્રના મુત્રથી મિશ્ર અન્ન खावा લાગ્યો. પુત્રના મોહને લીધે તેને જરા પણ જીગૃહ્સા ઉત્પન્ન થઈ નહિ. પછી તેણે પોતાની માતાની પાસે જઈ તે વાત કહીને પૂછ્યું કે 'હે માતા ! મને આ પુત્ર કેવો પ્રિય છે ?' તે સાંભળીને માતાએ કહ્યું કે 'હે ક્રૂરમતે ! આ તારો તે શો સ્નેહ છે ? તારા પિતાનો સ્નેહ પ્રથમ તારા ઉપર આ કરતાં પણ અત્યંત વિશેષ હતો.' આ પ્રમાણે પોતાનું પૂર્વ વૃત્તાંત પોતાની માતાના મુખથી સાંભળીને પોતાના પિતાને કારાગૃહમાં નાંખવા રૂપ પોતાના નિંદ્ય કર્મને નિંદતો સતો તે કુદાડો લઈને જલ્દી પાંજરાને ભાંગવા માટે ચાલ્યો. પોતાના પુત્રને એવી રીતે આવતો જોઈ ભયભ્રાન્ત બનેલા શ્રેણિક રાજા તાલપુટ વિપના પ્રયોગથી પોતાના આયુષ્યને પૂર્ણ કરી સમક્ષિતના લાભથી અગાડ વાંધેલી પહેલી નરક પૃથ્વીને પ્રાપ્ત થયા, અર્થાત્ પહેલી નરકે ગયા. કોણિક રાજા પોતાના પિતાને મૃત્યુ પામેલા જોઈ અન્યંત રુદન કરવા લાગ્યો. તેણે પ્રેતવિધિ કરી. ત્યાર પછી તેના મુખ્ય સામંતોએ અનેક પ્રકારના પ્રયોગોથી કોણિક રાજાને શોકથી નિવૃત્ત કર્યો.

પછી પોતાની પ્રિયાથી પ્રેરિત થયેલા કોણિક રાજાએ પેલી ત્રણે દિવ્ય વસ્તુની હલ્લ વિહલ્લની પાસે માગણી કરી. એટલે હલ્લ ને વિહલ્લ તે વસ્તુઓ તથા અન્ય સારભૂત પદાર્થો લઈને પોતાની માતાના પિતા ચેડા રાજા પાસે ગયા. વલ્લથી ઉદ્ધત થયેલા અને અતિ અભિમાની કોણિક રાજા ત્રણાં ગુદ્ધો કરી પાપથી કરાતા અનેક આરંભોમાં રક્ત થઈ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને છટ્ટી નરકે ગયો.

પ્રમાણે પુત્રનો સ્નેહ પણ કૃત્રિમ છે, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

તૃહ્ણા સકજ્જતુરિઆ, સુહિંણોવિ વિસંવેયંતિ કયકજ્ઞા ।

જર્હ ચંદગુત્તેઘ્મ્ણા, પવ્વર્યઓ ધાયઓ રાર્યા ॥ ૧૫૦ ॥

અર્થ—“લુચ્ચ, પોતાનું કાર્ય કરવામાં ત્વરિત અને કરી લીધું છે પોતાનું કાર્ય તેણે પત્તા ન્વનનો-મિત્રો પણ વિપરીત બોલે છે-વિપરીત કરે પણ છે. જેમ ચંદ્રગુપ્ત રાજાના

गुरु-चाणाक्य नामना मंत्रीए (पोतानुं कार्य थइ गया पछी राज्यलुब्धपणाथी पोताना मित्र एवा) पर्वत नामना राजानो घात कर्यो." १५०. अहीं चाणाक्यनो संबंघ जाणवो. ४५.

चाणाक्यनुं वृत्तांत.

चणक नामना गाममां चणी नामे ब्राह्मण वसतो हतो. तेने चणेश्वरी नामे स्त्री हती. वने जैन हता अने जिनभक्तिमां प्रीतिवाळा हता. एक दिवस तेमने दांत साथे पुत्र जन्म्यो. तेनुं नाम चाणाक्य पाड्युं. ए समये तेमने घेर साधुओ आव्या. एटले ते बाळकने साधु महाराजना चरणमां मूकीने चणी भटे पूछ्युं के 'हे भगवन् ! मारे घेर आ पुत्र दांत सहित जन्म्यो छे तेनुं शुं कारण ? तेनुं महात्म्य शुं हशे ?' साधु मुनिराजे कहुं के 'ते राजा थशे.' त्यारे मातापिताए विचार कर्यो के 'आ छोकरो लांबा बखत सुधी राज्यमां आसक्तिवाळो थवाथी जरूर नरके जशे.' एवं जाणी तेओए पुत्रना दांत घसी नाख्या. पछी फरीने मुनिने पूछतां मुनिराजे कहुं के 'दांत घसवाथी ते कोइ राजानो मंत्री थशे अने कोइने अग्रेसर करीने पोते राज्यपालन करसो.' पछी चाणाक्य केटलेक काळे मोटो थवाथी, सर्व विद्यामां कुशल थयो. यौवनावस्था प्राप्त थतां उत्तम द्विजपुत्रीनी साथे पाणिग्रहण करी सांसारिक सुख भोगववा लाग्यो. एक दिवस चाणाक्यनी पत्नी पोताना भाइना लग्नप्रसंगे पिताने घेर गइ, परंतु सामान्य वेषवाळी ने धनरहित होवाथी पिताने घेर पण तेने योग्य सन्मान मळ्युं नहि. तेनी बीजी बहेनो त्यां आवेली हती. तेओए घणां घरेणां अने सुंदर कपडां धारण करेलां होवाथी भाइए तेमने बहु सन्मान आय्युं. 'अहो ! आ जगतनुं मूळ कारण धनज छे. ? कहुं छे के—

जातिर्यालु रसातलं गुणगणस्तस्याप्यधो गच्छतां

शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनः संदह्यतां वह्निना ।

शौर्ये वैरिणि वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः केवलं

येनैकेन विना गुणास्तृणलवप्रायाः समस्ता इमे ॥

"जाति रसातलमां जाओ अने गुणसमूह तेथी पण नीचे जाओ, शील पर्वतना शिखर उपरथी नीचे पडो, सगांवहालां अग्निथी वळी जाओ, शूरवीरपणा उपर जलदी वज्र पडो, परंतु अमने मात्र धन मळो; केमके एक धन विना आ समग्र गुणो तृणलव जेवा छे. "

बीजी बेनोने तेनो भाइ सघलां कार्यो विगेरेमां पण पछेछे, परंतु चाणाक्यनी त्नी जे पोतानी बेन तेनी तो सामुं पण जोतो नथी; तेथी ते खेद करती सती

મરને રૂપે વેસીને વિચારે છે કે 'મારા ધનરહિત જીવનને ધિકાર છે ! કારણ કે સગા ભાઈ પળ તે કારણથી પંક્તિભેદ કર્યો.' પછી વિવાહનું કાર્ય સંપાત્ત થયે સિદ્ધ મને તે પોતાને ઘેર આવી. ચાળાકયે પૂછ્યું કે 'તું હદ્દેગ મનવાળી કેમ જણાય છે ?' એટલે તેણે સઘનું ભ્રાતૃસ્વરૂપ નિવેદન કર્યું. તે સાંભળી ચાળાકયે મનમાં વિચાર કર્યો કે 'નિર્ધન એવી મારી સ્ત્રીને તેના સગા ભાઈ પળ આદર આપ્યો નહિ; તેથી હું ધન મેળવીને મારી સ્ત્રીનો મનોરથ પૂર્ણ કરીશ.' એમ ચિંતવી તે પરદેશ ચાલ્યો. ફરતાં ફરતાં પાટલીપુર નગરમાં નંદ રાજાને યાચવા માટે ગયો. ત્યાં રાજસભામાં રાજાનું મુખ્ય આસન હતું તેના ઉપર જડને વેઠો. દાસીએ કહ્યું કે 'હે બ્રાહ્મણ ! આ રાજાનું ભદ્રાસન છોડીને અન્ય આસન ઉપર વેસો.' ત્યારે ચાળાકયે કહ્યું કે 'તે અન્ય આસન ઉપર મારું કમંડલ રહેશે.' એ પ્રમાણે કહી તેણે તેના ઉપર પોતાનું કમંડલ મૂક્યું. પછી દાસીએ ત્રીજું આસન વતાવ્યું. ત્યારે ચાળાકયે કહ્યું કે 'તે આસન ઉપર મારો દંડ રહેશે.' એમ કહી ત્યાં દંડ મૂક્યો. ત્યારે દાસીએ ચોથું આસન વતાવ્યું. ત્યાં તેણે માળા મુકી ત્યારે દાસી એ પાંચમું આસન વતાવ્યું. ત્યાં તેણે યજ્ઞોપવીત મૂક્યું. એ પ્રમાણે તેણે પાંચ આસનો રોક્યાં, ત્યારે કોપિત થયેલી દાસીએ કહ્યું કે 'અરે ! તું કોઈ મોટો ધૃષ્ટ દેશ્વાય છે. કારણ કે પ્રથમનું ભદ્રાસન તું છોડતો નથી ને નવાં નવાં આસનો રોકે છે.' પછી દાસીએ તેને પાદપ્રહાર કર્યો. તેથી પાદપ્રહાર કરાવેલા સર્પની માફક ક્રોધથી ઉભો થઈને તે બોલ્યો કે 'હે દુષ્ટ ચાકરડી ! તું અત્યારે મારી અવગણના કરે છે, પરંતુ જ્યારે પરંપરાથી આવેલા નંદના રાજ્યને ડોહડી નાંચી આ સ્થાને નવીન રાજાને વેસાહું ત્યારેજ મારું નામ ચાળાકય રહે.' એ પ્રમાણે કહી નગરની વહાર નીકળી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'પ્રથમ સાહુ મુનિરાજે મારી વાચતમાં કહ્યું છે કે 'આ વાલક વિવાંતરિતે રાજા થશે.' માટે હું રાજા થવા લાયક કોઈ પુરુષને શોધી કાઢું.' એ પ્રમાણે વિચારી ઘણાં ગામો ને નગરો જોતો જોતો નંદ રાજાના મયૂરપાલકના ગામમાં આવ્યો, અને સન્યાસીના વેપે ખિશ્તા અર્થે ફરવા લાગ્યો. ત્યાં મયૂરપાલકની સ્ત્રીને ગર્ભના માહાત્મ્યથી ત્રીજે મહિને ચંદ્રપાન કરવાનો દોહડ થયો છે. તે દોહડ કોઈ પણ ઉપાયથી પૂર્ણ થવાનું અશક્ય થયું તે પોતાના ભર્તારને કહેતી નથી, અને દિવસે દિવસે દુર્બલ થતી જાય છે. પછી તેના ભર્તારે તેને આગ્રહથી પૂછ્યું એટલે તેણે યથાર્થે હરીતર જણાવી. મયૂરપાલક પણ ચાળાકયને જોઈ દોહડને પૂર્ણ કરવાનો ઉપાય તેને પૂછવા લાગ્યો. ત્યારે ચાળાકયે તેને કહ્યું કે 'જો એ ગર્ભમાં રહેલો પુત્ર મને આપો

गर्भनो-व्रंनेनो विनाशं थशे. ' ए प्रमाणे सांभळी पंचनी समस्त पुत्र आपवानुं कडुल कर्युं. एटले चाणाक्ये एक घासनुं घर वनाव्युं अने तेना उपर एक छिद्र राख्युं. एक माणसने क्रमेक्रमे छिद्र ढांकवा माटे एक ढांकणुं आपी ते घर उपर राख्यो अने घरनी अंदर गर्भवती स्त्रीने राखी. पछी ज्यारे पूर्णिमानो चंद्र अर्ध रात्रिए आकाशना मध्य भागमां आव्यो त्यारे दूधनी भरेली थाळी लइ ते स्त्रीनी आगळ मूकी, अने ते थाळीमां चंद्रनुं प्रतिविंब पड्युं त्यारे चाणाक्ये कहुं के ' हे भाग्यवती ! तारा भाग्यथी आ चंद्र अत्र आव्यो छे, तेथी हर्षित थइ तेनुं पान कर. ' ए प्रमाणे कहेतां तेणे चंद्रनुं पान करवानी शरुआत करी. जेम जेम ते दुधनुं पान करती हती तेम तेम छापरा उपर रहेलो माणस पेला ढांकणवती छिद्रने ढांकतो हतो. थाळीनी अंदर रहेला प्रतिविंबित चंद्रनुं संपूर्ण पान थयुं एटले पेळुं छिद्र पण पूर्ण ढंकाइ गयुं. तेनो दोहद पूर्ण थयो. कारणके ते समजी के ' में चंद्रनुं पान कर्युं. ' ए प्रमाणे तेनो दोहद पूर्ण करी ' आ गर्भ रा ज्यनो अधिपति थशे ' एम निश्चय करी चाणाक्य धातुविद्या शिखवाने माटे देशांतर गयो.

देशाटन करतां केटलेक काळे चाणाक्ये स्वर्णसिद्धि मेळवी. अहीं पेळी वाइए पुत्र प्रसव्यो. तेनुं चंद्रगुप्त नाम पाड्युं. अनुक्रमे ते आठ वर्षनो थयो. ते गाममां सरखी वयना वाल्को साथे क्रीडा करेछे; तेमां पोते राजा थायछे अने कोइने गाम आपेछे, कोइने देश आपेछे अने कोइने किल्लातुं अधिपतिपणुं आपेछे. तेवा वखतमां चाणाक्ये पण त्यां आवीने ते जोयुं, अने तेनी पासे याचना करी के ' हे राजन् ! सघळाओने ज्यारे तुं मनवांछित आपेछे त्यारे मने पण कांइक वांछित आप. ' त्यारे चंद्रगुप्त बोल्यो के ' आ सघळी गायो हुं तने आपुंछुं ते तुं ग्रहण कर. ' ए प्रमाणे सांभळीने चाणाक्य बोल्यो के ' आ वधी पारकी गायो छे ते माराथी केम लइ शकाय ? ' त्यारे चंद्रगुप्ते कहुं के ' जे समर्थ होय तेनीज आ पृथ्वी छे. ' त्यारे चाणाक्ये छोकराओने पूछ्युं के ' आ वालक कोनो छे ? ' वालकोए कहुं के ' एक परिव्राजकने आपेलो अने चंद्रपानना दोहदथी उत्पन्न थयेलो चंद्रगुप्त नामनो आ वालक छे. ' ए सांभळीने चाणाक्ये चंद्रगुप्ते कहुं के ' हे वत्स ! जो तारे राज्यनी इच्छा होय तो मारी साथे चाल, हुं तने राज्य मेळवी आपीश. ' ए प्रमाणे कही चंद्रगुप्ते साथे लइ चाल्यो. अनुक्रमे धातु विद्यावडे धन उत्पन्न करी थोडुं सैन्य मेळवी पाटलीपुरने वेरो घाल्यो. नंदराजाए पोताना मोटा सैन्यथी ते सैन्यने पराजित कर्युं, तेथी चाणाक्य चंद्रगुप्ते लइने नासी गयो. नंदराजाए तेने एकडवाने पाळळ सैन्य मोकल्युं. तेमांनो एक स्वार नजीक आवी पड्यो, त्यारे चंद्रगुप्ते सरोवरमां राखीने चाणाक्य पोते ध्यान धरी योगी थइने वेठो. ते वखते ते स्वारे आवीने पूछ्युं के ' हे योगीश्वर ! नंदराजाना वेरी चंद्रगुप्ते जतां तेमे

जानी साथे मैत्री करी. केटलाक दिवस गया पछी पर्वत राजाने अर्थु राज्य आपवुं कबुल करी मोटुं सैन्य मेळवी आसपासना अनेक देशोने साधीने पछी चाणाक्य पाटलीपुत्र आव्यो. नंदराजानी साथे मोटुं युद्ध थयुं. तेमां नंदराजा हायों. तेथी तेणे धर्मद्वार मागी कळीयुं, एटले पोताने नीकळी जवानो रस्तो आपवांनी याचना करी. चाणाक्ये ते वात स्वीकारी तेथी ते रथमां वेसी पोतानी स्त्री, पुत्री अने थोडुं सारभूत द्रव्य लई नगर वहार नीकळी गयो.

ते वखते रथमां वेठेली नंदराजानी पुत्री नगरमां प्रवेश करता चंद्रगुप्तनु लावण्य जोइ मोह पामी. नंदराजाए ते जाण्युं, एटले चंद्रगुप्त उपर पुत्रीनो स्नेह जोइ नंदराजाए तेने पोताना रथमांथी उतारी मूकी. ते तरतज चंद्रगुप्तना रथ उपर चढी गइ. ते वखते रथना नव आरा भांगी गया. ते जोइ चंद्रगुप्ते चाणाक्ये कहुं के ' हे पिताजी ! नगरप्रवेश वखते आ अपशुकन थायछे. ' चाणाक्ये कहुं के ' हे वत्स ! आ शुभ शुकन छे, कारणके रथना नव आरा भांग्याछे तेथी तारुं राज्य नव पुरुष सुधी (नव पेढी सुधी) स्थिर थशे. ' पछी नगरमां आवी चंद्रगुप्ते नंदराजानी पुत्री साथे पाणिग्रहण कर्तुं.

नंदराजा राज्यमहेलनी अंदर एक रुपवती विषकन्या मूकी गयो हतो. तेने चाणाक्ये अनुमानथी दोषवडे दूषित जाणीने पर्वत राजानी साथे परणावी. तेना अंगना स्पर्शथी पर्वत राजानुं शरीर विषव्याप्त थइ गयुं. ते वखते चंद्रगुप्ते कहुं के ' आ पर्वत राजानी सहायथी आपणे राज्य मेळव्युं छे अने आ मित्र मरी जायछे, माटे तेनी चिकित्सा करवी जोइए. ' चाणाक्ये कहुं के ' चिकित्सा करवाथी सर्युं, औषध विना व्याधि जायछे. ' आ प्रमाणे कार्य साधी मरता मित्र प्रत्ये तइन बेदरकारी बतावी. तेथी मित्रस्नेह पण कृत्रिम छे, एवो आ कथानो उपदेश छे.

निययांवि निययंकज्जे, विसंवयंतमि हुंति खरफरसा ।

जहँ राम सुभूमकओ, वंभ खत्तस्स अंसि खओ ॥ १५१ ॥

अर्थ—“ पोताना स्वजनो पण पोतानुं कार्य विघटमान थये सते अर्थात् धार्या प्रमाणे सिद्ध नहि थये सते खर के० रौद्र कर्मना करनारा अने फरस के० कर्कश वचनो बोलनारा थायछे. जेम राम ते फरसुराम अने सुभूम चक्रवर्तीनो करेलो ब्राह्मणो अने क्षत्रियोनो क्षय थयो तेम. ” १५१. परशुरामे सात वखत निःक्षत्री पृथ्वी करी, ने सुभूमे एकवीश वखत अब्राह्मणी पृथ्वी करी. पोताना कार्यनी सिद्धिने माटे आ प्रमाणे मोटो क्षय कर्ग्यो, जेमां पोताना स्वजनोनो पण क्षय थइ गयो. माटे स्वजनस्नेह पण व्यर्थ छे. अही परशुराम ने सुभूमनो संबंध जाणवो. ४६

પરશુરામ અને સુભૂમની કથા.

મુધર્મા નામના દેવલોકમાં વિશ્વાનર અને ધન્વંતરિ નામના બે મિત્રદેવો હતા. પદ્દેલો જૈન હતો અને વીજો તાપસમક્ત હતો. તેઓ પરસ્પર ધર્મવાર્તા કરતા સતા પોતપોતાના ધર્મને વચાળતા. તેનો નિર્ણય કરવા માટે ધર્મની પરીક્ષા કરવાના હેતુથી તેઓ મૃત્યુલોકમાં આવ્યા. તે સમયે મિથિલા નગરીનો રાજા પદ્મરથ રાજ્ય છોડીને શ્રીવાસુ-પૂજ્ય મુનિની પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાને જતો હતો. નવીન ભાવચારિત્રવાળા તેને જોડેને જૈનદેવે કહ્યું કે ‘ પ્રથમ આપણે આની પરીક્ષા કરીએ, પછી તમારા તાપસની પરીક્ષા કરીશું. ’ પછી મિલ્લાને માટે અટક કરતા તે નવીન ભાવચારિત્રીને અનેક પ્રકારની ઉત્તમ રસવતી વતાવી, પણ તે ભાવસાધુ સત્ત્વથી ચલિત થયા નહિ. પછી વીજી શેરીમાં જતાં તેના માર્ગમાં ચારે તરફ દેડકીઓ વિકુર્વી અને વીજે રસ્તે કાંટા વેર્યા. પદ્મરથ ભાવમુનિ મંડૂકીવાળો માર્ગ તજી દડ કાંટાવાળા રસ્તે ચાલ્યા. તે વચ્ચે કાંટા પગમાં ઘોંકાવાથી લોહીની ધારા વહેવા લાગી અને અત્યંત વેદના થવા લાગી. પરંતુ તેઓ જરા પણ સ્થિત થયા નહિ, તેમજ ઈર્યાસમિતિથી ચાલતાં લેશમાત્ર પણ ક્ષોભ પામ્યા નહિ. પછી વીજી ચાર દેવે નિમિત્તિયો થઈ હાથ જોડી વિનય પૂર્વક કહ્યું કે “ હે ભગવન્ ! તમે દીક્ષા લેવાને જાઓછો, પણ હું નિમિત્તના પ્રભાવથી જાણું છું કે તમારું આયુષ્ય હજુ લાંબું છે અને તમને યુવાવસ્થા માત્ર થઈ છે તો હમણા રાજ્યમાં રહી વિવિધ પ્રકારના ભોગ ભોગવો, પછી વૃદ્ધાવસ્થામાં ચારિત્ર ગ્રહણ કરજો; કારણકે તે વધારે સારું છે. વઢી આ સરસ વિષયોનો સ્વાદ ક્યાં અને રેતીના કોલીઆ જેવો આ વિરસ યોગમાર્ગ ક્યાં ? ” ત્યારે ભાવસાધુ કહ્યું કે ‘ હે ભગ્વ ! જો મારું આયુષ્ય લાંબું હોય તો વધારે સારું, હું ઘણા દિવસ મુઠી ચારિત્ર પાઠીશ, જેથી મને મોટો લાભ થશે. વઢી ધર્મ સંબંધી ડયમ તો યુવાવસ્થામાંજ કરવો જોઈએ. આગમમાં પણ કહ્યું છે કે-

જરા જાવં ન પીડેઈ, વાહી જાવ ન વટ્ટેઈ ।

જાવિંદિઆ ન હાયંતિ, તાવ સેયં સમાયેરે ॥

“ જ્યાંમુથી જરા પીડા કરે નહિ, જ્યાંમુથી કોઈ પ્રકારનો વ્યાધિ થાય નહિ, અને જ્યાંમુથી ઈંદ્રિયો જ્ઞાનિ પામે નહિ ત્યાંમુથીમાં ધર્મ આચરવો. ” વૃદ્ધાવસ્થામાં ગ્રસ્ત થયેલો મનુષ્ય ઈંદ્રિયો નિર્વલ થવાથી ધર્મકરણીમાં ડયમ કેવી રીતે કરી શકે ? ” કહ્યું છે કે-

દંતૈસ્જાલિતં ધિયા તરલિતં પાણ્યંઘ્રિણા કંપિતં

દુર્ગમ્યાં કુદ્ગલિતં ચલેન ત્વલિતં રૂપશ્રિયા પ્રોપિતમ્ ।

પ્રાપ્તાયા યમભૂપતેરિહમહાધાટયાં જરાયામિયં તૃષ્ણા કેવલમેકકૈવ સુમટી હૃત્પત્તને નૃત્યતિ ॥

“ યમ રાજાની મોટી ધાટરૂપ આ વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં દાંત હાલેછે, બુદ્ધિ નષ્ટ થાયછે, હાથપગ કંપેછે, નજર ક્ષીણ થાયછે, વઠ જતું રહેછે અને રૂપ તથા લાવણ્ય ચાલ્યું જાયછે, માત્ર તૃષ્ણા એકલીજ સુમટનું આચરણ કરતી સતી હૃદયરૂપી નગરમાં નૃત્ય કરી રહેછે. ”

આ પ્રમાણે તે ભાવમુનિની દૃઢતા જોઈ વંને દેવ ખુશી થયા અને પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. પછી જૈનદેવે તાપસદેવને કહ્યું કે ‘ જૈનોનું સ્વરૂપ જોયું ? હવે આપણે તાપસની પરીક્ષા કરીએ. ’ એ પ્રમાણે કહી તેઓ વનમાં ગયા. ત્યાં તેઓએ એક જટાધારી, વૃદ્ધ, તીવ્ર તપ કરતો અને ધ્યાનમાં આરૂઢ થયેલો યમદગ્નિ નામનો તાપસ જોયો. તેની પરીક્ષા કરવા માટે તે દેવો ચકલા ચકલીનું રૂપ ધારણ કરી તેની દાઢીની અંદર માલો વાંધીને રહ્યા. પછી ચકલો મનુષ્યવાણીથી વોલ્યો કે ‘ હે વાલા ! તું અત્ર સુખથી રહે, હું હિમાલય પર્વતે જઈને આવું છું. ’ ત્યારે ચકલીએ કહ્યું કે ‘ હે પ્રાણનાથ ! હું તમને જવા દશ નહિ; કારણ કે તમે પુરુષો જ્યાં જાઓછો ત્યાં લુબ્ધ થઈ જાઓછો. જો તમે પાછા ન આવો તો મારી શી ગતિ થાય ? હું અવળા એકલી અહીં કેમ રહી શકું ? તમારો વિયોગ મારાથી કેવી રીતે સહન થઈ શકે ? ’ તે સાંભળી ચકલાએ કહ્યું કે ‘ હે વાલા ! તું શામાટે કદાગ્રહ કરેછે ? હું જલદી આવીશ. જો હું આવું નહિ તો મને બ્રાહ્મણની, સ્ત્રીની, વાલકની ને ગાયની હત્યાનું પાપ લાગે. ’ ત્યારે ચકલીએ કહ્યું કે ‘ હું સોગનો માનતી નથી. પણ જો તમે ન આવો તો યમદગ્નિ તાપસનું પાપ મસ્તક ઉપર ધારણ કરો તો હું તમને જવા દઉં. ’ ત્યારે ચકલો વોલ્યો કે ‘ તું એમ વોલ નહિ. એનું પાપ કોણ અંગીકાર કરે ? એ વચનો સાંભળીને યમદગ્નિ ધ્યાનથી ચલિત થયો અને ક્રોધવશ થઈ ચકલા ચકલીને પકડી કહેવા લાગ્યો કે ‘ મારું શું એટલું વધું પાપ છે ? ’ ચકલીએ કહ્યું કે ‘ હે મુનિ ! ક્રોધ કરો નહિ. આપનાં ધર્મશાસ્ત્ર જુઓ. કારણ કે—

અપુત્રસ્ય ગતિર્નાસ્તિ, સ્વર્ગે નૈવ ચ નૈવ ચ ।

તસ્માત્ પુત્રમુત્તમં દૃષ્ટ્વા, સ્વર્ગે ગચ્છંતિ માનવાઃ ॥

“ પુત્ર વિનાના માણસની સદ્ગતિ થતી નથી, અને સ્વર્ગમાં તો તેની ગતિ છે જ નહિ. તેથી માણસો પુત્રનું મુત્તમ જોઈને સ્વર્ગમાં જાયછે. ”

તમે પુત્રરહિત છો તો તમારી શુભ ગતિ કેવી રીતે થાય ? તેથી તમારું પાતક

મોટું છે. ' એ પ્રમાણે કહી પરીક્ષા કરીને દેવો પોતાને સ્થાને ગયા, અને મિથ્યાદષ્ટિ દેવ હતો તે પણ પરમ જૈન થયો.

તેમના ગયા પછી યમદગ્નિ પણ પશ્ચિના મુખનાં વચનો સાંભળી વિચાર કરવા લાગ્યો કે ' એમણે કહી તે વાચત સ્ત્રી છે, તેથી કોઈ સ્ત્રીની સાથે પાણિગ્રહણ કરી પુત્ર ઉત્પન્ન કરું તો મારી શુભ ગતિ થાય. ' એ પ્રમાણે વિચાર કરી કોઈક નગરના રાજા જિનશત્રુ સમીપે જઈ એક કન્યા માગી. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે ' મારે સો પુત્રીઓ છે, તેઓમાંથી જે તમને પસંદ કરે તે કન્યા તમે ગ્રહણ કરો. ' તે સાંભળીને યમદગ્નિ અંતઃ-પુરમાં આવ્યો. ત્યાં રહેલી સર્વે કન્યાઓએ જટાધારી, દુર્બલ, મલથી મલીન ગાત્રવાળા અને વિપરીત રૂપવાળા યમદગ્નિને જોઈને શુશુકાર કર્યો (શુંકી). તેથી તેણે ક્રોધવશ થઈને તે સર્વ કન્યાઓને કુઠ્ઠા કરી નાંખી. પાછા વળતાં તેણે મહેલના આંગણમાં ધૂલમાં રમતી એક રાજપુત્રીને જોઈ, તેને તેણે વીજોરું વતાવ્યું; એટલે તે લેવાને તેણે લાંબો હાથ કર્યો, તેથી તાપસે રાજા પાસે જઈને કહ્યું કે ' આ કન્યા મને ઇચ્છેછે. ' એમ કહીને તેને ગ્રહણ કરી. ભય પામેલા રાજાએ હજાર ગાયો ને કેટલાક દાસદાસીઓ સહિત તે પુત્રી તેને આપી; તેથી પ્રસન્ન થયેલા ઋષિએ શેષ રહેલા પોતાના તપની શક્તિથી પેલી સર્વ કુઠ્ઠા રાજપુત્રીઓને સારી કરી. એ પ્રમાણે સર્વ તપને સ્વપાત્રી રેણુકા વાલાને લઈને તે વનમાં આવ્યો. ત્યાં એક કુંપટી વનાવીને તેઓ રહ્યા.

અનુક્રમે રેણુકા યૌવનવતી થઈ, એટલે તેની સાથે તેણે પાણિગ્રહણ કર્યું. પ્રથમ ઋતુકાલે યમદગ્નિએ રેણુકાને કહ્યું કે ' હે સુલોચના ! સાંભલ, તારે મોટું એક ચરુ મંત્રીને તને આપુંછું, તે સ્વાધ્યાયી તને એક સુંદર પુત્ર થશે. ' ત્યારે રેણુકાએ કહ્યું કે ' હે સ્વામિન ! એ ચરુ મંત્રી આપો કે જેમાંના એક ચરુથી વ્રાત્સળપુત્ર થાય અને વીજાથી ક્ષત્રિયપુત્ર થાય. હું ક્ષત્રિયચરુ દક્ષિનાપુરના રાજા અનંતવીર્યની સ્ત્રી મારી વેન અનંગસેનાને આપીશ અને વ્રાત્સળચરુ હું સ્વાદશ. ' એ પ્રમાણે રેણુકાના કહેવાથી યમદગ્નિએ એ ચરુ મંત્રી પોતાની સ્ત્રીને આપ્યા. પછી રેણુકાએ વિચાર કર્યો કે ' મારો પુત્ર શૂરવીર થાય તો સારું. ' એમ વિચારી તેણે ક્ષત્રિયચરુનું ભક્ષણ કર્યું અને વ્રાત્સળચરુ તેની વેન અનંગસેનાને મોકલ્યો. તેણે તે સ્વાધ્યાયી. તેને એક પુત્ર થયો તેનું નામ કીર્તિચીર્ય પાડ્યું, રેણુકાને પુત્ર થયો તેનું નામ રામ પાડવામાં આવ્યું.

રામ યુવાન થયો ત્યારમાં અનિસારના રોગથી પીડિત એક વિદ્યાધર તે આશ્રમમાં આવ્યો. રામે તેનો સન્નિધિ કર્યો અને ઔષધના પ્રયોગથી તેને સ્વસ્થ કર્યો, તેથી તે વિદ્યાધરે પ્રમદ્ધ થઈને રામને પરશુવિદ્યા આપી. તેણે પરશુવિદ્યા સાધી, તેથી તે પરશુરામના નામ-

થી પ્રસિદ્ધ થયો. પછી દેવતાથી અધિષ્ઠિત થયેલી પરશુ (કુહાડી) ને લઈને અજય્ય એવો તે જ્યાં ત્યાં ફરવા લાગ્યો.

અન્યદા પરશુરામની માતા રેણુકા હસ્તીનાપુરમાં પોતાની વેનને મઠવા અર્થે ગઈ. ત્યાં પોતાની વેનના પતિ અનંતવીર્યની સાથે સંવંધ થવાથી તેને ગર્ભ રહ્યો. અનુક્રમે તેને પુત્ર થયો. પછી પુત્ર સહિત રેણુકાને યમદગ્નિએ પોતાના આશ્રમમાં આણી. પરશુરામે માતાનું દુઃખચરિત જાણી પોતાની પુત્રવતી માતાને મારી નાંખી. આ સ્વર અનંતવીર્યને પડવાથી તેણે ત્યાં આવી યમદગ્નિના આશ્રમને ભાંગી નાંખ્યો. તેથી ક્રોધિત થયેલા પરશુરામે પરશુથી અનંતવીર્યનું મસ્તક છેદી નાંખ્યું. પછી તેનો પુત્ર કીર્તિવીર્ય રાજ્યાધિકારી થયો. તેણે પિતાનું વેર વાળવા માટે પરશુરામના પિતા યમદગ્નિને મારી નાંખ્યો. તેથી પરશુરામે ત્યાં જઈ પરશુના પ્રભાવથી કીર્તિવીર્યને હણી હસ્તીનાપુરનું રાજ્ય લઈ લીધું. તે વચ્ચે ચૌદ સ્વમથી સૂચિત ગર્ભ જેણે ધારણ કર્યો છે એવી કીર્તિવીર્ય રાજાની તારા નામની સ્ત્રી પોતાના પતિના મરણ સમયે નાસી ગઈ. તે વનમાં તાપસોના આશ્રમે પહોંચી. ત્યાં જઈ તેણે તાપસોને પોતાનું સર્વ સ્વરૂપ (વૃત્તાંત) કહ્યું. દયાથી આદ્રિ ચિત્તવાળા તાપસોએ તેને ગુપ્ત રીતે ભોંયરામાં રાખી. અનુક્રમે તેને ત્યાં પુત્ર થયો. તેનું સુભૂમ નામ પાડ્યું. અનુક્રમે તે મોટો થવા લાગ્યો. પરશુરામે ક્ષત્રિયો ઉપર ક્રોધ કરીને સાત વાર નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી અને મારેલા ક્ષત્રિયોની દાઢોને એકઠી કરીને એક થાલ ભરી મૂક્યો.

એક દિવસ ફરતો ફરતો પરશુરામ પેલા તાપસોની ઝૂંપડીએ આવ્યો, ત્યારે પરશુની અંદરથી જ્વાળા નીકળવા લાગી. તેથી પરશુરામે તાપસોને પૂછ્યું કે ‘ સ્વહં વોલો, કોઈ પણ ક્ષત્રિય અહીં છે ? કારણકે મારી પરશુમાંથી અંગારા વર્ષે છે. ’ ત્યારે તાપસોએ કહ્યું કે ‘ અમે ક્ષત્રિયો છીએ. પરશુરામે તપસ્વીઓ ધારીને તેમને છોડી દીધા. એ પ્રમાણે સર્વ ક્ષત્રિયોને મારીને તે નિષ્કંટકપણે હસ્તીનાપુરનું રાજ્ય ભોગવવા લાગ્યો. એક દિવસે પરશુરામે કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું કે ‘ મારું મૃત્યુ કોનાથી થશે ? ’ નિમિત્તિકે કહ્યું કે ‘ જેની દૃષ્ટિથી આ ક્ષત્રિયોની દાઢો ક્ષીરરૂપ થઈ જશે અને તેનું ભોજન જે કરશે તે તમને મારશે. ’ તે સાંભળીને પરશુરામે પોતાના મારનારને ઓઢાવવા માટે એક દાનશાળા બની અને ત્યાં સિંહાસન ઉપર દાઢોનો થાલ મૂક્યો.

અહીં વૈતાલ્યવાસી મેઘનાદ નામના વિદ્યાધરે નિમિત્તિયાના કહેવાંથી પોતાની નો વર સુભૂમ થશે એમ જાણીને ત્યાં આવી સુભૂમને પોતાની પુત્રી અર્પણ કરી, અને તેનો સેવક થઈ ત્યાં રહ્યો. એક દિવસ સુભૂમે પોતાની માતાને પૂછ્યું કે ‘ હે માતા ! શું ભૂમિ આટલી જ છે ? ’ એવા પુત્રના શબ્દો સાંભળીને નેત્રમાં અશ્રુ લાવી ગઈ.

ગદ્ સ્વરપૂર્વક તારા રાણીએ પૂર્વની સગ્ગી હકીકત જણાવીને કહ્યું કે 'હે પુત્ર! તારા પિતા અને પિતામહને ઢળીને તથા સર્વ ક્ષત્રિયોનો નાશ કરીને પરશુરામ આપણું રાજ્ય ભોગવે છે, અને તેના ભયથી નાસીને આપણે આ તાપસનો આશ્રય કરી ભોંયરામાં રહ્યા છીએ.' એ પ્રમાણે માતાના મુખથી સાંભળીને સુભૂમ ક્રોધિત થઈ એકદમ ભોંયરામાંથી વહાર નીકળ્યો, અને મેઘનાદ સાથે હસ્તીનાપુર, જહ્નુ દાનશાળાએ આવ્યો. તે વચ્ચે દાદોનો થાઠ સુભૂમની દૃષ્ટિ પડતાં તે દાદોની ક્ષીર થઈ ગઈ, એટલે તે ક્ષીર સુભૂમ ઝાઝા લાગ્યો. પરશુરામે તે જ્ઞાત જાણી, એટલે સન્નદ થઈને જાજ્વલ્યમાન પરશુ લઈ વહાર નીકળ્યો, પરંતુ પરશુરામનું તે હથિયાર સુભૂમની દૃષ્ટિ પડતાંજ તેના પૂર્વના પુણ્યથી નિસ્તેજ થઈ ગયું. પછી સુભૂમે ભોજન કર્યા પછી ઉઠીને તે થાઠ પરશુરામ ઉપર ફેંક્યો, એટલે તે થાઠનું સહસ્ર દેવતાઓએ અધિષ્ઠિત કરેલું ચક્ર વની ગયું; અને તે ચક્રે પરશુરામનું શિર કાપી નાંચ્યું. તે વચ્ચે સુભૂમને ચક્રવર્તીપદનો ઉદય થયો, જય જય શબ્દો ગોળાવા લાગ્યા, અને દેવોએ પુણ્યની દૃષ્ટિ કરી. પછી પરશુરામે મારેલા ક્ષત્રિયોના વૈરનું સ્પર્શ કરીને તેણે એકત્રીશ વચ્ચે દ્રાવ્યપરહિત પૃથ્વી કરી.

ચક્રના વચ્ચે આ ભરતક્ષેત્રના છલંદ જીતીને વિશેષ લોભી વની ધાતકીલંદમાં આવેલા ભરતક્ષેત્રને સાધવા ચાલ્યો. અહતાલીશ ગાઉ વિસ્તારવાલા ચર્મરત્ન ઉપર પોતાના સર્વ મન્યને સ્થાપીને લવણસમુદ્રની ઉપર થઈને ચાલ્યા જતાં સમકાલે ચર્મરત્નના અધિષ્ઠા-યક દત્તાત્રેયે દેવોએ ચર્મરત્ન મૂકી દીધું. એટલે ચર્મરત્ન ને સૈન્યસહિત જલમાં ડુબીને તે પરણ પામ્યો અને અતિશય પાપકર્મના યોગથી સાતપી નરકે ગયો. એ પ્રમાણે સંવંધી-ઓનો સ્નેહ પણ કૃત્રિમ છે, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

કુલ ઘર નિર્યય સુહેસુઝ, સર્યયેય જૈનેઝ નિંચ મુણિયસહા ।

વિંદરંતિ અર્ણિસ્સાણ, જૈહ અજમહાગિરિ ભયવં ॥ ૧૫૨ ॥

અર્થ—“ મુનિશ્રવણ—શ્રેષ્ઠ મુનિઓ (ધર્મધુરંધર હોવાથી) કુલ તે કુલંદ, ઘર, પોતાના સંવંધીઓ તથા ગ્રામનગરાદિન્ય મુલ્ય—તેને વિષે તેમજ સ્વજનમાં અને સામાન્ય જનમાં નિરંતર અનિશ્રાણ (કોરૂના પણ આલંબન વિના) વિચરેછે. જેમ આર્ય મહા-ગિરિ ભગવંતે નિશ્રા વિના વિચર્યા તેમ.” ૧૫૨. અર્થ—આર્યમહાગિરિનો સંવંધ જાણવો. ૪૭.

આર્યમહાગિરિ પ્રવંચ.

આર્યમહાગિરિને આર્યમહાગિરિ ને આર્યમહાસ્ત્રી નામે વે ધિવ્યો દતા. ને

वेमां मोटा श्रीआर्यमहागिरिसूरि आर्यसुहस्तीसूरिने गणशिक्षा (गच्छतुं शिक्षण अर्थात् गच्छ) सोंपीने पोते विशेष वैराग्यथी जिनकल्पनी तुलना करवाने माटे उद्युक्त थइ एकला विचरवा लाग्या. ते विशेषपणे क्रियामां उद्यमवंत रहे छे. ज्यारे आर्यसुहस्ती सूरि गामनी अंदर समवसरे छे त्यारे श्रीआर्यमहागिरि गामनी बहार रहेछे, एम गच्छनी निश्राए विहार करे छे.

एकदा श्रीसुहस्तीसूरि विहार करतां करतां पाटलीपुर पधार्या. त्यां आर्यमहागिरि क्षेत्रना छ विभाग करीने पांच पांच दिवस सुधी एक एक विभागमां भिक्षार्थे जायछे अने नीरस आहार ग्रहण करे छे. एक वखत श्रीआर्यसुहस्तीसूरि वसुभूति नामना श्रावकना कुटुंबने प्रतिबोध करवाने माटे तेने घेर गया हुता अने धर्मदेशना आपता हुता. ते समये श्रीआर्यमहागिरि अजाणतां वसुभूतिने घेर भिक्षार्थे आव्या. तेमने जोइ आर्य-सुहस्तीसूरिए उभा थइ विनयपूर्वक वंदन कर्तुं. एटले आर्यमहागिरि भिक्षा ग्रहण कर्या शिवाय पाछा वळी गया. वसुभूति श्रावके आर्यसुहस्ती महाराजने पूछ्युं के ' जेमनो आपे आटलो विनय कर्यो ए महामुनि कोण छे ? ' त्यारे आर्य सुहस्तीसूरिए कहुं के ' ए अमारा मोटा गुरुभाइ छे अने महा अनुभाववाळी जिनकल्पनी तुलना करे छे. ' ते सांभळीने वसुभूति श्रावके बीजे दिवसे आखा नगरमां वधे उत्तम आहार कराव्यो. आर्यमहागिरिए तेने अकल्प्य जाणीने ग्रहण कर्यो नहि. पछी उपाश्रये आवीने तेमणे सुहस्तीसूरिने ओळंभो आप्यो के ' तमे बहु विरुद्ध आचरण कर्तुं के वसुभूतिने घेर मारो अभ्युत्थानादि विनय कर्यो. तेम करवाथी तमे सर्वत्र अशुद्ध आहार करी दीधोछे. माटे हवे आजथी मारे तमारी साथे एक क्षेत्रमां रहवुं उचित नथी. ' ए प्रमाणे कही आर्यमहागिरिए जुदो विहार कर्यो अने गच्छनो आश्रय छोडी दइ एकाकी तपसंयम पाळी स्वर्गे गया. ए प्रमाणे बीजाए पण प्रतिबंध करवो नहि, एवो आ कथानो उपदेश छे.

रूपेण जुव्वणेण यं, कन्ना सुहेहिं वरसिरीए यं ।

नयं लुंभंति सुविहिया, निर्दरसणं जंजूनामिति ॥ १५३ ॥

अर्थ—“ रूपे करीने, यौवने करीने, गुणवती कन्याओथी, सांसारिक सुखोथी तेमज श्रेष्ठ एवी लक्ष्मीथी सुविहितो—सावु पुरुषो—उत्तम जनो लोभाता नथी. अहीं जंजू नामे महा मुनिनुं निर्दर्शन के० दृष्टांत जाणवुं. ” १५३. जंजूस्वामीनुं दृष्टांत एवं केंछे तेथी अहीं लख्युं नथी.

उत्तमकुलपसूया, रायकुलवाडिंसंगावि सुणिंसहा ।

बहुजणं जईसंघट्टं, मेहकुमारुव्य विसंहति ॥ १५४ ॥

गाथा १५३—रूपेण । कन्नाहिं । वरसिरीएहिं । निर्दर्शनं । जंजूनामिति ।

गाथा १५४—मेहकुमारुव्य ।

અર્થ—“ ઉત્તમ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા, રાજકુલમાં મુગટ સમાન એવા મુનિવૃષ્ઠો-મુનિશ્રેષ્ઠો અનેક કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા ઘણા મુનિજનોનો સંઘટ્ટ મેઘકુમારની જેમ વિશેષ પ્રકારે સહન કરેછે.” ૧૫૪. અહીં મેઘકુમારનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૪૮

મેઘકુમારનું દૃષ્ટાંત.

મગધદેશમાં રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની ધારિણી નામે રાણી હતી. તેની કુક્ષિને વિષે કોઈ જીવ ઉત્પન્ન થયો. તેના પ્રભાવથી તેને અકાળે મેઘનો દોહદ થયો. અભયકુમારે અઢમભક્તથી કોઈ દેવને આરાધીને તેની સહાયથી તે દોહદ પૂર્ણ કર્યો. ઉત્તમ સમયે પુત્રનો પ્રસવ થયો. સ્વપ્નને અનુસારે તેનું નામ મેઘકુમાર પાડ્યું. અનુક્રમે તેણે યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી. શ્રેણિક રાજાએ તેને સ્વરૂપવતી આઠ કન્યા એક લગ્ને પરણાવી. તે સ્ત્રીઓ સાથે વિપયસુખ ભોગવતો મેઘકુમાર અન્યદા વીરપ્રભુ ત્યાં સમવસરવાથી વાંદવાને ગયો. પ્રભુની દેશના સાંભળી તેણે વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થવાથી ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. ભગવંતે તેમને શિક્ષા ગ્રહણ કરવા માટે સ્થવિર (વૃદ્ધ) મુનિ પાસે મોકલ્યા. હવે રાત્રિએ પૌરુષી મળાવ્યા પછી સંથારા કરતાં વૃદ્ધલઘુત્વના (નાના મોટાના) વ્યવહારથી મેઘમુનિનો સંથારો સર્વ સાધુની પછી ઉપાશ્રયની વહાર આવ્યો. ત્યાં રાત્રિએ જતા આવતા સાધુના ચરણના પ્રહારથી અને તેમના અથડાવા વિગેરેથી મેઘમુનિ વધુ સ્થિત થયા. તે વિચારવા લાગ્યા કે “ ઓરે ! મારો સુખકારી આવાસ ક્યાં ! મારી કોમલ પુષ્પશય્યા ક્યાં ! અંગનાના અંગસંગથી ઉત્પન્ન થતું સુખ ક્યાં ! અને આ કઠિન ભૂમિમાં આલોટ્યું ક્યાં ! આ સાધુઓ પ્રથમ તો મારા પ્રતિ આદરવાળા હતા અને હવે તો તેજ સાધુઓ મને પણ વિગેરેના સંઘટ્ટ કરેછે, તેથી જો આજની રાત્રિ સુખે સુખે જાય તો પ્રાતઃકાળમાં વીરપ્રભુને પૂછી રંજોહરણ આદિ વેષ પાછો સોંપીને હું મારે ઘેર ચાલ્યો જઈશ.” એ પ્રમાણે ચિંતવી મેઘમુનિ પ્રાતઃકાળે પ્રભુ પાસે આવ્યા. ભગવાને મેઘમુનિના બોલ્યા પહેલાંજ કહ્યું કે ‘ હે મેઘ ! તું આજ રાત્રિના ચારે પહોર દુઃખ અનુભવ્યું છે અને ઘેર જવાનો વિચાર કરેલો છે. આ હકીકત સ્વરી છે ? ’ મેઘમુનિએ કહ્યું કે ‘ એ હકીકત સ્વરી છે. ’ ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે “ હે મેઘમુનિ ! આ દુઃખ તો શું છે ! પણ જે દુઃખ તું આ ભવથી ત્રીજે ભવે અનુભવેલું છે તે સાંભળ-તું પૂર્વે વૈતાલ્ય પર્વતની ભૂમિમાં શ્વેતવર્ણી, ઘણો ઊંચો અને એક હજાર હાથળીના ટોળાનો અધિપતિ છે દાંતવાળો સુમેરુપ્રભ નામનો હાથી હતો. એક દિવસ વનમાં ઢાવાનલ લાગ્યો. તેનાથી ભય-પામી તૃષાતુર થઈ વનમાં ભટકતાં થોડા પાણિવાળા ને ઘણા કીચડવાળા સરોવરમાં પેટો. ત્યાં તું કીચડની અંદર ચૂતી ગયો. તું જલ સુધી પહોંચ્યો નહિ એટલે તને જલ પ.

मळ्युं नहि, अने वहार पण नीकळी शक्यो नही. पछी घणा बैरी हाथीओए आवीने तने दंतमुशळना प्रहार कर्या. ए प्रमाणे सात दिवस सुधी पीडा अनुभवी सो वर्षतुं आयुष्य पूर्ण करी काळ करीने तुं विध्यभूमिमां चार दांतवाळो, रक्तवर्णवाळोने सातसे हाथणीनो पति मेरुप्रभ नामे हाथी थयो. त्यां पण अग्नि लागेलो जोइ जातिस्मरणथी तें तारो पूर्वभव दीडो. पछी दावानळथी भय पामीने तें एक योजनप्रमाण भूमिनी अंदरथी तृण काष्ठ आदि सर्व दूर फेंकी दीधुं, अने नवा उगेला तृण वल्ली अंकुरो विगेरेने शुंढवडे परिवारनी मददथी मूळमांथी उखेडी नांखवा लाग्यो. एक वखत फरीथी दावानळ प्रकळ्यो. ते वखते तुं परिवार सहित पेला एक योजन प्रमाणवाळा मंडळमां आवी गयो. बीजां पण घणां वनचर प्राणीओ त्यां आव्यां. ते वखते तें शरीर खणवाने माटे एक पग उंचो कर्यो, तेवामां एक ससलो कोइ जग्याए तेने स्थान नहि मळवाथी तारा पग नीचेनी जग्याए आवीने उभो रह्यो. पग नीचे मूकतां तें ससलाने जोयो; एटले तेना उपरनी दयाने लीधे तारुं मन आर्द्र थवाथी तें तारो पग उंचो ने उंचो राख्यो. ए प्रमाणे अढी दिवस सुधी एक पग उंचो राखीने रह्यो. दावानळ शांत थतां सर्व प्राणीओ पोतपोताने स्थाने गया. एटले पग नीचे मूकतां शरीर घणुं स्थूल होवाथी पर्वततुं शिखर जुटी पडे तेम तुं पडी गयो, अने घणी वेदना भोगवी, सो वर्षतुं आयुष्य पूरुं करी. दयाना परिणामथी शुभ कर्म वांधी श्रेणिक राजानो पुत्र थयो. हवे तुं विचार कर के समकितनो पण लाभ मळ्यो नहोतो ते वखतमां तिर्यचना भवमां थोडुं कष्ट सहन करवाथी तें मनुष्यतुं आयुष्य वाध्युं, तो चारित्र ग्रहण कर्या पछी कष्ट सहन करवाथी तो मोडुं फळ मळेछे; अथवा आ जीवे घणी बार नरकादिनां घणां दुःखो भोगव्यांछे, तो तुं आ साधुओना पादसंघट्टथी उत्पन्न थयेला दुःखथी शामाटे दुभाय छे ? साधुना चरणनी रज पण वेंद्य छे, तेथी आ चारित्र तजी देवानो तारो मनोरथ योग्य नथी. अग्निमां प्रवेश करवो सारो, विपतुं भक्षण करवुं सारुं, पण ग्रहण करेला व्रतनो भंग करवो ए सारुं नहि. ” इत्यादि भगवंतनां कहेलां वचनोथी मेघमुनिने जातिस्मरणज्ञान उत्पन्न थयुं, एटळे सघळुं प्रभुना कहेवा प्रमाणे जोयुं. पछी भगवानने वांदीने मेघमुनि वोल्या के “ हे भगवन् ! भवकूपमां पडतां तमे मारो वचाव कर्योछे. आजथी मांडीने वे चक्षु शिवाय बीजा कोइ अंगनी मारे शुश्रुषा करवी नहि एवो हुं अभिग्रह करुंछुं. ” आ प्रमाणेनो अभिग्रह लइ, निर्दोष चारित्र पाळी, गुणरत्न संवत्सरादि करी, निर्मळ ध्यानवडे पोतानुं आयुष्य पूर्ण करी, समाधिथी मृत्यु पामीने विजय नामना अनुत्तर विमानने विपे देवपणे उत्पन्न थया. त्यांथी च्यवी महाविदेहक्षेत्रमां मनुष्य धडने मोक्षे जशे.

અવરુપરસંવાહં, સુસ્ત્વં તુચ્છં સરીરપીડાય ।
સારણ વારણ ચોયણ, ગુરુજનઆયત્તયા ય મંણે ॥ ૧૫૫ ॥

અર્થ—“ ગચ્છમાં વસવાથી પરસ્પર સંવાધ તે મલવાપણું થાય અને સ્વેચ્છાએ પ્રવર્તવા રૂપ સુખ અથવા ઇન્દ્રિયજન્ય જે સુખ તે તુચ્છ કે ૦ સ્વલ્પ થાય-તેનું ઓછાપણું થાય, પરીસહાદિકવડે શરીરને પીડા થાય, કોઈ પણ કાર્ય ન કર્યું હોય તો તેનું સારણ કે ૦ સંભારી દેવું થાય, કોઈ પણ કાર્યમાં પ્રમાદ કરતાં વારણ કે ૦ વારવું થાય, સારા કાર્યમાં ચોયણ કે ૦ મથુર કે કર્કશ વચનવડે પણ પ્રેરણા થાય અને ગુરુજનની આધીનતા થાય. એટલા ગુણો થાય; માટે અવશ્ય ગચ્છમાંજ વસવું, એકલા ન રહેવું. ” ૧૫૫.

इकस्स कैओ धम्मो, सच्छंदगईमइपयारस्स ।

કિં વૉ કરેડ ઈકો, પરિહરંડ કંહ મકંજં વૉ ॥ ૧૫૬ ॥

અર્થ—“ સ્વચ્છંદ જે ગતિ તેમાં છે મતિનો પ્રચાર જેનો અર્થાત્ સ્વચ્છંદે વર્તવાની છે બુદ્ધિ જેની એવા એકલા મુનિને ધર્મજ ક્યાંથી હોય? અપિતુ ન હોય. વલ્લી એકલો તપક્રિયા વિગેરે શું કરે? અથવા એકલો અકાર્યને પણ કેમ પરિહરવા શક્તિમાન થાય? અર્થાત્ ન થાય. માટે ગુરુકુલવાસમાંજ રહેવું. ” ૧૫૬.

कत्तो सुत्तथागम, पडिपुच्छणा चोयणा च इकस्स ।

વિણંઓ વેયાર્વચ્ચં, આરાહંણયા ય મરંણંતે ॥ ૧૫૭ ॥

અર્થ—“ એકલા મુનિને સૂત્રાર્થની પ્રાપ્તિ પણ ક્યાંથી થાય? પ્રતિપૂચ્છા કે ૦ સંદિગ્ધત્વું પૂછવું તે કોની પાસે કરે? ચોયણા કે ૦ પ્રમાદમાં પડેલાને શિક્ષાદાન કોણ આપે? એકલો વિનય કોનો કરે? વૈયાવચ્ચ કોની કરે? અને મરણાંતે નમસ્કાર સ્મરણ, અણસણાદિ આરાધના પણ તેને કોણ કરાવે? અર્થાત્ એટલાં વાનાં (એટલા લાભ) અને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય? ન થાય. ” ૧૫૭.

पिल्लिज्जेसण मिंको, पइन्नपमयाजणाउ निच्चं भयं ।

કૌંડ મંણોવિ અંકજં, નં તંરંડ કૌંજણ બહુમંદંજે ॥ ૧૫૮ ॥

અર્થ—“ એકલો મુનિ એવળા જે આહારની શુદ્ધિ તેનું પણ ડહંધન કરે છે, અર્થાત્ કદાચિત્ અશુદ્ધ આહાર પણ ગ્રહણ કરે છે. વલ્લી પ્રકીર્ણ કે ૦ એકાકી એવો જે પ્રમદા-

જન-સ્ત્રીજન તેનાથી તેને નિરંતર ભય રહ્યા કરે છે; અને વહુ મુનિના મધ્યમાં તો અકાર્ય કરવાનું મન પળ કરવાને શક્તિવાન થવાનું નથી તો અકાર્ય કરે તો ક્ષેનોજ ? માટે સ્થ-વિરક્ત્યુ મુનિઓને એકાકી વિહાર યુક્ત નથી. ” ૧૫૮.

ઉચ્ચાર પાસવળ વંત પિત્ત મુચ્છાઈ મોહિઓ ઈકો ।

સદ્વ ભાયર્ણ વિહથ્થો, નિર્લિંચવડ કુળઈ ઉઢાંહં ॥ ૧૫૯ ॥

અર્થ—“ ઉચ્ચાર તે પુરીપ, પાસવળ તે પ્રશ્રવળ (લઘુનીતિ), વંત તે વ્રમન અને પિત્ત મૂર્છા વિગેરે—આદિશબ્દથી વાયુવિકાર વિશુચિકાદિનું ગ્રહણ કરવું. એવા વ્યા-ધિયી-કષ્ટથી વ્યાકુલ થયેલો એકલો સાધુ પાળી સહિત જે ભાજન તેનાથી વ્યગ્રહસ્તવાલો હતો સતો જો તે ભાજન હાથમાંથી મૂકી દે તો સંયમ વિરાધના—આત્મવિરાધના થાય, અને જો તે ભાજન હાથમાં રહેવા દે અને ઉચ્ચાર (વડી નીતિ) વિગેરે કરે તો શાસનની ઉઢાહ (લઘુતા) થાય. તેથી મુનિને એકલા રહેવું કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. ” ૧૫૯

એગદિવસેળ વહુઆ, સુહાય અસુહાય જીવંપરિણામા ।

ઈકો અસુહપરિણા, ચડ્ડજ્ઞ આલંબણં લહું ॥ ૧૬૦ ॥

અર્થ—“ એક દિવસમાં પણ જીવના પરિણામ શુભ અને અશુભ એવા વહુ પ્રકારના થાય છે, તેથી એકલો મુનિ અશુભ પરિણામવાલો થયો સતો કાંઈક આલંબન—કારણને પામીને ચારિત્રને તજી દે છે અથવા અનેક પ્રકારના દોષ લગાડે છે. ” ૧૬૦

સવ્વર્જિણપડિકુટ્ટં, અણવંથ્યા થેરકપ્પંમેઓઅ ।

ઈકો અં સુહાવત્તોવિ, હર્ણઈ તવસંજમં અઈરા ॥ ૧૬૧ ॥

અર્થ—“ એકાકીપણે વિચરવું સર્વ જિનેશ્વરોએ નિષેધ કરેલું છે. વળી તેથી અનવ-સ્થા કે ૦ મર્યાદાનો ભંગ થાય છે અને સ્થવિરોનો કલ્પ જે આચાર તેનો ભેદ થાય છે, તેથી એકાકી રહેવું અયુક્ત છે. વળી એકલો શુભ આયુક્ત કે ૦ ગાઢ આચારયુક્ત હોય તોપણ થોડા કાલમાં તપ અને સંયમને હળી નાંખે છે, અર્થાત્ તેમાં દોષ લગાડે છે. ” ૧૬૧.

વેસં જુન્નકુમારિં, પડથ્થંવડાં ચં વાલવિહવં ચં ।

પાસંડરોહ મસંડં, નવતરુણિં થેરંભજ્જં ચં ॥ ૧૬૨ ॥

સવિહંગુભડરુવા, દિટ્ટો મોહેદે જો મેળં દૈથી ।

આયહિયં ચિતંતા, દૂરથરેણં પરિહરંતિ ॥ ૧૬૩ ॥

અર્થ—વેશ્યા, વૃદ્ધ કુમારિકા ઇટલે મોટી ઉમ્મરવાળી કુમારિકા, પરદેશ ગયેલા પતિવાળી સ્ત્રી, વાલ વિધવા ઇટલે જેનો પતિ વાલ્યાવસ્થામાંજ મરણ પામેલો છે એવી અતિ કામવિહ્વલ સ્ત્રી, પાલંડવ્રતે કરીને જેણે વિષયનો રોધ કરેલો છે એવી સ્ત્રી—તાપસની પ્રસુત્ર, અસતી તે વ્યભિચારિણી સ્ત્રી, નવર્યોવના, વૃદ્ધ ભર્તારની માર્યા, ગમ અગ્નિ-સાયને દૂર કરી દે એવા ઉદભટ રૂપવાળી અથવા વિકાર સહિત મનોહર રૂપવાળી, અને દેશવા માત્રથીજ જે મનને મોહિત કરે એવી સ્ત્રી—આટલા પ્રકારની સ્ત્રીઓને આત્મહિતને ચિંતવનાર પુરુષ અતિ દૂરથીજ ત્યજી દે છે. ’ ૧૬૨. ૧૬૩.

સમ્મદિટ્ટીવિ કયાંગમોવિ, અદ્વિસયરાગસુહવસઓ ।

મવસંકડમિ પવિસંદ, દૈથ્યં તુંહ સચ્ચંનાયં ॥ ૧૬૪ ॥

અર્થ—“ સમ્યગ્ દષ્ટિ છતાં અને સિદ્ધાંતનો જાણ છતાં અતિશય વિષયરાગ સંબંધી જે સુખ તેના પરવશપણથી ભવસંકટને વિષે પ્રવેશ કરેછે, અર્થાત્ વહુ ભવભ્રમણ કરેછે. તે સંબંધમાં હે શિષ્ય ! તારે સત્યકીર્તિ ઉદાહરણ જાણવું. ’ ૧૬૪. અહીં સત્યકી વિદ્યાધરનો સંબંધ જાણવો. ૪૯

સત્યકી વિદ્યાધરની કથા.

વિશાલ લક્ષ્મીવાળી વિશાળા નગરીમાં ચેટક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સુજ્યેષ્ઠા અને ચિલ્લુના નામે બે પુત્રીઓ હતી. તે બંનેને અરસ્પરસ ઘણોજ સ્નેહ હતો. અમયકુમારની સલાહથી તે બન્ને કન્યાઓ શ્રેણિક રાજાની સાથે પાણિગ્રહણ કરવાનો અભિગ્રહ કર્યો હતો. પછી અમયકુમારે એક સુરંગ સોદાવી, અને તે સુરંગદ્વારા શ્રેણિક રાજાએ વિશાળા નગરીએ આવી બન્ને કન્યાઓને લીધી. સુરંગના મુખ આગળ આવતાં ચિલ્લુના વિચાર કર્યો કે ‘ સુજ્યેષ્ઠા રૂપમાં મારાથી અતિ શ્રેષ્ઠ છે, તેથી શ્રેણિક રાજા તેને વહુ માન દઈ પટરાણી કરશે. ’ એ પ્રમાણે વિચારી ચિલ્લુના સુજ્યેષ્ઠાને કહ્યું કે ‘ હે મિત્રી ! તું પાછી જઈને મારો રહી ગયેલો ઘરેણાંનો ડાવલો જલદી લઈ આવ. ’ એ પ્રમાણે કહી સુજ્યેષ્ઠાને પાછી મોકલી. પછી ચિલ્લુના શ્રેણિક રાજાને કહ્યું કે ‘ હે સ્વામિન્ ! અહીંથી જલદી ચાલો. જો કોઈ જાણશે તો વહુ વિપરીત થશે. ’ એ પ્રમાણે ભય વ્રતાવીને તેઓ સુરંગમાંથી બહાર નીકળી ગયા. ત્યાર પછી આવેલી સુજ્યેષ્ઠાએ ચિંતવ્યું કે “ પ્રાણથી પણ વધારે પ્રિય એવી મારી વેન ચિલ્લુના મારા ઉપર આવું કપટ રચ્યું.

माटे केवल स्वार्थमां रचीपची रहेल कुटुंबवर्गधी सयुं, अने सर्पनी फणा जेवा विषयोने पण धिकार छे. " ए प्रमाणे वैराग्य थवाथी सुज्येष्टाए पाणिग्रहण न करतां चंदनवाला साध्वी पासे जइने चारित्र ग्रहण कयुं.

छठ अष्टम आदि अनेक प्रकारनां तप करती ते एक दिवस आतापना ग्रहण करीने रहेली छे. एवे समये पेढाल नामना विद्याधरे त्यांथी जतां तेने जोड़. एटले ते मनमां विचारवालाग्यो के 'आ सती ध्यानमां स्थित थइछे अने ते महा रूपवती छे, तेथी जो हुं आ साध्वीनी कुक्षिनी अंदर पुत्रने उत्पन्न करुं तो ते पुत्र मारी विद्यानुं पात्र थाय.' ए प्रमाणे विचार करीने विद्याना बळथी अंधकार विकुर्वी ते न जाणे एवी रीते भ्रमरनुं रूप करी तेने भोगवीने तेनी योनिमां वीर्य मूक्युं. पछी तेनी कुक्षिने विषे उत्पन्न थयेलो जीव अनुक्रमे बढवा लाग्यो, तेथी सुज्येष्टा साध्वीने मनमां संदेह उत्पन्न थयो. तेणे ते संबधी ज्ञानीने पूछ्युं एटले ज्ञानीए तेनो संदेह भांगीने कहुं के 'एमां तारो दोष नथी, तुं तो सती छे. अनुक्रमे ते साध्वीने पुत्र थयो तेनुं नाम सत्यकी पाडवामां आव्युं. ते साध्वीना उपाश्रयमां मोटो थयो. त्यां साध्वीना मुखथी आगमोनुं श्रवण करतां तेने सर्व आगमो मुखपाठ थइ गया.

एक दिवस सुज्येष्टा वीरभगवानने वांदवाने माटे समवसरणमां गइ. सत्यकी पण तेनी मानी साथे गयो. ते अवसरे कालसंदीपक नामना विद्याधरे भगवानने पूछ्युं के 'हे भगवन् ! मने कोनाथी भय छे?' भगवाने कहुं के 'तेने आ सत्यकी बाळकथी भय छे.' ते सांभळीने कालसंदीपके सत्यकीनी अवज्ञा करीने तेने पोताना पगमां पाडी दीधो. तेथी सत्यकी तेना उपर क्रोधित थयो. पछी सत्यकीना पिता पेढाल विद्याधरे तेने रोहिणी विद्या आपी. ते विद्याने साधतां सत्यकीने कालसंदीपक विद्व करवा लाग्यो. ते बखते रोहिणी विद्याएज कालसंदीपकने तेम करतां अटकाव्यो; कारण के सत्यकीना जीवे प्रथम पांच भवने विषे रोहिणी विद्याने साधतां मरण प्राप्त कयुं हतुं. छठे भवे रोहिणी विद्याने साधतां तेना आयुष्यमां छ मासज अधुरा रहेला होवाथी रोहिणी विद्याए प्रत्यक्ष थइने कहुं हतुं के 'हे सत्यकी ! तारा आयुष्यमां मात्र छ मासज बाकी रखाछे, तेथी तुं जो कहतो होय तो आ भवमां हुं सिद्ध थाउं, नहितो आवता भवमां हुं सिद्ध थइश, त्यारे सत्यकीना जीवे कहुं हतुं के 'जो मारुं आयुष्य थोडुकज बाकी होय तो आवता भवमां तुं सिद्ध थजे, आ प्रमाणे पूर्व भवमां कहुं हतुं तेथी रोहिणी विद्या आ भवमां थोडा कालमांज सिद्ध थइ, अने प्रत्यक्ष थइ सत्यकीने कहुं के 'तारा शरीरनो एक भाग मने बताव जेमां हुं प्रवेश करुं, त्यारे सत्यकीए पोतानुं भाळ

(કર્પાલ) વતાવ્યું. રોહિણી વિદ્યા લલાટમાર્ગથી અંગમાં પેઠી, અને લલાટમાં ત્રીજું લોચન ઉત્પન્ન થયું. પછી તેણે પ્રથમ પોતાના પિતા પેટાલનેજ સાધ્વીના વ્રતનો ભંગ કરનાર જાણી વિદ્યાવલ્લ્લી માર્યો. કાલસંદીપક વિદ્યાધર સત્યકીને વિદ્યાવલ્લ્લી દુર્જય જાણીને માયાથી ત્રિપુરાસુરનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને નાસી ગયો, અને લવણસમુદ્રમાં જઈને પાતાલકલશમાં પેઠો. લોકની અંદર એવી સિદ્ધિ થઈ કે ‘ આણે ત્રિપુરાસુરને પાતાલમાં પેસાડી દીધો, તેથી આ સત્યકી અગ્યારમો રુદ્ર પેદા થયોછે. ’

પછી સત્યકી વિદ્યાધરે ભગવાનની પાસે સમક્ષિત અંગીકાર કર્યું, અને દેવગુરુનો અત્યંત ભક્ત થયો. ત્રણે સંધ્યાએ તે ભગવાનની આગળ નૃત્ય કરેછે. પરંતુ અત્યંત વિષય-સુખમાં લોલુપ હોવાથી રાજાની, પ્રધાનની કે કોઈ વ્યાપારી વિગેરેની રૂપવતી સ્ત્રીને તે જુએ કે તરતજ તેને ગાઢ આલિંગન આપીને તે ભોગવેછે. તેને વારવાને માટે કોઈ શક્તિ-માન થતું નથી. એક દિવસ મહાપુરી ઉજ્જયિનીમાં ચંડપ્રદ્યોત રાજાના અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કરીને તેણે પદ્માવતી શિવાય વીજી તમામ રાણીઓને ભોગવી. તેથી ચંડપ્રદ્યોત રાજા ક્રોધિત થઈ કહેવા લાગ્યો કે ‘ જે કોઈ આ દુષ્ટકર્મી સત્યકીને મારી નાંખશે તેને હું મનવાંછિત આપીશ. ’ આ પ્રમાણે પટહ વગડાવીને તેણે લોકોને જણાવ્યું. તે વચ્ચે તે નગરમાં રહેનારી એક ઉમા નામની વેશ્યાએ વીડું ઝાઢ્યું. પછી એક દિવસે ઉમા પોતાના ઘરના ગોશ્વમાં બેઠી હતી તે વચ્ચે તેણે સત્યકીને વિમાનમાં વેસીને આકાશમાં જતો જોઈ કહ્યું કે ‘ હે ચતુરાશિરોમણિ ! હે સુરૂપજનમાં મુગ્ધ રૂપ ! હે તેજથી સૂર્યને જીતનાર ! તું પ્રતિદિવસ મુગ્ધા (વિષયરસની અજાણ) સ્ત્રીઓને ચાહેછે; પરંતુ અમારા જેવી કામકળામાં કુશલ સ્ત્રી તરફ દૃષ્ટિ પાળ કરતો નથી. માટે આજે તો મારું આંગણ કૃતાર્થ કર, અને એક વચ્ચે તું અમારું કામચાતુર્ય જો. ’ इत्यादि વચનોથી રંજિત થયેલો અને કટાક્ષવિશેષથી જેનું મન આકર્ષાયું છે એવો સત્યકી વિમાનમાંથી ઉતરીને તે નાયિકાના ઘરમાં ગયો. તે વેશ્યાએ પણ અનેક પ્રકારના કામક્રીડાના વિનોદથી તેનું મન આધીન કરી લીધું. તેથી તે તેને છોડીને અન્ય કોઈ સ્થાને જતો નથી; હમેશાં ત્યાંજ આવેછે. તેમની વચ્ચે પરસ્પર ઘણીજ પ્રીતિ થઈ ગઈ છે. આ પ્રમાણે અત્યંત વિશ્વાસ પમાડીને તેણે એકવાર સત્યકીને પૂછ્યું કે ‘ હે સ્વામિન્ ! તમે સ્વેચ્છાએ પરસ્ત્રીઓને ભોગવો છો પણ તમને મારવાને કોઈ શક્તિમાન થતું નથી તે કોના વલ્લ્લી ? ’ ત્યારે સત્યકીએ કહ્યું કે ‘ હે સુંદર લોચનવાળી સ્ત્રી ! મારી પાસે વિદ્યાનું વલ્લ છે, તેના પ્રભાવથી મને કોઈ મારતું નથી. ’ ફરીથી વેશ્યાએ પૂછ્યું કે ‘ તમે તે વિદ્યાને કોઈ વચ્ચે દૂર રાખોછો કે નહિ ? ’ સત્યકીએ કહ્યું કે ‘ જ્યારે હું વિષયસેવન કરુંછું ત્યારે વિદ્યાને દૂર રાખુંછું. ’ તે સાંભળીને તે ઉમા વેશ્યાએ જઈ રાજ

કશું કે ' સત્યકીને મારવાનો એકજ ઉપાય છે. પરંતુ જો તમે મારો વચાવ કરો તો તેને યુક્તિથી મારો. ' એ પ્રમાણે પ્રસ્તાવના કરીને તેણે સર્વ હકીકત કહી વતાવી. પછી તે વેશ્યાના ઉદર ઉપર કમલપત્રો રાખી તેણે તે કમલપત્રોને છેદી નાંખ્યા, પરંતુ વેશ્યાના શરીર ઉપર જરા પણ સ્પર્શ લાગ્યું નહિ. એમ કરી ' આવી રીતે તારો વચાવ કરશું ' એવો વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરાવીને તેને ઘેર મોકલી. પછી રાજાએ રાત્રિએ પ્રોતાના સેવકોને વંતેને મારી નાંખવાનું સમજાવી વેશ્યાને ઘેર મોકલ્યા. તે સેવકોને વેશ્યાએ ગુપ્ત રીતે રાખ્યા. તેવામાં સત્યકી આવ્યો અને ડાકા સાથે વિષયસેવન કરવા લાગ્યો. એટલે ગુપ્ત રહેલા રાજસેવકોએ આવીને વંતેના મસ્તકો છેદી નાંખ્યાં.

સત્યકી વિદ્યાધરના નંદીશ્વર નામના ગણે તે હકીકત સાંભળી, એટલે તે ક્રોધિત થઈને ત્યાં આવ્યો અને આકાશમાં શિલા વિકુર્વીને કહેવા લાગ્યો કે ' તમે મારા વિદ્યાગુરુને માર્યા છે, તેથી જેવી સ્થિતિમાં તેને માર્યા છે તેવીજ સ્થિતિમાં તેની મૂર્તિ બનાવીને જો તમે સર્વ નગરજનો પૂજશો તો તમને સઘળાને છોડીશ, નહિતો આ શિલા-થી સર્વને ચૂર્ણ કરી નાંખીશ. ' એવું સાંભળીને ભયભીત થયેલા રાજા આદિ સર્વ લોકોએ તેવીજ સ્થિતિવાળી યુગ્મરૂપ મૂર્તિ કરાવીને એક મકાનની અંદર સ્થાપી, અને સર્વ પૂજા કરવા લાગ્યા. સત્યકી કાળે કરીને નરકભૂમિમાં ગયો. પછી કેટલેક કાળે તેવી લજ્જા ઉત્પાદક મૂર્તિને જોઈને તે કાઠી નાંખી તેની જગ્યાએ લિંગની સ્થાપના કરી. માટે વિષયમાં અનુરાગ ન કરવો એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

સુતવસ્તિયાં પૂર્યાં, પર્ણામ સર્કાર વિનયકૃંજપરો ।

વર્દ્ધપિ કમ્મમસુંહં, સિદ્ધિર્લેઈ દસારંનેયાવા ॥ ૧૬૫ ॥

અર્થ—“ સુતપત્ની—મહા ચારિત્રી—મહામુનિઓની પૂજા તે વસ્ત્રાદિ આપવું, પ્રણામ તે મસ્તકવંદે વંદન કરવું, સત્કાર તે તેમના ગુણનું વર્ણન કરવું, અને વિનય તે તેઓ આવે એટલે ડાકા થવું—ઇત્યાદિ કાર્યમાં તત્પર એવો પુરુષ, વાંચેલું—આત્મ પ્રદેશની સાથે શિષ્ટ કરેલું એવું પણ અશુભ—મધ્યમ જે કર્મ તેને શિથિલ કરે છે. કોની જેમ ? દશારનેતા જે દશારના સ્વામી કૃષ્ણ તેની જેમ. ” ૧૬૫. અહીં કૃષ્ણનો સંક્ષેપથી મંત્રણા આપ્યો. ૬૦.

શ્રીકૃષ્ણ પ્રવંધ.

હા વિહાર કરતાં કરતાં શ્રીનેમિનાથ ભગવાન દ્વારિકામાં સપ્તવર્ષ્યા. તેમને

વાંદવાને માટે શ્રીકૃષ્ણ પરિવાર સહિત આવ્યા. તેને મનમાં एवी इच्छा થઈ કે ‘ આજે હું આ અંદાર હજાર સાધુઓમાંના દરેકને દ્વાદશાવર્ત વંદનથી વાંદું. ’ એ પ્રમાણે વિચારી પોતાના ભક્ત વીરા સાલ્વીની સાથે સર્વ સાધુઓને ઉપર પ્રમાણે વંદન કરવાથી શ્રમાતુર થયેલા કૃષ્ણ, ભગવાન પાસે આવી ચોલ્યા કે ‘ હે ભગવન્ ! આજ હું અંદાર હજાર સાધુઓને વાંદવાથી અતિ શ્રમિત થયોહું. મેં આજ મુર્ખીમાં ઘણસે ને સાડ યુદ્ધો કર્યાં તેમાં કોઈ વચ્ચે હું આટલો શ્રમિત થયો નહોતો. ’ તે વચ્ચે ભગવાને કહ્યું કે ‘ હે મહાતુભાવ ! જેમ વંદન કરવાથી તું ઘણો શ્રમિત થયો છે તેમ તેં લાભ પણ ઘણો મેળવ્યોછે. કારણકે વંદનદાનથી તેં ક્ષાયિક સમાકિત મેળવ્યુંછે અને તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કર્યુંછે. વઢી સંગ્રામ કરીને સાતમી નરકભૂમિને યોગ્ય જે કર્મ વાંચ્યું હતું તેને સ્વપાવીને ત્રીજી નરકભૂમિ યોગ્ય રહેવા દીધું છે. એટલો લાભ તને થયોછે. ’ તે સાંભળીને કૃષ્ણે કહ્યું કે ‘ ફરીથી અંદાર હજાર મુનિને વાંદીને ત્રીજી નરકભૂમિ યોગ્ય કર્મ પણ સ્વપાવી દઉં. ’ ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે ‘ હે કૃષ્ણ ! હવે તેવો ભાવ આવે નહિ, કારણકે હવે તમે લોભમાં પ્રવેશ કરેલો છે. ’ કૃષ્ણે ફરીથી પૂછ્યું કે ‘ મને જ્યારે આટલો વધો લાભ થયોછે, ત્યારે મારા અનુયાયી વીરા સાલ્વીને કેટલો લાભ થયોછે ? ’ ભગવાને કહ્યું કે ‘ એને તો માત્ર કાયલેશ થયોછે, કારણ કે તેણે તો માત્ર તારી અનુવૃત્તિથીજ વંદન કર્યુંછે, તેથી ભાવ વિના કાંઈ ફલ મળતું નથી. ’ આ પ્રમાણે વીજાઓએ સાધુઓની પૂજાભક્તિ વિગેરે ભાવ પૂર્વક કરવી.

અભિગમર્ણ વંદર્ણ નમસંણેણ, પહિપુચ્છેણેણ સાહૂર્ણં ।

ચિરસંચિંયંપિ કમ્મં, સ્વર્ણેણ વિરલંત્તણ મુંવેહ ॥ ૧૬૬ ॥

અર્થ—“ અભિગમન તે સન્મુખ જવું, વંદન તે વંદના કરવી, નમસંણ કે० સામાન્ય નમસ્કાર કરવો, અને પહિપુચ્છણ તે શરીરના નિરાવાધપણા વિગેરેની પૂછછા કરવી, સાધુને એટલાં વાનાં કરવાથી ચિરસંચિત કે० ઘણા કાલનું વહુભવનું ઉપાર્જન કરેલું કર્મ પણ ક્ષણમાત્રમાં—થોડા કાલમાં વિરલપણાને પામેછે અર્થાત્ પાપકર્મનો ક્ષય થાયછે. ” ૧૬૬.

કેહં સુસીલાં સુહમાઈં સજ્જણા, ગુરુજનસ્સંવિ સુસીસા ।

વિરલં જંણંતિ સંદ્ધં, જંહં સીસો ચંડરૂહસ્સ ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ—“ કોઈક સુશીલ કે० નિર્મલ સ્વભાવવાળા અને સુધર્મા કે० અતિશય ધર્મવાળા અને સજ્જન કે० સર્વની ઉપર મૈત્રીભાવવાળા એવા સુશિષ્યો, ગુરુજનની—પોતાના ગુરુની

ગ શ્રદ્ધાને વિસ્તીર્ણ કરેછે, અર્થાત્ આસ્તિક્ય લક્ષણવાળી શ્રદ્ધાને દૃઢ કરેછે. કોની-મ ? ચંડરુદ્ર આચાર્યના શિષ્યની જેમ. ચંડરુદ્ર આચાર્યની શ્રદ્ધા તેના શિષ્યે દૃઢ તરી તેમ. ' ૧૬૭. અહીં ચંડરુદ્ર આચાર્ય ને તેના શિષ્યનો સંવંધ જાણવો. ૫૧.

ચંડરુદ્રાચાર્ય કથા.

મહાપુરી ઝજ્જયિનીમાં અન્યદા ચંડરુદ્રાચાર્ય સમવસર્યા. તે અત્યંત ઈર્ષાલુ અને ક્રોધી હતા, તેથી તે પોતાનું આસન શિષ્યોથી દૂર રાખતા હતા. એક દિવસ એક નવો પરણેલો વણિકપુત્ર પોતાના મિત્રોથી પરિવૃત્ત થઈને ત્યાં આવ્યો અને તેણે સર્વ સાધુ-ઓને વાંધા. પછી તેના વાલ્કમિત્રોએ હાંસી કરી કે 'હે સ્વામિન્ ! આને તમે શિષ્ય કરો.' ત્યારે મુનિઓએ કહ્યું કે 'હે મહાનુભાવ ! જો તેને દીક્ષા ગ્રહણ કરવાનો મનોરથ હોય તો પેલા દૂર વેટેલા અમારા ગુરુની પાસે જાઓ. ' તેથી તે વાલ્કમિત્રો વણિકપુત્ર સાહિત ગુરુ પાસે આવ્યા. ત્યાં પળ ગુરુને વાંદીને તેઓ હાસ્યથી બોલ્યા કે 'મહારાજ ! આને દીક્ષા આપો. ' તે સાંભળીને આચાર્ય મૌન રહ્યા. ત્યારે વાલ્કમિત્રોએ ફરીથી કહ્યું કે 'હે સ્વામિન્ ! આ નવા પરણેલા અમારા મિત્રને આપ શિષ્ય કરો. ' છતાં પણ ગુરુ તો મૌન રહ્યા. ત્યારે તેઓએ ત્રીજીવાર પણ તેજ પ્રમાણે કહ્યું, એટલે ચંડરુદ્રાચાર્યને ક્રોધ ચઢ્યો તેથી બલાત્કારે તે નવા પરણેલા વાલ્કમિત્રને પકડી, વે પગની વચ્ચે રાખી તેના કેશનો લોચ કરી નાંખ્યો. તે જોઈને વીજા સર્વે વાલ્કમિત્રો ત્યાંથી નાસી ગયા. તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે 'એરે ! આ શું થયું !' એ પ્રમાણે વિલલ્લા પડી તેઓ જોવા પણ ડભા રહ્યા નહિ. પછી નવદીક્ષિત શિષ્યે ગુરુને કહ્યું કે 'હે ભગવન્ ! હવે આપણે અહીંથી અન્ય સ્થાને ચાલ્યા જઈએ. કારણકે મારાં માતાપિતા તથા ચતુરપ્ત વિગેરે જો આ વાત જાણશે તો તેઓ અહીં આવી તમને મોટો ઉપદ્રવ કરશે.' ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે 'હું રાત્રિએ જવાને અશક્ત છું. ' ત્યારે તે નવદીક્ષિત શિષ્ય ગુરુને પોતાની સ્વાંધ ઉપર વેસાડી-ને ત્યાંથી ચાલ્યો. અંધારી રાત્રિએ ચાલતાં તેના પગ ડંચી નીચી ભૂમિપર પડવાથી ચંડરુદ્રાચાર્ય ક્રોધિત થઈ તેના મસ્તક ઉપર દંડનો પ્રહાર કરવા લાગ્યા. તેથી તેના માથા-માંથી રુધિર નીકળ્યું અને ઘણી વેદના યવા લાગી; પણ તેના મનમાં લેશ માત્ર પણ ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો નહિ. તે તો તેમાં પોતાનો જ વાંક માને છે અને વિચાર કરે છે કે 'મને પાપીને ધિક્કાર છે ! કારણકે આ ગુરુ મારે લીધે કષ્ટ ભોગવે છે. પ્રથમ તો ગુરુમહારાજ સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનમાં સ્થિત થયેલા હતા, તેને મેં દુષ્ટે રાત્રિએ ચલાવ્યા, આ અપરાધથી હું કેવી રીતે મુક્ત થઈશ ?' આ પ્રમાણે શુભ ભાવનાને ભાવતાં શુભ ધ્યાનથી યાતિકર્મનો ક્ષય કરીને તે કેવલજ્ઞાન પામ્યાં. પછી તો સર્વત્ર પ્રકાશ

યવાથી તે સારી રીતે સરલતાથી ચાલવા લાગ્યા. એટલે ગુરુ પૃથ્વું કે ' દેવે તું કેમ સારી રીતે ચાલે છે ? સંસારમાં દંડપદ્ધતિ પણ સાર રૂપ જણાય છે. દંડપદ્ધતિને લીધેજ તું માર્ગમાં સરલતાથી ચાલે છે. ' ત્યારે શિષ્યે કર્ણ કે ' હું સરલ ગતિ પામું તો આપ-નોજ પ્રસાદ છે. ' એટલે ગુરુ પૃથ્વું કે ' તને કોઈ જ્ઞાન થયું છે ? ' ત્યારે શિષ્યે કર્ણ કે ' હા, સ્વામિન ! મને કેવલજ્ઞાન થયું છે. ' પણ શિષ્યનું વાક્ય સાંભળી ગુરુને અત્યંત પથાત્તાપ થયો કે ' મેં અતિ વિરુદ્ધ કર્મ કર્યું. કેવળીની આશાતના કરનાર એવા મને ધિક્કાર છે ! એના મસ્તકમાં મેં દંડપદ્ધતિ કરેલા છે, તો આ મારું પાતક કેવી રીતે નષ્ટ થશે ? ' એ પ્રમાણે પથાત્તાપ કરતાં ગુરુ, શિષ્યના સ્કંધ ઉપરથી ઉતરીને તેના પગમાં પડ્યા અને પોતાનો અપરાધ સ્વમાવવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે વારંવાર પોતાનો અપરાધ સ્વમાવતાં વિશુદ્ધ ધ્યાનથી તેમને પણ કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. વંને જણા કેવલીપણે લાંબા વચ્ચે સુધી ત્રિહાર કરીને મોક્ષે ગયા. આ પ્રમાણે મુશિષ્ય ગુરુને પણ વિશેષ ધર્મ પમાડે છે, એવો આ કથાનો ઉપદેશ છે.

અંગારજીવવહગો, કોઈ કુર્ણુ સુસીસપૈરિવારો ।

સુમિણે જઈહિં દિઢો, કોલો ગયકલંહપરિકિનો ॥ ૧૬૮ ॥

અર્થ--“ અંગારા (કોયલા) રૂપ જીવનો વધ કરનારો (અજીવમાં જીવ સંજ્ઞાને સ્થાપનારો) કોઈ કુર્ણુ (કુવાસનાયુક્ત ગુરુ) મુશિષ્યોથી પરવરેલો તેને સ્વપ્નમાં મુનિઓએ હાથીનાં વચાંઓથી પરવરેલો કોલ કે ૦ શૂકર છે, એવા સ્વરૂપે દીધો. ” ૧૬૮.

સો ઉગ્ગભૈવસમુદ્દે, સયંવરમ્વાગણિં રાઈહિં ।

કરૈહો વરુસરૈભરિઓ, દિઢો પોરાણૈસીસેહિં ॥ ૧૬૯ ॥

અર્થ--“ તે કુર્ણુને ઉગ્ર એવા ભવસમુદ્રમાં (પરિભ્રમણ કરતાં) ભારથી ભરેલા હંટપણે પૂર્વભવના શિષ્યો અને ભવાંતરમાં થયેલા રાજપુત્રો કે જેઓ સ્વયંવરમાં આવ્યા હતા તેમણે દીધો, (એટલે તેઓએ મૂકાવ્યો). ” ૧૬૯. એની વિશેષ હકી-કત કથાનકથી જાણવી.

અંગારમર્દકાચાર્ય કથા.

કોઈ એક વિજયસેન નામે સૂરિ હતા. તેમના શિષ્યોએ રાત્રિએ સ્વપ્નમાં પાંચસે હાથીઓથી પરિવ્રત થયેલો એક હુકર જોયો. પ્રાતઃકાલમાં તેઓએ ગુરુની આગલ સ્વપ્નસ્વરૂપ

નિવેદન કર્યું ત્યારે ગુરુએ વિચારીને કહ્યું કે ' હે શિષ્યો ! આજે કોઈ અભવ્ય ગુરુ પાંચસે શિષ્યોથી પરિવૃત્ત થઈ અહીં આવશે, એ પ્રમાણે તમારું સ્વપ્ન ફલિત થશે. ' એટલામાં તો રુદ્રદેવ નામે આચાર્ય પાંચસે શિષ્યોથી પરિવૃત્ત થયેલા ત્યાં આવ્યા. પૂર્વસ્થિત સાધુઓએ તેમનું આતિથ્ય કર્યું. પછી વીજે દિવસે અભવ્ય ગુરુની પરીક્ષા કરવાને માટે માત્રુ કરવા જવાના (પિશાવ કરવાના) સ્થાનકે (રસ્તામાં) વિજયસેન સૂરિએ પોતાના શિષ્યો પાસે તે રુદ્રદેવ સૂરિ ન જાણે એવી રીતે કોયલા પથરાવ્યા. રાત્રિએ તે અભવ્ય ગુરુના શિષ્યો લઘુશંકા કરવાને માટે ઉઠ્યા તો તેમને પગે કોયલા દવાયા, તેથી શબ્દ થતાં તેઓ ' આ કોયલા છે ' એવું નહિ જાણવાથી પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા કે ' અરે ! અરે ! અંધકારમાં અમે અજાણતાં કોઈ જીવને ચાંપી નાંખ્યા ' એ પ્રમાણે કહી પુનઃ પુનઃ મિથ્યા દુષ્કૃત દેવા લાગ્યા; અને પછી સંધારામાં જઈને સુઈ ગયા. એવામાં રુદ્રદેવના પોતે લઘુશંકા કરવાને ઉઠ્યા. તેના ચરણથી પળ કોયલા દવાયા. એટલે તેનો શબ્દ સાંભળી વધારે વધારે ચાંપવા લાગ્યા અને મુઠેથી વોલ્યા કે ' આ અર્હતના જીવો દવાયાથી પોકાર કરે છે. ' એવું વચન વિજયસેન સૂરિએ સાંભળ્યું. તેથી તેણે પ્રાતઃકાળે રુદ્રદેવના શિષ્યોને કહ્યું કે ' આ તમારા ગુરુ અભવ્ય છે, માટે તમારે તેને છોડી દેવા જોઈએ. ' તે સાંભળીને તેઓએ રુદ્રદેવને ગચ્છની ધંધાર કર્યા. પછી તે પાંચસે શિષ્યો નિરતિચાર સંયમ પાળી પ્રાંતે સમાધિથી મૃત્યુ પામીને દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

ત્યાંથી ચ્યવીને તેઓ વસંતપુર નગરમાં દિલ્હીપ રાજાને ઘેર પાંચસે પુત્રો થયા. અનુક્રમે તેઓ યુવાવસ્થા પામ્યા. એક વખત તે પાંચસે રાજપુત્રો ગજપુર નગરમાં કનકધ્વજ રાજાની પુત્રીના સ્વયંવરમાં ગયા હતા. તે વખતે અંગારમર્દકાચાર્યનો (રુદ્રદેવનો) જીવ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં ઉંટપણે ઉત્પન્ન થયો હતો, તે પળ ત્યાં આવ્યો હતો. ભારના આરોપણ વચ્ચે અતિ તીવ્ર શબ્દ કરતા તે ઉંટને જોઈને તે રાજપુત્રોને દયા આવી. તેથી તેઓ વોલ્યા કે ' અરે ! જુઓ, આ વિચારો ઉંટ અત્યંત ભારથી આક્રાંત થયેલો હોવાથી મોટા વરાડા પાડે છે. આણે પૂર્વ ભવમાં શું અશુભ કર્મ કર્યું હશે ? ' આ પ્રમાણે ચારંચાર ચિંતવન કરતાં તે પાંચસે રાજપુત્રોને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેથી તેઓએ પોતાના પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ જોયું, જેથી તેઓ વોલ્યા કે ' અરે ! આ અમારો પૂર્વ ભવનો અભવ્ય ગુરુ ઉંટપણે ઉત્પન્ન થયો છે. કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે. કારણકે આણે પૂર્વ ભવમાં જ્ઞાન મેળવ્યું હતું, પણ શ્રદ્ધા વિનાનું તે નિષ્ફળ થયું. તેથી તે આવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલો છે, અને હજુ તે અનંતા જન્મમરણ કરશે. ' એ પ્રમાણે કહી તે ઉંટને તેના ધણી પાસેથી છોડાવ્યો.

પછી તે પાંચસે રાજપુત્રો વિચારવા લાગ્યા કે ' આ સંસાર અનિત્ય છે. કિંપાકના

ફળ જેવા અને ચિરપરિચિત્ત એવા ભોગથી સર્થું. દસ્તીના કર્ણ જેવી ચંચલ આ રાજ્યર-
ક્ષમીને ધિકાર છે ! ' આ પ્રમાણે વૈરાગ્યપરાયણ થઈ તેઓએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પ્રાંતે સર્વે
સદ્ગતિના ભાજન થયા.

આ પ્રમાણે મુશિષ્યો અન્ય ભવમાં પણ ઉપકારી થાયછે. એવો આ સ્થાને ઉપદેશ છે.

સંસારવંચના નૈવિ ગૈર્ણંતિ, સંસારસૂઝરા જીર્વાં ।

સુંમિણગણાવિ કેઈ, બુદ્ધિંશંતિ પુષ્પચૂલાવા ॥ ૧૭૦ ॥

અર્થ—“ સંસારને વિષે આસક્ત શૂકર-મુંડ જેવા જીવો સંસારની વંચનાને ગણતા
નથી (વિષયાસક્ત જીવો વિષયનેજ સારભૂત ગણે છે); અને કેટલાક (લઘુકર્મી જીવો)
સ્વપ્ન મધ્યે દેખવા માત્રથી પણ પુષ્પચૂલાની જેમ પ્રતિવોધ પામે છે. ” ૧૭૦. જેમ
પુષ્પચૂલા નામે રાણી સ્વપ્નમાં નરકાદિ સ્વરૂપને જોડને પ્રતિવોધ પામી, એવા પણ કેટ-
લાક જીવો હોય છે. ૫૩

પુષ્પચૂલાની કથા.

પુષ્પભદ્ર નામના નગરમાં પુષ્પકેતુ નામે રાજા હતો. તેને પુષ્પવતી નામે
પટ્ટરાણી હતી. એક દિવસ તેણે બે વાલકો (પુત્રપુત્રી રૂપ યુગ્મ) ને જન્મ આપ્યો.
તેમાં પુત્રતું નામ પુષ્પચૂલ પાડ્યું અને પુત્રીતું નામ પુષ્પચૂલા પાડ્યું. અનુક્રમે તે બંને
યૌવનાવસ્થા પામ્યા અને સર્વ કલ્યાણમાં કુશલ થયા. તેઓને પરસ્પર અતિ સ્નેહ વંધાયો,
તેથી એક બીજા વિના તેઓ એક ક્ષણ પણ રહી શકતા નહોતા. તે જોડને એકદા તેના
પિતાએ વિચાર કર્યો કે ‘ આ સાથે જન્મેલા પુત્રપુત્રી પરસ્પર અત્યંત સ્નેહવાળા છે, તેથી
જો તેમાંથી પુત્રીને બીજે પરણાવીશ તો તેમના સ્નેહનો ભંગ થશે; માટે એ બંનેનો જ પરસ્પર
લગ્નસંવંધ થાય તો તેમનો વિયોગ ન થાય. ’ એ પ્રમાણે ચિંતવી નાગરિક લોકોને વોલા-
વીને રાજાએ પૂછ્યું કે ‘ અંતઃપુરમાં ઉત્પન્ન થયેલા રત્નને સ્વેચ્છાથી જોડવાને કોણ
સમર્થ છે તે કહો. ’ તે સાંભળીને તેનો આશય નહિ જાણનારા પ્રધાન પુરુષોએ કહ્યું કે
‘ હે રાજન્ ! સંસારમાં જે જે રત્ન ઉત્પન્ન થાય છે તેને અન્યની સાથે જોડવાને રાજા સમર્થ
થાય છે, તો અંતઃપુરમાં ઉત્પન્ન થયેલાં રત્નને જોડવાને રાજા સમર્થ થાય તેમાં તો શું
કહેવું ! ’ એ પ્રમાણે છલ્લવડે તેઓની અનુજ્ઞા મેળવીને અંતઃપુરની સ્ત્રીઓએ અટકાવ્યા
છતાં પણ રાજાએ તે બે ભાઈ વેનનો લગ્નસંવંધ કર્યો. એ કાર્ય ઘણુંજ અસમંજસ (અયોગ્ય)
થયેલું જોઈ તેની માતા પુષ્પવતીએ વૈરાગ્યપરાયણ થઈને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી તે તપ તપી

काळ करीने देवपणे उत्पन्न थइ. पुष्पकेतु राजा पण अनुक्रमे परलोकमां गयो एटले. पुष्पचूल कुमार राजा थयो. तेणे पोतानी परणेली वेन पुष्पचूलाने पट्टराणी करी अने तेनी साथे विषयसुख भोगवतो सतो घणो काळ व्यतीत कर्यो.

एक समये तेमनी मातानो जीव जे देव थयो छे तेणे अवधिज्ञानथी जोयुं, एटले तेने पूर्व भवना पुत्रपुत्री उपर प्रीति उत्पन्न थवाथी ते मनमां विचार करवा लाग्यो के 'आ मारा पूर्व भवना पुत्र अने पुत्री आवा प्रकारतुं पापकर्म करी नरकमां जशे, तेथी हुं तेमने प्रतिबोध पमाडुं.' एम विचारी तेणे पोतानी पुत्री पुष्पचूलाने रात्रिए स्वप्ननी अंदर नरकनां दुःखो देखाड्यां. ते जोइने ते भयभीत थइ गइ. सवारमां तेणे राजानी आगळ स्वप्ननी हकीकत कही. राजाए पण नरकतुं स्वरूप पूछवाने माटे अन्यदर्शनी योगिओ विगेरेने बोलाव्या अने नरकतुं स्वरूप पूछयुं. त्यारे तेओए जणाव्युं के 'हे राजन् ! शोक, वियोग, रोग अने भोगमां पराधीनता विगेरे नरकनां दुःखो जाणवां.' त्यारे पुष्पचूला राणीए कहुं के 'मैं जे दुःखो रात्रे स्वप्नमां जोयां छे ते तो भिन्न छे.' पछी अर्णिकापुत्र आचार्यने बोलावीने राजाए पूछयुं के 'हे स्वामिन् ! नरकनां दुःखो केवां होयछे ?' तेना उत्तरमां आचार्ये राणीए जेवां नरकनां दुःखो स्वप्नमां जोयां हतां तेवांज कही वताव्यां. ते सांभळीने आश्चर्य पामेली राणीए पूछयुं के 'हे स्वामी ! आपे पण शुं एवुं स्वप्न जोयुं छे ? के जेथी मैं स्वप्नमां जेवां नरकनां दुःखो जोयां हतां तेवांज आपे कहां.' आचार्ये कहुं के 'अमे स्वप्नमां तो जोयां नथी, पण आगमना वचनथी ते जाणीए छीए.' पछी राणीए पूछयुं के 'कया कर्मथी एवां दुःखो प्राप्त थायछे ?' गुरुए कहुं के 'पांच आश्रवना सेवनथी अने काम क्रोध विगेरे पापाचरणथी प्राणीओने नरकनां दुःखो प्राप्त थायछे.' इत्यादि कहीने गुरु पोताने स्थानके गया. फरीथी बीजे दिवसे पुष्पचूलानी मातानो जीव जे देव हतो तेणे राणीने स्वप्नमां देवताओनां सुख वताव्यां. प्रातःकाळे राणीए ते स्वप्ननी हकीकत राजाने कही. तेथी राजाए अन्य दर्शनीओने बोलावीने पूछयुं के 'स्वर्गनां सुख केवां होयछे ?' तेओए कहुं के 'हे राजन् ! उत्तम प्रकारनां भोजन, श्रेष्ठ वस्त्रपरिधान, प्रियजनसंयोग, उत्तम अंगनाओं साथे विलास इत्यादि स्वर्गनां सुखो छे.' त्यारे राणीए कहुं के 'जे स्वर्गनां सुखो मैं स्वप्नमां जोयां छे तेमनी साथे सरखावतां तमे कहेलां सुखो असंख्यातमे भागे पण आवी शकतां नथी.' पछी अर्णिकापुत्र आचार्यने बोलावीने स्वर्गमुखतुं स्वरूप पूछयुं. तेणे राणीए स्वप्नमां जोयेलां सुखो जेवांज स्वर्गनां सुखो कही वताव्यां. राणीए पूछयुं के 'एवां सुखो केवी रीते मेळवाय ?' गुरुए कहुं के 'यतिधर्म पालवाथी मेळवी शकाय.' पछी धर्मतुं सर्व स्वरूप जाणवाथी पुष्पचूलाने वैराग्य उत्पन्न थयो, तेथी तेणे

ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાને માટે પતિની આજ્ઞા માગી. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે 'તું મને અનિમિષ છે. મારાથી તારો વિયોગ સહન થઈ શકશે નહિ, તેથી હું તને દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની આજ્ઞા કેવી રીતે આપી શકું ?' રાણીએ ઘણા ઉપદેશવડે રાજાને વાઙ્મયો, ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે 'જો દીક્ષા ગ્રહણ કરી અર્દીજ રહે અને મારા ઘરની ભિક્ષા લે તો હું તને દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની આજ્ઞા આપું.' રાણીએ એ વાત કબુલ કરી અને અર્ણિકાપુત્ર આચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી. પછી તે ત્યાંજ રહીને રાજાને ઘેરથી દરરોજ શુદ્ધ ભિક્ષા લેતે અને શુદ્ધ ચારિત્રધર્મ પાલેતે.

એક દિવસ અર્ણિકાપુત્ર આચાર્યે વાર વર્ષનો દુષ્કાળ પડવાનું જ્ઞાનવડે જાણી સર્વ યતિઓને જુદી જુદી દિશાઓમાં મોકલી દીધા, અને પોતે નહિ ચાલી શકવાથી ત્યાંજ રહ્યા. પુષ્પચૂલા સાધ્વી દરરોજ ગુરુને આહાર લાવી આપેતે અને તેમની પિતાની માફક સેવા કરેતે. એ પ્રમાણે પ્રતિદિન ગુરુભક્તિપરાયણ રહેતાં પુષ્પચૂલાને શુભ ધ્યાનના યોગથી કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તેપણ તે ગુરુને આહાર વિગેરે લાવીને આપેતે. એક વસ્ત્ર મેઘ વરસતો હતો, છતાં પણ પુષ્પચૂલા ભિક્ષા લઈને આવી. તેને ગુરુએ કહ્યું કે 'હે વત્સે ! તું આ શું કરેછે ? એક તો હું એકસ્થાનવાસી છું, વીજું છું સાધ્વીનો આપેલો આહાર ગ્રહણ કરુંછું, વઠી વરસાદ વરસેછે છતાં પણ તું આહાર લાવીને મને આપેછે, તે શું ઉચિત કરેછે ?' ત્યારે પુષ્પચૂલાએ કહ્યું કે 'હે સ્વામી ! આ મેઘ અચિત્ત છે. 'ગુરુએ કહ્યું કે 'તે તો કેવલી હોય તેજ જાણે. ત્યારે પુષ્પચૂલાએ કહ્યું કે 'સ્વામિન્ ! આપની કૃપાથી તે જ્ઞાન મને પણ છે.' તે સાંભળીને આચાર્ય પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા કે 'અરે ! મને ધિક્કાર છે કે મેં કેવલીની આશાતના કરી.' આ પ્રમાણે સ્વેદ કરીને તેણે મિથ્યાદુષ્કૃત દીધો. પછી સાધ્વીએ કહ્યું કે 'હે સ્વામિન્ ! તમે શામાટે સ્થિત થાઓ છો ? તમે પણ ગંગા નદી ઉતરતાં કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે જશો.' તે સાંભળીને ગુરુ ગંગાને કાંઠે આવી નાવની અંદર બેઠા, તેટલામાં પૂર્વભવના વૈરી કોઈ દેવે આવીને જે વાજુએ ગુરુ બેઠેલા છે તે ભાગને જલમાં ડુબાવવા માંડ્યો, ત્યારે ગુરુ નાવના મધ્ય ભાગમાં બેઠા, એટલે આસી નાવ ડુબવા લાગી. તે જોઈ અનાર્ય લોકોએ જાણ્યું કે 'અરે ! આ યતિને લીધે સઘળાઓનું મરણ થશે.' એ પ્રમાણે ચિંતથી તેઓએ મઠી આચાર્યને ઉપાડીને જલની અંદર નાંચી દીધા. તે સમયે પેલા દેવે આવીને તેની નીચે ત્રિશૂલ ધારણ કર્યું અને તે વડે અર્ણિકાપુત્ર આચાર્યને વીંધી લીધા. તે વસ્ત્રે પોતાના શરીરમાંથી નીકળતા રુધિરને જોઈ આચાર્ય મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે 'અરે ! આ મારા રુધિરથી જલના જીવોની વિરાધના થાય છે.' એ પ્રમાણે અનિત્ય ભાવના ભાવતાં ધાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. ત્યાં

देवोए आवीने तेनो महिमा कर्यो. तेथी लोकोए जाण्युं के 'जे गंगामां मरेछे ते मोक्षे जायछे.' पछी ते स्थाने प्रयाग नामना तीर्थनी लोकोए स्थापना करी.

जो अविकलं तवसंजमं च, सोहू करिज्ज पच्छावि ।

अन्निर्यसुयव्व सो^१ नियगं-महमचिरेणं सोहेइ ॥ १७१ ॥

अर्थ-“ जे साधु अविकल के० संपूर्ण एवं तप (वार प्रकारनो) अने संयम (सर्व जीवरक्षा रूप सत्तर प्रकारतुं) पश्चात् एटले वृद्धावस्थामां पण करेछे-साधेछे ते (वृद्धावस्थामां धर्म करनार) अर्णिकापुत्र आचार्यनी जेम पोताना अर्थने एटले पर-लोकना साधनने अचिर के० थोडा कालमां पण साधेछे. ” १७१. अर्थात् जे यौवनावस्थामां विषयासक्त होय छातां अंतकालमां पण धर्म करेछे ते आत्मातुं हित साधी शकेछे. अही उपरनी कथामां कहेतां अविशिष्ट रहेलो अर्णिकापुत्रनो प्रथमनो संबंध जाणी लेवो. ५४.

अर्णिकापुत्र संबंध.

उत्तरमथुरा नगरीमां कोइ व्यापारीना कामदेव अने देवदत्त नामना वे पुत्रो रहेता हता. ते वनेने परस्पर अति गाढ मित्रता हती. तेओ एकदा पोतानां मातापितानी आज्ञा लइने व्यापारार्थे दक्षिणमथुराए गया. त्यां तेमने जयसिंह नामना एक वणिक-पुत्र साथे मैत्री थइ. जयसिंहने अर्णिका नामे वेन हती. ते धनी रूपवती हती. एक दिवस जयसिंह पोतानी वेन अर्णिकाने कहुं के 'आज सरस रसोइ वनाव, कारणके मारां वे मित्र कामदेव ने देवदत्त आपणे त्यां भोजन करवाना छे. तेथी अर्णिकाए उत्तम रसोइ वनावी. पछी भोजनसमये त्रणे मित्रो एक पात्रमां भेळां जमवा वेठा. अर्णिकाए भोजन पीरस्युं. पछी ते अर्णिका तेमनी पासे उभी रहीने पोताना वखना छेडाथी वायु नाखवा लागी. ते वखते तेना हाथना कंकणनो रणत्कार, तेनां स्तन, उदर ने कटिप्रदेश तथा नेत्र ने वदननो विलास जोइने देवदत्त अत्यंत कामातुर थयो. तेमज धीना पात्रनी अंदर प्रतिविवित थयेलुं तेनुं रूप जोइने ते अति कामरागधी परवश वनी गयो. तेने भोजन विपरूप थयुं, तेथी तेणे कइ पण खावुं नहि अने जलदी उठी गयो.

बीजे दिवसे तेणे पोतानो अभिप्राय कामदेवनी मारफत जयसिंहने जणाच्यो. तयारे जयसिंह कहुं के “ हे मित्र ! मारी आ वेन मने अतिप्रिय छे अने तमे तो परदेशी छे, तेथी तेनो वियोग माराथी केवी रीते सहन थइ शके ? माटे जे कोइ आ अर्णिकातुं

પાણિગ્રહણ કરીને મારા ઘરમાંજ વાસ કરશે તેને હું મારી વેન પરણાવવાનો છું; તેમ છતાં જો દેવદત્ત એક પુત્રની ઉત્પત્તિ થતાં સુધી પણ અત્ર નિવાસ કરે તો હું અર્ણિકાને તેની સાથે પરણાવું.” દેવદત્તે એ સઘળું કબુલ કર્યું અને અર્ણિકાને પરણ્યો. પછી તેની સાથે મનવાંછિત વિષયસુખ ભોગવતા તેણે ત્યાં ઘણો કાલ વ્યતીત કર્યો. તેવામાં અર્ણિકા ગર્ભવતી થઈ.

અન્યદા ઉત્તરમથુરાથી દેવદત્તના પિતાનો પત્ર આવ્યો, તેમાં લખ્યું હતું કે ‘હે પુત્ર! તેને દેશાંતરમાં ગયાને ઘણો કાલ થયો છે; તેથી હવે તારે અહીં સત્ત્વર આવવું, વિલંબ કરવો નહિ.’ એ પ્રમાણે પિતાનો પત્ર વારંવાર વાંચીને મુશ્કેલી બોલી ન શકાય એવા પિતાપરના પ્રેમભાવને પ્રાપ્ત થયેલો દેવદત્ત મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ‘મને ધિક્કાર હો કે હું વિષયાભિલાષને લીધે વચનથી વંધાઈ ગયો અને વૃદ્ધાવસ્થાવાળાં માતાપિતાને તર્જીને અહીં રહ્યો. એ પ્રમાણે સ્વેદ કરતા પોતાના પતિને જોડીને અર્ણિકાએ પતિ પાસેથી પત્ર લઈ લીધો, અને તે વાંચીને તેણે અંદરની વીના જાણી. પછી સસરાને મળવાને ઉત્કંઠિત થયેલી અર્ણિકાએ મહા આગ્રહ પૂર્વક ખાડની આજ્ઞા મેળવી અને પોતાના ભર્તાર સાથે સાસરે જવા ચાલી; માર્ગમાં તેણે પુત્રપ્રસવ થયો. પછી દેવદત્તે કહ્યું કે ‘આ પુત્રનું નામ અર્ણિક (અર્ણિકાનો પુત્ર) પાડવું. પછી માતાપિતા તેનું જે નામ પાડશે તે પ્રમાણ કરશું.’ અનુક્રમે તેઓ ઘેર આવ્યા અને માતાપિતાના ચરણમાં પડ્યા. પિતાને ઘણો આનંદ થયો. તેણે પૂછ્યું કે ‘હે વત્સ! આટલા વસ્ત્ર સુધી ત્યાં રહીને તું શું મેળવ્યું?’ ત્યારે દેવદત્તે અર્ણિકાથી જન્મેલો પોતાનો પુત્ર પિતાના સ્તોમમાં મૂક્યો, અને પોતાની વધુ વતાવીને કહ્યું કે ‘આટલું મેળવીને હું આ-વ્યોહું.’ તે વસ્ત્રે પૌત્ર અને પુત્રવધૂને જોડીને માતાપિતા ઘણા ખુશી થયા અને પિતાએ પોતાના પૌત્રનું ઉચિત નામ પાડ્યું, પરંતુ અર્ણિકાપુત્ર એવું નામ વિશેષપણે લોકમાં પ્રસિદ્ધ થયું.

અનુક્રમે અર્ણિકાપુત્ર યુવાન થયો, પરંતુ વિષયમાં વિરક્ત હોવાથી. વૈરાગ્યપરાયણ બનીને તેણે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તેણે આગમનું રહસ્ય જાણી, ઘણા જીવોને પ્રતિબોધ પમાડી આચાર્યપદ મેળવ્યું પછી સાધુસમુદાયથી પરિવૃત્ત થઈ વિહારકરતા કરતા પુષ્પભદ્ર નગરે પધાર્યા. ત્યારપછી જે હકીકત બની તે ઉપર કહેલી પુષ્પચૂલાની કથાથી જાણી લેવી.

સુંહિઓ નં ચંચડ મોઈ; ચંચડ જંહા દુર્લ્લેખઓ તિં અલિંચમિં ॥
ચિકીર્ણકમ્મોલિત્તો, નં ઈમો નં ઈમો પરિચંચઈ ॥ ૧૭૨ ॥

अर्थ—“जेम दुःखी माणस विषयभोगादिकनो त्याग करे छे तेम सुखी माणस भोगादिकनो त्याग करी शकतो नथी, एम लोको जे कहे छे. ते असत्य छे, नियत वाक्य नथी. केमके चीकणां कमोथी उपलिप्त थयेलो सुखी के दुःखी कोइ पण भोगने तजतो नथी. १७२.” जो कर्मनी लघुता होय तोज भोगोने तजी शके छे, ते सिवाय कोइ तजी शकतो नथी, एम सिद्ध थाय छे.

जह चर्यइ चकवट्टी, पवित्थरं तत्तियं मुहुत्तेण ।

नं चर्यइ तहा अहन्नो, दुबुद्धी खप्परं दमओ ॥ १७३ ॥

अर्थ—“जेम चक्रवर्ती एक क्षणवारमां तेवी विस्तारवाली राज्यलक्ष्मीने तजी दे छे, तेम अधन्य (अपुण्यशाली) अने दुष्ट बुद्धिवालो द्रमक (भीखारी) गाढ कर्मथी अवलिप्त होवथी मात्र एक खपर जे भिक्षा मागवानुं पात्र तेने पण तजी शकतो नथी.” १७३

देहो पिपीलियांहि, चिलाईपुत्तस्स चालणी व्वं कओ ।

तणुओ वि मणंपउसो, नं चालिओ तेणं तार्णवरिं ॥ १७४ ॥

अर्थ—“कीडीओए चिलातिपुत्रना देहने चालणीनी जेवो छिद्रवालो करी नांखयो, तोपण तेणे ते कीडीओ पर थोडो पण मनमां द्वेष कर्यो (आण्यो) नहि.” १७४.

पाणंच्चए वि पावं, पिवीलियाए वि जे न ईच्छंति ।

ते कंह जई अंपावा, पांवाइं करंति अन्नस्स ॥ १७५ ॥

अर्थ—“जेओ प्राणनो नाश थाय तोपण कीडीओ जेवा जीवो पर पण पाप कर्म करवा इच्छता नथी, ते (तेवा) पापरहित मुनिओ बीजा जीवो पर पापकर्म तो क्यांथी ज करे ? अर्थात् बीजाओ पर तो प्रतिकूल आचरण सर्वथा न ज करे.” १७५. शरीरने चालणी प्राय करनार कीडीओनो विनाश पण जे न इच्छे ते अन्यनुं अहित तो करेज केम ? ए तात्पर्य समजवो.

जिणपहअपंडियाणं, पाणहाराणं पिं पहरमाणाणं ।

नं करंति यं पांवाइं, पावस्स फलं विर्याणंता ॥ १७६ ॥

अर्थ—“वली जे पापनुं फल (नरकादिक छे एम) जाणेछे एवा मुनिओ जैन-मार्गने नहीं जाननारा (अधम) लोको के जेओ खड्गादिकवडे प्रहार करीने प्राणोनो

गाथा १७३—पवित्थरं=प्रविस्तरां विस्तरवर्ती राज्यलक्ष्मी ।

गाथा १७४—पिपीलियाहि । चालिणव्व ।

गाथा १७५—पावं । पिपीलियाए ।

નાશ કરેલે, તેઓના પર પળ પાપકર્મો કરતા નથી. ” અર્થાત્ તેઓના મરણનું ચિંતન કરવા રૂપ પાપકર્મ આચરતા નથી, તેઓનો દ્રોહ કરતા નથી. ૧૭૬.

વહેમારણઅવમસ્ત્રાણદાણપરધણવિલોવણાઈણં ।

સૈવ્યજહન્નો ઉદઓ, દૈસગુણિઓ ઈર્કસિકયાણં ॥ ૧૭૭ ॥

અર્થ—“ એકવાર કરેલા એવા વધ (લાકડી વિગેરેથી મારવું), મારણ (પ્રાણ નો નાશ કરવો), અભ્યાસ્યાન દાન (અછતા દ્રોષનો આરોપ કરવો) અને પરધનનો વિલોપ કરવો એટલે ચોરી કરવી, આદિ શબ્દથી કોઈના મર્મ વોલવા, ગુપ્ત વાત પ્રગટ કરવી વિગેરે. આ સર્વે પાપકર્મોનો જન્યપણે ઉદય (ઓછામાં ઓછો ઉદય થાય તો) દશગણો થાય છે. એટલે કે એકવાર મારેલો જીવ પોતાના મારનારને દશવાર મારનાર થાય છે (હણે છે). આ સામાન્ય ફલ જાણવું. ” ૧૭૭.

તિવ્વયરે ઉવંઓસે, સૈયગુણિઓ સયંસહસ્સકોઢિગુણો ।

કોર્ડાકોઢિગુણો વાં, હુર્જીં વિર્વાંગો વૈહુતરો વાં ॥ ૧૭૮ ॥

અર્થ—“ તીવ્રતર દ્વેષ છતે એટલે અતિ ક્રોધવડે વધાદિક કરવાથી સોગણો વિપાક ઉદય આવે છે, તેથી પળ અધિક તીવ્રતર દ્વેષ છતે સો હજાર એટલે લાખગણો વિપાક ઉદય આવે છે અથવા કરોડગણો ઉદય આવેલે; અને તેથી તીવ્રતમ અતિશય ક્રોધવડે વધાદિક કરનારને કોટાકોટિ ગણો વિપાક ઉદય આવે છે, અથવા તેથી પળ અધિક વિપાક ઉદય આવે છે. એટલે કે જેવા કપાયવડે કર્મ વાંધું હોય તેવો વિપાક ઉદય આવે છે. ” ૧૭૮.

કેં ઇત્યેં કરંતાલંબણં, ઈમં તિહુયણસ્સ અંચ્છેરં ।

જર્હ નિયમાલ્લવિયંગી, મૃદેવી મૃંગવર્ડ સિંદ્ધા ॥ ૧૭૯ ॥

અર્થ—“ કેટલાએક પુરુષો આ (વધાદિક વિપાકરૂપ) અર્થને વિષે ત્રણ જગતને આશ્ચર્યકારક એવું આ આલંબન ગ્રહણ કરેલે કે જેમ તપ સંયમાદિક નિયમોવડે જેતું અંગ ક્ષપિત થયું નથી, એટલે પૂર્વે જેણે ધર્મ પ્રાપ્ત કર્યો નથી એવી ભગવતી (પૂજ્ય) મરુદેવી માતા મોક્ષ પામ્યા છે, તેવી રીતે અમે પણ વધાદિકના વિપાકને અનુભવ્યા વિના

ગાથા ૧૭૭—વિલોવણાઈયં ।

ગાથા ૧૭૭—ઉપઓસે । હુજ્જુ ।

ગાથા ૧૭૮—કરંતિ આલંબણં । નિયમાદભિરક્ષપિત અંગં યસ્યાઃ સ્તા ।

तपस्यमादिक धर्मानुष्ठानं कर्मा विना ज मोक्ष पामीशुं, एवं अवलंबन ग्रहणं करे छे,
ग्रहण करवा लायक नथी. "१७९.

मरुदेवी मातानी कथा.

ज्यारे श्रीऋषभस्वामीए चारित्र ग्रहण कर्छुं त्यारे भरत राजा राज्यना अधिकारी थयां. भरतने दररोज मरुदेवी माता उपाळंभ आपता हता के " हे वत्स ! तूं राज्य-
मुखमां मोह पाम्यो छे, तेथीं मारा पुत्र ऋषभनी तूं कांइ सारसंभाळ लेतो नथी; हुं
लोकोना मुखथी एवं सांभळूं छूं के ते मारो पुत्र एक वर्ष थयां अन्नजळ विना भूख्यो
तरस्यो अने वल्ल विना एकाकी अरण्यमां विचरेछे, तापादिक सहन करे छे अने बहु दुःख-
ने अनुभवे छे, माटे एकवार तूं मारा पुत्रने अहीं लाव, तेने हुं भोजन आपुं अने एकवार
पुत्रनुं मुख जोडूं." ते सांभळीने भरते कहूं के " हे माजी ! तमे शोक न करो, अमे सो-
ए तमाराज पुत्रो छीए." माता बोल्या- " हे वत्स ! तूं कहे छे ते खरूं, पण आम्नफळनी
इच्छावाळा माणसने आवलीना फळथी शी तृप्ति थाय! माटे ते ऋषभ पुत्र विना आ सर्व
संसार मारे मन तो शून्यज छे." आ प्रमाणे दररोज उपाळंभ आपता तथा पुत्रना वियोग-
थी रुदन करता मरुदेवी माताना नेत्रमां पडळ आव्यां. एवी रीते एक हजार वर्ष व्यतीत
थयां एटले श्रीऋषभस्वामीने केवळज्ञान उत्पन्न थयूं. ते वखते चौसठ इन्द्रोए आवीने सम-
वसरण रच्युं वनपाळके भरत राजाने तेनी वधामणी आपी. ते जाणीने भरत राजा
मरुदेवी माता पासे आवी ते वृत्तांत कहीने बोल्या के- " हे माता ! तमे मने हमेशां उपा-
लंभ आपता हता, के मारो पुत्र टाढ तडका विगेरेनी पीडाने अनुभवे छे अने एकळोज
वनमां विचरे छे, तो आज मारी साथे तमे चालो एटले तमारा पुत्रनो वैभव हुं तमने
वताहुं. " ते वचन सांभळीने पुत्रदर्शनमाटे अति उत्सुक थयेली मरुदेवी माताने हस्तीना
स्कंधपर बेसाडीने भरतराजा समवसरण तरफ चाल्या. समवसरण नजीक पहुंचतां देवदुंदु-
भिना शब्द सांभळीने मरुदेवी माताने हर्ष थयो अने देव तथा देवीओना जय जय
शब्दो सांभळीने तेमने रोमोद्वम थयो, नेत्रोमां हर्षनां अश्रु आव्यां. तेथी तरतज तेमनां
नेत्रपडळ उघडी गयां, एटले समवसरणना त्रण प्राकार, अशोक वृक्ष तथा छत्र चामरा-
दिक सर्व तेमणे प्रत्यक्ष दीटूं. पछी उपमा रहित एवी प्रातिहार्यनी समृद्धि जोडने माता
मनमां विचार करवा लाग्या के " अहो ! आ संसारने विकार छे, अने मोहने पण
विकार छे. केमके हुं एम जाणती हती के मारो पुत्र एकलो वनमां भूख्यो तरस्यो भट-
कतो हसे, परंतु आ तो आटली वधी समृद्धि पाम्यो छे ने छतां पण तेणे मने कोइ
वखन संदेशो सरखो पण मोकल्यो नहीं अने हुं तो तेनापरना मोहने लीये हमेशां

દુઃખી થઈ, તો કૃત્રિમ અને એકતરફી સ્નેહને ધિક્કાર છે ! પુત્ર કોણ અને માતા પણ કોણ ? આ સર્વ દુનિયા સ્વાર્થનીજ સગી છે. વાસ્તવિક કોઈ કોઈને વદાણું નથી. ” આ રીતે અનિત્ય ભાવનાને ભાવતાં ધાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી કેવલજ્ઞાન પામી અંતર્મુહૂર્ત માંજ મોક્ષપદને પામ્યા. ‘ આ મરુદેવી માતા પ્રમ સિદ્ધ યા ’ એમ કહીને દેવોએ તેમનો દેહ ક્ષીરસાગરમાં નાંખ્યો.

આ દૃષ્ટાંત લઈને કેટલાએક માણસો એમ કહે છે કે—“ તપ સંયમ વિગેરે અનુષ્ઠાન કર્યા વિના જેમ મરુદેવી માતા સિદ્ધિપદ પામ્યા, તેમ અમે પણ મોક્ષ પામીશું. ” એવું આલંબન ગ્રહણ કરે છે, પણ વિવેકી પુરુષોએ તેનું આલંબન ગ્રહણ કરવા લાયક નથી.

किंपि कहिंपि क्याई, एंगे लछ्छीहिं केहिवि निभेहिं ।

पत्तेअबुद्धलाभा, हवति अच्छेयवभूया ॥ १८० ॥

અર્થ—“ કેટલાએક (પ્રત્યેકબુદ્ધ) પુરુષો, કોઈક વસ્તુ, કોઈક વસ્તુ જોઈને, કોઈક સ્થાનને વિષે, આવરણકારી કર્મના ક્ષયોપશમ રૂપ લલ્લિવડે કરીને, કોઈક દૃઢ દૃષ્ય (વલ્લદ) વિગેરે વસ્તુ જોવા રૂપ નિમિત્તવડે પ્રત્યેકબુદ્ધપણે સમ્યક દર્શન ચારિત્રાદિકનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે તે આશ્ચર્યમૂલક છે, એટલે તેવાં દૃષ્ટાંતો થોડાંકજ હોય છે, માટે તેનું આલંબન પણ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી. ” ૧૮૦.

निहिं संपत्त महंनो, पडिच्छंतो जहं जणो निरुत्तंपो ।

ईह नासई तह पत्तेअबुद्धलछिं पंडिच्छंतो ॥ १८१ ॥

અર્થ—“ જેમ આ જગતમાં (નિધિને) ઇચ્છતો પણ તેને લેવા માટે (વલ્લિવિધાન રૂપ) ઉદ્યમને નહીં કરતો એવો અધન્ય એટલે અપુણ્યશાલી માણસ તે પ્રાપ્ત થયેલા (રત્નસુવર્ણાદિકથી ભરેલા) નિધિને પણ નાશ પમાડે છે, તેમ પ્રત્યેકબુદ્ધપણાની લક્ષ્મીને વાંછતો એવો પુરુષ પણ તપ સંયમાદિક વલ્લિવિધાન નહીં કરવાથી મોક્ષ રૂપ નિધાનને નાશ પમાડે છે. ” ૧૮૧.

सोऊण गंइं सुकुमालियाए, तह ससंगभसगभयणीए ।

ताव न विसंसीयवं, सेयडिधम्मिओ जाव ॥ १८२ ॥

અર્થ “ તથા સસક અને ભસક નામના વે ભાઈઓની વહેત સુકુમાલિકાની

ગાથા ૧૮૦—કહંપિ । કહેવ । અચ્છેયવભૂયા । કેહિવિનિભેહિં=કેશિવદપિ નિમિત્ત: ।

ગાથા ૧૮૧—પટિંચંતો=પચ્છિંતો । નિરુત્તંપો નિરુદ્યમ: ।

ગાથા ૧૮૨—સુકુમાલિયાઈ । સેયડિ ધમ્મિઓ ।

गति—अवस्था सांभलीने ज्यांसुधी रुधिरमांसधी रहितपणाए करीने जेना अस्थि (हाडकां) श्वेत एटले उज्ज्वल थयेलां छे एवो धार्मिक (धर्मस्वभाव) थाय त्यांसुधी पण विष-
यरागादिकनो विश्वास करवो नहीं. अर्थात् शरीरमां रुधिर तथा मांस शुष्क थई जाय
अने हाडकां श्वेत थाय तो पण धर्मवान् साद्युए विषयादिकनो विश्वास करवो नहीं.” १८२.
अहीं सुकुमालिकानी कथा जाणवी. ५६

सुकुमालिकानी कथा:

वसंतपुर नगरमां सिंहसेन राजा राज्य करतो हतो. तेने सिंहला नामनी
राणी होती. ते राणीनी कुक्षिथी उत्पन्न थयेला ससक अने भसक नामना तेने वे पुत्रो
हता. ते वन्ने हजार हजार योद्धाओंनो पराजय करे तेवा बेलवान हता. ते वन्नेने
सुकुमालिका नामे अति रूपवान एक वहेन होती. एकदा कोइ आचार्य पासे
अनुपम रसवाळी अमृत सरस्वी धर्मदेशना सांभलीने ससक अने भसके चारित्र ग्रहण
कर्तुं. तेओ अनुक्रमे गीतार्थ मुनि थया, एटले तेमणे आर्वीने पोतानी वहेन सुकुमालिकाने
प्रतिबोध कर्यो; तेथी तेणे पण चारित्र ग्रहण कर्तुं. पछी ते साध्वीओंनी समीपे रहीने
छट्ठ अष्टम विगेरे आतापना सहित तप करती सती पोताना सौंदर्यना दर्पने देलन करवा
ळागी; तोपण तेना अनुपम रूपथी मोह पामेला अनेक कार्मी पुरुषो त्यां आर्वीने तेनी
सन्मुख वेसी रहेता हता, अने तेनी साथे विषयनी अभिलाषा करता हता. एक क्षण
पण तेना संगने तेओ मूकता नहीं. ते जाणीने बीजी साध्वीओए तेने उपाश्रयमां
ज राखवा मांडी. तोपण तेना रूपथी मोह पामेलां कांथी पुरुषो उपाश्रयना द्वारे
आर्वीने वेसी रहेवा लाग्या, अने तेना मुखने जोवांनी लालसाथी उन्मत्तनी जेम
भमवा लाग्या. तेथी कंटाळीने साध्वीओए जइने आचार्यने कहुं के “ हे स्वामी ! आ
सुकुमालिकाना चारित्रनुं रक्षण अमारथी वनवुं अशक्य छे, केमके कामसेवाना अर्थी
घणा युवानो उपाश्रये आर्वीने उपद्रवो करे छे. तेओने अमे शी रीते निवारी शकीए ?
ते सांभलीने सूरिए ते सुकुमालिकाना भाइओ ससक भसकने बोळावोने कहुं के—“ हे
वत्सो ! तमे साध्वीने उपाश्रये जाओ, अने तमारी वेननी रक्षा करो. शीलपालनमां
तेने सहाय करवाथी तमने मोटो लाभ छे. ” आ प्रमाणे गुरुनुं वाक्य सांभलीने ते
भे भाइओ त्यां जइने वहेननी रक्षा करवा लाग्या. तेमांथी एक जण निरंतर उपाश्रयने
रण बेसी रहे छे अने बीजो गोचरी माटे जाय छे. एक वखत तो युवान कांथी
पोनी साथे तेमने युद्ध थयुं. ते जोइने सुकुमालिकाए विचार्युं के ‘ मारा रूपने
मे ! के जेथी मारा भाइओ मारे माटे स्वाध्याय, ध्यान, अध्ययन विगेरे मूकीने

કેશ સહન કરે છે; તો હવે હું અનશન ગ્રહણ કરીને જે શરીરને માટે આ કાપી પુરુષો તાપ પામે છે તે શરીરનો ત્યાગ કરું.” એ રીતે વિચારીને તેણે અનશન ગ્રહણ કર્યું. તેથી માલતીના પુષ્પની જેમ તે થોડા દિવસમાં કરમાઈ (સૂકાઈ) ગઈ, તેનું શરીર ક્ષીણ થયું, અને એકવાર તો શ્વાસનું સ્થન થવાથી તે મૂર્છા પામી. તે જોઈને તેના માઈઓ તેને મરેલી, જાણી ગામ વહાર જઈ વનની ભૂમિમાં પરઠવી આવ્યા. પછી તે વન્ને ગામમાં આવ્યા. અહીં થોડી વારે અરણ્યના શીતલ વાયુથી સુકુમાલિકાને ચેતના આવી. તેથી તે ડમ્પી થઈને ચોતરફ જોવા લાગી. તેવામાં ત્યાં કોઈ સાર્થવાહ આવ્યો. તેના સેવકો જલ અને કાષ્ઠ લેવા માટે વનમાં ધમતા હતા. તેમણે તેનું વનદેવતા સમાન સ્વરૂપ જોઈને તેને લઈ જઈ સાર્થવાહને સોંપી. તે સાર્થવાહે પળ તેને તૈલમર્દનાદિ કરાવીને સજ્જ કરી, અને પથ્ય ખાંજનાદિક કરાવીને પાછી નવાં યૌવનવાલી કરી. પછી તેના રૂપથી મોહ પામેલા સાર્થવાહે તેને કહ્યું કે “હે સુંદરી! આ તારું શરીર પુરુષના ભોગવ્યા વિના શોભતું નથી. જો કદાચ વિષયસુખના સ્વાદમાં તને વિમુક્ષપણું હોય, તો તારું આવું અનુપમ સ્વરૂપ વિધિએ શા માટે કર્યું? હે કમલસમાન નેત્રવાલી! તને જોયા પછી મને વીજી સ્ત્રી રુચતી નથી. જેમ કલ્પવૃક્ષીની વાંછાવાળો ભ્રમર વીજી વૃક્ષીનો મનોરથ કરતો નથી, તેમ તારા રૂપથી જેનું મન મોહ પામેલું છે એવા મને વીજી સ્ત્રી ગમતી નથી. માટે મારાપર કૃપા કર અને કામદેવરૂપી સમુદ્રમાં ડુબી ગયેલો જે હું તેનો ઉદ્ધાર કર.” આ પ્રમાણેનાં સાર્થવાહનાં વચનો સાંભળીને સુકુમાલિકાએ વિચાર્યું કે “આ સંસારમાં કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે. વિદ્યાતાના વિલાસની સંભાવના થઈ શકતી નથી. કહ્યું છે કે—

અઘટિતઘટિતાનિ ઘટયતિ, સુઘટિતઘટિતાનિ જર્જરીકુરુતે ।

વિધિરેવ તાનિ ઘટયતિ, યાનિ પુમાન્નૈવ ચિન્તયતિ ॥ ૧ ॥

“વિધિજ (વિદ્યાતાજ) અયોગ્ય સંયોગવાળા પદાર્થોને એકત્ર કરે છે, અને સારી રીતે યોગ્યતાથી સંયોગ પામેલાને જર્જરિત (જૂદા) કરે છે. પુરુષ જેને મનમાં પણ કોઈ વસ્તુ ચિંતવતો નથી તેને તે વિધિજ સંયોગી કરી દે છે.”

આ પ્રમાણે જો વિદ્યાતાનોજ વિલાસ ન હોય તો મારા માઈઓજ મને મરેલી ધારી ન શા માટે વનમાં મૂકી દે? અને આ સાર્થવાહનો સંબંધ પણ શી રીતે થાય? તેથી ધારું છું કે હજુ મારે કાંઈક પણ ભોગકર્મ ભોગવવું વાકી રહ્યું છે. વળી આ સાર્થક પણ મારો મોટો ઉપકારી છે, તેથી મારા સંગમ માટેનો તેનો અભિલાષ હું પૂર્ણ કરું.

એમ વિચારીને સુકુમાલિકા સાર્થવાહના ચરણમાં પડીને હાથ જોડી વોલી કે “હે સ્વામી આ મારી દેહલ્લતા તમારે આધીન છે, માટે આ સ્તનરૂપી વે ગુચ્છને ગ્રહણ કરો, અને તમારો મનોરથ પૂર્ણ કરો.” તે સાંભળીને હર્ષિત થયેલો સાર્થવાહ તેને પોતાના નગરમાં લઈ ગયો, અને ત્યાં તેની સાથે નિઃશંકપણે વિષયમુખ અનુભવતાં તેનો ઘણો કાલ વ્યતીત થયો.

આ અવસરે વિહાર કરતા કરતા સસક અને ભસક મુનિ તેજ નગરમાં આવ્યા. આહાર લેવા માટે તેમણે નગરમાં પ્રવેશ કર્યો; ફરતાં ફરતાં કર્મયોગે તેમણે સુકુમાલિકાને જ ધેર જડીને ધર્મલાભ આપ્યો. તેમણે જોડીને સુકુમાલિકાએ તો પોતાના ભાઈઓને ઓળખ્યા, પણ ભાઈઓએ તેને વરાવર ઓળખી નહીં. તેથી તેઓ તેના સામું જોવા લાગ્યા. એટલે સુકુમાલિકાએ પૂછ્યું કે “હે મુનિરાજ ! તમે મારી સન્મુખ જોડીને કેમ ઉભા છો ?” તેઓ વોલ્યા કે “તારા જેવી અમારે એક વેન પહેલાં હતી.” તે સાંભળીને નેત્રોમાંથી અશ્રુપાત કરતી સુકુમાલિકાએ પૂર્વતું સર્વ વૃત્તાંત ભાઈઓને કહ્યું. પછી તે ભાઈઓએ સાર્થવાહને પ્રતિવોધ પમાડીને તેને ગૃહવાસથી છોડાવી ફરી દીક્ષા આપી. તે શુદ્ધ (નિરતિચાર) ચારિત્રતું આરાધન કરી અન્તે શુદ્ધ આલોચના પૂર્વક મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગે ગઈ.

આ સુકુમાલિકાની કથા સાંભળીને ધર્મવાન પુરુષે વિષયોનો વિશ્વાસ કરવો નહીં; અને ‘હું જરાવસ્થાથી જીર્ણ થયો છું, માટે હવે મને વિષયો શું કરવાના છે ?’ એમ કદી પણ વિચારવું નહીં.

खरकरहतुरयवसहा, मत्तंगयंदा विं नाम दैम्मंति ।

ईको नर्वरि नै दैम्मइ, निरंकुसो अप्पणो अप्पा ॥ १८३ ॥

અર્થ—“ ગથેડા, હંડ, અશ્વ, વૃષભ (વઢદ) અને મદોન્મત્ત ગજેન્દ્રો પણ દમી બ્રહ્મા છે—વશ કરાય છે; પરંતુ એક નિરંકુશ એવો પોતાનો આત્મા વશ કરાતો નથી ” ૧૮૩

वैरं मे' अप्पां दत्ता, संजमेण तैवेण यं ।

मौं 'हं परेहिं दैम्मंतो, बंधणेहिं वैहेहिं अ ॥ १८४ ॥

અર્થ—“ મારો (પોતાનો) આત્મા સંયમવડે અને તપવડે દમન કરાયેલો થાય છે, પરંતુ કુળાતિમાં ગયેલો હું વીજા પુરુષોથી શંકલ્પ રજ્જુ વિગેરેના બંધનવડે તટી વીગેરેના પ્રહારવડે દમન કરાયેલો—તપ પમાડાણલો (વશ કરાયેલો) થાઉં છું, અર્થાત્ તેમ ન થાય તો ટીક. ” ૧૮૪.

અપ્પાં ચેવં દમેયંબ્વો, અપ્પાં હું સહુ દુદ્ધમો ।

અપ્પા દંતો સુંદી હોઈ, અંસિં લોઈ પેરંથયં ॥ ૧૮૫ ॥

અર્થ—“ નિશ્ચયે કરીને આત્મા દમન કરવા યોગ્ય છે—વશ કરવા યોગ્ય છે. કેમકે (એક) આત્મા જ દુદ્ધમ (દુઃખે કરીને દમન થાય તેવો) છે. તે આત્માનું દમન કર્યું હોય તો તે આલોકમાં તથા પરલોકમાં સુખી થાય છે. ” ૧૮૫.

નિંચં દોસંસહગઓ, જીવો અવિરહિય મસુંહપરિણામો ।

નર્વરં દિન્ને પંસરે, તો દેઈ પમાય મંયરેસુ ॥ ૧૮૬ ॥

અર્થ—“ નિત્યે દ્વેષની સાથે રહેલો એટલે રાગદ્વેષનો સહચારી થયેલો એવો આ જીવ નિરંતર અશુભ પરિણામવાળો રહેલે. તે આત્માને જો પ્રસાર આપ્યો હોય એટલે જો તેને મોકલો (છૂટો) મુક્યો હોય તો તે આ સંસારસાગર મધ્યે લોકવિરુદ્ધ અને આગમવિરુદ્ધ એવાં કાર્યોમાં વિષય કષાયાદિક પ્રમાદને આપે છે. ” ૧૮૬.

અંચિય વંદિયં પૂંદઅ, સંકારિય પળંમિઓ મહર્ગ્યવિઓ ।

તં તંહ કરેઈ જીવો, પાંહેઈ જૈહ અપ્પણો ઠાંણં ॥ ૧૮૭ ॥

અર્થ—“ ગંધાદિકવડે અર્ચન (પૂજન) કરેલો, અનેક લોકોએ ગુણસ્તુતિવડે વંદના કરેલો—સ્તુતિ કરેલો, વસ્ત્રાદિકવડે પૂજેલો, ઉમા ધતું વિગેરે વિનયવડે સત્કાર કરેલો, મસ્તકવડે પ્રણામ કરેલો અને આચાર્યાદિક પદ આપીને મહત્ત્વ પમાડેલો એવો જીવ ગર્વિષ્ઠ થઈને તે પ્રમાદાદિક અકાર્યોને એવી રીતે કરેછે કે જેથી તે જીવ પોતાના મહત્ત્વવાળા સ્થાનને પાડી દેછે, એટલે આચાર્યાદિક મહત્ત્વવાળા સ્થાનથી તે ભ્રષ્ટ થાય છે. ” ૧૮૭

સીલંબ્વયાઈ જો બહુ ફલાઈ, હંતૂણય સુરુલ મહિલસઈ ।

ધીઈદુબ્બલો તવસસી, કોડીએ કાંગિણિં કિંઈ ॥ ૧૮૮ ॥

અર્થ—“ સંતોષવડે દુર્બલ—અસમર્થ (સંતોષ વિનાનો—અવૃષ્ઠ) એવો જે તપસ્વી જેનાથી સ્વર્ગમોક્ષાદિક ઘણાં ફલો પ્રાપ્ત થાયછે એવા સીલ તે સદાચાર અને વ્રત તે પંચમહા-વ્રત તેને હળીને—તેનો નાશ કરીને વિષયસેવનરૂપ સુખનો અભિલાષ કરેછે તે કોટી દ્રવ્ય આપીને સ્પીઆના એંશીમા ભાગરૂપ કાકિણીને સ્વરીદ કરે છે. ” ૧૮૮.

જીવો જહાંમણસિયં, હિયંઈચ્છિયપત્થિઈ સુરુલેહિં ।

તોસેઝ્ઞ ન તીરંઈ, જાવજીવેણ સંબ્વેણ ॥ ૧૮૯ ॥

અર્થ—“ આ સંસારી જીવ મનની અભિલાષાને અનુકૂલ અથવા જે પ્રમાણે મનમાં ચિંતવ્યું હોય તે પ્રમાણેનાં હિતકારક, ઇચ્છેલાં અને પ્રાર્થના કરેલાં એવાં સ્ત્રી વિગેરેનાં સુખોપ કરીને સર્વ જીવન પર્યંત અનુભવ કર્યા છતાં અર્થાત્ તે સુખો ભોગવ્યાં છતાં પણ સંતોષ પામવાને સમર્થ થતો નથી; એટલે જાવજીવ નિરંતર અનુભવેલા વિષયસુખથી પણ આ જીવ સંતોષને પામતો નથી. ” ૧૮૯.

સુમિનંતેરાણુભૂયં, સુસ્ત્વં સમઇતિયં જહા નૈત્થિ ।

એવમિમં પિ અંઈયં સુસ્ત્વં, સુમિણોવમં હોઈ ॥ ૧૯૦ ॥

અર્થ—“ જેમ સ્વપ્ન મધ્યે અનુભવેલું સુખ જાગૃત થયા પછી હોતું નથી, તેમ આ (પ્રત્યક્ષ અનુભવેલું વિષયસુખ) પણ વર્તમાનકાલનું ઉલ્લંઘન થયા પછી એટલે ભોગવી રહ્યા પછી સ્વપ્નની ઉપમાવાલું એટલે સ્વપ્ન તુલ્યજ થાય છે. માટે તે વિષયસુખમાં આદર કરવો નહીં. ” ૧૯૦.

પુરનિદ્દમણે જક્ષો, મઠુરા મંગૂ તેહેવ સુર્યનિહસો ।

‘વોહેઈ સુવિ’હિયજણં, વિસૂરૂં વેહું ચં હિયંણ ॥ ૧૯૧ ॥

અર્થ—“ તેમજ શ્રુતની એટલે સિદ્ધાન્તની પરીક્ષાના નિકષ એટલે કસોટીના પા-
પાણ તુલ્ય અર્થાત્ વહુશ્રુત એવા મંગૂ નામના આચાર્ય મથુરા નગરીમાં નગરની શાંક
પાસે (યક્ષપ્રાસાદમાં) યક્ષપણે ઉત્પન્ન થયા; અને પછી તે સુવિહિત જન એટલે સાધુ
જનને (પોતાના શિષ્યોને) વોધ પમાડવા લાગ્યા અને હૃદયમાં ઘણો શોક કરવા
લાગ્યા. એટલે શિષ્યોને વોધ કરતાં પોતાના હૃદયમાં અત્યંત શોક કરતા હતા. (તે વાત
દેવે પછીની ગાથામાં કહેવામાં આવશે). ” ૧૯૧. અહીં મંગૂ આચાર્યનો સંબંધ જાણવો. ૬૭

મંગૂસૂરિની કથા.

એકદા શ્રુતરૂપી જલના સાગરરૂપ યુગપ્રધાન શ્રીમંગૂ નામના આચાર્ય મથુરા
નગરીમાં પધાર્યા. તે નગરીમાં ઘણા ધનાઢ્ય શ્રાવકો રહેતા હતા. તેઓ સાધુઓની અત્યંત
ભક્તિ કરનારા હતા. તેથી તેઓએ તે આચાર્યની ઘણી સેવા કરી. આચાર્ય પણ ત્યાંજ
રહીને પઠન, પાઠન તથા વ્યાખ્યાન કરવા લાગ્યા. તેથી તેમણે શ્રાવકોનાં ચિત્ત અત્યંત
આવર્જિત કર્યા, એટલે તેઓ મંગૂસૂરિપર અધિક ભક્તિવાલા થયા. આચાર્યની સર્વ રીત-

ભાત ઁંચા પ્રકારની જોડેને તેઓ એમ વિચારવા લાગ્યા કે “ આ મુરિને આહારા-
 દિકનું દાન કરવાથી આપણે ભવસાગરનો પાર પામીશુંજ.” એમ જાણીને ત્યાંના શ્રાવકો
 તેમને મિષ્ટ અને સરસ આહાર આપવા લાગ્યા. તેઓ આહાર ભોગવતાં આચાર્યને રસલોલુપતા
 થઈ. એટલે તેમણે વિચાર કર્યો કે “ જુદે જુદે સ્થાને વિહાર કરતાં આવો આહાર
 કોઈ પણ સ્થાને હું પામ્યો નથી. વઢી અહીંના શ્રાવકો પણ વિશેષ પ્રકારે ભક્તિ કરેછે;
 માટે આપણે તો અહીંજ સ્થિરતા કરવી યોગ્ય છે.” એમ વિચારીને તે આચાર્ય સ્થાનવાસી-
 પળાઈ કરીને (એક સ્થાનેજ રહેવાપળાઈ કરીને) ત્યાંજ રહ્યા. ધીરે ધીરે ગૃહસ્થીઓની
 સાથે પરિચય વધતો ગયો. તેથી મિષ્ટ આહારના ભોજનવડે, અતિ કોમલ શય્યામાં
 શયન કરવાવડે અને સુંદર ઉપાશ્રયમાં રહેવાવડે તે આચાર્ય રસગૃથ થઈ ગયા, આવશ્ય-
 કાદિક નિત્યક્રિયા પણ છોટી દીધી, અને મનમાં અદંકાર કરવા લાગ્યા કે “ મને
 શ્રાવકો કેવો રસવાળો આહાર આપેછે ? એ પ્રમાણે તે રસગૌરવ કરવા લાગ્યા. અનુક્રમે
 ત્રણે ગૌરવમાં નિમગ્ન થઈને સર્વ જગતને તૃણ સમાન માનવા લાગ્યા. મૂલ્લ ગુણમાં પણ
 કોઈ કોઈ વચ્ચત અતિચારાદિક લગાડવાવડે શિથિલ થયા. એ પ્રમાણે ચિરકાલ મુથી
 અતિચારાદિકથી દૂષિત થયેલા ચારિત્રનું પાલન કરીને છેવટે તેની આલોચના કર્યા
 વિના મૃત્યુ પામી તેજ નગરના જલ્લને નીકળવાની રાહ પાસેના યક્ષાલયમાં યક્ષપણે
 ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં તેણે વિભંગજ્ઞાનવડે પૂર્વભવ જોડેને પશ્ચાત્તાપ કર્યો કે “ હા, હા ! મેં
 મૂર્ખાઈ જિહ્વાના સ્વાદમાં લંપટ થઈને આવી કુદેવની ગાતિ પ્રાપ્ત કરી. ” પછી પોતાના
 શિષ્યો વહિર્ભૂમિ (સ્થંડિક) જડેને પાછા આવતાં તે યક્ષની નજીક આવ્યા ત્યારે તેમને
 ઉદેશીને તે યક્ષ પોતાની જિહ્વા મુઠ્ઠાથી વહાર કાઢીને દેરવાડી. તે જોડેને તે સર્વે શિષ્યોએ
 મન દટ રાખીને તેને પૂછ્યું કે—“ હે યક્ષ ! તું કોણ છે ? અને શા માટે જિહ્વાને વહાર
 કાઢે છે ? ” યક્ષ બોલ્યો કે “ હું તમારો ગુરુ મંદૂ નામનો આચાર્ય જિહ્વાના સ્વાદમાં
 પરાધીન થઈને આવો અપવિત્ર દેવ થયો છું. મેં ગૃહનો ત્યાગ કરી ચારિત્ર લડેને પણ
 જિનેશ્વર કહેલા ધર્મની આરાધના ન કરી અને ત્રણ ગૌરવવડે આ આત્માને મલીન કર્યો;
 ચારિત્રની શિથિલતામાં સમગ્ર આયુષ્ય ગુમાવ્યું. હવે અધન્ય, પુણ્યરહિત અને વિરતિ
 વિનાનો એવો હું શું કરું ? આ ભવમાં તો હું વિરતિ પાલવાને સમર્થ નથી; તેથી મારા
 આત્માનો હું શોક કરું છું. આ પાપી જીવ વીતરાગના ધર્મને પામ્યા છતાં પણ તે ધર્મનું
 સમ્યક્ પ્રકારે પાલન નહીં કરવાથી ઘણો કાલ સંસારમાં મટકશે. માટે હે સાધુઓ !
 તમે શ્રીજિનધર્મને પામીને રસલંપટ થશો નહિં. જો કદાચ જિહ્વાના સ્વાદમાં લુબ્ધ
 થશો તો માંરી જેમ પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વચ્ચત આવશે. ” આ પ્રમાણે પોતાના પૂર્વભવના
 શિષ્યોને ઉપદેશ આપીને તે યક્ષ અદૃશ્ય થયો. પછી તે સાધુઓ શુદ્ધ ચારિત્રનું પાલન

કરીને સદ્ગતિને પામ્યા. આ દૃષ્ટાંત સાંભળીને સર્વે કોઈએ જિહ્વાના સ્વાદનો ત્યાગ કરવો. હવે તે યક્ષે જે પ્રમાણે શોક કર્યો તે નીચેની ગાથામાં વતાવે છે.

નિર્ગતૂણ ધૈરાઓ, નં કંઓ ધમ્મો મંણ્ણિજિણ્ણાઓ ।

ઈંદ્રિયસસાયગુરુયત્તણેણ, નં યં ચેદ્ધંઓ અંપ્પા ॥ ૧૯૨ ॥

અર્થ—“ મેં ગૃહથી વહાર નીકળીને પળ નિવાસસ્થાન, વત્ત વિગેરેની ઋદ્ધિથી ઋદ્ધિગારવ, મિષ્ટ આહારાદિકના રસથી રસગારવ અને કોમલ શય્યાદિકના સુખથી સાતાગારવ—એમ એ ત્રણેને વિષે આદરપણાએ કરીને એટલે તેમનો આદર કરીને શ્રીજિનેશ્વરે કહેલો ધર્મ કર્યો નહીં (પાળ્યો નહિ), અને મારા આત્માને મેં ચેતિત—સાવધાન કર્યો નહિ.” ૧૯૨.

ઓસંનવિહારેણં, હાં જંહ સ્સીણંમિ ઑહણ સંવ્વે ।

કિં કાંહામિ અહંનો, સંપદં સોય્યામિ અંપ્પાણં ॥ ૧૯૩ ॥

અર્થ—“ અરે ! જે પ્રકારે ચારિત્રવિષયમાં શિથિલ વ્યવહાર કરવાવડે મારું સર્વ આયુષ્ય જીર્ણ—ક્ષીણ થયું, તો હવે અધન્ય—નિર્ભાગ્ય એવો હું શું કરું ? હવે તો માત્ર મારા આત્માના શોકજ કરું. ” ૧૯૩.

હાં જીવં પાપં ભંમિંહિસિ, જાંદ્ધિજોણીસયાદં વંહુયાદં ।

ભવંસયસહસસદુલ્લહં પિં, જિણંમયં ઐરિસં લંબ્ધું ॥ ૧૯૪ ॥

અર્થ—“ હે પાપી (દુરાત્મા) જીવ ! સો હજાર (લાખ) ભવોવડે પળ દુર્લભ (દુષ્પ્રાપ્ય) અને આવો અચિંત્ય ચિંતામણિ સદૃશ શ્રીજિનમત (જિનકથિત ધર્મ) પામીને પળ (તેની આરાધના નહિ કરવાથી તું) એકંદ્રિયાદિક જાતિ અને શીતોષ્ણાદિક યોનિ-ઓના ઘણા સંકટાઓમાં ભટકીશ. ” ૧૯૪.

પાવો પમાયવંસઓ, જીવો સંસારકલ્લમુજ્જુત્તો ।

દુક્ખેહિં નં નિવિંત્તો, સુખેહિં નં ચેવં પરિતુંદ્ધો ॥ ૧૯૫ ॥

પામ્યો નહીં (જેમ જેમ દુઃસ્વ પામે છે તેમ તેમ પાપકર્મ વધારે કરેછે), અને મુખોવંડે એટલે મુખો ભોગવતાં પણ પરિતુષ્ટ (સંતુષ્ટ) થયો નહીં (કેમકે જેમ જેમ મુખ મળેછે તેમ તેમ નવાં મુખની ટાંછા કરેછે.) ” ૧૯૫.

પરિતપ્પિણ તર્ણુઓ, સાહારો જંઙ્ઘણં નં ઉંજમઙ્ઘ ।

સેણિયરાંયા તં તંહ, પરિતપ્પંતો ગંઓ નંસયં ॥ ૧૯૬ ॥

અર્થ—“ જો (તપ-સંયમોદિકને વિષે) ઘણો ઉચ્ચમ ન કરે, તો (માત્ર) પરિ-તાપવંડે એટલે પાપકર્મની નિંદા, ગર્હા અને પશ્ચાત્તાપાદિકવંડે થોડોજ આચાર થાય છે, અર્થાત્ તેથી લઘુકર્મોનો ક્ષય થઈ શકે છે, પણ મહાકર્મોનો ક્ષય થતો નથી. તેથી કરીનેજ શ્રેણિક રાજા તેવા પ્રકારનો (હા શ્તિ સ્વેદ ! મેં વિરતિ ન કરી એવો) પરિતાપ કર્યા છતાં પણ નરકે ગયો. (અથવા આ શ્લોકના પૂર્વાર્થનો એવો અર્થ કરવો કે ‘ જો તપ સંયમાદિકને વિષે ઘણો ઉચ્ચમ ન કરે તો માત્ર પરિતાપવંડે કર્મ લઘુ થતાં નથી, એટલે કે મહાદિકં કરવાથી શિથિલ કર્મનોજ નાશ થાય છે, પણ દૃઢ વાંધેલાં કર્મોનો નાશ-ક્ષય થતો નથી.) ” ૧૯૬.

જીવેણ જાણિ વિંસજ્જિયાણિ, જાંઈસણસુ દેહાણિ ।

થોવેહિં તંઓ સંયલં પિં, તિહુયંણં હુંજ પહિહંત્યં ॥ ૧૯૭ ॥

અર્થ—“ જીવે (પ્રાણ ધારણ કરનાર) એકેન્દ્રિયાદિ સંકટો જાતિઓને વિષે પૂર્વે ગ્રહણ કરી કરીને જેટલાં શરીરો ત્યાગ કર્યાં છે તેમાંથી થોડાં પણ શરીરો કરીને (સર્વ શરીરવંડે નહીં) સકલ ત્રિભુવન (ત્રણ જગત) પણ સંપૂર્ણ થાય એટલે કે ત્રણ ભુવન ભરાઈ જાય તેટલાં શરીરો જીવે પૂર્વે ગ્રહણ કરીને મૂક્યાં છે, તો પણ તે જીવ સંતોષ પામતો નથી. ” ૧૯૭.

નહદંતમંસકેસહિણસુ, જીવેણ વિંપમુકેસુ ।

તેસુ વિં હંવિજ્ઞ કંઈલાસમેહિગરિસન્નિમા કૂંડા ॥ ૧૯૮ ॥

અર્થ—“ જીવે પૂર્વભવોમાં ગ્રહણ કરી કરીને મૂકેલાં (તજેલાં) જે નર, દાંત, માંસ, કેશ અને અસ્થિઓ, તે સર્વને વિષે પણ એટલે તે સર્વ નરવાદિકને એકત્ર કરીએ તો કૈલાસ (હિમવાન), મેરુ અને વીંજા સામાન્ય પર્વતો જેવડા પુંજ-ઢગલા થાય. માટે તેને વિષે પણ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. ” ૧૯૮.

हिमवन्तमलयमन्दरदीवोदहिधरणिसरिसरासीओ ।

अहिअयो आहारो, छुहिएणाहारिओ होजा ॥ १९९ ॥

अर्थ—“क्षुधित थयेला (भूख्या) एवा आ जीवे हिमवान पर्वत, दक्षिण दिशामां रहेलो मलयाचळ पर्वत, मंदर (मेरु) पर्वत, जंबूद्वीप विगेरे असंख्याता द्वीपो, लवणसमुद्रादिक असंख्य समुद्रो अने रत्नप्रभादिक सात पृथ्वीओ—तेमनी जेवढा मोटा ढगलाओथी पण (तेढला मोटा ढगला करीए तो तेथी पण) अति अधिक आहार (अशन विगेरे) भक्षण करेलो छे; अर्थात् एक जीवे अनन्ता पुद्गल द्रव्यो भक्षण कर्यो छे, तोपण तेनी क्षुधा शांत थइ नथी. ” १९९.

जन्नेन जलं पीयं, धम्मायवजगाडिएण तं पिं ईहं ।

संवेसु विं अंगडतलायनईसमुद्देसु नं वि हुंजा ॥ २०० ॥

अर्थ—“ वर्ष-ग्रीष्म ऋतुना आतपथी पीडा पामेला आ जीवे जे जळ पीवुं छे ते पूर्वे पीधेलुं जळ आ संसारमां एकत्र करीए तो तेढलुं जळ सर्वे क्वा, तळावो, गंगा-दिक नदीओ अने लवणादिक समुद्रोमां पण न होय; अर्थात् एक जीवे पूर्वे जे जळ पीवुं छे ते सर्वे जळाशयोना जळथी पण अनंतगणुं छे. ” २००.

पीयं थणयच्छैरं, सागरसलिलाओ होजं बहुअयरं ।

संसारंमि अणंते, माऊणं अन्नमन्नाणं ॥ २०१ ॥

अर्थ—“ आ जीवे जेनो अंत नथी एवा अनन्ता संसारमां भिन्न भिन्न माताओनुं पीधेलुं स्तननुं दूध समुद्रना जळथी पण बहुतर (अनंतगणुं) होय; अर्थात् समुद्रना जळथी पण अनंतगणुं दूध आ जीवे पूर्वे भवोमां जूदी जूदी माताओनुं पीवुं छे. ” २०१.

पत्तां ये कामभोगा, कालमणंतं ईहं सउवभोगा ।

अपुञ्चपि वै मन्नई, तहविय जीवो मणे सुखं ॥ २०२ ॥

अर्थ—“ वळी आ संसारमां अनंत काल सुधी जीवे उपभोग (चारचार भोगवी शक्य तेवां घर, स्त्री, वस्त्र, अलंकारादिक) पदार्थो सहित कामभोगो प्राप्त करेल्य छे; तोपण आ जीव पोताना मनमां ते विषयादिक सुखने जाणे अपूर्व-नवीन ज होय तेप माने छे:

श्लोक १९९-हरिओ=आहारिओ-भक्षिओ । हुज-हुजा ।

श्लोक २००-जन्नेन=जन्नेन जन्नेन । जगाडिएण=जगाडिएण । अणंते=अणंते । विं=विं । हुंजा ।

श्लोक २०१-थणय छैरं । सागरं=सागरमां । पदुमं ।

અર્થાત્ જાણે પોતે પૂર્વે કોઈ વાત ત તે મુલ્ય ભોગ્યું જ નથી-નવું જ ભોગવે છે એમ માને છે. ” ૨૦૨.

જાણે જહાં મોગિહિસંપયા સંવમેવં ધમ્મફલં ।

તહંવિ દદમૂદહિયઓ, પાંવે કર્મમે જાણો રમંઈ ॥ ૨૦૩ ॥

અર્થ-“ આ જીવ જાણે છે કે ‘ ભોગ-ઇન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થતાં મુલ્યો, ક્ષુદ્ધિ-રાજ્યલક્ષ્મી અને સંપદા-ધન ધાન્ય વિગેરે-તે સર્વ ધર્મનું જ ફલ (કાર્ય) છે, અર્થાત્ ધર્મરૂપ કારણથી જ ભોગાદિક કાર્ય પ્રાપ્ત થાય છે. ’ તોપણ દદમૂદ કે ૦ અત્યંત મૂઢ-અજ્ઞાનથી વ્યાપ્ત છે હૃદય જેનું એવો આ જીવ પાપકર્મમાં રમે છે-ક્રીડા કરે છે (પાપ કર્મ કરવાં ઉત્સુક થાય છે: અર્થાત્ જાણતા છતાં પણ અજાણ્યાની જેમ પાપકર્મમાં પ્રવર્તે છે). ” ૨૦૩

જાણિજ્ઞે ચિંતિજ્ઞે, જમ્મજરામરણસંભવં દુક્કલં ।

નં ય વિસંણુ વિરજ્જંઈ અહો સુવદ્ધો કવંડગંઠી ॥ ૨૦૪ ॥

અર્થ-“ જન્મ, જરા અને મરણથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખને આ જીવ ગુરુનો ઉપદેશ સાંભળવાથી જાણે છે તથા મનમાં ચિંતવે છે (વિચારે છે), તોપણ આ જીવ વિષયોને વિષે વિરક્ત થતો નથી. અહો ! કપટગ્રંથિ (મોહગ્રંથિ) કેવી સુવદ્ધ (કોઈથી પણ શિથિલ કરવાને અશક્ય) છે ? તે મોહગ્રંથિના વશવર્તિતપણાથી જ આ જીવ વિષયોમાં આસક્ત થાય છે. ” ૨૦૪.

જાણે ય જંહ મરિજ્ઞે, અમરંતં પિં જંરાં વિર્ણાસેઈ ।

નં ય ઉવિવગ્ગો લોઓ, અહો રંહસં સુનિમ્માયં ॥ ૨૦૫ ॥

અર્થ-“ વળી લોકો જાણે છે કે ‘ સર્વ પ્રાણી પોતપોતાના આયુષ્યના ક્ષાં મરવાના જ છે, અને જરા (વૃદ્ધાવસ્થા) નહીં મરેલા (જીવતા) પ્રાણીને પણ નાં પમાડે છે. ’ તોપણ લોકો ઉદ્વેગ એટલે સંસારથી વૈરાગ્ય પામતા નથી. અહો ! મોઃ આશ્ચર્ય ! આ રહસ્ય કેવું ગુપ્તપણે નિર્માણ કરાયું છે ? ” ૨૦૫.

દુપ્પયં ચઉપ્પયં વહુપયં, ચં અપયં સમિદ્ધમંહણં વાં ।

અણવકણં વિ કંયંતો, હંરં હંયાસો અપરિતંતો ॥ ૨૦૬ ॥

અર્થ-“ હળી છે આશાઓ જેણે એવો કૃતાંત (મૃત્યુ) મનુષ્યાદિક વે પગલાલ્લને

ગાથા ૨૦૪-કવંડગંઠી-કપટગ્રંથિમોહગ્રંથિ: ।

ગાથા ૨૦૫-ઉવિવગ્ગો-ઉદ્વિગ્ન:-સંસારાત્ સ્થિત્ત: ।

ગાથા ૨૦૬-અણવકણં-અનપકૃતેયિ-અપરાધમંતરેણાપિ । અપરિતંતો-અપરિક્રિતોઽસ્થિત્ત: । દુપ્પયં ચઉપ્પ

ગાય, મેંશ વિગેરે ચાર પગવાળાને, અમર વિગેરે ઘણા પગવાળાને અને પગ વિનાના સર્પાદિકને તથા ધનાઢ્યને અને અધન તે ધનરહિતને તેમજ વા શબ્દે પંડિત, મૂર્ખ વિગેરે સર્વેને અપરાધ વિના પણ અશ્રાંતપણે—થાક્યા વિના—સ્વેદરહિત થઈને હળે છે—મારે છે; અર્થાત્ સર્વ જીવોને હળવામાં તે મૃત્યુને કિંચિત્ પણ સ્વેદ દાટલે શ્રમ લાગતો નથી.” ૨૦૬

નં યં નજ્જંદ સો દિયહો, મરિયવ્વં વાવસેણ સંવ્વેણ ।

આંસાપાસપરહો, નં કરેદિ ય જં હિયં વંજ્જો ॥ ૨૦૭ ॥

અર્થ—“વઢી જીવ તે (મરણનો) દિવસ જાણતો નથી, અર્થાત્ કયે દિવસે મરીશ તે જાણતો નથી; પણ સર્વ જીવોએ અવશ્યે કરીને મરવું તો છેજ (એમ જાણે છે). તોપણ આશા રૂપી પાશથી વંધાયેલો (પરાધીન થયેલો) અને વધ્ય દાટલે મૃત્યુના મુખમાં રહેલો એવો આ જીવ જે હિતકારક ધર્માનુષ્ઠાન છે તે કરતો નથી. ” ૨૦૭.

સંસારાગજલબુવ્વઓવમે, જીવિએ અં જલંવિંદુચંચલે ।

જુવ્વણે યં નદ્દેવેગસંનિમે, પાવજીવ કિંમયં નં બુજ્જંસિ ॥ ૨૦૮ ॥

અર્થ—“વઢી જીવિત સંધ્યાકાળના રાતા પીલા રંગની તથા જલના બુદ્બુદ (પરપોટા) ની ઉપમાવાદ્ (ક્ષણિક) છે, તેમજ (દર્ભના અગ્રભાગ પર રહેલા) જલના ત્રિંદુની જેવું ચંચલ છે; તથા યુવાવસ્થા નદીના વેગ જેવી (થોડો કાલ રહેવાવાળી) છે; તોપણ હે પાપી જીવ ! તે સર્વ જાણતાં છતાં પણ તું કેમ પ્રતિવોધ પામતો નથી ? ” ૨૦૮

જં જં નજ્જંદ અસુદં, લજ્જિજ્જંદ કુચ્છંણિજ્જ મેયંતિ ।

તં તં મંગ્ગદ અંગં, નંવરમણંયુત્થ પડિંકૂલો ॥ ૨૦૯ ॥

અર્થ—“જે જે અંગ અશુચિ જણાય છે, જે અંગ જોવાથી લજ્જા આવે છે, અને જે અંગ જુગુપ્સા કરવા લાયક છે—એવા સ્ત્રીઓના જઘન વિગેરે—તે તે અંગોની મૂઠ પુરુષ અભિલાષા કરે છે. તે માત્ર પ્રતિકૂલ (શત્રુરૂપ) એવા કામદેવના કારણને લીધેજ છે; અર્થાત્ કામદેવના વશથીજ જીવ નિંદ્ય એવા સ્ત્રીના અંગને પણ અતિ રમણીય માને છે. ” ૨૦૯.

સવ્વંગહાણં પંભવો, મહાંગહો સવ્વંદોસપાયહી ।

કામંગ્ગહો દુરપ્પા, જેણં મિમ્મંયં જંગં સવ્વં ॥ ૨૧૦ ॥

અર્થ—“ સર્વે ગ્રહોનું (ઉન્માદોનું) ઉન્પત્તિસ્થાન, મહાગ્રહ (મોટા ઉન્માદરૂપ) અને પરસ્ત્રીગમનાદિક સર્વ દોષોને પ્રવર્તાવનાર કામદેવરૂપી ગ્રહ ઇટલે કામથી ઉન્પન્ન થયેલો ચિત્તભ્રમ મહાદુષ્ટ છે કે જેને આ આશું જગન પરાભવ પમાડયું છે-પોતાને કશું કર્યું છે. માટે કામગ્રહ જ દુસ્ત્યાજ્ય (મહાકર્મ તરીકે ગણાય તેવો) છે. ” ૨૧૦.

જો સેવેઈ કિં લંહડ, થામં હૌરેઈ દુન્વલો હૌંઈ ।

પૌવેઈ વેમંણસ્મં, દુરકોંણિ ઐ અંત્તદોમેણં ॥ ૨૧૧ ॥

અર્થ—“ જે પુરુષ કામને (વિપયને) સેવે છે તે શું પામે છે ? તે કહે છે— તે પુરુષ પોતાના જ દોષથી વીર્યને દારે છે-ગુમાવે છે, દુર્બલ થાય છે, અને વેમનસ (ચિત્તની ઉદ્વેગતા) તથા ક્ષયરોગાદિક દુઃખોને પામે છે. ” ૨૧૧.

જેહ કંચ્છુલો કંચ્છું, કંડુંયમાણો દુંદં મુળેઈ સુંક્ષ્મં ।

મોહાઝરા મળુંસ્સા, તેહ કામૈદુહં સુંદં વિંતિં ॥ ૨૧૨ ॥

અર્થ—“ જેમ સ્વસવાલો માણસ સ્વસને નશ્વાગ્રે કરીને સ્વપતો છતાં દુઃસ્વને મુક્ત રૂપ માને છે, તેમ મોહવડે આતુર-વિદલ થયેલા મનુષ્યો, જેનું સ્થિર વિકૃત થઈ ગયું છે-વિકાર પામ્યું છે તેવા અંગવાળાની જેમ વિપયસેવનના દુઃસ્વને સુસ્વરૂપ માને છે. ” ૨૧૨.

વિસૈયવિસં હાલાંહલં, વિસૈયવિસં ઉંકડં પિયંતોંણં ।

વિસૈયવિસાઈન્નપિવ, વિસૈયવિસવિસૂઝ્યા હોઈ ॥ ૨૧૩ ॥

અર્થ—“ શબ્દાદિક વિષયો રૂપી વિષ (સંયમ રૂપ જીવિતનો નાશ કરનાર હોવાથી) હાલાહલ તરતજ મારી નાંખનાર વિષ સમાન છે, અને ઉઝ્વલ એવું કામ-સેવનરૂપી વિષ ઉત્કટ કેન્દ્રકાલકૂટ વિષ સમાન છે. તે વિષતું પાન કરનારા ઇટલે સેવન કરનારા પ્રાણીઓને અતિ સેવન કરેલો તે વિષયરૂપી વિષથી, ઘણો આહાર કરવાથી જેમ અઝીર્ણ થાય તેમ વિષયરૂપી વિષની પળ વિસૂચિકા (અઝીર્ણ) થાય છે; જેથી તે અનંતા મરણને પામે છે. ” ૨૧૩.

एवं तु पञ्चहिं आसवेहिं, रयमार्यणित्तु अणुंसमयं ।

चउगइदुहपेरंतं, अणुंपरियट्ठंति संसारे ॥ २१४ ॥

सर्व्वगर्ह्यस्वदे, कांहन्ति अणंतए अकयपुत्रा ।

અર્થ-“વળી જેઓ પુણ્ય કર્યું નથી એવા જે મનુષ્યો, દુર્ગતિમાં પડતા પ્રાણીને ધારણ કરનાર શ્રીજિનપ્રરૂપિત ધર્મનું શ્રવણ કરતા નથી, અને સાંખ્યલોને પણ જેઓ મંદ્યાદિક (મદ્ય, વિષય, કપાય, નિદ્રા ને વિકારારૂપ) પ્રમાદનું આચરણ કરે છે તેઓ આ અનન્ત સંસારમાં સર્વ ગતિઓને વિષે ભ્રમણ કરે છે; અર્થાત્ અનંતીવાર ચતુર્ગતિમાં પરિભ્રમણ કરે છે.” ૨૧૬.

अणुसिद्धा य वहुविहं, मिच्छदिद्धी यं जे नरा अहमा ।

અર્થ—“મિથ્યાદૃષ્ટિ એટલે સમ્યક્જ્ઞાન રહિત અને અધમ તથા જેઓએ નિકાચિત એટલે ઉદ્વર્તનાદિક કરણોમાંથી કોઈ પણ કરણવડે ક્ષીણ ન થાય એવાં જ્ઞાનાચરણીયાદિક કર્મો બાંધેલાં છે એવા જે મનુષ્યો છે તેઓ કદાચ ઘણે પ્રકારે ધર્મોપદેશાદિકવડે સ્વજનોએ પ્રેર્યા હોય તો ધર્મનું શ્રવણ કરે છે, પરંતુ સમ્યક્ રીતે તે ધર્મનું આચરણ કરતા નથી. માટે લઘુકર્મોઓનેજ આ ધર્મ સુપ્રાપ્ય છે, સહેજે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.” ૨૧૬.

पंचैव उज्जिऊणं, पंचैवयं रक्खिऊण भावेण ।

कर्मरयविष्णुमुक्ता, सिद्धिगडमणुत्तरं पत्ता ॥ २१७ ॥

અર્થ-“ હિંસાદિક પાંચ પદનો (પાંચ આશ્રવોનો) ત્યાગ કરીને તથા અહિંસા-
દિક પાંચ મહાવ્રતોનું ભાવવેદે પટલે આત્માના શુદ્ધ પરિણામવેદે રક્ષણ કરીને (પાલીને)-
ધાનાવરણાદિક કર્મરૂપી રજ-મલથી મુક્ત થયેલા પટલે આઠ કર્મ રૂપી રજોમલના
નાશથી જાપને નિર્મલ આત્મભાવ પ્રાપ્ત થયો છે એવા અનેક પ્રાણીઓ સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ-
ગતિને પામ્યા છે. માટે હિંસાદિકનો ત્યાગ અને અહિંસાદિકનું પાલન એજ સિદ્ધિગતિનું
કારણ છે.” ૨૪૭.

નાંણે દમ્ભણચરણે, તવેસંયમસમિદ્ગુત્તિપચ્છિત્તે ।
 દમ્ભેઉસ્સગ્ગવવાપ્પ, દબ્બાંઈઅભિગ્ગદ્ધે 'વેવ ॥ ૨૧૮ ॥
 સદ્દેહ્ણાયરણાપ્પ, નિચ્ચં ઉચ્છુત્ત પસંણાહિટ્ઠિઓ ।
 તસેસ મેવોઅહિતરણં, પવ્વેજ્ઞાપ્પ મેં જંમં તુ ॥ ૨૧૯ ॥ યુગમમ્ ॥

અર્થ—“ સમ્યક્ અવવોયં સ્વ જ્ઞાનને વિષે, તત્ત્વ શ્રદ્ધાનસ્વ દર્શનને વિષે, આશ્રવનો નિરોધ કરવા સ્વ ચારિત્રને વિષે, ચાર પ્રકારના તપને વિષે, સત્તર પ્રકારના સંયમને વિષે, સમ્યક્ પ્રવૃત્તિ સ્વ દર્યાસમિતિ વિગેરે પાંચ સમિતિને વિષે, નિવૃત્તિ સ્વ મનોગુપ્તિ વિગેરે ત્રણ ગુપ્તિને વિષે, પાપક્રિયાની નિવૃત્તિ કરનાર દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તને વિષે, પાંચ ઇન્દ્રિયોના દમનને વિષે, શુદ્ધમાર્ગના આચરણ સ્વ ઉત્તર્ગને વિષે, રોગાદિક કારણે નિપિદ્ધ વસ્તુનું ગ્રહણ કરવાસ્વ અપવાદને વિષે, દ્રવ્યાદિક એટલે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવસ્વ ચાર પ્રકારના અભિગ્રહને વિષે તથા શ્રદ્ધા પૂર્વક આચરણને વિષે અર્થાત્ પૂર્વાંક પદાર્થોમાં શ્રદ્ધાપૂર્વક આચરણ કરવાથી—કેમકે શ્રદ્ધારહિત ધર્માચરણ મોક્ષને સાધનારું થતું નથી. ” કહું છે કે—

ક્રિયાશૂન્યસ્ય યો ભાવો, ભાવશૂન્યસ્ય યા ક્રિયા ।

અનયોરન્તરં દૃષ્ટં, માનુસદ્યોતયોરિવ ॥

“ ક્રિયારહિત પુરુષનો ભાવ અને ભાવરહિત પુરુષની ક્રિયા, એ બન્નેમાં સૂર્ય અને સ્વદ્યોત (પતંગ) નાં જેટલું અન્તર જોયેલું છે, અર્થાત્ તેટલું અંતર છે. ક્રિયાશૂન્ય ભાવ સૂર્ય જેવો છે અને ભાવશૂન્ય ક્રિયા સ્વદ્યોત જેવો છે. ”

“ માટે તે સર્વને વિષે (સંયમને વિષે) શ્રદ્ધા પૂર્વક આચરણ કરવામાં નિરંતર ઉચ્ચમવાલા અને એપણા એટલે વેંતાલીશ દોષ રહિત એવા આહારની શુદ્ધિમાં રહેલા એવા સાધુને પ્રવ્રજ્યા ભવસાગરનું તારણ થાય છે (અર્થાત્ તે સાધુ ભવસાગર તોરે છે), અને તેનીજ દીક્ષા અને મનુષ્યજન્મ સફળ છે. એવા ગુણોથી રહિત મનુષ્યની દીક્ષા તથા જન્મ બન્ને નિર્રથક છે. ” ૨૧૮-૨૧૯.

જે ધરંસરણપસત્તા, ઉકાયરિઝ સંકેચણા ઐજયા ।

નૈવરં મુર્ત્તૂણ ધરં, ધરંસંકમણં કૈયં તેહિં ॥ ૨૨૦ ॥

અર્થ—“ જે યતિઓ ગૃહ (ઉપાશ્રયાદિક) ને સજ્જ કરવામાં આસક્ત છે, ઉકાય જીવના શત્રુ છે, એટલે પૃથિવ્યાદિક છ કાયના વિરાધક છે; દ્રવ્યાદિકના પરિગ્રહ સહિત

છે, તથા મન વચન અને કાયાના યોગનું સંયમ કરતાં નથી તેઓએ કેવળ પૂર્વનું ઘર મૂકીને સાધુવેષના મિષથી ગૃહસંક્રમણ એટલે નવા ઘરને વિષે પ્રવેશજ કયો છે એમ જાણવું, વીજું કાંઈ કર્યું નથી. ” ૨૨૦

उत्सुत्तमायुरंतो, बंधइ कर्म सुचिकण जीवो ।

संसारं च पवद्दइ, मायामोसं च कुंइइ य ॥ २२१ ॥

અર્થ—“આ જીવ ઉત્સૂત્ર (સૂત્રવિરુદ્ધ) આચરણ કરતો સતો અત્યંત ચિકણા કર્મ બાંધે છે, એટલે અતિ ગાઢ નિકાચિત્ત એવાં જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મને આત્માના પ્રદેશો સાથે સંશ્લિષ્ટ કરે છે, તેમજ સંસારને વૃદ્ધિ પમાડે છે, અને માયામૃષા એટલે માયા સહિત અસત્ય ભાષણ (સત્તરમું પાપસ્થાન) કરે છે; અર્થાત્ તેમ કરવાથી તે અનંત સંસારની વૃદ્ધિ કરે છે. ” ૨૨૧

जइ गिहइ वयलोवो, अहव न गिहइ सरीखुच्छेओ ।

पासत्थसंगमो वियं, वयलोवो तो वरमसंगो ॥ २२२ ॥

અર્થ—“જો પાસત્યાએ આળેલા આહારાદિકને (મુનિ) ગ્રહણ કરે તો વ્રતનો (પંચ મહાવ્રતનો) લોપ થાય છે, અથવા જો તે ગ્રહણ ન કરે તો શરીરનો વ્યુચ્છેદ-નાશ થાય છે (વન્ને રીતે કષ્ટ છે); પરંતુ જ્યારે પાસત્યાનો સંગ માત્ર કરવાથી જ વ્રતનો લોપ થાય છે, ત્યારે તો તે પાસત્યાનો અસંગ કરવો (સંગ ન કરવો) તેજ શ્રેષ્ઠ છે. ” ૨૨૨. અર્થાત્ શરીરનો વ્યુચ્છેદ ભલે થાઓ પણ પાસત્યાનો સંગ ન કરવો એ તાત્પર્ય છે.

आलावो संवासो, वीसंभो संथवो पसंगो अ ।

हीणायारेहिं समं, सर्व्वजिणिंदेहिं पडिकुंछो ॥ २२३ ॥

અર્થ—“હીન આચારવાળા પાસત્યાદિકની સાથે આલાપ-વાતચીત્ત, સંવાસ-તેની ખેલા રહેવું, વિસંભ-વિશ્વાસ રાખવો, સંસ્તવ-પરિચય કરવો, અને પ્રસંગ એટલે વચ્ચાદિક લેવાં દેવાંનો વ્યવહાર કરવો-તે સર્વનો સર્વ જિનેંદ્રોણ-ક્રપભાદિ તીર્થકરોણ નિષેધ કયો છે; અર્થાત્ પાસત્યાદિકની સાથે મુનિઓએ આલાપાદિક કાંઈ પણ કરવું નહીં. ” ૨૨૩

अनुन्नजंपिण्हिं, हंसिउद्धसिण्हिं खिंपमाणोअ ।

पांमन्नापचयगणे नन्नाति नित वीरली टोट ॥ २२४ ॥

અર્થ—“અયોન્ય ભાષણ કરવા વંદે ણટલે વિકથાદિક કરવા વંદે અને દસિનો દ્વર્ષિત ણટલે હાસ્યથી સંમોદન કરવા વંદે પાસત્યાદિકની મધ્યે રહેલો સાધુ તે પાસત્યાદિકે જ વચ્ચાત્કારે પ્રેરણા કરાવેલો સતો વ્યાકુલ થાય છે; ણટલે સ્વધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય છે, માટે તે (પાસત્યાદિક)નો સંગ નજવા યોગ્ય છે.” ૨૨૪

લોએ વિં કુંસંસમ્ગીપિયં જૈણં દુન્નિયત્થ મદ્દવમ્મણં ।

નિંદદ્દ નિરુજ્જમં પિયંકુસીલજણમેવં માર્હુજણો ॥ ૨૨૫ ॥

અર્થ—“લોકમાં પણ જેને કુસંગતિ પ્રિય છે, જે દુષ્ટ-વિપરીત વેપધારી છે અને જે અતિવ્યસની ણટલે અત્યંત ચૂતાદિક વ્યસન સહિત છે તેવા જનને લોકો નિંદે છે, તેમ સાધુજન પણ નિરુદ્ધમી ણટલે ચારિત્રને વિષે શિથિલ આદરવાળા અને કુશીલિયા જન જેને પ્રિય છે એવા કુવેપધારી સાધુને નિંદે છે.” ૨૨૫

નિંચં સંકિંય મીઓ, ગૈમ્મો સર્વ્વસ્સ ર્વલિયચારિત્તો ।

સાર્હુજણસ્સ અર્વ્વમઓ, મંઓ ”વિ પુણ દુર્ગંઈ જૈઈ ॥ ૨૨૬ ॥

અર્થ—“કોઈ મારું દુષ્ટ આચરણ ન દેશો એમ નિરંતર શંકા પામેલો, અને કોઈ મારી આ માઠી પ્રવૃત્તિ રહે જાહેર કરી દેશે એમ ભય પામેલો, સર્વ વાલકાદિકને પણ ગમ્ય ણટલે પરાભવ કરવાને યોગ્ય અને જેણે ચારિત્રની સ્વલ્લના-વિરાધના કરી છે એવો, કુશીલિયો સાધુ (આ લોકમાં) સાધુજનોને અનિષ્ટ થાય છે, અને મરીને પણ પરલોકમાં દુર્ગતિ પામે છે; માટે પ્રાણનો નાશ થાય તો પણ ચારિત્રની વિરાધના કરવી નહીં એ તાત્પર્ય છે.” ૨૨૬.

ગિરિસુઅપુપ્ફસુઆણં, સુવિહિય આંહરણં કાર્રણ વિહન્નૂં ।

વૈજ્ઞેજ્ઞ સીલંવિગલે, ઉજ્જુય સીલે હૈવિજ્ઞ જૈઈ ॥ ૨૨૭ ॥

અર્થ—“હે સુવિહિત-સારા શિષ્ય ! ગિરિશુક (પર્વતમાં-પર્વત સમીપમાં રહેનારા મિલ્લોનો પોપટ) અને પુષ્પશુક (વાડીનો પોપટ) નું ઉદાહરણ ગુણદોષનું કારણ છે, ણટલે ઉત્તમ અને અધમનો સંગ અનુક્રમે ગુણ અને દોષનું કારણ છે તે બતાવનારું; એમ જાણીને યતિએ શીલવિકલ ણટલે આચારરહિત સાધુઓને વર્જવા, અને શીલ-ચારિત્રના આચરણમાં ઉચ્ચુક્ત-ઉચ્ચમવાન થવું.” ૨૨૭. અહીં તે બે શુકનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૫૮.

ગાથા ૨૨૫-દુન્નિયત્થ-દુષ્ટવિપરીતં વેપધારિણં ।

ગાથા ૨૨૬-અવમઓ । દોગ્ગંઈ । અવ્વમઓ-અવમતતો-અનિષ્ઠો ।

ગાથા ૨૨૭-વિદિન્નુ । વિહન્નુ-જ્ઞાત્વા । વજ્ઞિજ્ઞા । ઉજ્જુઅ ।

गिरिशुक अने पुष्पशुकनी कथा.

वसंतपुर नगरमां कनककेतु नामे राजा हतो. ते एकदा वनक्रीडा करवा माटे नगर बहार नीकळ्यो. अश्वपर स्वार थडने राजाए अश्व दोडाव्यो. एटले ते विपरीत शिक्षा पामेलो अश्व अति त्वराथी दोडीने एक मोटा जंगलमां राजाने लड गयो. छेवट थाकीने अश्व एक स्थाने उभो रह्यो. एटले राजा पण थाकी गयेलो होवाथी तेना परथी उत्तरीने ते अरण्यमां एकलो आम तेम फरवा लाग्यो. तेवामां थोडे दूर घणा माणसोनो कोलाहल सांभळीने विश्राम लेवा माटे राजा ते तरफ चाल्यो. तेठळामां एक वृक्षनी शाखापर बांधेला पांजरामां रहेलो एक पोपट बोल्यो के “अरे भिल्लो ! दोडो, दोडो, कोई मोटो राजा आवे छे, तेने पकडी ल्यो, जेथी तमने लक्ष रुपीआ ते आपसे.” ते पोपटनुं वाक्य सांभळीने घणा भिल्लो राजा तरफ दोड्या. तेमने आवता जोडने राजा पण पवन सरखा वेगवाळा पेला अश्व पर स्वार थडने एकदम भाग्यो. एक क्षण वारमां ते एक योजन दूर जंतो रह्यो. त्यां तेणे एक तापसनो आश्रम जोयो. ते आश्रमनी फरती एक सुंदर पुष्पनी वाडी होती. तेमां एक उंचा वृक्ष पर पांजरं कटकावेळुं हतुं. तेमां एक पोपट हतो. ते नासता राजाने ते तरफ आवतो जोडने बोल्यो के “हे तापसो ! आवो, आवो, तमारा आश्रम तरफ कोई महान् अतिथि आवे छे; तेनी तमो सेवाभक्ति करो.” आ प्रमाणे पोपटनां वाक्य सांभळवाथी हर्षित थयेला सर्वे तापसो. सन्मुख जडने ते राजाने पोताना आश्रममां लाव्या, अने स्नान भोगनादिवडे तेनी सेवा करी. तेथी राजा अत्यंत संतुष्ट थयो. पछी राजाए ते पोपटने पूछ्युं के “हे शुकराज ! ताराज जेवो एक पोपट में भिल्लोनी पछीमां जोयो. तेणे मने बांधवानो उपाय कर्यो, अने तें मारी मोटी भक्ति करावी तेनुं शुं कारण ते तुं कहे.” शुक बोल्यो के “हे राजा ! कादंबरी नामनी मोटी अटवीमां ते (पोपट) अने हुं बन्ने भाडो रहेता हता. अमारां बन्नेनां मातापिता एकज छे. परंतु एटलो तफावन थयो के तेने पछीना भिल्लोए पकड्यो, अने ते पर्वतनी समीपे रह्यो, तेथी तेनुं नाम पर्वत (गिरि) शुक प्रसिद्ध थयुं; अने मने तापसोए पकडीने आ वाडीमां राख्यो, तेथी मारुं नाम पुष्पशुक पड्युं. ते त्यां रहेवाथी भिल्लोना मुख्या मारण, वंघन, कुट्टन, ग्रहण विगेरे वचनो सांभळीने तेनुं शीक्यो, अने मने तापसना संगथी शुभ वचनो सांभळतां शुभ गुण प्राप्त थया. माटे हे राजा ! तमे शुभ अने अशुभ संगतिनुं मन्यक्ष पळ जायुं छे. कशुं छे के—

महानुभावसंसर्गः, कस्य नोन्नतिकारणम् ।

गंगाप्रविष्टरध्यांबु, त्रिदशैरपि वंद्यते ॥

“મોટા માદાન્યવાળાનો સંગ કોની ઉત્તરિનું કામળ થતો નથી ? સર્વની ઉત્તરિનું કારણ થાય છે. જુઓ કે મંગાનદીમાં મળેલા યેગીના જલને દેવો પણ વંદન કરે છે. ચલી કયું છે કે—

વરં પર્વતદુર્ગેષુ, શ્રાન્તં વનચરંઃ સદા ।

ન મૂર્ખજનસંપર્કઃ, સુરેન્દ્રભવનેષ્વપિ ॥

“પર્વતના દુર્ગોમાં વનચરો (બિહ્વ વિગેરે)ની સાથે ભળવું જ કાંઈક યોગ્ય છે પરંતુ દેવેન્દ્રના ભવનમાં (સ્વર્ગમાં) પણ મૂર્ખજનનો સંગ સારો નથી.”

તે સાંભળીને રાજા પ્રસન્ન થયો. તેટલામાં રાજાનું સર્વ મન્ય કે જે પાલક આવતું હતું તે ત્યાં આવી પહોંચ્યું. તેની સાથે રાજા પોતાના નગરમાં ગયો.

આ પ્રમાણે સંગતિનું ફલ જાણીને યતિઓએ ભ્રષ્ટાચારીનો સંગ તત્તી તપસ્યામાં વ્યત્ન કરવો. સિદ્ધાંતમાં પણ કયું છે કે—

વરમર્ગિમિ પવેસો, વરં વિસુદ્ધેણ કમ્મુણા મરણં ।

મા ગહિયન્વયમંગો, મા જીયં સ્વલિયસીલસ્સ ॥

“અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો શ્રેષ્ઠ છે, અને વિશુદ્ધ કર્મ જે અણસણ તેવડે દટલે અણસણ અંગીકાર કરીને મરણ પામવું તે શ્રેષ્ઠ છે. પરંતુ ગ્રહણ કરેલા વ્રતનો ભંગ કરવો શ્રેષ્ઠ નથી, અને જેનું શીલ સ્વલિત-ભ્રષ્ટ થયું છે એવા સાધુનું જીવવું તે શ્રેષ્ઠ નથી.”

ઓસન્નચરણકરણં, જઈણો વંદંતિ કારણં પેપ્પ ।

જે સુવિહિયપરમત્થા, તે વંદંતે નિર્વારંતિ ॥ ૨૨૮ ॥

અર્થ—“ યતિઓ કારણ પામીને દટલે નિર્વાહાદિક કારણની અપેક્ષા રાખીને જેમનું મહાવ્રતાદિક મૂલ ગુણરૂપ ચરણ અને પંચ સમિત્યાદિક ઉત્તર ગુણરૂપ કરણ અવસન્ન-શિયિલ-ભ્રષ્ટ થયું હોય તેવા શિયિલાચારીને પણ વંદના કરે છે. પરંતુ જેઓ સારી રીતે પરમાર્થને જાણ્યો છે, દટલે કે ‘ આપણને સુવિહિત (ઉત્તમ) સાધુઓને ધંદાવવા તે યોગ્ય નથી. ’ એમ પોતાના દોષને જેઓ જાણે છે તેવા પાસત્યાઓ પોતાને વંદના કરનાર સાધુઓને નિવારે છે; અર્થાત્ ‘ તમે અમને વંદના કરશો નહીં ’ એમ કહી તેમને અટકાવે છે. ” ૨૨૮

સુવિહિય વંદાવંતો, નાસેઈ અપ્પયં તું સુપેહાઓ ।

હુવિહપહાવિપ્પમુકો, કેહમપ્પ નં યાણંઈ મૂહો ॥ ૨૨૯ ॥

अर्थ—“ सुविहित साधुओने वंदावनार (पासत्थादिक) एटले वांइनारने निषेध नहीं करनार पासत्थादि सुपथयी (मोक्षमार्गथी) पोताना आत्मानो ज नाश करे छे; अने वने प्रकारना (साधु श्रावक नामना) मार्गथी भ्रष्ट थयेलो ते मूर्ख केम पोताना आत्माने पण जाणतो नथी के हुं वन्ने मार्गथी भ्रष्ट थाउं हुं, तेथी मारी शी गति थशे? ” २२९.

हवे श्रावकना गुण वर्णवे छे.

वंदइ उभओ कालं पिं, चेइयाइं थईथूईपरमो ।

जिणवरपडिमाघरधूवपुप्फगंधचणुज्जुत्तो ॥ २३० ॥

अर्थ—“ जे चैत्योने (जिनविंवोने) वन्ने काल पण वंदना करेछे; मूलमां ‘अपि’ शब्द लख्यो छे, माटे मध्याह्न काल पण लेवो. एटले त्रणे काल वंदना करे छे. स्तव एटले भक्तामर विगरे स्तवन अने थुई एटले संसारदावादिक स्तुति, तेमने विपे प्रधान एटले स्तव अने स्तुति करनारो तथा जिनवरनी प्रतिमाओ अने तेमना चैत्योने विपे अगरु प्रमुख धूप, मालती विगरे पुष्पो अने सुगन्ध द्रव्योए करीने अर्चन (पूजा) करवामां उद्यमवान होय छे, ते श्रावक कहेवाय छे. ” २३०.

सुविणिच्छियएगमइ, धम्ममि अनन्नदेवओ अ पुणो ।

नं यै कुसमएसु रज्जइ, पुव्वावरवाहयत्थेसु ॥ २३१ ॥

अर्थ—“ जिनधर्मेने विपे सुविनिश्चित एटले निश्चल एकाग्र मतिवाळो अने जेने जिनेश्वर सिवाय बीजो देव नथी तेवो श्रावक पूर्वापर व्याहत के०पूर्वापर विरुद्ध अर्थवाळा अर्थात् छद्मस्ये कहेला होवाथी असंबद्ध अर्थवाळा कुसमय-कुशास्त्रोने विपे रक्त-आसक्त थतो नथी. ” २३१.

दट्ठण कुलिंगीणं, तसथावरभूयमदणं विविहं ।

धम्माओ नं चालिज्जइ, देवे हिं सइंदैएहिं पिं ॥ २३२ ॥

अर्थ—“ कुत्तित लिंगधारी वांझादिकना स्वयंपाकादिकमां विविध प्रकारे त्रस (क्षेत्रिय विंगर) अने स्थावर (पृथिव्यादिक) प्राणीओनुं मर्दन (विनाश) थतुं जोइने श्रावक इष्ट मर्दिन देवताओथी पण जिनभापित धर्मधर्ती चन्दायमान थतो नथी. ” २३२

વંદેઈ પહિંપુચ્છઈ, પર્જુવાસેઈ સાંદ્રણો સર્યયમેવં ।

પદેઈ સુણેઈ ગુણેઈ અં, જર્ણસ્સ ધમ્મં પરિકહેઈ ॥ ૨૩૩ ॥

અર્થ—“શ્રાવક નિરંતર મુક્તિમાર્ગના સાધક તથા સાધુઓને વંદના કરે છે, તેમને પોતાનો સંદેહ પૂછે છે, અને તેમની પર્યુપાસના (સેવા) કરે છે. વળી તે મુશ્રાવક ધર્મશાસ્ત્ર ભણે છે, તે જિનભાષિત ધર્મને અર્થથી શ્રવણ કરે છે, અને મળેલાનો અર્થથી વિચાર કરે છે, તથા અજ્ઞાન જનોને તે ધર્મનું કથન કરે છે; અર્થાત્ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે વીજાઓને बोध પમાડે છે.” ૨૩૩.

દહેસીલવ્વયનિયમો, પોસંહઆવસ્સएसु अस्सल्लिओ ।

મહુમજ્જમંસપંચવિહવહુવીયફલેસુ પંડિકંતો ॥ ૨૩૪ ॥

અર્થ—“શીલ તે સદાચાર અને વ્રત તે અણુવ્રતો તેનો નિયમ જેને દૃઢ હોય, વળી જે પૌષ્ઠ (ધર્મનું પોષણ કરનાર હોવાથી પૌષ્ઠ), અને અવશ્ય કરવા લાયક સામાયિક વિગેરે છ આવશ્યક (પ્રતિક્રમણ)ને વિષે અસ્થલિત—અતિચાર રહિત હોય, તથા મધ, મદ્ય (મદિરા), માંસ અને વડલા, ડંબરા વિગેરે પાંચ પ્રકારના દુષ્કારનાં વહુ જીવવાલા ફલો તથા વહુ વીજવાલા વૃત્તાંક (સિંગણા) વિગેરેથી નિવૃત્તિ પામેલો હોય, એટલે અભક્ષ્યાદિકના ત્યાગવાલો હોય, તે શ્રાવક કહેવાય છે.” ૨૩૪. અદૃશ્યાદિ પર્વણીને વિષે સાવચત્યાગરૂપ નિયમ વિશેષ તે પૌષ્ઠ કહેવાય છે; અને દરરોજ જે ટંક અવશ્ય કરવાના હોવાથી પ્રતિક્રમણ તે આવશ્યક કહેવાય છે.

નાહમ્મકંમ્મજીવી, પચ્ચેક્ષાણે અંભિક્ષમુજ્જુતો ।

સંવ્વં પરિમાણકંઠં, અવરજ્જઈ તં પિ સંકેતો ॥ ૨૩૫ ॥

અર્થ—“વળી શ્રાવક પન્નર પ્રકારના કર્માદાન પૈકી કોઈ પણ પ્રકારના અર્ધ કર્મથી આજીવિકા કરતો ન હોય, એટલે શુદ્ધ—નિર્દોષ વ્યાપાર કરતો હોય, તથા દશ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાનમાં નિરંતર ઉદ્યમવાન હોય, વળી જેને સર્વ ધન ધાન્ય વિગેરે પરિમાણ કરેલું હોય, એટલે જે પરિગ્રહના પ્રમાણવાલો હોય, અને જે આરંભાદિક જે કાંઈ અપરાધવાળું—દોષવાળું કાર્ય કરે તે પણ શંકિત થઈને કરે; અર્થાત્ નિઃશંકપણે કરે નહીં અને કર્યા પછી પણ આલોચણ લઈને તે દોષથી શુદ્ધ—મુક્ત થાય. (શ્રાવક એવો હોય.)” ૨૩૫

નિક્કલ્લમણનાણનિવ્વાણજમ્મભૂમીઓ વંદેઈ જિણાણં ।

નં યં વંસઈ સાહુજણવિરહિયંમિ દેસેં બહુગુણે વિ ॥ ૨૩૬ ॥

ગાથા ૨૩૩—સાહુજો । ગુણે જણસ્સ । ગાથા ૨૩૪—વહુવિહ । ગાથા ૨૩૫—મુજ્જતો । અવરજ્જમઈ—અપરાધ્યતિ । ગાથા ૨૩૬—સાહુજણ ।

अर्थ—“ वली श्रावक जिनेश्वरोना निष्क्रमण (दीक्षा), केवलज्ञान, निर्वाण मोक्ष) अने जन्मभूमि रूप कल्याणक स्थानोने वंदना करे छे, अर्थात् तीर्थयात्रानो रनारो होय छे; अने बीजा घणा गुण होय—घणी जातनां द्रव्यादिकनी प्राप्तिनां साधन होय, छतां पण साधुजन रहित एटले साधुजनना विहाररहित देशमां वसतो नथी. ” २३६

परंतिथियाण पर्णमण, उद्भावण थुण्ण भक्तिरागं च ।

सर्कारं सम्माणं, दाणं वि^१णैयं च^२ वैज्जेइ ॥ २३७ ॥

अर्थ—“ वली श्रावक बौद्ध तापस विगेरे परतीर्थिकोनुं प्रणमन (वंदना करवी), उद्भावन (बीजानी पासे तेओना गुणनी प्रशंसा करवी), स्तवन (ते बौद्धादिकनी पासे तेमना देवनी स्तुति करवी), भक्तिराग (तेमने बहुमान आपवुं), सत्कार (तेमने वस्त्रादिक आपवुं), सम्मान (तेओ आवे त्यारे उभा थइ मान आपवुं), दान (तेमने सुपात्रनी बुद्धियी भोजनादिक आपवुं), तथा पादप्रक्षालन विगेरे करीने विनय करवो; ते सर्वनो त्याग करे छे; अर्थात् एटलां वानां करतो नथी. ” २३७.

हवे श्रावक सुपात्रनी बुद्धियी भोजनादिक कोने आपे छे ते कहे छे—

पट्ठमं जैइण दाऊण, अप्पणा पर्णमिऊण पारेइ ।

असईअ सुविहिआणं, भुंजेइ कयंसिसालोओ ॥ २३८ ॥

अर्थ—“ श्रावक प्रथम यतिओने (इंद्रियोनुं दमन करवाना प्रयत्नवाला साधुओने) प्रणाम पूर्वक आपीने पछी पोते भोजन करे छे. कदाच साधुओ न होय तो ते सुविहित साधुओनी दिशानो आलोक करतो छतो भोजन करे छे. एटले साधुओ जे दिशा तरफ विचरता होय ते दिशा तरफ जोइने ‘ जो साधुओ आवे तो सारं ’ एम विचारतो भोजन करवा वेसे छे (भोजन करे छे). ” २३८.

साहूण कप्पणिज्जं, जं नवि दिन्नं कंहिपि किंचि तंहि ।

धीरां जहुत्तकारी, सुंसावगा तं न भुंजंति ॥ २३९ ॥

अर्थ—“ साधुओने कल्पनीय—एषणीय (शुद्ध) एवं जे कांइ अन्नादिक थोडें पण कोइ पण देशकालने विषे ते साधुओने नथी ज आप्युं; अर्थात् मुनिए नथी लीवुं एना ते अन्नादिकने धीर (सच्चवान) अने यथोक्तकारी एटले जेवो श्रावकनो मार्ग

साध्या २३७—प्रणमन । उद्भावण=उद्भावनं—परस्परमे महत्प्रशंसनं ।

साध्या २३८—पारेइ=मारयंति—भोजन करीतीति यावत् । असअ=असई च ।

साध्या २३९—कंहिपि किंचि तंहि ।

છે તેજ પ્રમાણે વર્તનારા સુશ્રાવકો વાપરતા નથી; અર્થાત્ સાધુઓને આપ્યા વિનાની કોઈ પણ चीज પોતે વાપરતા નથી; જે વસ્તુ મુનિમહારાજ ગ્રહણ કરે તે વસ્તુજ પોતે વાપરે છે. ” ૨૩૯.

વૈસહીસયણાસણભત્તપાણભેસજ્જવત્થપત્તાઈ ।

જેહ “વિ નૈપજ્જત્તધણો, થોવાં “વિ હુ થોવંયં દેઈ” ॥ ૨૪૦ ॥

અર્થ—“યદ્યપિ (જોકે) નથી પર્યાપ્ત—સંપૂર્ણ ધન જેને જ્યાં જ્યાં સંપૂર્ણ ધનવાન નહીં હોવાથી સંપૂર્ણ આપવાને અસમર્થ જ્યો કોઈ શ્રાવક હોય, તો તે પોતાની પાસેના ધોડામાંથી પણ થોડું જ્યાં જ્યાં સ્થાન, શયન (મુઠાની પાટ), આસન (પાદપીઠાદિક), ભક્ત-અન્ન, પાન-જલ, ભેષજ્ય-ઔષધ, વસ્ત્ર અને પાત્ર વિગેરે આપે છે, પણ અતિથિ સંવિભાગ કર્યા વિના વાપરતો નથી ” ૨૪૦.

સંવેચ્છરચાઉમ્માસિણ્ણુ, અઢ્ઢાહિયાણુ ઐ તિહીણ્ણુ ।

સંવ્વાયરેણ લંગ્ગઈ, જિણ્ણવરપૂયાતવગુણેણ ॥ ૨૪૧ ॥

અર્થ—“ વઢી સુશ્રાવક સંવત્સરી પર્વમાં, ત્રણે ચાતુર્માસમાં, ચૈત્ર આસો વિગેરેની અઢાઈમાં અને અષ્ટમી વિગેરે તિથિઓમાં (એ સર્વ શુભ દિવસોમાં) વિશેષે કરીને સર્વ આદરવડે (સર્વ ઉદ્યમવડે) જિનેશ્વરની પૂજા, હટ્ટ અટ્ટમાદિક તપ અને જ્ઞાનાદિક ગુણોને વિષે લાગે છે એટલે આસક્ત થાય છે. ” ૨૪૧.

વઢી શ્રાવક શું કરે છે તે કહે છે—

સાઢ્ઢૂણ ચેઈયાણ યં, પઢ્ઢીયં તંહ અવર્ણવાયં ચં ।

જિણ્ણવયણસ્સ ઐહિં, સર્વવૈથામેણ વૈરેઈ ॥ ૨૪૨ ॥

અર્થ—“ સાધુઓના અને ચૈત્ય એટલે જિનપ્રાસાદ તથા જિનપ્રતિમાઓના પ્રત્ય-નીકને—ઉપદ્રવ કરનારને તથા અવર્ણવાદ એટલે કુત્સિત વચન બોલનારને (વાંકું બોલનારને) અને જિનશાસનના અહિત કરનારને (શત્રુને) સુશ્રાવક પોતાના સર્વ પ્રકારના વલ્લે કરીને નિવારણ કરે છે. પણ ‘ વીજા ઘણા જણ છે તે સંભાળ કરશે, એમ ધારીને તેની ઉપેક્ષા કરતા નથી. ” ૨૪૨.

વિરંયા પાણિવહાઓ, વિરંયા નિચ્ચં ચં અલિંચવયણાઓ ।

વિરંયા ચોરિકાઓ, વિરંયા પરદારગમણાઓ ॥ ૨૪૩ ॥

અર્થ—“ વળી સુશ્રાવકો હમેશાં પ્રાણીવધ થકી વિરતિ પામેલા હોય છે, અલીક વચ્ચન-મિથ્યા ભાષણ થકી વિરતિ (નિવૃત્તિ) પામેલા હોય છે, ચોરીથી વિરતિ પામેલા હોય છે, અને પરસ્ત્રીગમનથી નિવૃત્તિ પામેલા હોય છે. ” ૨૪૩.

વિરયા પરિગ્ગહાઓ, અપરિમિઆઓ અંતંતહાઓ ।

વહુદોસસંકુલાઓ, નરયંગડગમણપંથાઓ ॥ ૨૪૪ ॥

અર્થ—“ વળી તે સુશ્રાવકો જેનું પરિમાણ કર્યું નથી, જેનાથી અનંત તૃષ્ણા-લોભ-ઉત્પન્ન થાય છે, જે ઘણા વધ વંધનાદિક દોષોથી સંકુલ-ભરેલો છે, તથા જે નરક ગતિમાં જવાના માર્ગરૂપ છે, એવા ધનધાન્યાદિક નવ પ્રકારના પરિગ્રહ થકી વિરતિ પામેલા હોય છે. ” ૨૪૪.

મુકા ટુંજણમિત્તી, ગહિયાં ગુરૂવયણસાહુપહિવત્તી ।

મુકો પરપરિવાઓ, ગંહિઓ જિણંદેસિઓ ધમ્મો ॥ ૨૪૫ ॥

અર્થ—“ જે શ્રાવકો દુર્જન (સ્વલ) ની મૈત્રી-દોસ્તી મૂકી છે, જેઓ તીર્થ-કરાદિક ગુરુના વચ્ચનની સારી (શોભાવાળી) પ્રતિપત્તિ (પ્રતિજ્ઞા) ગ્રહણ કરી છે, જેઓ પર પરિવાદ--પરના અપવાદનું (પરનિંદાનું) કથન મૂકી દીધું છે, અને જેઓ જિનદર્શિત પટલે જિનેશ્વરે કહેલો ધર્મ ગ્રહણ કર્યો છે. ” ૨૪૫.

તવંનિયમસીલકલિયા, સુસાવગા જે હવંતિ હૈં સુગુણા ।

તેસિં નં દુર્લ્લહાઈ, નિર્વાણવિમાણસુક્લાઈ ॥ ૨૪૬ ॥

અર્થ—“ આ લોકમાં જે સુશ્રાવકો વાર પ્રકારનાં તપ, નિયમ તે અનંતકાયા-દિકનું પ્રત્યાખ્યાન અને શીલ તે સદાચાર તેથી યુક્ત તથા સારા ગુણોવાળા હોય છે, તેઓને નિર્વાણ (મુક્તિ) અને વિમાન (સ્વર્ગ)નાં સુખો દુર્લભ-દુષ્પ્રાપ્ય નથી; અર્થાત્ તેઓ સ્વર્ગનાં સુખો ભોગવીને અતુક્રમે મુક્તિ પણ પામે છે. ” ૨૪૬.

સીઝેજ કંયાવિ ગુરુ, તં પિ સુસીસા સુનિઝ્ઞમદુરેહિં ।

મર્મગે દૃવંતિ પુર્ણરવિ, જંહ સેલંગપંથગો નાંયં ॥ ૨૪૭ ॥

અર્થ—“ કદાચિત્ પટલે કર્મની વિચિત્રતાને લીધે કોઈ વચ્ચન ગુરુ પણ મોંઢાય પટલે માર્ગથી શિથિલ (ભ્રષ્ટ) થાય; તો તેને વચ્ચને તેવા ભ્રષ્ટાચારી ગુરુને પણ સાગ (ઉત્તમ) ગિણ્યો અત્યંત નિષ્ણ અને મધર (કોમલ) વારયોળ કરીને ફરીથી પણ

मंडुककुमार पुत्रने राज्य सौपी पंथक विगैरे पांचसो मंत्रीओ सहित चारित्र ग्रहण कर्यु. अनुक्रमे सेलक मुनि द्वादशांगीने धारण करनार थया. तेमने योग्य जाणी आचार्यपदे स्थापन करीने श्रीशुकाचार्य हजार साधुओ सहित श्रीसिद्धाचळ पधार्या. त्यां सर्व मुनिओ सहित अनशन ग्रहण करी मासने अन्ते केवळज्ञान पामीने मोक्षे गया. त्यार पछी श्रीसेलकाचार्यना शरीरमां नीरस अने लूखा आहारने लीधे महा व्याधिओ उत्पन्न थया. ते व्याधिओ असह्य हता, तोपण सेलकाचार्य दुस्तप तपमांज उद्युक्त रहेता हता. एकदा विहारना क्रमे तेओ सेलकपुर आव्यां. तेमने आव्या जाणीने मंडुक राजा वंदना करवा आव्यो. त्यां गुरुना मुखथी धर्मदेशना श्रवण करी मंडुक राजा जीवाजीवादिक नव तत्त्वोनो जाणनार थयो. पछी पोताना पिता सेलक राजपिंतुं शरीर रुधिरमांस रहित शुष्क थइ गयेलुं. जोइने मंडुक राजाए विज्ञप्ति करी के "हे स्वामी ! आपनुं शरीर रोगथी जजरित देखाय छे. तो अहींज मारी यान-शाळामां आप रहो; जेथी हुं शुद्ध औषधवडे तथा पथ्य भोजनवडे आपनुं शरीर नीरोगी करूं." ते सांभळीने आचार्य तेनुं वचन अंगोकार करी तेनी यानशाळामां निवास कर्यो. राजाए औषधादिकथी तेमनी चिकित्सा करावी, तेथी आचार्यना शरीरमांथी रोगो नष्ट थया. परंतु राजानो रसवालो आहार लेवाथी आचार्य रसलुब्ध थइ गया. तेथी तेओए त्यांथी क्यांइ पण विहार कर्यो नही. एटले एक पंथक शिष्यने तेमनी सेवा करवा राखीने बीजा सर्व शिष्योए त्यांथी विहार कर्यो. पछी तो सेलकाचार्य धीमे धीमे अत्यंत रसलंपट थया; पण पंथक मुनि तेमनी सारी रीते सेवा करवा लाग्या, अशुद्ध आहार पण लावीने गुरुने आपवा लाग्या अने पोते शुद्ध आहार करवा लाग्या.

एकदा कार्तिक चोमासीने दिवसे रसवाळो आहार करीने आचार्य संध्या समयेज मुखनिद्रामां गूड गया. ते वखते पंथक साधु चोमासी प्रतिक्रमण करतां गुरुना चरणमां मस्तक मृत्कीने चोमासी प्रायश्चित्तनी खामणा करवा लाग्या. तेना स्पर्शथी गुरु निद्रामांथी जागृत थया, तेथी ते क्रोधातुर थइने बोल्या के "अरे क्या पापीए मारी निद्रानो भंग कर्यो ?" ते सांभळी पंथक मुनि बोल्या के "हे पूज्य ! आजे चोमासी खामणा करतां पारुं मस्तक आपना चरणने अडक्युं, तेथी आपनी निद्रामां अंतराय थयो छे, ए मारो अपराध आप क्षमा करो. हवेथी आवो अपराध हुं नही करूं." आ प्रमाणे बारंवार पोताना ज अपराधने करेता शिष्यने जोइने गुरुनुं चित्त सावधान थयुं. तेथी ते मनेमां विचारवा लाग्या के "अहो ! आ शिष्य केवो क्षमावान छे ! आ शिष्य ज धन्य छे, अने

कहुं के“ हे वत्स ! भवसागरमां पडतां एवा मने आजे तें उद्धर्यो (खेंची काढ्यो) छे.”
 एम कहीने प्रमाद दूर करी शुद्ध चारित्र ग्रहण कर्युं. ते वात सांभळी सर्व शिष्यो पण
 तेमनी पासे आख्या. पछी चिरकाळ सुधी विहार करी घणा भव्य जीवोने प्रतिबोध
 प्रमाडीने पांचसो शिष्यो सहित सिद्धाचळपर अनशन ग्रहण करी सेलकाचार्य सिद्धि-
 पदने पाय्या. आवी रीते सारा शिष्यो पोताना प्रमादी गुरुने पण सन्मार्गे लावे छे.

दस दस दिवसे दिवसे, धम्म बोहेइ अहव अहिअयरो ।

ईअ नंदिसेणसत्ती, तंहविय से संजमविवत्ती ॥ २४८ ॥

अर्थ—“ दिवसे दिवसे (हंगेशां) दश दश पुरुषोने धर्मनो बोध करे, अथवा
 तेथी पण अधिकतर माणसोने बोध प्रमाडे, एवी नंदिषेण मुनिनी शक्ति-वचनलब्धि
 (देशना लब्धि) हती, तोपण ते नंदिषेणना चारित्रनी विपत्ति थइ (विनाश थयो).
 ए उपर्यी निकाचित कर्मनो भोग अति वळवान छे एम समजवुं. ” २४८.
 अही नंदिषेणनो संबंध जाणवो. ६०

श्रीनंदिषेणनी कथा.

प्रथम नंदिषेणनो पूर्वभव सारी रीते कहे छे—कोइ एक गाममा सुखप्रिय नामनो
 ब्राह्मण रहतो हतो. तेणे एकदा छुटक छुटक मळीने लक्ष ब्राह्मणोने भोजन कराववानो
 संकल्प कर्यो. ते वखते तेणे विचार्युं के“ जो मारे घेर कामकाज करवा माटे एक नोकर
 होय, तो बहु सारुं” एम विचारिने पोतानी पडोशमां रहेता एक भीम नामना दासने तेणे
 पूछ्युं. त्यारे तेणे कहुं के“ जो ए ब्राह्मणोनं भोजन थइ रखा पछी वधेलुं अन्नादिक तुं
 मने आपे तो तुं तारा घरनुं कामकाज करुं. ” ते सांभळीने ते ब्राह्मणे तेनी मागणी
 कबूल करी, एटले ते भीम तेना घरनुं कामकाज करवा लाग्यो; अने ब्राह्मणोने
 भोजन थइ रखा पछी वाक्री रहेलुं अन्न नगरमां रहेला साधु साध्वीओने बोलावीने
 वहोराववा लाग्यो. आ प्रमाणे पुण्य करवार्थी तेणे भोगकर्म उपार्जन कर्नुं छेवट आयुष्य
 क्षये मरण पायीने ते दासनो जीव देवलोकां देवपणे उत्पन्न थयो. त्यांथी आयुष्यक्षये
 चवीने राजगृह नगरमां श्रेणिक राजानो नंदिषेण नामे पुत्र थयो; अने पेळो लक्ष
 ब्राह्मणने भोजन करावनार ब्राह्मणनो जीव घणा भवोमां भ्रमण करीने कोइ अटवीमां
 हाथिणीनी कुक्षिमां उत्पन्न थयो. ते हाथिणीनो स्वामी हाथीने जे बाळको थाय तेने मारी
 नाखतो हतो, तेथी ते हाथिणीए विचार्युं के“ मारी कुक्षिमां गर्भ उत्पन्न थयो छे, तेने

कोई पण उपाययी गुप्त रीते प्रसवुं तो ते जीवतो रहे, अने यूथनो (हाथिणीना टोळानी) अधिपति थाय. " एम विचारीने ते हाथिणी खोटीरीते एक पगे कंगडी धईने चाल्वा लागी. तेथी कोइ वखत एक पहोरे ते पोताना यूथ भेगी थती, कोइ वखत वे पहोरे यती, कोइ वखत एक दिवसे थती अने कोइ वखत वे दिवसे यूथ भेगी थती. ए प्रमाणे करतां प्रसवकाळ समीप आवेलो जाणीने ते तृणनो पूळो लईने कोइ ताप-सोना आश्रममां गइ. त्यां तेणे पुत्र (हाथी)ने जन्म आप्यो. पछी आवीने पोताना यूथ भेगी थइ गइ. पछी दररोज यूथनी पाळळ रहीने तापसोना आश्रममां जइ पोताना वाळकने स्तनपान करावी पाछी यूथ भेगी थती. एवी रीते ते वाळकनुं तेणे पोषण कर्युं. ते आश्रममां रहेला हस्तिवाळकनुं तापसोए पुत्रनी जेम पालन कर्युं, तेथी ते तेओनो अत्यंत प्रीतिपात्र थयो. पछी ते तापसोनी संगतिथी ते हाथी पण पोतानी सुंदमां पाणी भरी लावीने आश्रमनां वृक्षोने पाणी पावा लाग्यो. तेथी तापसोए तेनुं सेचनक एवं यथार्थ नाम पाड्युं. ते सेचनक अनुक्रमे वृद्धि पामी महा बळवान थयो. एकदा सेचनक वनमां फरतो हतो, तेवामां तेणे पेळो यूथस्वामी के जे पोतानो पिता हतो तेने जोयो, अने ते यूथपतिए पण तेने जोयो. तेथी ते वनेने परस्पर युद्ध थयुं. तेमां महा बळवान सेचनक पोताना पिताने यमद्वारे मोकल्यो (मारी नाख्यो). अने पोते यूथपति थयो. पछी सेचनके मनमां विचार्युं के " जेम मारी माताए मने गुप्त रीते प्रसव्यो, त्यारे हुं पिताने मारी यूथपति थयो, तेवी रीते बीजी कोइ हाथिणी पण गुप्त रीते आ आश्रममां प्रसवशे तो ते मने मारीने यूथपति थशे. " एम विचारीने तेणे ते तापसोना झुंपडा भांगी नांख्या. ते वखते तापसोए विचार कयां के " अहो ! आ हाथी महा कृतघ्नी थयो. आपणे तो पुत्रनीजेम तेनुं लालनपालन कर्युं, अने तेणे तो महा विरुद्ध आचरण कर्युं;माटे आने आपणे कोइ प्रकारना कष्टमां नाखीए." एम विचारीने ते तापसोए श्रेणिक राजा पासे जईने कहुं के " हे राजा ! अमो जे वनमां रहीए छीए, ते वनमां राज्यने योग्य एक हस्तिरत्न छे,माटे ते आपने ग्रहण करवा योग्य छे." ते सांभळीने श्रेणिक राजाए परिवार सहित वनमां जइ हेड विगेरे घणा उपायोवडे तेने पकडवा मांटयो पण ते पकडायो नही. एवामां नंदिषेण कुमार त्यां आव्यो.तेनो शब्द सांभळीने तेना सामुं जोतां ने हस्तीराजने अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं, एटले नेणे पोतानो पूर्वभव जोयो. तेथी ते शान्त थइ गयो. नंदिषेण कुमार ते हस्तीनी सुंद पकटी तेना उपर चटी तेने नगरमां लावीने राजदामे वांज्यो. अन्तक्रमे नंदिषेण पण यवाचन्या पाम्यो. पिताने

तेने पांचसो स्त्रीओ साथे पाणिग्रहण कराय्युं, ते स्त्रीओ साथे ते विषयमुख भोग-
ववा लाग्यो.

एकदा श्रावर्धमान स्वामीने नगर बहार उद्यानमां समवसंख्या जाणीने नंदिपेण
कुमार भगवानेने बांदवा गयो. प्रभुने बांदीने नंदिपेणे पृच्छुं के “ हे भगवान! मने
जोडने सेचनक छापीने मारापर स्नेह केम उत्पन्न थयो? ” त्याने भगवाने ते वनेना
पूर्व भवतुं सर्व वृत्तांत तेने कथुं. ते सांभळीने नंदिपेणे विचार्युं के “ ज्याने साधुओने
अज्ञादिक आपवाथी आट्युं वयुं पुण्य थयुं त्याने दीक्षा लडने जो तपस्या करी होय
तो तो घणुं मोटुं फळ मळे. ” ए प्रमाणे विचारीने तेने भगवानेने विज्ञप्ति करी के “ हे
प्रभु! दीक्षा आपीने मारो उद्धार करो. ” प्रभु बोल्या के “ हे वत्स! तारे निकाचित
भोगकर्म हनु बाकी रहेलुं छे, तेथी तूं दीक्षा न ले.” ते वखते तेज प्रमाणे आकाशवाणी
पण थड. तोपण. नंदिपेण इह चित्तवाळो थडने पांचसो स्त्रीओना उपभोगनो त्याग करी
चारित्र ग्रहण करवा उद्युक्त थयो. एटले भगवाने पण तेवो भावीभाव जाणीने तेने दीक्षा
आपी अने स्थविर साधुओने सांग्यो. त्यां तेने सामायिकथी आरंभीने दश पूर्वना
अभ्यास कर्यो. ते नंदिपेण मुनि जेम जेम लह, अष्टम, आतापना विगेरे तपस्या पूर्वक
महाकष्ट करवा लाग्या अने उपसर्गो सहन करवा लाग्या, तेम तेम तेने घणी लब्धिओ
प्राप्त थड. ते साथे दिनप्रतिदिन कामनो उदय पण वृद्धि पामवा लाग्यो. नंदिपेण मुनि
मनमां जाणता हता के “ देवताओ तथा भगवाने निषेध कर्यो छतां पण में दीक्षा
ग्रहण करी छे, माटे कंदर्प (कामदेव) ना परतंत्रपणाथी मारा व्रतनो भंग न थाओ. ”
एम विचारीने कामदेवथी भय पामतां तेमणे आत्मघात करवाना हेतुथी शस्त्रघात, कंड-
पाश (गळाफांसो) विगेरे अनेक उपायो कर्यो; परंतु ते सर्वे शासनदेवीए निष्फळ
कर्यो. एकदा तेने अति उग्र काम व्याप्त थयो. ते वखते ते झंपापात करवा माटे सर्व
पर चडीने पडवा गया. तेवामां शासनदेवताए तेने झीली लड कथुं के “ हे महानुभाव
आ प्रमाणे आत्मघात करवाथी शुं निकाचित कर्मनो क्षय थशे? नहीं थाय. माटे अ

करोड सोनैयानी वृष्टि करी; अने कहुं के ' जो तारे धर्मलाभतुं प्रयोजन न होय तो आ धननो ढगलो ग्रहण कर. ' एम बोलीने ते मुनि पाछा वळी नीकळवा जाय छे, तेदलामां ते गणिका तेनी आगळ आवीने मुनिना वस्त्रनो छेडो पकडी उभी रही, अने कहेवा लागी के " हे प्राणेश ! आ धन लेवुं अमने घटुं नयी. केमके अमे पण्यांगना कहे-वाइए छीए; एदले के अमे अमारा देहवडे पुरुषोने सुख उत्पन्न करीने तेनुं चित्त प्रसन्न करी पछी तेओए पोतेज उपार्जन करीने आपेलुं धन अमे ग्रहण करीए छीए. माटे आ धन तमे लइ जाओ, अथवा तो अहीं रहीने आ धनवडे मारी साथे विषयसुख भोगवो. हे नाथ ! आ तमारी युवावस्था क्यां ! अने आ तपनुं कष्ट क्यां ! आ धन, आ युवावस्था अने आ मारो सुंदर आवास—ते सर्व सहेजे प्राप्त थयेलुं अने भोगववा योग्य छे. तेने पामीने क्यां मुग्धजन तपस्यादिकनां कष्टो सहन करी देहने शोषण करे ?" आ प्रमाणेनां अत्यंत कोमळ ते वेश्यानां वचनो सांभळीने भोगकर्मना उदयने लीये ते नंदिपेण तेनाज घरमां रह्या. पछी हमेशां दश दश पुरुषोने प्रतिबोध पमाडवानो अभिग्रह लइ रजोहरण विगरे साधुना वेपने उंचो खींटीए मूकी ते वेश्या साथे विषयसुख भोगववा लाग्या. दररोज प्रातःकाले दश पुरुषोने प्रतिबोध पमाड्या विना ते पोताना मुखमां जळ पण नांखता नहीं, अने जेओने ते प्रतिबोध पमाडता तेओ भगवंत पासे आवीने दीक्षा ग्रहण करता. ए प्रमाणे वेश्याने घेर रहेतां तेमने वार वर्ष व्यतीत थयां. वार वर्षने अंते एक दिवस नव पुरुषो प्रतिबोध पाम्या. दशमो सोनी मळ्यो ते कोइ रीते प्रतिबोध पाम्यो नहीं; पण उलटो नंदिपेणने कहेवा लाग्यो के " तमे बीजाने प्रतिबोध करो छो, पण तमेज चारित्रनो त्याग करीने अहीं वेश्याने घेर केम रह्या छो ? " एम ते प्रतिकूल वचनो कहेवा लाग्यो पण प्रतिबोध पाम्यो नहीं. ते वखते वेश्या उत्तम रसवाळी रसवती (भोजन) तैयार करीने तेने बोलाववा आवी अने कहुं के " हे प्राणनाथ ! रसवती ठेडी थइ जाय छे, माटे जमवा उठो. " नंदिपेणे कहुं के " आ एक दशमा पुरुषने प्रतिबोध पमाडीने हमणां आवुं छुं. " एम कहीने तेने पाछी वाळी. थोडी चारे फरीथी नवी रसोइ वनावीने तेज प्रमाणे बोलाववा आवी. ते वखत पण जमवा न उठ्या. एही रीते बीजी वार पण बोलाववा आवी, अने बोलीके " हे प्राणनाथ ! संध्यासमय थवा आब्यो छे, आप जमेलो न होवाथी छुं पण भूखीज रही छुं. " तयारे नंदिपेण बोल्या के " हे सुंदर नेत्रवाळी ! दशमाने प्रतिबोध पमाड्या विना भोजन करवाथी मारा नियमनो भंग थाय छे, तेथी छुं शी रीते आवी शकूं ? " ते सांभळीने ते दाम्पथी बोली के " जो आज दशमो कोइ बांध पामतो न होय तो तेने स्थाने तमे थाओ. " ए प्रमाणे वेश्यानुं रास्य सांभळीने पोताना भोगकर्मनो क्षय थयेत्ये जाणी, तरनज उभा थइ तेज राखी मूकेछे पोतानो यत्निये धारण करी ते वेश्याने धर्मलाभ आप्यो. ते वखते वेश्या बोली के " हे

સ્વામી ! મેં તો હાસ્યથી કહ્યું હતું; માટે મને એકલી મૂકીને તમે કેમ જાઓ છો?" નંદિ-
પેને કહ્યું કે " તારે ને મારે ઇટલોજ સંબંધ હતા. " એમ કહીને શ્રીમદ્દાવીરસ્વામીની
સમીપે આવી તેમણે ફરીથી ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી શુદ્ધ નિરતિચાર ચારિત્રનું પ્રતિપાલન
કરી, હેવટ અનશન ગ્રહણ કરી મૃત્યુ પામીને દેવલોકે ગયા.

આ પ્રમાણે તે નંદિપેણ મુનિ દશપૂર્વધારી હતા, તેમજ દેશનાની અર્પવ લઘિ-
વાળા હતા; તોપણ તે નિકાચિત્ત કર્મના ભાગ થકી મૂકાયા નહીં, તો વીજાની શી વાત
કરવી ? માટે કર્મનો વિશ્વાસ કરવો નહીં.

કલ્હીસીકઓ અ કિંટ્ટીકઓ અ, સ્વયંરીકઓ મલિણિઓ અ ।

કમ્મેહિં એસ જીવો, નાઝેણ ^{૧૧}વિ મુજ્જઈ જેણ ॥ ૨૪૯ ॥

અર્થ—“ જે કારણ માટે આ જીવ જ્ઞાનાવરણાદિક આટલે કર્મોએ (કર્મરૂપી ધૂલવડે)
કરીને જેમ ધૂલથી વ્યાપ્ત થયેલું જલ પંકિલ (કાદવવાળું-ડોલું) થાય છે તેમ કલુષિત
કરાયેલો છે, લોઢાને જેમ કાટ વાળે તેમ કિટ્ટીકૃત-કાટવાળો કરાયો છે, જેમ જેનો રસ
(સ્વાદ) નાશ પામ્યો છે એવા મોદક જુદા સ્વભાવને પામે (ગંધાઈ જાય) તેમ આ
જીવ પણ જુદા (જ્ઞાનાદિક રહિત) સ્વભાવને પામ્યો છે; વળી આ જીવ કર્મોવડે
મલિન કરાયો છે, ઇટલે જેમ વસ્ત્ર મેલવાળું (મલિન) થાય છે તેમ આ જીવ પણ
મેલો કરાયો છે. એ પ્રમાણે હોવાથી આ જીવ જાણતાં છતાં પણ મોહ પામે છે—મૂઠ વને છે,
(તે સર્વ નિકાચિત્ત કર્મનોજ દોષ છે.) ” ૨૪૯

કમ્મેહિં વજ્જસારોવમેહિં, જડુનંદણો ^{૧૧}વિ પંડિબુદ્ધો ।

સુવહું ^{૧૧}પિ વિસુરંતો, નં ^{૧૧}ઉરંદ અર્પણમં કાંઉં ॥ ૨૫૦ ॥

અર્થ—“ યદુનંદન (શ્રીકૃષ્ણ) પ્રતિબુદ્ધ ઇટલે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વે કરીને
જાગૃત છતાં પણ તથા ઘણો પશ્ચાત્તાપ કરતાં છતાં પણ વજ્રસારની ઉપમાવાળા (વજ્રસાર
જેવા અતિ કઠણ-નિકાચિત્ત) કર્મોએ કરીને (કર્મોને લીધે) આત્મક્ષમ ઇટલે આત્માને
હિતના કારણે એવા ક્રિયાનુષ્ઠાનાદિક કરવાને શક્તિમાન થયા નહીં. ” ૨૫૦.

વાસૈસહસ્સં १૧ પિ જૈઙ્, કાર્ઙ્ણં સંયમં સુવિઙ્લં ૧૧ પિ ।

અંતે કિલિંદ્વંભાવો, નૌ વિસુંજ્ઞૈઙ્ કંડરીઽઽવ્ ॥ ૨૫૧ ॥

અર્થ—“ કંડરીકની જેમ (તેણે ઘણાં વર્ષ તપસ્યા કરી તોપણ અંતે કિલ્લુ પરિ-
ણામથી નરકે ગયો) કોઈ પણ યતિ હજાર વર્ષ સુધી પણ અતિ વિપુલ સંયમ
(ચારિત્ર) કરીને (પાઠીને) પણ જો કદાચ અંતે કિલ્લુભાવ (અશુભ પરિણામ)
થાય તો તે વિશુદ્ધ થતો નથી. અર્થાત્ તે કર્મક્ષય કરી શકતો નથી, અને દુર્ગતિને
પામે છે. ” ૨૫૧.

અર્પેણ ૧૧ વિ ૧ કાલેણં, કેઙ્ જંહાગહિયસીલસામન્ના ।

સાંહંતિ નિર્યયકજ્ઞં, પુંડરીયમહારિસિ ઽવ્ જંહા ॥ ૨૫૨ ॥

અર્થ—“ જેવા ભાવે ગ્રહણ કરેલું હોય તેવાજ ભાવવાળું જેમનું શીલ-સદાચાર અને
શ્રામણ્ય-ચારિત્ર છે, એવા કેટલાક સાધુઓ પુંડરીક મહાકૃપિની જેમ (પુંડરીક મહા-
કૃપિ થોડા કાલમાંજ સદ્ગતિ પામ્યા તેમ) અલ્પ કાલે કરીને જ પોતાના (મોક્ષસાધન
રૂપ) કાર્યને સાધે છે. ” ૨૫૨. વિસ્તારથી તેનો સંબંધ કથાનકગમ્ય હોવાથી અહીં
કંડરીક અને પુંડરીકનો સંબંધ જાણવો. ૬૧.

કંડરીક અને પુંડરીકની કથા.

જંવૃદ્ધીપના મહાવિદેહક્ષેત્રમાં આવેલા પુષ્કલાવતી વિજયમાં પુંડરીકિણી નામે મહા
નગરી છે. તે નગરીમાં મહાપદ્મ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને પદ્માવતી નામે રાણી
હતી. તે રાણીની કુશિયી ઉત્પન્ન થયેલા પુંડરીક અને કંડરીક નામે તેને બે પુત્રો
હતા. તેમાંથી મોટા પુત્ર પુંડરીકને રાજ્યપર સ્થાપન કરીને અને કંડરીકને યુવરાજપદે
સ્થાપીને મહાપદ્મ રાજાએ સ્થવિરમુનિ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે મહાપદ્મ મુનિ ચારિત્રનું
આરાધન કરીને અનુક્રમે કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા. પુંડરીક રાજા રાજ્યનું પાલન
કરતો હતો, તેવામાં એકદા વન્ને ભાઈઓ કોઈ સ્થવિર મુનિ પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળીને
પ્રતિવોધ પામ્યા. ધરે આવીને મોટા ભાઈ પુંડરીકે નાના કંડરીકને કહ્યું કે “ દે ભાઈ !
આ રાજ્યને તું ગ્રહણ કર, અને પ્રજાનું પુત્રની જેમ પાલન કરજે. હું સ્થવિરમુનિ પાસે
ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ. ” તે સાંભળીને કંડરીક બોલ્યો કે “ દે ભાઈ ! મારે રાજ્યનું શું
કામ છે ? પિતાએ તમને રાજ્ય આપ્યું છે, માટે તેને તમેજ ભોગવો. હું તો સ્થવિરમુનિની
પાસે જઈ રીધા લેવાનો છું. ” ત્યજ કરીને ડ્યેષ્ટ સંબંધની રજા લઈ કંડરીકે ચારિત્ર ગ્રહણ

કર્ચું. અનુક્રમે તે અગિયાર અંગને ધારણ કરનાર થયો. સ્થવિરમુનિઓની સાથે વિહાર કરતાં અને નીરસ તથા લૂંચા આહાર કરતાં કંડરીક મુનિના શરીરમાં મોટા રાંગો ઉત્પન્ન થયા. એકદા કંડરીક મુનિ સ્થવિર સાધુઓની સાથે વિહાર કરતાં પુંડરીકિણી નગરીએ આવ્યા. તે વાત સાંભળીને પુંડરીક રાજા તેમને વંદના કરવા ગયો. પ્રથમ સ્થવિરોને વંદના કરી, તેમની પાસે ધર્મ શ્રવણ કરીને પછી તેણે પોતાના ભાઈ કંડરીકને વંદના કરી. તે વખતે તેના શરીરમાં રોગોત્પત્તિ જાણીને રાજાએ તેમને પોતાની યાનશાળામાં રાખ્યા. ત્યાં કંડરીકની શુદ્ધ ઔષધથી ચિકિત્સા કરાવી, તેથી તે અનુક્રમે નીરોગી થયા, એટલે સ્થવિરોએ વિહાર કરવા માટે રાજાની રજા માગી. પરંતુ મિષ્ટ સ્નાનપાનમાં મૂર્છા પામેલા કંડરીકે રાજા પાસે વિહાર કરવાની રજા માગી નહીં. ત્યારે પુંડરીક રાજા સ્થવિરને વંદના કરી પોતાના ભાઈની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો કે “હે ભાઈ ! તમને ધન્ય છે, તમે પુણ્યવાન છો અને તમે કૃતાર્થી છો, તમે ઉત્તમ મનુષ્યજન્મનું અને જીવિતનું ફળ પામ્યા છો. કેમકે તમે ચારિત્ર ગ્રહણ કરી તપ અને સંયમનું આરાધન કરો છો, અને હું તો અધન્ય છું અને અપુણ્યવાન છું. કેમકે રાજ્યમાં મૂર્છા પામીને રહેલો છું.” આ પ્રમાણે રાજાએ તે કંડરીક મુનિની ઘણી સ્તુતિ કરી, પરંતુ તે મનમાં જરા પણ આનંદ પામ્યો નહીં, તો પણ તેણે લાજિત થઈને રાજાની આજ્ઞા લઈ સ્થવિર સાથે વિહાર કર્યો. એ પ્રમાણે એક હજાર વર્ષ સુધી કંડરીક મુનિ ચારિત્રનું પાલન કરી હેવદ ભ્રષ્ટ પરિણામવાળો થયો. તેથી તે એકલોજ ગુસ્સી આજ્ઞા લીધા વિના પુંડરીકિણી નગરીમાં આવ્યો, અને રાજાના મહેલની પાસેના અશોક વનમાં અશોક વૃક્ષની શાખા પર પોતાનાં ઉપકરણો મૂકીને તે વૃક્ષની નીચે દુભાયેલા મનવાળો તે ચિંતાતુરપણે બેઠો. તે વખતે તેને રાજાની ધાવ્યમાતાએ જોયો, એટલે તેણે આવીને પુંડરીક રાજાને તે વૃત્તાંત કહ્યું. તે સાંભળીને રાજા તેની પાસે ગયો. તેને જોઈનેજ તેણે તેનો અભિપ્રાય જાણી લીધો એટલે એકાંતમાં રાજાએ તેને પૂછ્યું કે “હે ભાઈ ! તને ભોગ ભોગવવાની અભિલાષા થઈ છે ?” તે બોલ્યો કે “હા, મને રાજ્ય ભોગવવાની ઇચ્છા થઈ છે.” તે સાંભળીને પુંડરીક રાજાએ પોતાના કુટુંબીઓને બોલાવીને કંડરીકને રાજ્યાભિષેક કર્યો, એટલે કંડરીક રાજા થયો. તેજ દિવસે કૃશ શરીરવાળા તે કંડરીકે અતિ રસવાળો આહાર કર્યો; તેથી તેને દેહમાં મહા વેદના ઉત્પન્ન થઈ, પણ તેનું કોઈએ કાંઈ પણ ઔષધ કર્યું નહીં. સર્વેએ જાણ કે “આ પાપિષ્ઠે ચારિત્ર મૂકીને રાજ્ય ગ્રહણ કર્યું છે, તે અમને શું સુખ આપવાનો હતો?” આ પ્રમાણે થવાથી કંડરીકને પ્રધાન વિગેરેની ઉપર અત્યંત ક્રોધ ચઢ્યો. તેથી તેણે વિચાર કર્યો કે “ઠીક છે, હમણાં કોઈ પણ મારી સેવા કરતું નથી, પરંતુ જ્યારે હું સારે થઈશ ત્યારે આ સર્વનો નિગ્રહ કરીશ.” એ પ્રમાણે અત્યંત રૌદ્ર ધ્યાન કરતો તેજ રાત્રિએ મૃત્યુ પામીને તે સાતમી નરકે તેત્રીશ સાગરોપમના આશુષ્યવાળો નારકી થયો.

આ પ્રમાણે જે કોઈ ચારિત્રનો ત્યાગ કરીને વિપયની અભિલાષા કરે તે કંડરીકની જેમ દુર્ગતિને પામે છે.

કંડરીકને રાજ્ય આપીને તરતજ પુંડરીક પોતાની મેળે ચાર મહાવ્રતનો ઉચાર કરી, તે કંડરીકનાંજ ઉપકરણો લઈ, સ્થવિરને વંદના કર્યા પછી જ આહાર લેવાનો અભિગ્રહ કરી, ઘરમાંથી વહાર નીકળ્યો. માર્ગમાં કાંટા તથા કાંકરાના ઉપસર્ગોને સહન કરતો તે પુંડરીક મનમાં વિચારે છે કે “ હું સ્થવિર મહારાજાને ક્યારે વંદના કરીશ ? ” એવા પરિણામવડે ચાલતાં વીજે દિવસે તે પુંડરીક સ્થવિર મુનિ પાસે આવી પહોંચ્યો. ગુસ્સે વંદના કરીને ફરીથી તેમની પાસે ચાર મહાવ્રતો ઉચ્ચાર્યા પછી છટ્ટને પારણે લૂંછો અને નીરસ-જેવો તેવો આહાર કર્યો. તેથી મધ્યરાત્રિને સમયે તેના શરીરમાં મહા વ્યથા ઉત્પન્ન થઈ. તેને દૃઢ પરિણામથી સહન કરી, વિશુદ્ધ ધ્યાનમાં રહી, તેજ વાલતે કાઢ કરીને સર્વાર્થસિદ્ધ નામના મહા વિમાનમાં તેત્રીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવ થયા. ત્યાંથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ સિદ્ધિપદને પામશે.

“આ પ્રમાણે અલ્પ સમય પણ જે શુદ્ધ રીતે ચારિત્રનું પ્રતિપાલન કરે છે તે પુંડરીક ઋષિની જેમ અક્ષય મુખને પામે છે.”

इति कंडरीकपुंडरीकयोः संबन्धः ॥ ६१ ॥

કાંડણં સંકિલિટં, સામૈન્નં દુલ્લંહં વિસોહિર્પયં ।

સુંઝિજ્જા ઈંગયરો, કરિજ્જ જઈ ઉર્જમં પચ્છા ॥ ૨૫૩ ॥

અર્થ—“ પહેલાં શ્રામણ્ય (ચારિત્ર)ને સંકિલ્પ (મલિન) કરીને પછી તે ચારિત્રવિરાધકને વિશોધિપદ દુર્લભ છે; એટલે કે જેણે પ્રથમ ચારિત્રને મલિન કર્યું હોય તેને પછીથી ચારિત્રને નિર્મલ કરવું તે ઘણું દુર્લભ છે. જો કદાચ પાછળથી એટલે પ્રથમ ચારિત્રની વિરાધના કર્યા પછી પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને ચારિત્ર પાલન કરવાનો ઉદ્યમ કરે, તો કોઈક ભાગ્યવાન શુદ્ધ (નિર્મલ) થઈ પણ શકે છે. ” ૨૫૩.

अंजिज्ज अंतरच्चिय, खंडियं सवल्लदउव्व हुज्ज खणं ।

ઓમંત્રો સુંહલેહહ, નં તરિજ્જવ પચ્છ ઉર્જમિઉં ॥ ૨૫૪ ॥

અર્થ—“ મધ્યમાં (ચારિત્ર છોડ્યા પછી વગે) ચારિત્રનો ત્યાગ કરે. વ્રતભંગ

કરવાથી ચારિત્રને સંદિગ્ધ કરે, તથા ક્ષણે ક્ષણે નાના પ્રકારના અતિચારે કરીને ચારિત્રને મલિન કરે એવો અવસર (શિથિલ) અને સુખલંપટ સાથુ પાછલ્લથી પણ ચારિત્રને વિષે ઉચ્ચમ કરવા શક્તિમાન થતો નથી-ઉચ્ચમ કરી શકતો નથી. ” ૨૫૪.

અવિ નામ ચક્રવટ્ટી, ચઢ્ઢજ સંવં “પિ ચક્રવટ્ટિસુહં ।

નં યં ઓસન્નવિહારી, દુહિઓ ઓસન્નયં ચંચઈ ॥ ૨૫૫ ॥

અર્થ—“ વઠ્ઠી છ સંદનો અધિપતિ એવો ચક્રવર્તી સર્વ એવા પણ ચક્રવર્તીના સુખનો ત્યાગ કરે છે; પરંતુ શિથિલ વિહારી પુરુષ દુઃસ્વા થયા છતાં પણ શિથિલપણાનો ત્યાગ કરતો નથી. એટલે ચિકણા કર્મવડે લેપાયેલો દોવાથી તર્જી શકતો નથી. ” ૨૫૫.

નરંયત્થો સંસિરાયા, વંહુ મળ્લદેહલાલણાસુહિઓ ।

પંડિઓમિ મંણે મંઓઅ, તો “મે જાણે” તં “દેહં ॥ ૨૫૬ ॥

અર્થ—“ નરકમાં રહેલો શશિ (શશિપ્રભ) રાજા પોતાના ભાઈને ઘણું કહે છે કે “હે ભાઈ ! હું દેહતું લાલનપાલન કરવાથી સુખ પામ્યો (સુખલંપટ થયો), તેથી આ મયમાં નરકમાં પડ્યો છું. માટે મારા તે (પૂર્વભવના) દેહને તું પીડા કર. (પીડા પમાડ-કર્દરના કર). ” ૨૫૬. અહીં શશિપ્રભ રાજાની કથા છે તે નીચે પ્રમાણે—

શશિપ્રભ રાજાની કથા.

કુસુમપુર નગરમાં જિતારી નામે રાજા હતો. તેને શશિપ્રભ અને સુરપ્રભ નામના બે પુત્રો હતા. તેમાં મોટા શશિપ્રભને રાજ્યપર વેસાડી નાના સુરપ્રભને યુવરાજપદ આપી જિતારી રાજા ધર્મકર્મમાં ઉચ્ચમી થયો. એકદા ત્યાં ચાર જ્ઞાનને ધારણ કરનાર શ્રીવિજયઘોષ સૂરિ સમવસર્યા. તેમને વંદના કરવા માટે શશિપ્રભ અને સુરપ્રભ ગયા. ગુરુના મુખથી ધર્મદેશના સાંભળીને સુરપ્રભ પ્રતિવોધ પામ્યો. પછી ઘેર આવીને સુરપ્રભે શશિપ્રભને કહ્યું કે “હે વંહુ ! આ સંસાર અસાર છે, તેથી વિષયસુખનો ત્યાગ કરી ચારિત્ર લઈ તપસંયમને વિષે ઉચ્ચમ કરીએ; જેથી સ્વર્ગ તથા મોક્ષની પણ પ્રાપ્તિ થાય. ” તે સાંભળીને શશિપ્રભે કહ્યું કે “હે ભાઈ ! આજે તું કોઈ ધૂર્તથી વંચના કરાયો (ઢગાયો) દેખાય છે. કેમકે પ્રાપ્ત થયેલાં વિષયસુખોનો ત્યાગ કરીને આગલપરનાં (ભવિષ્યનાં) સુખની વાંછા કરે છે, માટે તું મહા મૂર્ખ છે; ભવિષ્યનાં સુખ કોણે જોયાં છે ? ધર્મનું યશ (મલ્લશે) કે નહીં તે કોણ જાણે છે ? ” ત્યારે સુરપ્રભ બોલ્યો કે “હે ભાઈ ! તમે શું કહ્યું ? ધર્મનું ફલ નિશ્ચિત મલ્લેજ છે. કેમકે પુણ્ય અને પાપનાં ફલો પ્રત્યક્ષ

ગાથા ૨૫૫—ઉસન્ન વિહારિ । ઉસન્નયં । ચંચઈ ।

ગાથા ૨૫૬—વંહું । મંઓઅ । જાણેહ । જાણેઅ=ચાતય, પીડયેત્યર્થે.

જ દેસાણ છે. જુઓ, એક જીવ રોગી, એક નીરોગી, એક રૂપવાન, એક કુરૂપી, એક ધનવાન, એક નિર્ધન, અને એક સૌભાગ્યવાન, વીજો દુર્ભાગ્યવાન, इत्यादि सर्व पुण्य-पापनुं फलज छे. ” ए रीते अनेक प्रकारे बोध कर्था छतां पण शशिप्रभ बहुलकर्मि शेवाथी बोध पास्यो नहीं. त्यारे सुरप्रभे एकलाए दीक्षा ग्रहण करी, अने तपसंयमनी आराधना करीने अनुक्रमे मृत्यु पायी ब्रह्मदेवलोकमां गयो. राज्यनुं पालन करतो अने विषयसुखमां मग्न रहेलो शशिप्रभ व्रत प्रत्याख्यान विनाज मृत्यु पायीने त्रीजी नरकमां नारकी थयो. पछी सुरप्रभ देवे अवधिज्ञानवडे पोताना पूर्वभवना भाइने नरकमां रहेलो जाणी पूर्वना स्नेहने लीधे नरकभूमिमां आवी तेनी पासे तेना पूर्वभवनुं स्वरूप कह्युं, तथा ते देव बोल्थो के “हे भाइ ! पूर्व भवे तें मारुं कह्युं कथुं नहीं, माटे आ नरकमां तुं उत्पन्न थयो. ” ते सांभळीने शशिप्रभे पण ज्ञानथी पोताना पूर्व भवनुं स्वरूप जाण्युं. पछी ते नरकमां रहेला शशिप्रभे सुरप्रभ देवने कह्युं के “हे भाइ ! पूर्वे विषय-सुखमां लंपट थयेला में धर्मनुं आराधन कथुं नहीं, तेथी हुं नरकमां पड्यो छुं. हवे तुं त्यां जइने मारा शरीरने पीडा उत्पन्न कर. भूमिपर पडेला मारा पूर्व भवना शरीरनी कदर्यना कर के जेथी हुं नरकमांथी नीकछुं. ” ते सांभळीने सुरप्रभ देवे कह्युं के—

कौ तेण जीवरहिण, संपयं जाइएण हुँज्ज गुणो ।

जइ सिं पुंरा जायंतो, तो नैरए नेवँ निर्वडंतो ॥ २५७ ॥

अर्थ—“ हे भाइ ! हवे यातना पमाडेला (पीडा पमाडेला) ते (पूर्व भवना) जीवरहित शरीरवडे करीने तने शो गुण थाय ? जो तें पूर्वे ते देहने तपसंयमादिक वडे कदर्यना पमाडी होत तो तुं नरकमां नज पड्यो होत. ” २५७.

“ हवे तो करेलां कर्मोनुं फळ भोगव. तारा दुःखनुं निवारण करवामां हवे कोइ पण समर्थ नहीं. ” ए प्रमाणे नरकमां रहेला पोताना भाइ शशिप्रभना जीवने प्रतिबोध पमा-दीने ते सुरप्रभ देव स्वस्थाने (स्वर्ग) गयो. आ प्रमाणे शशिप्रभनुं दृष्टांत जाणीने हे भव्य प्राणीओ !

जावाउं सावसेसं, जाव यं थोवीं वि अत्थि ववसाओ ।

तांव कैरिज्ज अप्पहियं, मां सँसिराया वँ सोइहिसि ॥ २५८ ॥

अर्थ—“ ज्यां सुधी आगुप्य अवशेष सहित (चाकी) होय अने ज्यां सुधी पोढો पण शरीर अने मनનો व्यवसाय-उत्साह होय, त्यां सुधी आत्माने दिनकारक एवं

તપસંયમાદિક અનુષ્ઠાન કરવું; પાછલ્લથી શશિપ્રભ રાજાની જેમ શોક કરવો નહીં. અર્થાત્ પછીથી શોક કરવાનો વચત આવે તેમ કરવું નહીં. ” ૨૫૮.

॥ इति शशिप्रभनृपसंवन्धः ॥ ६२.

ધિત્તૂણ ^૧વિ સામન્નં, સંજમજોગેસુ હોઈ જો સિદ્ધિલો ।

પંડે જઈ વયણિજ્જે, સોઅંઈ અં ગેઓ કુંદેવત્તં ॥ ૨૫૯ ॥

અર્થ—“ જે (મનુષ્ય) શ્રામણ્ય (ચારિત્ર)ને ગ્રહણ કરીને પણ સંયમયો વિષે (ચારિત્રની ક્રિયાના સમૃદ્ધને વિષે) શિથિલ (પ્રમાદી) થાય છે, તે યતિ લોકમાં વચનીયતા (નિંદા) પામે છે, અને પરભવગાં કુદેવપણાને (કિલ્લિષપણાં પામ્યો છતો તે જીવ શોક કરે છે. તેને શોક કરવાનો વચત આવે છે. ” ૨૫૯.

સુચા ^૧તે જિંઅલોએ, જિણવયણં ^૧જે નંરા નં યાંનંતિ ।

સુચાણ ^૧વિ તે ^૧સુચા, જે નાંઝણં નં ^૧વિ કરંતિ ॥ ૨૬૦ ॥

અર્થ—“ જે મનુષ્યો અવિવેકીપણાથી જિનવચનને જાણતા નથી તેઓ જીવલોકને વિષે (અરે ! તેઓની શી ગતિ થશે ? એવી રીતે) શોક કરવા લાયક છે, જે પુરુષો તે જિનવચનને જાણીને (જાણતા છતાં) પણ પ્રમાદને લીધે કરતા નથી (પ્રમાણે આચરણ કરતા નથી) તેઓ શોક કરવા લાયક મનુષ્યોના મધ્યે પણ વિ કરીને શોક કરવા લાયક છે. જાણતા છતાં પ્રમાદપણાથી એ પ્રમાણે ન વર્તેલું એ અનર્થનો હેતુ છે, એ અહીં તાત્પર્ય છે. ” ૨૬૦.

દાવેઝણ ધંણનિહિં, તેસિં ^૧ઉપ્પાંડિયાણિ અંછીણિ ।

નાંઝણ ^૧વિ જિણવયણં, જે ઈહ વિહંલંતિ ધંમ્મધણં ॥ ૨૬૧ ॥

અર્થ—“ આ સંસારમાં જેઓ તીર્થકરે ભાગેલા વચનને જાણીને પણ તે રૂપી ધનને વિફલ (નિષ્ફલ) કરે છે તેઓએ રંકજનને રત્નસુવર્ણાદિકથી ભરે ધનનો નિધિ દેશાદીને પછી તે રંકજનનાં નેત્રો ઉપાડી (કાઢી) નાંખ્યાં છે—કા નાંખ્યા વરાવર કર્યું છે એમ સમજવું. ” ૨૬૧.

ગાથા ૨૫૯—જોણુ । જઈ । સોયઈ ય । ગાથા ૨૬૦—સુચા=શોચ્યા; શોચનાર્હા: ।

ગાથા ૨૬૧—દાવેઝણ=દર્શયિત્વા ।

ઠાળં ઉચ્ચયેરં, મજ્ઞં હીળં ચ હીળંતરં વા ।

જેળં જિહિં ગંતેવં, ચિદ્દા વિ^{૧૩} સે તારિસી^{૧૪} હોઈ ॥ ૨૬૨ ॥

અર્થ—“દેવલોકરૂપી ઉચ્ચ, મોક્ષગતિરૂપ ઉચ્ચતર (અતિ ઉચ્ચ), મનુષ્યગતિ-
રૂપ મધ્યમ અને તિર્યચગતિરૂપ હીન અથવા નરકગતિરૂપ હીનતર સ્થાન મધ્યે (તે સ્થાન-
માંથી) જે સ્થાને જે જીવે (જીવને) જવાનું છે તે જીવની (પુરુષની) ચેષ્ટા પણ
તેવીજ (તેવાજ પ્રકારની) થાય છે. જલ્લેસે મરડ તલ્લેસે ઉવવજ્જઈ—જે લેણ્યાણ પ્રાણી મરે
છે તે લેણ્યાણ ઉત્પન્ન થાય છે—એવું સિદ્ધાન્તનું વચન છે. ૨૬૨.

જસંસ ગુરુમિ પરિભવો, સાહુસુ અણાયરો સમા તુચ્છા ।

ધમ્મે થ અંણહિલાસો, અહિલોસો દુર્ગઈ એઓ ॥ ૨૬૩ ॥

અર્થ—“જે પુરુષને ગુરુને વિષે પરિભવ-અવજ્ઞા કરવાપણું હોય, મોક્ષમાર્ગના
સાધક સાધુઓને વિષે અનાદર હોય, જેને તુચ્છ (થોડી) ક્ષમા હોય અને જેને ક્ષાંતિ
વિગેરે દશ પ્રકારના યતિધર્મને વિષે અનભિલાપ (ઇચ્છારહિતપણું—અનિચ્છા) હોય તે
પુરુષને આ દુર્ગતિનો અભિલાપ જાણવો (તે દુર્ગતિમાં જવાને ઇચ્છે છે, એમ જાણવું).” ૨૬૩.

સારીરમાણસાણં, દુરુક્કસહસ્સાણ વસંણપરિભીયા ।

નાણંકુસેણ મુણિણો, રાગગઈદં નિરુમંતિ ॥ ૨૬૪ ॥

અર્થ—“શરીર સંવંધી અને મન સંવંધી હજારો દુઃખના વ્યસન (કષ્ટ-પીડા)-
થી ભય પામેલા (પરાભવ પામેલા) મુનિઓ ત્રિકાલજ્ઞાનરૂપી અંકુશે કરીને રાગરૂપી
ગજેન્દ્રનો નિરોધ કરે છે. (રાગ ગજેન્દ્રને પ્રસરવા દેતા નથી-આવવા દેતા નથી). ૨૬૪.

સુગઈમગ્ગપઈવં, નાણં દિત્તેસસ હુજ્જ કિંમદેયં ।

જેહ તં પુલિંદણં, દિત્તં સિવંગસસ નિયંગાચ્છિ ॥ ૨૬૫ ॥

અર્થ—“મોક્ષરૂપી સદ્ગતિના માર્ગને (પ્રકાશ કરવાવડે) પ્રદીપ સમાન જ્ઞાન
(જિનાયી વસ્તુસ્વરૂપ જણાય તે શ્રુતજ્ઞાન)ને આપનાર મટલે જ્ઞાનનું દાન કરનાર
ગુરુને શું અંદેશ—ન આપવા લાયક વસ્તુ હોય ? કાંઈજ નહીં, અર્થાત્ જ્ઞાનદાતા ગુરુ
શ્રીધિન માગે તો તે પણ સુગિણે આપવું જોઈએ. નથા—જેમ ને પુલિંદે (ખિટ્ટે) મિત્ર
(મટાદેવ)ને પોતાનું નેત્ર આપું હતું. ” તે સ્વરૂપ કથાથી જાણવું. ૨૬૫.

પુલિંદ (મિલ્લ) ની કથા.

વિંધ્યવનમાં પર્વતની એક ગુફામાં કોઈ વ્યંતરથી અંધિષ્ઠિત થયેલી શિવ (મહાદેવ)ની એક મૂર્તિ હતી. તેની પૂજા કરવા માટે નર્મીકના ગામમાં રહેનારો એક મુગ્ધ નામે માણસ હંમેશાં ત્યાં આવતો હતો. તે આવીને પ્રથમ તે સ્થાન વાઢીને સાફ કરતો. પછી પવિત્ર જલવડે ને શિવની મૂર્તિને પત્થાલી કેસરમિશ્રિત ચંદન વિગેરે મુગંધી દ્રવ્યોવડે પૂજા કરતો. પછી પુષ્પમાળા ચઢાવી, ધૂપ દીપ વિગેરે યથાવિધિ કરી, એક પગે ભૂમિપર ઉભો રહી તે શિવની સ્તુતિ ધ્યાન વિગેરે કરી, મધ્યાહન સમયે ઘેર જઈ ભોજન કરતો. એ રીતે તે પ્રતિદિન પૂજા કરવા આવતો હતો. એકદા તે મુગ્ધ પૂજા કરવા આવ્યો, ત્યારે પોતે ગઈ કાલે કરેલી પૂજાને (પૂજાસામગ્રીને) કાઢી નાંચીને કોઈ ધતૂરા અને કળેર વિગેરેનાં પુષ્પોવડે પૂજેલી શિવની મૂર્તિને જોઈ તેને વિચાર કર્યો કે “ અહો ! આ અરણ્યમાં એવો કયો પુરુષ છે કે જે મારી કરેલી પૂજાને દૂર કરીને હંમેશાં શિવની પૂજા કરે છે ? તો આજે તેને હું જોડં તો સ્વરો. ” એમ વિચારીને તે ગુપ્ત રીતે ત્યાં રહ્યો. તેવામાં ત્રીજા પ્રહરે એક મિલ્લ ત્યાં આવ્યો. તેના શરીરનો વર્ણ શ્યામ હતો, તેણે ઢાવા હાથમાં ધનુષ ધારણ કરેલું હતું, જમણા હાથમાં આક-હાનાં, ધતૂરાનાં અને કળેર વિગેરેનાં પુષ્પો વિગેરે પૂજાની સામગ્રી ધારણ કરી હતી અને મુખમાં જલ ભરેલું હતું. એવી રીતે ભયંકર મૂર્તિવાળો તે મિલ્લ પગમાં પહેરેલા જોડા સહિત મૂર્તિ પાસે આવ્યો. પછી તુરંતજ તેણે મુખના જલથી તે મૂર્તિને એક પગવડે પત્થાલી આકહાનાં અને ધતૂરાનાં પુષ્પો ચઢાવ્યાં, અને તે મૂર્તિના મુખ પાસે એક માંસની પેશી મૂકી. આવા પ્રકારની ભક્તિ કરીને માત્ર ‘ મહાદેવ પરમેશ્વરને નમસ્કાર હો ’ એટલાજ શબ્દો બોલી તેણે નમસ્કાર કર્યો. પછી તરતજ તે વહાર નીકળ્યો. તેજ વચ્ચે મહાદેવ પ્રકટ થઈને તેને બોલાવ્યો અને કહ્યું કે “ હે સેવક ! આજે કેમ આટલો વધો વિલંબ થયો ? તને ભોજન તો સુલેખી મળે છે કે ? અને તું વિગ્નરાહિત વર્તે છે કે ? ” આ પ્રમાણે સુલેખાતાના પ્રશ્ન પૂર્વક મહાદેવે તેની સંભાળ લીધી. ત્યારે મિલ્લ બોલ્યો કે “ હે સ્વામી ! જ્યારે આપ મારાપર પ્રસન્ન છો, ત્યારે મારે શી ચિંતા હોય ? ” એમ કહીને તે મિલ્લ ચાલ્યો ગયો. ત્યાર પછી ગુપ્ત રહેલા પેલા મુગ્ધે પ્રગટ થઈ મહાદેવ પાસે આવીને કહ્યું કે “ હે શિવ ! મેં તારું દેવધર્મ આજે જાણ્યું. જેવો આ મિલ્લ સેવક છે તેવોજ તું દેવ જણાય છે; કેમકે હું હંમેશાં કેસરમિશ્રિત ચંદન તથા મુગંધી પુષ્પધૂપાદિકવડે પવિત્રતાથી તારી પૂજા કરું છું, તોપણ તું મારાપર પ્રસન્ન થયો નહીં અને મારી સાથે કોઈ દિવસ વાતચીત કરી નહીં, અને આ અપવિત્ર તથા આશાતના કરનાર મિલ્લની સાથે પ્રત્યક્ષ થઈને વાત-ચીત કરી. ” તે સાંભળીને મહાદેવ બોલ્યા કે “ હે વત્સ ! તે મિલ્લની અને તારી ભક્તિમાં

કેટલું અંતર છે તે હું તને દેખાડીશ. ” તે સાંભળીને તે મુગ્ધ પોતાને ઘેર ગયો. વીજે દિવસે તેજ પ્રમાણે મુગ્ધ શિવપૂજા કરવા આવ્યો. તે વખતે શિવે પોતાનું એક (ત્રીજું) ભાઠમાં (કપાઠમાં) રહેલું નેત્ર અદૃશ્ય કર્યું. તે જોઈને તે મુગ્ધગણ મનમાં સ્વેદ પામ્યો અને ‘ અરેરે ! આ શું થયું ? કોઈ પાપીએ આ પરમેશ્વરના ભાઠમાં રહેલું નેત્ર કાઢી નાંખેલું જણાય છે. ’ એમ કહીને તે મોટે સ્વરે રુદન કરવા લાગ્યો. એ રીતે ઘણી વાર મુગ્ધી રુદન કરીને પછી તેણે પૂજાદિક નિત્ય કૃત્ય કર્યું. થોડી વારે મિહિ પણ ત્યાં આવ્યો. તેણે પણ શિવનું ભાઠનેત્ર જોયું નહીં, એટલે તેણે ક્ષણવાર શોક કરીને તરતજ પોતાના વાળવડે પોતાનું એક નેત્ર કાઢીને શિવના ભાઠમાં ચોટાડ્યું. ત્યારે ત્રણે લોચન પૂરાં થયાં. પછી તેણે નિત્યના નિયમ પ્રમાણે પૂજા કરી. તે વખતે શિવ પ્રત્યક્ષ થઈને બોલ્યા કે “ હે વત્સ ! તારી ભક્તિથી હું પ્રસન્ન થયો છું, માટે આજથી તને ઘણી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થશે. ” એ પ્રમાણે તેને વરદાન આપીને શિવે પેલા મુગ્ધગણને કહ્યું કે “ તારી અને મિહિની ભક્તિમાં કેટલું અંતર છે તે તં જોયું ? અમે આંતર ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈએ છીએ, માત્ર વાહ્ય ભક્તિથી પ્રસન્ન થતા નથી. ” એમ કહીને શિવ અદૃશ્ય થયા.

જેવી રીતે તે મિહિે શિવની આંતર ભક્તિ કરી, તે પ્રમાણે વીજા શિષ્યોએ પણ શનદાતા ગુરુની ભક્તિ કરવી, એ આ કથાનું તાત્પર્ય છે.

॥ इति मिहिसंबन्धः ॥ ૬૩.

સિંહાસણે નિસન્ન, સોવાંગ સેણિઓ નરવરિંદો ।

વિજ્ઞ મર્ગગઈ પર્યઓ, ઈંઅ સાહુજનસ્સ સુઅવિણઓ ॥૨૬૬॥

અર્થ—“ સિંહાસનપર પોતેજ (રાજાએ) વેસાડેલા શ્વપાક (ચાંડાલ) પાસે નરવરેન્દ્ર શ્રેણિક રાજાએ પ્રણામ કરીને એટલે વે હાથ જોડીને વિદ્યા માગી (યાચના કરી) : તેવી રીતે એટલે જેમ શ્રેણિક રાજાએ વિદ્યાને માટે શ્વપાકનો વિનય કર્યો, તેવી રીતે સાધુજનનો શ્રુતવિનય શિષ્યોએ પણ કરવો. ” ૨૬૬. તે કથા આ પ્રમાણે—

ચંડાલની કથા.

મગધદેશમાં રાજગૃહ નામે નગર છે. તેમાં શ્રેણિક નામે રાજા રાજ્ય કરતા રહ્યા. તેને ચિહ્નના નામે રાણી હતી. તેને એકદા ગર્ભના પ્રભાવથી ચોતરફ વાડી સહિત એક સ્તંભવાળા પ્રાસાદમાં વસવાનો મનોરથ (દોહ્દ) થયો. તે વાત રાજાએ અમયકુમારને જણાવી. અમયકુમારે દેવતાની આરાધના કરીને સર્વ કલ્પનાં ફલફૂલવાળાં શુભો સહિત તથા ફરના નિલ્યા મહિત એક સ્તંભવાળો પ્રાસાદ બાંધ્યો. તે જોઈને

ચિહ્નના હર્ષ પામી. તે વાડી સર્વ (છપ) ઋતુઓનાં ફળ અને પુષ્પો સહિત રહેતી હતી. તે વાડી ફરતા રાજાના મુખે તેની રક્ષા કરવા માટે રાત્રિદિવસ રહેતા હતા. તેથી તે વાડીમાંથી એક પાંદડું પળ લેવા કોઈ શક્તિવાન થતું નહોતું.

હવે તે નગરમાં કોઈ એક વિદ્યાવાન ચંડાલ રહેતો હતા. તેની સ્ત્રીને ગર્ભના પ્રભાવથી કાર્તિક માસમાં આમ્રફળનું ભક્ષણ કરવાનો દોહદ થયો. તેણે તે દોહદ પોતાના ધણીને જણાવ્યો. તે સાંભળીને ચંડાલે વિચાર્યું કે “ આજ અંકાલે આમ્રફળ માત્ર રાજાના દેવનિર્મિત ઉદ્યાનમાં જ વર્તે છે; વીજે કોઈ પણ સ્થાને વર્તતા નથી. ” એમ વિચારીને રાત્રિને વચ્ચે તે ચંડાલ તે ઉદ્યાન તરફ ગયો. કિછાની અંદર ચોકી હોવાથી તે કિછાની વહારજ ઉભો રહ્યો. પછી તેણે અવનામિની વિદ્યાના વલ્લથી આમ્રટસની શાખા નીચે નમાવો ફળો તોડી લીધાં, અને પછી ઉન્નામિની વિદ્યાવડે પાછી હતી તેમ શાખા ડંચી કરી દીધી. એ રીતે તે ફળો લઈને તેવડે પોતાની સ્ત્રીનો દોહદ તેણે પૂર્ણ કર્યો. પ્રાતઃકાલે આમ્રફળ વિનાની શાખા તથા તેની નીચે કિછાની વહાર માણસનાં પગલાં જોઈને રક્ષકોએ તે વૃત્તાંત રાજાને નિવેદન કર્યું. રાજાએ સર્વત્ર તેની (ચોરની) શોધ કરાવી, પણ ચોર હાથ લાગ્યો નહીં; એટલે રાજાએ અભયકુમારને બોલાવીને કહ્યું કે “ આમ્રફળના ચોરને પકડી લાવ. ” અભયે કહ્યું કે “ વહુ સારું લાવું છું. ” એમ કહીને અભયકુમાર ચૌદામાં ગયો. ત્યાં ઘણા લોકો નટની રમત જોવા માટે એકઠા થયેલા હતા. તેમની પાસે જઈને અભયે કહ્યું કે “ હે લોકો! આ નટ ય્યાં સુધીમાં નાટક શરૂ કરે નહીં, તેટલામાં હું એક કથા કહું તે સાંભળો. ” લોકો સર્વે સાંભળવા લાગ્યા. એટલે અભયકુમારે નીચે પ્રમાણે કથા કહી.

પુણ્યપુર નગરમાં ગોચર્ધન નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને યુવાવસ્થાએ પહોંચેલી સુંદરી નામની કુમારિકા પુત્રી હતી. તે સુંદરી સ્વરૂપ અને યુવાવસ્થાથી અત્યંત સુંદર લાગતી હતી. તે હંમેશાં યોગ્ય વરની પ્રાપ્તિને માટે કોઈ એક વાડીમાંથી છાની રીતે પુષ્પો લઈને તેવડે કામદેવ નામના યક્ષની પૂજા કરતી હતી. એકદા તે વાડીના માઠીએ તેને પુષ્પો ઘુંટતી જોઈ. તેનો હાથ પકડી, તેને માથે ચોરીનું કલંક મૂકી માઠી બોલ્યો કે “ હે સ્ત્રી ! જો તું મારું કહેવું કબૂલ કરે તો તને મૂકી દઉં, નહીંતો રાજા પાસે લઈ જઈશ. ” ત્યારે તે બોલી કે “ હે મિત્ર ! કહે. ” માઠી બોલ્યો કે “ તારે મારી કામક્રીડા સંબંધી વાંચ્છા પૂર્ણ કરવી. ” કન્યા બોલી કે “ સાંભળ, હજુ સુધી હું કુમારિકા છું, આજથી પાંચમે દિવસે મારા લગ્ન થવાના છે, તે દિવસે હું પરણ્યા પછી તરત પ્રથમ તારી પાસે આવી પછી મારા સ્વામી પાસે જઈશ. ” માઠીએ તે વાત કબૂલ કરી, એટલે તે સુંદરી પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક વચન આપીને પોતાને ઘેર આવી. પછી પાંચમે દિવસે પાણિગ્રહણ

યયા પછી તે સુંદરી પતિ પાસે ગઈ. ત્યારે પ્રથમ તેણે માલી પાસે કરેલી પ્રતિજ્ઞા પોતાના સ્વામીને નિવેદન કરી. તે સાંભળીને તેના પતિએ તેને સત્યવાદી જાણીને જવાની રજા આપી, એટલે તે ભોગની સર્વ સામગ્રી લઈ સુંદર વેષ ધારણ કરીને મધ્ય રાત્રિને સમયે ઘર બહાર નીકળી. ગામની બહાર જતાં રસ્તામાં તેને પ્રથમ ચોર મળ્યા. તે ચોરો તેને સર્વ આભૂષણોથી ભૂષિત જોઈ હુંટવા લાગ્યા. ત્યારે તે સુંદરીએ તેમની આગળ માલી પાસે જવા સંબંધી સર્વ વૃત્તાંત જણાવીને કહ્યું કે ‘હું પાછી આવીશ, ત્યારે તમને સર્વ અલંકારાદિક ઉતારી આપીશ.’ તે સાંભળીને ચોરોએ તેને સત્યવાદી જાણીને જવા દીધી. આગળ જતાં તેને એક રાક્ષસ મળ્યો. તે તેને સ્વાઈ જવા તૈયાર થયો એટલે તેને પણ સર્વ વૃત્તાંત કહી તેણે પાછા આવવાનું કમ્બૂલ કર્યું. તેથી રાક્ષસે પણ તેને મૂકી દીધી. પછી તે સુંદરી અનુક્રમે તે વાડીમાં માલી પાસે ગઈ, એટલે નવી પરણેલી, નવા યૌવનવાલી અને અત્યંત અદ્ભુત રૂપવાલી તેને જોઈને તે માલી હર્ષિત થયો. તેણે તેને પૂછ્યું કે “હે સુંદર નેત્રવાલી સ્ત્રી ! તું અત્યારે રાત્રિને સમયે એકલી અહીં કેમ આવી ?” ત્યારે તેણે પોતે આપેલું વચન જણાવીને પોતાના પતિ સંબંધી તથા માર્ગ સંબંધી સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું. તે સાંભળીને માલીએ વિચાર્યું કે “અહો ! ધન્ય છે આ સ્ત્રીને ! કે જે વચનથી વંધાયેલી આવી અંધારી રાત્રે બુદ્ધિના વળથી ચોરને તથા રાક્ષસને પણ વચન આપીને અહીં મારી પાસે આવી. જ્યારે તેને તેના પતિએ, ચોરોએ અને રાક્ષસે મૂકી દીધી ત્યારે મારે પણ આ સત્યવાદી સ્ત્રીને મૂકી દેવીજ જોઈએ.” એમ વિચારીને માલીએ તેને કહ્યું કે--“હું તારો ભાઈ છું. અને તું મારી વેન છે. મારો અપરાધ ક્ષમા કર.” એમ કહી તેના પગમાં પડી (નમસ્કાર કરી)ને તેને પાછી મોકલી. પાછા આવતાં માર્ગમાં રાક્ષસ મળ્યો. તેની પાસે તેણે માલીનું સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું. તે સાંભળીને રાક્ષસે વિચાર્યું કે ‘આવી નવા યૌવનવાલી સુંદરીને તે માલીએ ન ભોગવતાં મૂકી દીધી, તો હું આવી સત્યવાદી સતીને શામાટે મક્ષણ કરું ?’ એમ વિચારીને તેણે પણ ‘તું મારી વેન છે’ એમ કહી મૂકી દીધી. ફરી આગળ જતાં ચોરો મળ્યા, તેમની પાસે પણ માલીનું તથા રાક્ષસનું વૃત્તાંત કહ્યું. એટલે તેઓ હુંટવા આવ્યા હતા તોપણ તેમણે તેને વેન કહીને મુક્ત કરી. પછી અનુક્રમે તે પતિ પાસે આવી. તેને સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું. તે સાંભળીને તે અત્યંત ખુશી થયો અને તેણે ઘરનો સર્વ અધિકાર તેને સોંપ્યો. ”

આ પ્રમાણે કથા કહીને અભયકુમારે સર્વ લોકોને પૂછ્યું કે “હે લોકો ! કહો, આ ચોર (પતિ, ચોર, રાક્ષસ અને માલી)માં દુષ્કર કામ કોણે કર્યું કહેવાય ? ” તે સાંભળીને જેઓ સ્ત્રી ઉપર અવિશ્વાસુ હતા તેઓ ચોલ્યા કે “તેનો પતિ દુષ્કર કામ કરનાર કહેવાય. કેમકે તેણે નવી પરણેલી અને નવા યૌવનવાલી પોતાની પત્નીને

પ્રથમ સંગમ વચ્ચેજ પરપુરુષ પાસે મોકલી. પછી પરસ્ત્રીલંપટ કામી પુરુષી વોલ્યા કે “માઠીં દુષ્કર કામ કરનાર કહેવાય. કેમકે તેણે રાત્રિને વચ્ચે નિર્જન પ્રદેશમાં જાતે-જ, સામી આવેલી સુંદર સ્ત્રીનો ત્યાગ કરી પોતાના મનને કવજે રાહ્યું. માટે ધન્ય છે તે માઠીને!” પછી જેઓ માંસ खाવામાં લુચ્ચ હતા તેઓએ રાક્ષસની પ્રશંસા કરી અને તેને દુષ્કરકારી કહ્યો. છેવટ પેલો આમ્રફલનો લેનાર ચોર વોલ્યો કે “તે ત્રણે કરતાં ચોર જ દુષ્કર કાર્ય કરનારા કહેવાય. કેમકે તેઓએ આભરણોથી ભૂષિત થયેલી અને સમી આવેલી તે સ્ત્રીને મૂકી દીધી, અને લુંટી નહીં; તેથી તેઓનેજ ધન્ય છે!” તે સાંભળીને અભયકુમારે તે ચંડાલને પકડી લીધો. પછી તેને એકાંતમાં લઈ જઈ અભયે કહ્યું કે “તુંજ આમ્ર ફલનો ચોર છે, માટે સત્ય વાત કહી દે; નહીં તો તારો નિગ્રહ કરીશ.” ત્યારે ચંડાલ વોલ્યો કે “હા, મેં ફલો લીધાં છે.” અભયે પૂછ્યું કે “શામાટે એ કેવી રીતે લીધાં?” ત્યારે તેણે પોતાની સ્ત્રીના દોહદનું અને વિદ્યાના સામર્થ્યનું સ્વરૂપ યથાર્થ નિવેદન કર્યું. એટલે તેને લઈને અભયકુમાર શ્રેણિક રાજા પાસે આવ્યો. રાજાએ તે ચોરને મારવાની આજ્ઞા કરી. ત્યારે દયાલુ અભયે કહ્યું કે “હે સ્વામી! એક વાર એની પાસેથી વિદ્યા તો ગ્રહણ કરો; પછી જેમ કરવું હોય તેમ કરજો.” તે સાંભળીને રાજાએ સિંહાસન પર બેઠાબેઠાજ હાથ વાંધીને આગળ ઉભા રાંચેલા ચોર પાસે વિદ્યા શીખવા માંડી. તે ચંડાલ વિદ્યા શીખવવા લાગ્યો; પણ રાજાના મુખે એક અક્ષર પણ ચડ્યો નહીં. ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું કે “હે રાજા! એ પ્રમાણે વિદ્યા આવડે નહીં. વિનયથી વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. માટે તેને સિંહાસનપર બેસાડો, અને તમે હાથ જોડીને સન્મુખ બેસો.” તે સાંભળીને રાજાએ તેમ કર્યું, એટલે તરતજ વિદ્યા આવડી. પછી ફરીથી રાજાએ તેનો વધ કરવાની આજ્ઞા કરી, ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું કે “હે રાજા! એ આપની આજ્ઞા અયોગ્ય છે. કેમકે એક અક્ષરનો પણ જે આપનાર હોય તેને જે ગુરુ તરીકે માને નહીં, તે સો વાર કૂતરાની યોનિમાં જન્મ લઈ છેવટ ચંડાલમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એમ નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે; તેથી આ ચંડાલ આપનો વિદ્યાગુરુ થયો છે. માટે તેને કેમ મરાય? હવે તો તે આપને પૂજ્ય થયો છે.” તે સાંભળીને રાજાએ તે ચંડાલની ધણી ભક્તિ કરી, અને ધન વસ્ત્ર વિગેરે આપવાવડે તેનો સત્કાર કરીને તેને ઘેર મોકલ્યો. તેજ પ્રમાણે શિષ્યે પણ વિનયપૂર્વક ગુરુ પાસે વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવો એ આ કથાનું તાત્પર્ય છે. વઢી વીજે પ્રકારે વિનયનીજ પ્રરૂપણા કરે છે:-

॥ इति चंडाल दृष्टान्तः ॥ ૬૪.

बिज्ञाए काँसवसंतिआए, दगंसूअरो सिँरि पैंतो ।

पडिओ सुँस वँयंतो, सुअँनिहवणा ईय अपिँथा ॥ २६७ ॥

अर्थ—“ दकशुकर के० कोई त्रिकाळ स्नान करनार त्रिदंडी काश्यप के० हजामे आपेली विद्याथी लक्ष्मीने पाम्यो हतो; परंतु पछीथी मृषा (असत्य) बोलवाथी एटले पोताना विद्यागुरुनो अपलाप करवाथी ते पड्यो—नष्ट विद्यावाळो थयो, एवी रीते एटले आ हृष्टांत जाणीने श्रुतनिहवणा करवी अर्थात् श्रुतज्ञान आपनारनो अपलाप करवो ए अपथ्य एटले कर्मरूपी रोगने वृद्धि करनार छे एम जाणवुं. ” २६७.

त्रिदंडीनी कथा

स्तंवपुर नगरमां एक चंडिल नामे अति कुशल हजाम रहेतो हतो. ते विद्याना बळथी हजामत करीने ते अस्त्राने आकाशमां अधर राखतो हतो. एकदा कोइएक त्रिदंडीए ते हजामनो प्रभाव जोयो. तेथी त्रिदंडीए ते हजामनी आराधना (सेवा) करीने तेनी पासेथी ते विद्या ग्रहण करी. पछी ते त्रिदंडी फरतो फरतो गजपुर (इस्तिनापुर) मां आव्यो. ते वखते त्यां पद्मरथ राजा राज्य करतो हतो, ते पुरमां जइने ते त्रिदंडी पोताना त्रिदंडने आकाशमां अधर राखवा लाग्यो. ते जोइने घणा लोको आश्चर्य पामी तेनी अत्यंत पूजा (सेवा) करवा लाग्या. ते वृत्तांत राजाए पण लोकाना आश्चर्य पामी तेनी अत्यंत पूजा (सेवा) करवा लाग्या. ते वृत्तांत राजाए पण लोकाना मुखथी सांभळ्युं. त्यारे तेणे तेना पगमां पडी (प्रणाम करी) विनय पूर्वक पृच्छ्युं के “ हे स्वामी ! तमे आ त्रिदंडने आकाशमां राखो छो, ते कोइ तपनो प्रभाव छे के विद्यानो प्रभाव छे ? ” त्रिदंडीए जवाब आप्यो के “ हे राजा ! आ विद्यानुं सामर्थ्य छे. ’ फरीथी राजाए पृच्छ्युं के “ कहो, कोनी पासेथी आ चित्तने चमत्कार करनारी छे. ’ विद्या तमे शील्यो ? ” त्यारे ते त्रिदंडीए लज्जाने लीधे ते हजामनुं नाम दीयुं नहीं, अने कल्पित जवाब आप्यो के “ हे राजा ! पूर्वे में हिमवान पर्वतपर तपःकृष्णादिक अनुष्ठानवदे सरस्वतीनी आराधना करी हती. ते वखते ते देवीए प्रत्यक्ष यइने मने आ अंबराळवनी विद्या आपी हती. तेथी सरस्वती मारी विद्यागुरु छे. ” ए प्रमाणे ते त्रिदंडी बोल्यो के तरतज तेनो आकाशमां रहल्यो त्रिदंड खडखड शब्द करतो पृथ्वीपर पड्यो. तेथी ते अत्यंत लज्जा पाम्यो अने लोकाने तेने अत्यंत धिक्कार्यो. माने ते अति दुःखी थयो.

जेम त्रिदंडी गुरुनो अपलाप करवाथी दुःख पाम्यो, तेवी रीते बीजा कोइ पण नो गुरुनो अपलाप करये तो तेओ दुःखी थये.

॥ इति त्रिदंडिकोपदेशः ॥ ६५ ॥

સંયંલમિ વિ^૧ જિયંલોએ, તેર્ણેં હં ઘોસિંઓ ઐમાઘાઓ ।

ઈંકં પિ^૨ જો દુહંતં, સંતં વોહેઈં જિંણવયણે ॥ ૨૬૮ ॥

અર્થ—“જે મનુષ્ય એક પળ દુઃખાર્ત (દુઃસ્વર્થી પીડિત) સત્ત (પ્રાણી) ને જિનવચનને વિપે (જિનવચનોવડે) વોંધ પમાડે છે, તે પુરુષે અહીં (આ લોકમાં) રહ્યા થકાજ સકલ જીવલોકને વિપે (ચૌદ રાજલોકને વિપે) પળ અમારી પટ્ટહ વાગ-ડાવ્યો એમ જાણવું. ”

સમ્મંત્તદાયગાણં, દુપ્પંડિયારં ભંવેસુ વંહુએસુ ।

સર્વગુણમેલિયાહિ વિ^૩, ઉવયારસહસ્સકોડીહિં ॥ ૨૬૯ ॥

અર્થ—“ ઘણા ભવોને વિપે પળ સર્વગુણમિલિત એટલે (ગુરુએ કરેલા ઉપકાર થી) વે ગણા, ત્રણ ગણા, ચારગણા, એમ કરતાં કરતાં સર્વ ગણા (અનંત ગુણા) એવા પળ હજારો કરોડો ઉપકારોએ કરીને પળ સમક્તિ આપનાર ગુરુનો પ્રતિકાર (પ્રત્યુપકાર) કરવો અશક્ય છેઃ અર્થાત્ જે ગુરુએ સમક્તિ આપીને ઉપકાર કયોં છે તેનાથી અનંતગણા કરોડો ઉપકારોએ કરીને પળ તેનો પ્રત્યુપકાર કરી શકાતો નથી, (થઈ શકતો નથી) માટે સમક્તિદાતા ગુરુની મોટી ભક્તિ કરવી. ” ૨૬૯.

હવે સમક્તિનું ફલ કહે છે—

સમ્મંત્તમિ ઉં લંદ્દે, ઠંઈયાઈં નરંયતિરિયદારાઈં ।

દિવ્વાણિ માણંસાણિ ર્ય, મોરકસુહાઈં સંહીણાં ઇં ॥ ૨૭૦ ॥

અર્થ—“ તું પુનઃ (વળી) સમક્તિ પામે છેતે (જ્યારે સમક્તિ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે) નરકગતિ અને તિર્યંચગતિનાં દ્વારો વંધ થઈ જાય છે (તે ગતિઓમાં જન્મ થતો નથી). કેમકે સમક્તિ પામેલા મનુષ્યો દેવાયુજ વાંધે છે, અને દેવો મનુષ્યાયુજ વાંધે છે, તેથી તે દ્વારો વંધ થાય છે. એ અહીં તાત્પર્ય છે. તથા દેવ સંવંધી, મનુષ્ય સંવંધી અને મોક્ષ સંવંધી સુખો પોતાને સ્વાધીન થાય છે. ” ૨૭૦. અહીં નરકગતિ અને તિર્યંચગતિનાં ભેદો ઘણા હોવાથી તેનાં દ્વારો એમ વહુવચન વાપર્યું છે.

વળી વીજે પ્રકારે સમક્તિનું ફલ વતાવે છે.—

કુસમયસુઈં મંહણં, સમ્મંતં જસસ સુઈંદિયં હિંયએ ।

તંસસ જગુજોયકરં, નાંણં ચરંણં ચં ભવંમહણં ॥ ૨૭૧ ॥

અર્થ—“જે પુરુષના હૃદયમાં કુસમય શ્રુતિ કે. અન્ય દર્શનીઓના સિદ્ધાન્તનાં

ગાથા ૨૬૮—ઈમાઘાઓ=અમારિપટ્ટહઃ । દુહંતં=દુઃસ્વાર્તમ્ । વોહેયઈ । ગાથા ૨૬૯—દુઃપ્રતિકારં ।

ગાથા ૨૭૦—ઠંઈયાઈં=સ્થાપિતાનિ—સુદિતાનીતિ યાવત્ । મુરક સુહાઈં । સંહીણાં=સ્વાધીનાનિ ।

શ્રવણોને મનન કરનારું (નાશ કરનારું) એવું સમકિત સુસ્થિત (અતિ સ્થિર) હોય છે તે પુરુષને જગતને વિષે ઉદ્યોત કરનારું જગત્પ્રકાશક કેવલજ્ઞાન અને ભવ (સંસાર) ને મનન (નાશ) કરનારું ચરણ (યથાસ્થિત ચારિત્ર) પ્રાપ્ત થાય છે. (તેવા જ્ઞાન ને ચારિત્રનો ઉદય થાય છે). અર્થાત્ સમકિત ન હોય, તો જ્ઞાન ન હોય, અને જ્ઞાન ન હોવાથી મોક્ષ મળી શકે નહીં. માટે મોક્ષનું મુખ્ય કારણ સમકિતજ છે.” ૨૭૧.

સુપરિચ્છિયસમ્મત્તો, નાણેણાલોઙ્ગ્યત્થસમ્ભાવો ।

નિર્વૃણચરણાઉત્તો, ઈચ્છિયમર્ત્થં પસાહેઈ ॥ ૨૭૨ ॥

અર્થ—“સુપરીક્ષિત છે સમકિત જેનું એવો (દૃઢ સમકિતવાળો) અને (દૃઢ સમકિતે કરીને ઉત્પન્ન થયેલા) સમ્યક્ જ્ઞાનવડે જીવાદિક પદાર્થોનું સદ્ભાવ સ્વરૂપ જેને જાણેલું છે, અને તેથી કરીનેજ જે વ્રણ (અતિચાર) રહિત (નિર્દોષ) ચારિત્રને વિષે આયુક્ત એટલે નિરતિચાર ચારિત્રમાં ઉપયોગવાળો છે, તે પુરુષ ઇચ્છિત એટલે મનને ઇષ્ટ પણ મોક્ષમુક્ત રૂપી અર્થને સાધે છે—સિદ્ધ કરે છે—પ્રાપ્ત કરે છે.” ૨૭૨.

દ્વે પ્રમાદથી સમકિત મલિન થાય છે, તે દૃષ્ટાંતે કરીને વતાવે છે,

જેહ મૂલ્તાણે પંડુરંમિ, દુર્લ્લભરાગવન્નેહિ ।

વીરમ્મિયા પડસોહા, ઈય સમ્મત્તં પમાંણિ ॥ ૨૭૩ ॥

અર્થ—“જેમ શ્વેત મૂલ તાંતણામાં (સુતરના તંતુમાં) કાળા, રાતા વિગેરે સ્વરાવ વર્ણવાળા તંતુઓ કરીને વસ્ત્રની શોભા વીરમ્મસ કે ૦ સ્વરાવ થાય છે, તેમ પ્રમાદે કરીને સમકિત પણ વીરમ્મસ—મલિન થાય છે. માટે સમકિતના શત્રુ રૂપ પ્રમાદોનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે એ તાત્પર્ય છે.” ૨૭૩.

નરેણસુ સુરવેરેસુ યં, જો વંધેઈ સાંગરોવમં ઈકં ।

પલિઓવમાણ વંધેઈ, કોઢિસંહસ્સાણિ દિવસેણ ॥ ૨૭૪ ॥

અર્થ—“સો વર્ષના આયુષ્યવાળો જે પુરુષ પાપકર્મ કરવાથી નરકગતિમાં (નરકગતિ સંવંધી) અને પુણ્યકર્મ કરવાથી દેવગતિમાં (દેવગતિ સંવંધી) એક સાગરોપમનું આયુષ્ય વાંધે છે તે પુરુષ એક દિવસે (સો વર્ષમાંના દરેક દિવસે) દુઃખ મુક્ત (નરક—સ્વર્ગ) સંવંધી પલ્યોપમના કરોડો હજારો જેટલું આયુષ્ય વાંધે છે: અર્થાત્ સો વર્ષના દિવસોનો એક સાગરોપમના દશ કોટિકોટી પલ્યોપમ સાથે ભાંગાકાર કરનાં તેટલા આયુષ્યને વાંધવાવાળું પાપ અને (અથવા) પુણ્ય એક દિવસમાં જીવ જગત્તે

કરે છે. માટે પ્રમાદના આચરણનો ત્યાગ કરીને નિરંતર પુણ્ય ઉપાર્જન કરવામાં ઉદ્યમ કરવો, એ આ ગાથાનું તાત્પર્ય છે. ” ૨૭૪.

પલિંઓવમસંખિજ્ઞં, ભાગં જો વંધેઈ સુરંગણેસુ ।

દિવસે દિવસે વંધેઈ, સં વાસંકોડી અસંખિજ્ઞા ॥ ૨૭૫ ॥

અર્થ—“ જે સો વર્ષના આયુષ્યવાળો નરભવમાં રહેલો પુરુષ પુણ્યાચરણવડે દેવજાતિના સમૂહમાં પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગને (તેટલા અલ્પ આયુષ્યને) વાંધે છે, (તે પુરુષને પ્રતિદિન કેટલા કરોડ વર્ષ આવે ? તે ઉત્તરાર્થે ગાથામાં કહે છે). તે (દેવગતિમાં પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગપરિમાણ આયુષ્યને વાંધનાર સો વર્ષના આયુષ્યવાળો) પુરુષ દિવસે દિવસે (પ્રત્યેક દિવસે) અસંખ્યાતા કરોડો વર્ષ (નું આયુષ્ય) વાંધે છે. એટલે કે જો પલ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગના વર્ષોના વિભાગ કરીને સો વર્ષના દરેક દિવસમાં વહેંચીએ તો તે દરેક દિવસે અસંખ્યાતા કરોડ વર્ષ આવે. ” ૨૭૫.

એસ કંમો નૈરણસુ વિં, વુંહેણ નાંઝણ નાંમ ઈંયં પિં ।

ધર્મમિ કંહ પમાંઓ, નિમેસમિત્તં પિં કાંયવ્વો ॥ ૨૭૬ ॥

અર્થ—“ આજ ક્રમ નરકને વિષે પળ છે (જાણવો). એટલે કે પાપકર્મ કરનાર સો વર્ષના આયુષ્યવાળો પુરુષ પ્રત્યેક દિવસે અસંખ્યાતા કરોડ વર્ષનું નરકાયુષ્ય વાંધે છે. તે—પૂર્વે કહેલું પુણ્યપાપને ઉપાર્જન કરવાનું સ્વરૂપ (નામ પ્રસિદ્ધાર્થક છે) જાણીને પંડિત પુરુષે ક્ષાંત્યાદિક દશ પ્રકારના ધર્મના આરાધનમાં એક નિમેષમાત્ર પળ પ્રમાદ (શિથિલતા) શામાટે કરવો જોડે ? સર્વથા પ્રમાદ ન જ કરવો જોડે. ” ૨૭૬.

દિવ્વાલંકારવિભૂસણાં, રયંણુજ્જલાણિ ય ઘરાંઈં ।

રૂવં ભોગંસમુદઓ, સુરેલોગસમો કર્કઓ ઈંહયં ॥ ૨૭૭ ॥

અર્થ—“ આ (મનુષ્ય) લોકને વિષે સુરલોકની જેવાં દિવ્ય અલંકારો (સિંહાસન, છત્ર વિગેરે) અને મુકુટાદિક આભૂષણો, રત્નો એ કરીને ઉજ્જ્વલ (નિર્મલ) ગૃહો, રૂપ (શરીરનું સૌભાગ્ય) અને ભોગસમુદાય એટલે ભોગનો સંયોગ (એ સર્વ) ક્યાંથી હોય ? ” અર્થાત્ સર્વથા ન જ હોય. માટે ધર્મકાર્યને વિષે ઉદ્યમ કરવો, જેથી તેવાં સુખ પ્રાપ્ત થાય, એ આ ગાથાનો ઉપદેશ છે. ” ૨૭૭.

દેવાંણ દેવલોએ, જં સુરકં તં નૈરો સુભણિઓ વિ ।

નં મેંઈ વાસસંણ વિ, જસં વિ જીહાસયં હુંજ્જા ॥ ૨૭૮ ॥

અર્થ—“જે (કોઈ પણ) પુરુષને સો જિહ્વા હોય તેવો સુખાનિત (વાચાલ) માણસ પણ સો વર્ષે કરીને (પણ) દેવલોકમાં દેવતાઓને જે સુખ છે તે સુખને કહી શકતો નથી; અર્થાત્ સો જિહ્વાવાળો વાચાલ પુરુષ સો વર્ષ સુધી દેવતાઓના સુખનું જ વર્ણન કર્યા કરે, તોપણ તે સુખના વર્ણનનો પાર આવે નહીં, તેટલાં વધાં સુખ દેવલોકમાં છે; તો બીજો સાધારણ માણસ તો તે સુખનું વર્ણન શી રીતેજ કરી શકે ? ” ૨૭૮.

નરંસુ જાઈં અઢૈકરખડાઈં, દુરલ્લાઈં પરમ તિરકાઈં ।

કો વૈનેહી તાઈં, જીવંતો વાસંકોડી વિ ॥ ૨૭૯ ॥

અર્થ—“નરકોને વિષે અતિ કર્કશ (દુસ્સહ) અને વિપાકની વેદનાણે કરીને પરમ તીક્ષ્ણ—અતિ તીક્ષ્ણ એવાં ક્ષુધા તૃષ્ણા પારવશ્યાદિ દુઃખો છે, તે દુઃખોને કરોડ વર્ષ સુધી પણ જીવતો એવો કયો મનુષ્ય વર્ણન કરવા શક્તિમાન છે ? કોઈજ શક્તિમાન નથી; અર્થાત્ તે દુઃખો સતત કરોડ વર્ષો સુધી કહેતાં પણ કહી શકાય તેટલાં નથી.” ૨૭૯.

કરકડેદાહં સામલિ અસિવળ વેયરણિ પહરણસણિં ।

જાં જાયણાંઉ પાવંતિ, નારંયા તં અહમ્મફલ ॥ ૨૮૦ ॥

અર્થ—“ નારકીઓ કર્કશ દાહ (અગ્નિમાં પકાવવું), શાલ્માલિ (શાલ્માલિ વૃક્ષનાં પત્રોવડે અંગનું છેદન), અસિવળ (સ્વદ્ધ જેવાં જેનાં પાંદડાં હોય છે તેવા વૃક્ષવાળા વનમાં ભ્રમવું), વૈતરણી (વૈતરણી નામની નદીના તપાવેલા સીસા જેવા જલનું પાન કરવું) અને કુટારાદિક સેંકડો જાતિનાં પ્રહરણ (શસ્ત્રો) વડે અંગછેદન—તેણે કરીને જે યાતનાઓ (પીડાઓ) પામે છે, તે સર્વ અધર્મનું (ધર્મ વિરુદ્ધ કરેલાં કૃત્યોનું—પાપોનું) ફલ જાણવું. ” ૨૮૦. હવે તિર્યચગતિનાં દુઃખોનું વર્ણન કરે છે—

તિરિયાં કંસંકુસારાનિવાયવહવંધળમારણસયાઈં ।

ને વિ ર્હયં પાવંતા, પરંથ જંઈ નિર્યમિયા હુંતા ॥ ૨૮૧ ॥

અર્થ—“ જો તિર્યચો (દાથી, ઘોડા, વલ્લદ વિગેરે) પરભવે (પૂર્વભવે) નિયમવાળા થયા હોત, તો આ ભવે તેઓ કદા (કોઈટાનો માર), અંકુશ, આર (પગેણા), નિપાત (પૃથ્વીપર પાડી નાંચવું), વધ (દંડાદિકથી મારવું), વંધન (ઢોરડા, સાંકળ વિગેરેથી બાંધવું) અને મારણ (જીવિતનો નાશ) તે સર્વ દુઃખોના સેંકડાઓ પામ્યા ન હોત, અર્થાત્ ન પામત. ” ૨૮૧. હવે મનુષ્યગતિનાં દુઃખોનું વર્ણન કરે છે—

આજીવસંકિલેસો, સુરકં તુંચ્છં ઉવદ્ધંવા વહુર્યા ।

નીર્યજણસિટ્ઠણા વિયે, અંણિટ્ઠવાસો અં માણુસ્સે ॥ ૨૮૨ ॥

અર્થ—“અપિ ચ (વળી) મનુષ્યભવમાં જાવજીવ (જીવન પર્યંત) સંલેશ (મનની ચિંતા), તુચ્છ—અસાર—અલ્પ કાલ રહેનારું એવું વિપયાદિકનું સુખ, અગ્નિ ચોર વિગેરેથી ઉત્પન્ન થતા ઘણા ઉપદ્રવો, નીચ (અધમ) લોકોના આક્રોશાદિક દુર્વચનો સહન કરવાં, અને અનિષ્ટ સ્થાને પરતંત્રતાથી વસવું. એ સર્વે દુઃખના હેતુઓ છે.” ૨૮૨.

ચારંગરોહવહ્વંધરોગધનહરણમરણવસણાઈં ।

મણસંતાવો અજસો, વિંગ્ગોવણયા યં માણુસ્સે ॥ ૨૮૩ ॥

અર્થ—“વળી મનુષ્યભવમાં કોઈ પણ અપરાધને લીધે કારાગૃહમાં રંધન, દંડાદિકના માર, રજ્જુ શૃંખલા વિગેરેથી વંધન, વાત પિત્ત અને કફથી ઉત્પન્ન થતા રોગો, ધનનું હરણ, મરણ અને વ્યસન (કષ્ટ), તથા મનનો સંતાપ (ચિત્તનો ઉદ્વેગ), અપયશ (અપકીર્તિ), અને વીજાં પણ ઘણા પ્રકારનાં વિગોપનો (વગોણાં) એ સર્વે જ્યાં (મનુષ્ય-ભવમાં) દુઃખનાં કારણો છે, ત્યાં (તે મનુષ્યભવમાં) શું સુખ છે ? કાંઈ જ નથી.” ૨૮૩.

ચિંતાસંતાવેહિય, દારિદ્રીરૂઆહિં દુર્પ્પઉત્તાહિં ।

લઘ્ધૂણ વિ માણુસ્સં, મરંતિ કેવિં સુનિવિવણ્ણા ॥ ૨૮૪ ॥

અર્થ—“મનુષ્યભવ પામીને પણ કેટલાએક પ્રાણીઓ કુટુંબના મરણપોષણાદિકની ચિંતાએ કરીને અને ચૌરાદિકથી ઉત્પન્ન થતા સંતાપે કરીને તથા પૂર્વભવમાં કરેલાં દુષ્કર્મોએ પ્રેરેલાં એવાં દારિદ્ર્ય (નિર્ધનપણું) અને ક્ષયાદિક રોગોએ કરીને સુનિવિવણ્ણ એટલે અત્યંત નિર્વેદ—સ્વેદ પામ્યા સતા (સ્વેદ પામીને) મરણ પામે છે. માટે એવી રીતે ચિંતાદિકે કરીને મનુષ્યભવ નિષ્ફળ જવા દેવો યોગ્ય નથી; કિંતુ અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મ પામીને ધર્મ કાર્યને વિષે ઉદ્યમ કરવો યોગ્ય છે એ તાત્પર્યાર્થ છે.” ૨૮૪.

હવે દેવતાઓને પણ સુખ નથી. તે વાત કહે છે—

દેવાં વિ દેવલોએ, દિઠ્ઠવામરણાણુરંજિયસરીરા ।

જં પરિવંહંતિ તંત્તો, તં દુરંકં દારુણં તેસિં ॥ ૨૮૫ ॥

અર્થ—“દેવલોકને વિષે દિવ્ય અલંકારોથી અનુરંજિત (અલંકૃત—શોભાયમાન) છે શરીર જેમનાં એવા દેવો પણ જે તે (દેવલોક) થી પાછા પડે છે—ચલે છે, એટલે

ગાથા ૨૮૨—વહુર્યા । નીચજનાક્ષોશનમ્ ।

ગાથા ૨૮૩—ચારણનિરોહ । ચારકે કારાગૃહે રોધઃ—નિરોધઃ । અયસો ।

ગાથા ૨૮૪—રૂયાઈં । દારિદ્ર્યરુમિઃ=દારિદ્ર્યરોગૈશ્વ=દુઃપ્રયુક્તાભિઃ=દુષ્કર્મપ્રયુક્તાભિઃ રુમિઃ ।

देवलोकथी चवीने अशुचिथी भरेला एवा गर्भावासमां आवे छे, ते तेओने अति दारुण (दुःसह) दुःख छे; तेथी देवलोकमां पण सुख नथी." २८५.

तं सुरविमाणविभवं, चितिय चवणं च देवलोगाओ ।

अइवलियं चियं जं नं वि, फुट्टई सयसकरं हिर्ययं ॥२८६॥

अर्थ—“ ते (प्रसिद्ध एटले अत्यंत अद्भुत) देवलोकना विभवने (ऐश्वर्यने) अने ते देवलोकथकी चवनने मनमां विचारीने (चितिय-चितायित्वा-विचारीने ए पदना घंटालाला एटले टोकरीनी वच्चे रहेली लाला-ना न्याये करीने वन्ने ठेकाणे संबंध करवो). एटले के सुरविमाननो वैभव क्यां ? अने हवे नीच स्थानमां (मृत्यु-लोकना गर्भावासमां) उपजवुं ए क्यां ? एवो विचार करीने तेओनुं हृदय जेथी करीने सो प्रकारे (सेंकडो ककडा थइने) फाटी जतुं नथीज, तेथी करीने अति बलवान-अति कठणज तेमनुं हृदय छे, पण कोमल नथी; अर्थात् तेमनुं हृदय शतखंड थइ जवुं जोइए. एटलुं वधुं तेओने दुःख छे. ” २८६.

फरीथी देवगतिना प्रकृष्ट दुःखनुंज वर्णन करेछे—

ईसाविसायमयकोहमाणमायालोभेहिं एवमाईहिं ।

देवा वि समभिभूया, तेसिं कत्तो सुहं नाम ॥ २८७ ॥

अर्थ—“ देवो पण ईर्ष्या (परस्पर मत्सर), बीजा देवोए करेला पराभवथी उत्पन्न थयेलो विपाद, मद (अहंकार), अप्रीतिरूप क्रोध, मान (परना गुणनुं असहनपण), माया (कापट्यवृत्ति) अने लोभ (शृद्धि-आसक्ति) ए विगेरे चित्तना विकारोथी अत्यंत पराभव पामेला होयछे, तो तेओने पण सुख क्यांथी होय ? सुखनुं नाम पण क्यांथी होय ? न ज होय. ” २८७.

धम्मं पि नाम नाऊण, कीसं पुँरिसा संहंति पुँरिसाणं ।

सामित्ते साँहीणे, को नाम कैरिज्ज दासत्तं ॥ २८८ ॥

अर्थ—“ नाम ए अव्यय प्रसिद्ध अर्थमां छे. एटले के दुःखनुं निवारण करवाथी अने मोक्षमुखने आपवाथी प्रसिद्धिने पामेला एवा धर्मे जाणीने पुरुषो शमाटे धोना पुरुषोनी आशाने-हुकमने सहन करता हवे ? (हुकम उठावना हवे ?) केमके

मनुष्य सर्वे समान अवयवोने धारण करना है. (आज्ञा करना मर्मा ने आज्ञा उठावना मर्मा अवयवनो कांइ फेरफार नहीं). स्वामीपणुं पोताने स्वाधीन छतां कयो माणस दासपणुं (अंगीकार) करे? कोइ न करे. एटछे बीजानी आज्ञा उठावनी जेप्र जो श्रीजिनेश्वरनी आज्ञा उठावे, तो तेओ सर्वतुं स्वामीपणुं पावे तेम छे, माटे जिन-प्ररूपित धर्मनी आज्ञा मानवी जोइए. " २८८.

संसारचारण चारण व्वै, आँवीलियस्स वंधेहिं ।

उँव्विग्गो जस्स मँणो, सो किरँ आँसन्नसिद्धिपहो ॥ २८९ ॥

अर्थ—“ कारागृहनी जेवा आ चार गतिवाळा संसारना भ्रमणमां कर्मरूप वंधनोए करीने पीडा पामेला (बंधायला) एवा जे पुरुषतुं मन उद्वेग पामेलुं होय, ते पुरुष निश्चे आसन्नसिद्धिपथ (जेने सिद्धिमार्ग नजीकमां रहेलो छे तेवो) जाणवो. आ परिमित संसारीतुं (जेना संसारतुं प्रमाण थयुं छे तेतुं) लक्षण छे. ” २८९.

आँसन्नकालभवसिद्धियस्स, जीवस्स लँक्खणं ईणमो ।

विँसयसुहेसु नँ रँजइ, सँव्वत्थामेसु उँज्जमइ ॥ २९० ॥

अर्थ—“ जेनी अल्पकालमांज भवधकी-संसारधकी सिद्धि (मुक्ति) धवानी छे एवा जीवतुं ए लक्षण छे के-तेवो जीव पांच इंद्रियोना शब्दादिक विषयोमां रंजित-आसक्त थतो नहीं, अने सव्व के० सर्वत्र (तप संयमादिकना अनुष्ठानमां) पोतानी सर्व शक्तिवडे उद्यम करे छे. ” २९०. अहीं गाथामां प्राकृत भाषा होवाथी तृतीयाना अर्थमां सप्तमी विभक्ति छे.

हुँज्ज वँ नँ वँ देहँबलं, धिँइमइसत्तेण जँइ नँ उँज्जमसि ।

अँत्थिहिसि चिरं कालं, बँलं चँ कालं चँ सोअंतो ॥ २९१ ॥

अर्थ—“ हे शिष्य ! देहंतुं बळ-शरीरतुं सामर्थ्य होय के न होय, तोपण जो तुं धृति (मननी धीरज), मति (पोतानी बुद्धि) अने सत्त्व-साहसवडे करीने (धर्ममां) उद्यम करीश नहीं, तो पाछळथी बळने (एटले शरीरतुं सामर्थ्य हाल नहीं एम) तथा कालने (एटले आज धर्म करवानो काळ नहीं एम) शोच करतो (विचार करतो) चिरकाळ सुधी संसारमां रहीश-भ्रमण करीश-तारे भ्रमण करुं

गाथा २८९-चास्थव्व । आँवीलियस्स । चारके इव=कारागारे इव । आँवीलियस्स=आपीडितस्थ ।

किर=किल । गाथा २९०-ईणमो=इदम् । सँव्वत्थामेसु=सर्वस्थाना प्राकृतत्वात्तृतीयार्थे सप्तमी ।

गाथा २९१-धिँइमयसत्तेण । अत्थिहिसि=आस्थास्यसि । सोअंतो ।

शे: अर्थात् धर्म नहीं करवाथी तुं पाछळथी घणा काळ सुधी शोक करीश के हवे
 ॥ करं ! शरीरमां सामर्थ्य नथी. एम तारे शोक करवानो वखत आवशे. ” २९१.

लंछिल्लियं च बोहिं, अकरितो नागयं च पत्थितो ।

अन्नंदाइं बोहिं, लभैसि कर्येण मुल्लेण ॥ २९२ ॥

अर्थ--“ हे मूर्ख ! आ भवे प्राप्त करेली बोधिने (जैन धर्मनी प्राप्तिने) नहीं करतो
 (नहीं आचरतो) अने अनागत एटले आवता भव संवंधी धर्मनी प्राप्तिनी प्रार्थना
 करतो (इच्छतो) एवो तुं बीजा भवमां ते बोधिने क्या मूल्ये करीने पामीश ?
 अर्थात् आ भवमां तुं धर्मने पाम्या छतां तेनुं आराधन करतो नथी, तो आवता
 भवमां तुं शी रीते तेने पामीश ? ” २९३.

फरीथी धर्मना उद्यमरहित पुरुषोने उपदेश आपे छे—

संघयण कालवलदूसमारुयालंबणाइं धित्तूणं ।

संवं चियं नियमधुरं, निरुज्जमाओ पमुच्चंति ॥ २९३ ॥

अर्थ--“निरुज्जमी (आलस्यवाळा) मनुष्यो संहनन (आज्ञे प्रथमना जेवुं वळ-
 वान संघयण नथी), काळ (हाल दुष्काळ वर्ते छे), वळ (प्रथमना जेवुं आज वळ
 नथी), दुपमाकाळ (हाल पांचमो आरो वर्ते छे), अने अरुज (आज नीरोगपणुं
 नथी माटे शी रीते धर्म थइं शके ?) एवी रीतना आलंबनोने ग्रहण करीने (जवाव दइने)
 प्राप्त थपेली चारित्र, क्रिया, तप विगेरे सर्व नियमनी धूसरी (भार)ने ‘चिय’ के० नकी
 मूकी दे छे. पण तेवुं आलंबन लेवुं योग्य नथी. केमके समय प्रमाणे आलस तजीने यथा-
 शक्ति धर्ममां उद्यम करवो जोइए.” २९३.

कालंस्स यं परिहाणी, संयमजोगाइं नैत्थि खित्ताइं ।

जर्यणाइं वट्ठियव्वं, नै हुं जर्यणा भंजए अंगं ॥ २९४ ॥

अर्थ--“वळी ‘दिवसे दिवसे काळनी हानि थती जाय छे, अने संयमने योग्य
 तां भेवो पण हालमां रत्तां नथी; तेथी शुं करवुं ?” ए रीतना शिष्यना प्रश्नपर गुरु उत्तर
 आपे छे के--यतनावटे एटले यतना पूर्वक वर्तवुं. केमके ‘हुं’ के० निथे यतना राखवाथी
 चारित्रम्पी अंग भांगवुं नथी--चारित्रम्पी अंगनो भंग थवो नथी-विनाश थतो नथी. तेथी
 रीति यतना पूर्वक यथाशक्ति चारित्रने विपे उद्यम करवो.

संमिईकसायगारवइंदियमयवंभचेरगुत्तीसु ।

सँज्जायविणयतवसत्तिओ अँ, जयँणा सुँविहियाणं ॥ २९५ ॥

अर्थ—“सार्हं (शोभन) छे विहित (आचरण) जेमनुं एवा सुविहित साधुओने (साधुओए) इयादिक पांच समितितुं पालन करवुं, क्रोधादिक कपायनो निग्रह करवो, क्रुद्धि, रस अने साता ए त्रण गारवतुं निवारण करवुं, इन्द्रियोने वश करवी, जाति विगेरे आठ प्रकारना मदनो त्याग करवो, नव प्रकारनी ब्रह्मचर्यगुप्तिनुं पालन करवुं तथा वाचनादिक पांच प्रकारनो स्वाध्याय करवो, दश प्रकारनो विनय करवो, बाह्य अने अभ्यंतर भेदे करीने वार प्रकारतुं तप करवुं, तथा पोतानी शक्तिनुं गोपन करवुं नहीं. इत्यादिक यतना करवी जोइए.” २९५.

हवे यतनानुंज निरूपण करे छे.

जुँगमित्तंतरदिडी, पँयं पँयं चरँखुणा विसोहिंतो ।

अँव्वखित्ताउत्तो, इरियासमिओ मुँणी होई ॥ २९६ ॥

अर्थ—“युगमात्र (चार हाथ प्रमाण) क्षेत्रनी अंदर दृष्टि राखनार, पगले पगले चक्षुवडे पृथ्वीनुं विशोधन करतो एटले सारी रीते अवलोकन करतो, तथा शब्दादिक विषयोमां व्याक्षेपरहित (स्थिर मनवाळो) होवाथी धर्मध्यानमांज रहेलो एवो मुनि (त्रिकाळने जाणनार) ईर्या (गमन) ने विषे समित एटले सारी रीते उपयोगवाळो (ईर्यासमितितुं पालन करनार) कहेवाय छे.” २९६.

कँजे भाँसइ भाँसं, अँणवज्जमकर्णणे नँ भाँसइ यँ ।

विँगहविसुत्तियपरिवज्जिओ अँ जँइ भाँसँणासमिओ ॥ २९७ ॥

अर्थ—“ज्ञानादिक कार्य सते (उपदेशादि-पठनपाठनादि निमित्ते) अनवध (निर्दोष) भाषा (वचन) बोले, अने कारण विना बोलेज नहीं, तथा चार विकथा अने विरुद्ध वचन बोलवा (चित्तववा) ए करीने वर्जित (रहित) एवो यति भाषा समित एटले बोलवामां सावधान कहेवाय छे.” २९७.

बाँयालमेसँणाओ, भोयँणदोसे यँ पंचँ सौहेइ ।

सौँ एसणाई सँमिओ, औँजीवी अन्नँहा होई ॥ २९८ ॥

गाथा २९५—इंदिय । गाथा २९६—विसोहंतो !

गाथा २९७—भासई । विसोत्तिय । विगह । विकथा च विरुद्धवचनजल्पनं च ताभ्यां परिवर्जितः ।

गाथा २९८—भोयणदोसेइ । भोयणादोसेय । एसणासमिओ । एसणाईसमिओ ।

અર્થ—“જે વૈતાલીશ પ્રકારની એષણા (આહારના દોષ)ને તથા સંયોજના વગેરે પાંચ પ્રકારના ભોજનના દોષોને શુદ્ધ કરે છે, એટલે તેવા દોષરહિત આહાર લે છે તે (સાધુ) એષણા (આહાર)ને વિષે સમિત (ઉપયોગવાન) કહેવાય છે, (એષણાસમિત કહેવાય છે). અન્યથા એટલે અશુદ્ધ અને દોષથી દુષ્ટ થયેલો આહાર ગ્રહણ કરે, તો તે આજીવી-આજીવિકાકારી કહેવાય છે. એટલે સાધુનો વેષ ધારણ કરીને તેનાવડે આજીવિકા (ઉદરનિર્વાહ) કરનાર કહેવાય છે.” ૨૯૮.

પુંવિ ચરૈસ્તૂ પરિસ્થિતય, પર્મજિઉં જો ટવેઈ ગિહ્નઈ વાં ।

આંયાણમંડનિસ્થેવણાઈ, સંમિઓ મુંળી હોઈ ॥ ૨૯૯ ॥

અર્થ—“જે (મુનિ) પ્રથમ (વસ્તુ ગ્રહણ કર્યા પહેલાં) ચક્ષુવડે પરીક્ષા કરીને (સારી રીતે જોઈને) પછી રજોહરણાદિકવડે પ્રમાર્જના કરીને (પુંજીને) કોઈ પણ વસ્તુ ભૂમિપર સ્થાપન કરે (મૂકે) છે, અથવા ભૂમિપરથી ગ્રહણ કરે છે, તે મુનિ આદાન (ભૂમિપરથી વસ્તુનું ગ્રહણ) અને માંડના (ઉપકરણના) નિક્ષેપ (પૃથ્વીપર સ્થાપન)ને વિષે સમિત (સાવધાન) હોય છે. અર્થાત્ યતના (જયણા) પૂર્વક કોઈ પણ વસ્તુને ગ્રહણ કરતો અથવા મક્કતો સાધુ આદાન નિક્ષેપણાસમિત કહેવાય છે.” ૨૯૯.

ઉચ્ચારપાસવળખેલજહ્નસિંધાણ એ યં પાળવિહી ।

મુવિવેણઈ પાંસે, નિસિરંતો હોઈ તસ્સમિઓ ॥ ૩૦૦ ॥

અર્થ—“ઉચ્ચાર (વહીનીત), પ્રસવળ (લઘુનીત), ચેલ (મુખનો મલ્-કાફ વિગેરે), જહ્ન (શરીરનો મેલ); અને સિંધાણ (નાસિકાનો મેલ) તથા ચ શબ્દે વીજા પણ પરિષ્ઠાપન કરવા યોગ્ય (પરઠવવા યોગ્ય) અશુદ્ધ ભક્તપાન વિગેરે--તે સર્વને મુવિ-વિત્ત એટલે વ્રસસ્યાવર જંતુરહિત એવા સારી રીતે શોધેલા પ્રદેશને વિષે પરિષ્ઠાપન કરતો (પરઠવતો) મુનિ તે સમિતિવાળો એટલે પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિવાળો હોય છે--કહેવાય છે.” ૩૦૦

કોહો માળાં માંયા, લોમો હાસો ર્દિ યં અર્દિ યં ।

સોગો મૈયં દુગંઠા, પન્નૈસ્થવકલી ઈમે સંવે ॥ ૩૦૧ ॥

અર્થ—“ક્રોધ (અપ્રીતિ), માન (વીજાના ગુણનું વ્રસદ્ધન), માયા (કપટ),

જુગુપ્સાઃ એ સર્વે સાક્ષાત કાલિ-લેશરૂપ છે. એ દશેને-લેશરૂપ જાણવા. ” ૩૦૧.
પ્રથમ ક્રોધના મેદ (પર્યાયો) કહે છે.

કોહો કલ્હો ચારો, અર્વરુપરમચ્છરો અણુસઓ અ ।

ચંડત્તણમણુવસમો, તામસભાવો અ સંતાવો ॥ ૩૦૨ ॥

નિચ્છોડંણ નિષ્મંછુણ, નિરંણુવત્તિત્તણ અસંવાસો ।

કંયનાસો અ અસમ્મં, વંધંઈ ઘર્ણચિક્કણં કંમ્મં ॥ ૩૦૩ ॥ યુગ્મમ્ ॥

અર્થ—“ક્રોધ (અપ્રીતિ માત્ર), કલહ (વચનની મારામારી), ચાર (વીજાપર દુષ્ટ આશય રાખવો), પરસ્પર મત્સર (માંહોમાંહે મત્સર—અદેવાઈ ધારણ કરવી), અનુશય (પશ્ચાત્તાપ દટલે ક્રોધ કરવાથી પાછલ્લથી પશ્ચાત્તાપ થાય છે, માટે અનુશય પણ ક્રોધતું નામ કહેવાય), ચંડત્વ (મૃકુટિ ચઢાવવી—વાંકી કરવી), અનુપશમ (ઉપશમનો અભાવ—શાંતપણું ન રાખવું તે), તામસ ભાવ (તમોગુણ રાખવો તે), અને સન્તાપ (એ સર્વે ક્રોધના પર્યાયો—વીજાં નામ છે). ૩૦૨. વળી નિચ્છોટન (ક્રોધથી આત્માતું મલિન થવું), નિર્મત્સન (ક્રોધથી વીજાની તર્જના કરવી), નિરાનુવર્તિત્વ (ક્રોધથી વીજાની યરજી પ્રમાણે ન ચાલવું— ન વર્તવું), અસંવાસ (પરિવાર સાથે ન રહેવું—ક્રોધથી માણસ એકલો વિચરે છે, માટે અસંવાસ પણ ક્રોધનો પર્યાય કહેવાય), કૃતનાશ (કોઈએ કરેલા ઉપકારનો નાશ કરવો) તથા અશામ્ય (સમપણાનો અભાવ), એ સર્વે ક્રોધના ફલરૂપ હોવાથી ક્રોધના પર્યાયો છે. તેમને વિષે વર્તતો જીવ ગાઢ ચિક્કણાં (અત્યંત કડુરસવાળાં નિકાચિત) કર્મ વાંધે છે. માટે ક્રોધનો ત્યાગ કરવો, એ અહીં તાત્પર્યાર્થ છે. ” ૩૦૩.

હવે માનના પર્યાયો કહે છે.—

માણો મયં હંકારો, પરંપરિવાઓ અં અત્તંઉકરિસો ।

પરંપરિભવો વિર્યં તહાં, પરસ્સં નિંદાં અસૂઆ યં ॥ ૩૦૪ ॥

હીલાં નિરોવંયારિત્તણં, નિરંવણામયા અંવિણઓ અં ।

પરંણુપચ્છાયણયા, જીવં પોવંતિ સંસારે ॥ ૩૦૫ ॥ યુગ્મમ્ ॥

અર્થ—“માન દટલે સામાન્ય રીતે અભિમાન, મદ (જાતિ વિગેરેનો ઉત્કર્ષ), અહંકાર (અહંતા—હુંકાર), પરનો (અન્યનો) પરિવાદ (અવર્ણવાદ—તે પણ માનનું નામ છે), (અ-ચ) અને આત્મોત્કર્ષ (પોતાનો ઉત્કર્ષ—આપવડાઈ, (અ-પિચનો અર્થ સમુચ્ચય—સમુદાય રૂપ છે); તથા પરપરિભવ (વીજાનો પરાભવ કરવો),

परनिंदा (वीजानी निंदा करवी), असूया (वीजाना गुणोने विषे दोषो प्रकट करवा-
दोषनो आरोप करवो), ३०४. हीला (वीजानी हीन जाति विगेरे प्रकट करीने तेनी
हीलना करवी), निरुपकारित्व (कोइनो पण उपकार करवो नहीं ते) निरवनामता
(स्वध-अकडपणु-अनम्रता), अविनय (गुरुने देखी उभा न थवुं, आसन विगेरे न
आपवुं ते), अने परगुणप्रच्छादना (वीजाना ज्ञानादिक गुणोतुं आच्छादन करवुं-
दांकी देवा ते). आ सर्वे मानरूप अथवा मानना फलरूप होवाथी मानना पर्यायो छे.
तेमनुं सेवन करवाथी तेओ प्राणीओने चतुर्गति रूप संसारमां पाडे छे-नांखे छे. माटे
तेओ शत्रुनुं काम करना होवाथी (शत्रुरूप होवाथी) तजवा योग्य छे. ” ३०५.

हवे मायाना पर्यायो कहे छे—

माया कुडंगि पच्छन्नपावया, कुडंकवडवंचणया ।

सर्वैतथअसवभावो, परनिखेवावहारो अ ॥ ३०६ ॥

छल छोम सर्वईयरो, गूढाचारतणं मैई कुंटिला ।

वीसंभंघायणं पियं, भवैकोडिसएसु विं नंडंति ॥ ३०७ ॥ युग्मम्

अर्थ—“ माया-सामान्य माया, कुडंगि ते महागहन (गाढ-निविड माया),
प्रच्छन्नपापा ते छानी रीते पापकर्मनुं करवुं, कूड (छद्म), कपट, वंचनता (मा-
यावडे वीजाने छेतरवुं ते), सर्वे पदार्थोनो असद्भाव (असत्परुषणा) एट्ठे
होय वीजुं अने कहेवुं वीजुं, परना निक्षेप (न्यास-थापण)नो अपहार (ओळववुं)
ते परन्यासापहार, च के० अने मायावडे परने छळे माटे छळ पण मायानो पर्याय छे,
छोम ते छद्म, संन्यातिकर (पोतानुं कार्य साधवा माटे मायावडे गांहुं बनवुं), गूढाचा-
रित्व (मायावडे गुप्त विचरवुं), कुटिल (वक्र) मति, अने विश्वासघातः ए सर्वे
मायाना पर्यायो छे. ते माया सो कोटी संसारने (भवने) विषे पण नडे छे-दुःखदायी
थाय छे. अर्थात् मायावडे बांधेलां कर्मो क्रोडोगमे भव थइ गया छतां पण भोगज्यां
विना क्षय पामतां नथी. माटे ते तजवी—” ३०६-३०७.

हवे लोभना भेदो कहे छे—

लोभो अइसंचयसीलया ये, किंलिट्ठत्तणं अइममत्तं ।

कर्पन्नमपरिभोगो, नट्टविनट्टे यं आंगलं ॥ ३०८ ॥

मुंच्छा अइवहुंधणलोभया ये, तप्पभावभावणाय ये मैया ।

बोलंति” भेदाघोरे, अंगरणगतसमइमि ॥ ३०९ ॥ युग्मम् ॥

અર્થ—“લોભ-સામાન્ય લોભ, અતિસંચયશીલતા (લોભવડે એક જાતની અથવા ઘણી જાતની વસ્તુઓનો અતિ સંચય કરવાના સ્વભાવપણું), ક્ષિપ્ત (લોભવડે મનની ક્ષિપ્તા-કલુપતા), અતિ મમત્વ (વસ્તુપર અત્યંત મમતા-મારા-પણું), કલ્પ્યાન્નનો અપરિભોગ (ભોગવવા યોગ્ય અન્નાદિક વસ્તુનો અપરિભોગ એટલે તે ન ભોગવવું અને કૃપણતાને લીધે સ્વરાવ અન્નને પણ નાંચી ન દેતાં સ્વાતું તે), અશ્વાદિક વસ્તુઓ નાશ પામે છતે અને ધાન્યાદિક વસ્તુઓનો વિનાશ થયે છતે આગલ્ય એટલે રોગાદિક ઉત્પન્ન થવા, તે નષ્ટ વિનષ્ટાકલ્પ્ય નામનો લોભપ્રકાર કહેવાય છે. ૩૦૮. તથા મૂર્છા (મૂઠતા-ધન ઉપર તીવ્રરાગ), અતિવહુધનલોભતા (ઘણા ધન ઉપર અત્યંત લોભપણું) તથા સદા-સર્વદા તદ્ભાવભાવના (લોભપણાઈ કરીને મનમાં તેજ ભાવનું વારંવાર ચિંતવન-કરવું)—એ સર્વે લોભના સામાન્ય અને વિશેષ ભેદો છે. તેઓ સંસારી (પ્રાણી)ને મહાધોર (અતિ ભયંકર) જરામરણના પ્રવાહરૂપ મહાસ-મુદ્રમાં બોલે છે—હુવાડે છે—માટે તેવા દારુણ લોભનો ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.” ૩૦૯.

ऐएसु जो न वट्टिजा, तेणं अप्पा जहडिओ नाओ ।

मणुआण माणंणिज्जो, देवाण वि देवयं हुज्जा ॥ ३१० ॥

અર્થ—“એ ક્રોધાદિક કષાયોને વિષે જે (તત્ત્વજ્ઞ) પુરુષ નથી વર્તતો—કષાયોને નથી કરતો, તે પુરુષે પોતાના આત્માને યથાસ્થિત (સત્ય-કર્મથી ભિન્ન-શુદ્ધ સ્વરૂપ-વાળો) જાણેલો છે એમ સમજવું, અને તે પુરુષ મનુષ્યોને માનનીય તથા હંદ્રાદિક દેવોના પણ દૈવત રૂપ (હંદ્રોને પણ પૂજ્ય) થાય છે.” ૩૧૦.

હવે તે કષાયોને સર્પાદિકની ઉપમા આપે છે—

जो भासुरं भुअंगं, पयंडदाढाविसं विधट्टेइ ।

तत्तो चियं तस्संतो, रोसंभुअंगोवमाणमिणं ॥ ३११ ॥

અર્થ—“જે પુરુષ ભાસુર (રૌદ્ર-ભયંકર) અને જેની દાઢમાં પ્રચંડ વિષ રહેલું છે એવા ભુજંગ (સર્પ)નો (લાકડી વિગેરેથી) સ્પર્શ કરેછે, તો નિશ્ચે તે સર્પથી કીજ તે (પુરુષ)નો અંત (મરણ) થાય છે. આ રૌદ્ર રોષ (ક્રોધ) રૂપી ભુજંગનું અહીં ઉપમાન જાણવું: એટલે કે રોષ ભુજંગનો પણ સ્પર્શ કર્યો હોય તો તે સંયમ (ચારિત્ર) રૂપી જીવિતનો નાશ કરે છે. માટે રૌદ્ર સર્પની જેમ તેનો ત્યાગ કરવો.” ૩૧૧.

जो आंगलेइ मैत्तं, कयंतकालोवमं वर्णगइंदं ।

सो तेणं चियं चुज्जइ, माणंगइदेण इत्थुवमा ॥ ३१२ ॥

गाथा ३११-भुयंगं । भासुरं=रौद्र । रोसभुयंगो ।

गाथा ३१२-आंगलेइ=आकर्षयति-ग्रह्णाति । वर्णगयंदं । चुज्जइ । चुज्जइ=चूर्णयते-चूर्णांकियते । माणगयंदेण । इत्थमुपमा ।

અર્થ—“જે (અજ્ઞાની) પુરુષ મદોન્મત્ત અને કૃતાંતકાલ (મરણકાલ) ની જેને ઉપમા છે તેવા અતિ ભયંકર વનના ગજેન્દ્રનું આકર્ષણ કરે છે—ગ્રહણ કરે છે. તે મૂર્ખ પુરુષ નિશ્ચે તે વનગજેન્દ્રવડે ચૂર્ણ કરાય છે, અર્થાત્ હણાઈ જાય છે. એ પ્રમાણે અહીં માનને ગજેન્દ્રની સાથે ઉપમા જાણવી. દટલે કે માન રૂપી ગજેન્દ્ર પણ શમરૂપી આલાન (વંધન) સ્તંભના મંગાદિક મોટા અનર્થને કરે છે; મોટે તેનો ત્યાગ કરવો.” ૩૧૨.

વિસવૈલીમહાગહણં, જો પવિસૈ સાણૅવાયફરિસવિસં ।

સૌ અચિરેણ વિણૅસ્સઈ, માર્યા વિસવલિગહણસમા ॥ ૩૧૩ ॥

અર્થ—“જે પુરુષ અનુકૂલ વાયુના સ્પર્શથીજ વિપત્તાલા (જેના વાયુના સ્પર્શથી જ વિપ ચડતું હોય તેવા) વિપવલીના મોટા વનમાં પ્રવેશ કરે છે તે થોડાજ કાલમાં વિનાશને પામે છે. એવી રીતે માયા પણ વિપવલીના વન જેવી જાણવી. અર્થાત્ તેના સ્પર્શ—સંબંધમાત્રથીજ સમાક્રિત ચારિત્રાદિ ગુણ વિનાશ પામે છે.” ૩૧૩.

ધોરે મૈયાગરે સાગરંમિ, તિમિમગરગાહપૂરંમિ ।

જો પવિસૈ સૌ પવિસૈ, લોભમહાસાગરે ભીમે ॥ ૩૧૪ ॥

અર્થ—“જે મનુષ્ય ધોર (રૌદ્ર), મયના સ્થાનરૂપ અને મત્સ્ય, મગર તથા ગ્રાહ વિગેરે જલજંતુઓથી પૂર્ણ એવા સાગરને વિષે પ્રવેશ કરે છે તે મનુષ્ય ભયંકર એવા લોભ રૂપી મહાસાગરને વિષે પ્રવેશ કરે છે. અર્થાત્ જેમ સમુદ્રમાં પડેલો મનુષ્ય અનર્થને પામે છે, તેમ લોભરૂપી સમુદ્રમાં પડેલો માણસ પણ મોટા અનર્થને પામે છે.” ૩૧૪.

ગુણદોસવહુવિસેસં, પૈયં પૈયં જાણિંઝળ નીસેસં ।

દોસેસુ જૈણો નં વિરંજઈ ॥ ૩૧૫ ॥

અર્થ—“ (મોક્ષના દેતુ રૂપ જ્ઞાનાદિક) ગુણોમાં અને (સંસારના દેતુ રૂપ ક્રોધાદિક) દોષોમાં મોટો વિશેષ (ઘણું અંતર) છે. એમ શ્રીસર્વજ્ઞકથિત સિદ્ધાન્ત-માંથી પદે પદે નિઃશેષ (સમગ્ર રીતે) જાણીને પણ મનુષ્ય (લોક) ક્રોધાદિક દોષોમાં (દોષો ઉપરથી) વિરક્ત થતો નથી. એ કર્મનોજ અધિકાર (દોષ) છે. અર્થાત્

અટ્ટટ્ટહાસ કેલીકેલત્તણં હાસચિહ્નં જમ્મગરુદ્ધં ।

કેદપ્પં ઉર્વહસણં, પરેસ્મ નં કેરંતિ ઔણગારા ॥ ૩૧૬ ॥

અર્થ—“ અનગાર (ઘર વિનાના—ગૃહસ્થાશ્રમરહિત—સાધુઓ) વીજા માણસં (વીજા સાથે) અટ્ટટ્ટહાસ્ય (સ્વડસ્વડ હસવું), વીજાની ક્રીડામાં અસંવદ્ધ વચનનું ભાષણ (બોલવું), હાસ્યવદે વીજાના અંગનો ચારંવાર સ્પર્શ કરવો (સ્વસકોલીયાં—ગદગદીય કરવાં), એક વીજા સાથે સમકાળે હાથતાળીઓ દેવી, કૌતુક કરવું અને ઉપહાસ-સામાન્ય હાસ્ય કરવું, એટલાં વાનાં કરતા નથી.” ૩૧૬. इति हास्यद्वारं.

હવે રતિદ્વાર કહે છે—

સાહૂણં અપ્પેરુદ્ધં, સસરીરપલોઅણા તંવે ઔરુદ્ધં ।

સુત્થિઅવન્નો ઔરુપહરિસો યં નંત્થિ સુસાહૂણં ॥ ૩૧૭ ॥

અર્થ—“ સાધુઓને આત્માની રુચિ એટલે મને શીત, આતપ વિગેરે ન લાગે એવી શરીરપર મમતાવાળી આત્મરુચિ, પોતાના શરીરને (રૂપને) આદર્શાદિકમાં જોવું, શરીર દુર્બલ થઈ જશે એમ ધારી તપસ્યામાં અરતિ કરવી, હું વહુ સુંદર છું—સારા વર્ણવાળો છું એ પ્રમાણે પોતાની પ્રશંસા કરવી અને લાભ પ્રાપ્ત થયે અત્યંત હર્ષિત થવું—આટલા રતિના પ્રકારો ઉત્તમ સાધુઓને હોતા નથી; અર્થાત્ સાધુઓએ તેવી રતિ કરવી નહીં.” ૩૧૭.

હવે અરતિદ્વાર કહે છે—

ઉવ્વેવ્વો ઔ અરણામઓ ઔ, ઔરમંતિયા યં ઔરુદ્ધં યં ।

કલમલો ઔ અણેગંગયા ય, કેત્તો સુવિહિયાણં ॥ ૩૧૮ ॥

અર્થ—“ સુવિહિત સાધુઓને ઉદ્દેગ (ધર્મસમાધિથી ચાલિત થવું), પંચેન્દ્રિયોના વિષયોમાં મનનું અતિશે જવું, ધર્મના વિષયમાં (ધર્મને વિષે) મનનું અરમણપણું (વિમુક્ષપણું), અરતિ (અત્યંત ચિત્તનો ઉદ્દેગ), કલમલ એટલે વિષયોમાં મનની વ્યાકુલતા (વ્યગ્રતા), તથા અનેકાગ્રતા એટલે મનમાં સંવંધ વિનાનો વિચાર કરવો કે હું અમુક શ્વાશ, અમુક પીશ, અમુક પહેરીશ વિગેરે, એ સર્વે મનના સંકલ્પો અરતિનાં હેતુ હોવાથી સુવિહિત સાધુઓને ક્યાંથી હોય ? ” અર્થાત્ ન હોય. ૩૧૮.

હવે શોકદ્વાર કહે છે:

ગાથા ૩૧૬—જમ્મગરુદ્ધં । હાસચિહ્નં—હાસ્યેન પરાંગસ્ય પુનઃ પુનઃ સ્પર્શનં । કેદપ્પં ।

ગાથા ૩૧૭—સાહૂણં । ઔરુદ્ધં । ઔરુપહરિસં ચ । અતિપ્રહર્ષઃ । નંત્થિઉ ।

ગાથા ૩૧૮—ઉવ્વેવ્વય । કલમલઓ ।

सोगं संतावं अधिइं च, मँन्नुं च वेमणुँस्सं च ।

कारुन्न रुद्धंभावं, न साहूधम्मंमि इच्छंति ॥ ३१९ ॥

अर्थ—“ पोताना संवंधीना मरणथी शोक करवो, संताप (अत्यंत उचाट करवो), अधृति (अरे ! हुं शी रीते आवा गामने अथवा आवा उपाश्रयने छोडी शकीश ? एम विचारवुं), मन्नु (इंद्रियोनो रोध अथवा विकलता), वैमनस्य (चित्तनी विकलता एटले के शोकवडे आत्मघातनो विचार करवो), कारुण्य (थोहुं रुदन करवुं), तथा रुद्धभाव ते मोटेथी रुदन करवुं. आ सर्वे शोकना भेदोमांथी एक पण प्रकारने साधुओ इच्छता नथी—करता नथी. ” ३१९.

हवे भयद्वार कहेछे—

भय संखोह विँसाओ, मग्गविभेओ विँभीसियाओ अँ ।

परमँग्गदंसणाणि यँ, दढधम्मणं कैँओ हुँति ॥ ३२० ॥

अर्थ—“ कातरपणा (वीकणपणा)ए करीने अकस्मात् भय पामवो, संक्षोभ एटले चौरादिकने जोइने नासी जवुं, विपाद ते दीनता, मार्गविभेद ते मार्गमां सिंहादिकने जोइने त्रास. पामवो, विभीषिका ते वेताळ—भूत विगेरेथी त्रास पामवो (आ वे प्रकार जिनकल्पीने माटेज जाणवा), तथा भयथी अथवा स्वार्थथी परतीर्थिकना मार्गनी प्ररूपणा करवी अथवा बीजाओने भये करी मार्ग देखाडवो. आ सर्वे भयना प्रकारो इह धर्मवाला साधुओने क्यांथी होय ? ” नज होय. ३२०.

हवे जुगुप्सा द्वार कहे छे—

कुँच्छा चिँलीणमलसंकडेसु, उँव्वेवओ अँणिट्टेसु ।

चरँखुनियत्तणमसुँभेसु, नँत्थि दँव्वेसु दंतारिणं ॥ ३२१ ॥

अर्थ—“ अपवित्र मले करीने भरेला एवा (मृत कलेवरो)ने विपे कुत्सा (जुगुप्सा), अनिष्ट एवा मलिन देह अने वस्त्रादिकने विपे (तेनी उपर) उद्देग तथा अशुभ एटले जेनुं कीटाओण भक्षण करुं होय एवा कुत्सा विगेरे पदार्थोने जोइने नेत्रोने (दृष्टिने) पालां वाळ्यां. ए सर्वे जुगुप्साना प्रकार दांत (साधुओ)ने होना नथी. ” ३२१.

ऐयंपि नांम नाऊण, सुजिज्ञयव्वंति नूणं जीवस्स ।

फेडेऊण न तीरंइ, अइवेलिओ कम्मसंघाओ ॥ ३२२ ॥

અર્થ—“ નામ (પ્રસિદ્ધ) એટલે જિનભાષિત એવા તે પૂર્વે કહેલા કષાયાદિકને જાણીને પણ નિશ્ચે શું જીવને મૂઠ થવું યોગ્ય છે ? અર્થાત્ યોગ્ય નથી. (ત્યારે શાખાટે જીવ મૂઠ થતો હશે ? તેનો જવાબ આપે છે કે—) તોપણ જીવ તે કષાયોને દૂર કરવા શક્તિમાન થતો નથી. કેમકે કર્મસંઘાત—આઠ કર્મનો સમુદાય અતિવલ્લવાન છે; જેથી તે કર્મને પરાધીન થયેલો આ જીવ અકાર્યની સન્મુખ થાય છે, અકાર્ય કરવા તત્પર થાય છે.” ૩૨૨.

जह जह बहुस्सुओ सम्मओ अँ, सीसंगणसंपरिवुडो अँ ।

अँविणिच्छिओ अँ समए, तँह तँह सिद्धं तँपडिणीओ ॥ ३२३ ॥

અર્થ—“ જેમ જેમ વહુશ્રુત (ઘણું શ્રુત જેણે સાંભળ્યું છે એવો અથવા જેણે ઘણા શ્રુતનો અભ્યાસ કર્યો છે એવો) થયો, તથા ઘણા (અજ્ઞાની) લોકોને સંમત (ઇષ્ટ) થયો; વળી શિષ્યના સમૂહવડે (ઘણા પરિવારવડે) પરિવૃત્ત થયો, તોપણ જો તે સમય (સિદ્ધાન્ત)માં અનિશ્ચિત (રહસ્યના જ્ઞાનરહિત) એટલે અનુભવરહિત હોય, તો તેમ તેમ તેને સિદ્ધાન્તનો પ્રત્યનીક (શત્રુ) જાણવો; અર્થાત્ તત્ત્વને જાણનાર થોડા શ્રુતવાળો હોય તોપણ તે મોક્ષમાર્ગનો આરાધક છે; પણ વહુશ્રુત છતાં તત્ત્વજાણ ન હોય તો તે મોક્ષમાર્ગનો આરાધક નથી પણ વિરાધક છે, એમ જાણવું.” ૩૨૩.

हवे ऋद्धिगारव विषे कहे छे—

पर्वराइं वच्छपायासणोवगरणाइं एस विभवो मे ।

अविय मर्हाजणनेया, अहं तिं अहं इद्धिगारविओ ॥ ३२४ ॥

અર્થ—“ આ પ્રવર (પ્રધાન) એવાં વસ્ત્રો, પાત્રો, આસનો અને ઉપકરણો વિગેરે મારો વિભવ (વૈભવ) છે. (અપિચ—ફરીના અથવા સમુચ્ચયના અર્થમાં છે). વળી હું મહાજન એટલે પ્રધાનજનોને વિષે નેતા (નાયક) છું. મહાજનનો આગેવાન છું એમ વિચારનાર ઋદ્ધિગારવવાળો કહેવાય છે, અથવા અપ્રાપ્ત (નહીં પ્રાપ્ત થયેલી) ઋદ્ધિની વાંછા કરનાર પણ ઋદ્ધિગારવવાળો કહેવાય છે.” ૩૨૪.

हवे रसगारव कहे छे—

अरसं विरसं लूहं, जहोववन्नं च निच्छिण भुत्तुं ।

निच्छाणि पेसलाणि यं, मंगगइ रसगारवे गिद्धो ॥ ३२५ ॥

अर्थ—“रसगारवने विषे गृद्ध (लोलुप) थयेलो मनुष्य (साधु) भिक्षाने माटे फरतां जेवो प्राप्त थयो तेवो अरस (रस रहित), विरस (जीर्ण थयेलो) अने वाळ विगेरे रस (लुखो) आहार खावाने इच्छतो नथी; अने स्निग्ध (स्नेहवाळा) एटले घणा घीवाळा तथा पेशल (पुष्टि करनारा) आहारने मागे छे—इच्छे छे. तेवा साधुने रसगारव एटले जिह्वाना रसना गारवमां गृद्ध जाणवो. आ रसगारवतुं स्वरूप जाणवुं. ” ३२५.

इवे सातागारव कहे छे—

सुस्सूसई सरीरं, सयणासणवाहणापसंगपरो ।

सायागारवगुरुओ, दुखस्स न देई अप्पाणं ॥ ३२६ ॥

अर्थ—“पोताना देहनी शुश्रूषा (स्नानादिकवडे शोभा) करनार तथा कोमल शयन (शय्या) अने आसन (पादपीठ) विगेरेनी कारण विना वाहना (सेवा)नी—भोगववानी आसक्तिमां तत्पर एवो सातागारववडे गुरु (भारे). थयेलो मनुष्य (साधु) पोतानो आत्मा दुःखने आपतो नथी, एटले पोताना आत्माने दुःख देतो नथी. ” ते सातागारव जाणवो. ३२६.

इवे इंद्रियद्वार कहे छे—

तवकुलच्छायाभंसो, पंडिच्चप्फंसणा अणिहपहो ।

वसणाणि रणमुहाणि यं, इंदियवसगा अणुहवन्ति ॥ ३२७ ॥

अर्थ—“वार प्रकारतुं तप, कुळ ते पितृपुत्र अने छाया ते पोताना शरीरनी शोभा ए वणेनो अंश (नाश), पांडित्य (चातुर्य)नी फंसणा ते मनीनता, अनिष्ट थ (महा संसारमार्ग)नी वृद्धि, अनेक प्रकारनी आपत्ति, मरण विगेरे व्यसनो (कष्टो) तथा रणमुख एटले संग्रामना मोखरामां पडवुं. एटला पदार्थोने इंद्रियने वश थयेळा पुरुषो अनुभवे छे. ” ३२७.

संदेसु न रंजिज्जा, सैवं देहुं पुणो न इरिंजिज्जा ।

गंधे रसे अं फांसे, अमुच्छिओ उज्जंमिज्ज सुणी ॥ ३२८ ॥

पद्य ३२५—निजपद । सुणी । उरु=उरु-रस ।

पद्य ३२६—सुसुख । दुःखानुदेह ।

पद्य ३२७—पंडित्य । पण्डित्य । पण्डित्य । पण्डित्य ।

पद्य ३२८—निजपद । इरिज्ज । इरिज्ज । इरिज्ज ।

અર્થ—“ ગંધને વિષે (કર્પૂરાદિક સુગંધી દ્રવ્યને વિષે), રસને વિષે (શરિરે મિષ્ટ પદાર્થોના આસ્વાદને વિષે) અને સુકોમલ શર્યાદિકના સ્પર્શને વિષે નહીં પામેલાં મુનિએ વીણાના તથા સ્ત્રીના સંગીતના શબ્દોમાં રંજિત (રક્ત) થવું ન તથા રૂપ એટલે સ્ત્રી વિગેરેના અવયવની સુંદરતા જોઈને રાગચુદ્ધિથી વારંવાર તે સન્મુખ જોવું નહીં, પરંતુ (ધર્મને વિષે) ઉચ્ચમ કરવો. ” ૩૨૮.

નિહ્યાણિ હ્યાણિ યૈ, ઇંદિઆણિ ઘાઈહ ણં પર્યત્તેણં ।

અહિર્યત્યે નિહ્યાઈ, હિર્યકજ્ઞે પૂર્યણિજ્ઞાઈ ॥ ૩૨૯ ॥

અર્થ—“ સાધુઓને ઇંદ્રિયોના વિષયભૂત પદાર્થોમાં રાગદ્વેષ કરવાનો અભિપ્રાય હોવાથી તેમનાં ઇંદ્રિયો નિહત (હળાવેલાં) છે, અને તે ઇંદ્રિયોના આકાર કાયમ હોવા અને પોતપોતાના વિષયોને ગ્રહણ કરતી હોવાથી અહત કે ૦ નહીં હળાવેલાં છે. એવાં કાંઈક હળાવેલાં અને કાંઈક નહીં હળાવેલાં હોય છે. એવાં ઇંદ્રિયોનો (ણં—વાક્ય શોભા માટે છે) હે સાધુઓ ! તમે ઘાત કરો એટલે પ્રયત્નવડે વશ કરો. તે ઇંદ્રિયો પોતપોતાના વિષયમાં રાગદ્વેષ કરવા રૂપ અહિત અર્થમાં હળવા યોગ્ય છે, અને સિદ્ધતાદિક હિતકાર્યમાં પૂજવા યોગ્ય એટલે રક્ષણ કરવા યોગ્ય છે. ” ૩૨૯.

હવે મદદાર કહે છે.—

જાઈકુલરૂવબલસુઅતવલાભસરિય અઢમયમત્તો ।

આઈં ચિયં વંધઈ, અસુહાઈં વંહું ચ સંસારે ॥ ૩૩૦ ॥

અર્થ—“ જે (મનુષ્ય) જાતિ તે બ્રાહ્મણાદિક, કુળ તે પોતાનો વંશ, રૂપ શરીરનું સૌભાગ્ય, વલ તે શરીરનું સામર્થ્ય, શ્રુત તે શાસ્ત્રનું જ્ઞાન, તપ તે છઠ્ઠ અઢમાદિક લાભ તે દ્રવ્યાદિકની પ્રાપ્તિ અને શ્રી તે ऐश्वर્ય—પ્રભુતા. એ આઠ પ્રકારના મદ (અહંકારથી મત્ત થયેલો હોય—તેનો ગર્વ કરતો હોય તે નિશ્ચે આ સંસારમાં ઘણીવાર જાતિ વિગેરે અશુભ વાંધે છે. એટલે કે આ આઠમાંથી જે જે વસ્તુનો ગર્વ કરે તે વસ્તુજ આવતા ભવમાં હીનતર પામે છે. ” ૩૩૦.

જાઈએ ઉત્તમાએ, કુલે પહાંણમિ રૂવમિસસરિયં ।

વલંવિજ્ઞાયતવેણ ય, લાભમણં ચં જો સિસે ॥ ૩૩૧ ॥

ગાથા ૩૨૯—નિહ્યાણિ હિયાણિય । પર્યત્તેણ । ઘાઈહ=ઘાતયત—વશીકૃત । અહિર્યત્યે । નિહ્યાઈ

ગાથા ૩૩૦—સુચ । આં ચિય વંધઈ ।

ગાથા ૩૩૧—જાઈં । વિજ્ઞાઈ । સિસેત=નિવર્તિ ।

संसारमणवयग्गं, नीयिंढाणाई पावैमाणो य ।

भमई अणंतं कालं, तम्हांओ मँए विवँजिजा ॥३३२॥ युग्मम् ॥

अर्थ—“जे माणस पोतानी उत्तम जातिवडे (मारी जाति उंची छे अने तारी जाति नीच छे एवी रीते), प्रधानकुळमां रह्यो छतो एटले प्रधान (उंच) कुळवडे, रूपवडे, ऐश्वर्यवडे, वळ (सामर्थ्य) वडे, विद्या (ज्ञान) वडे, तपवडे अने लाभना पदे करीने बीजानी खिसा के० निंदा करे छे. (३३१). ते माणस आ चर गतिरूप अनंत संसारमां नीच स्थानादिक (हीन जात्यादिक) ने पामीने अनंत काल सुयी भ्रमण करे छे, एटले अनंत संसारनी वृद्धि करे छे. माटे (डाह्या पुरुषे) ते मदो (अहंकारो)-ने वर्जवा-तेनो त्याग करवो.” ३३२.

सुहु विं जई जयंतो, जाईमयाईसु मुज्झई जोउं ।

सो मेअजरिसी जँहा, हरिणँसवलुवँ परिहँई ॥ ३३३ ॥

अर्थ—“ जे कोइ यति (साधु) सुष्ठु के० गाढ-अत्यंत यतना करतो छतो पण जाति मदादिकने विषे मोह पामे छे (गर्व करे छे), ते मेतार्य ऋषि (साधु) नी जेम अने हरिकेशीवल साधुनी जेम जात्यादिवडे हीन थायछे-हीन जातिवालो थाय छे. आ यने मुनिनी कथा पूर्वे कहेली छे.” ३३३.

हवे नव प्रकारनी ब्रह्मचर्यनी गुप्तिनुं द्वार कहे छे—

इत्थिपसुसंकिलिठं, वसहिं इत्थीकहं च वँजंतो ।

इत्थिजणसंनिसिजं, निरुवणं अणुवँगाणं ॥ ३३४ ॥

पुवँवरयाणुस्सरणं, इत्थीजणविरहसुवविलवं च ।

अइवँहुअं अइवँहुसो, विवँजंतो अँ औहारं ॥ ३३५ ॥

वँजंतो अँ विभँसं, जँइज इँह वँमँचरुत्तीसु ।

माहु तिंशुत्तिशुत्तो, निंहुओ दंतो पँसंतो अँ ॥३३६॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

अर्थ—“ पण (पन, वचन, मायानी) गुप्ति, करीने गुप्त एटले मन, वचन

અને કાયાના યોગનો નિરોધ કરનાર, નિમૃત (શાંતિતાર્થી વ્યાપારરહિત), દાંત (ઇન્દ્રિયોતું દમન કરવામાં તત્પર) તથા પ્રશાંત (કષાયના વલ્લને જીતનાર) એવા સાધુએ સ્ત્રી (માનુષી અથવા દેવી) અને પશુ (તિર્યંચો) એ કરીને સહિત એવી વસતિ (ઉપાશ્રય) ને વર્જવી (૧), સ્ત્રીઓના વેષ અને રૂપ વિગેરેની કથા વર્જવી (૨), સ્ત્રીજનનું આસન (જે સ્થાને તે બેઠી હોય તે સ્થાન) વર્જવું (સ્ત્રીના ઉઠ્યા પછી પણ અમુક વચ્ચે સુધી તે સ્થાને બેસવું નહીં) (૩), સ્ત્રીઓના અંગનું નિરૂપણ તે નિરિક્ષણ ન કરવું (સ્ત્રીઓનાં ચક્ષુ, મુખ, હૃદયાદિક અંગોપાંગને રાગબુદ્ધિથી જોવાં નહીં) (૪), ૩૩૪. પર્વરતાનુસ્મરણ કે ૦ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પહેલાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં કરેલી કામ-ક્રીડાનું સ્મરણ વર્જવું (૫), સ્ત્રીજનના વિરહરૂપ વિલાપના વચનનું શ્રવણ રાગનો હેતુ હોવાથી વર્જવું (૬), અતિ વધુ (કંઠ સુધી ભરીને) આહાર વર્જવો (૭), અતિવધુ પ્રકારનો (સ્નિગ્ધ, મધુર વિગેરે) આહાર વર્જવો (૮), ૩૩૫. તથા વિભૂષા (અંગની શોભા) ને વર્જવી (૯). આ નવ બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિને વિષે બ્રહ્મચર્યના રક્ષણ માટે યત્ન કરવો. ” ૩૩૬.

ગુહ્યોરુવયનકરુત્વોરુઅંતરે તૈહ થૈનંતરે દૃઢું ।

સાંહરદૃ તૈઓ દિઢિં, નં બંધૈ દિઢિં દિઢિં ॥ ૩૩૭ ॥

અર્થ—“ સાધુ પુરુષ સ્ત્રીનું ગુહ્યસ્થાન (સ્ત્રીચિન્હ), ઊરુ (બે જંઘા), વદન (મુખ), કક્ષા (કાઠ) તથા ઊરસ (હૃદય) ના અંતર (મધ્યભાગ) ને તથા સ્તનના અંતરને જોડે તે સ્થાનોથકી દૃષ્ટિને સંહરે છે—દૃષ્ટિને સ્વેચ્છી છે, તેમજ સ્ત્રીની દૃષ્ટિ સાથે પોતાની દૃષ્ટિને બાંધતા નથી—મેળવતા નથી. અર્થાત્ કાર્યપ્રસંગે પણ નીચું મુખ રાખીનેજ સ્ત્રીની સાથે વાત કરે છે. ” ૩૩૭.

હવે સાતમું સ્વાધ્યાય દ્વારા કહે છે—

સજ્ઞાણ પૈસત્યં, જ્ઞાણં જાણૈ યં સૈવપરમત્યં ।

સજ્ઞાણ વટૃંતો, સ્વંને સ્વંને જાૈ વૈરંગં ॥ ૩૩૮ ॥

અર્થ—“ વાચનાદિક પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાયે કરીને પ્રશસ્ત (ભવ્ય) ધ્યાન (ધર્મધ્યાનાદિક) થાય છે, અને સર્વ પરમાર્થ (વસ્તુસ્વરૂપ) ને જાણે છે. તેમજ સ્વાધ્યાયમાં વર્તતા મુનિને ક્ષણે ક્ષણે વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે; અર્થાત્ રાગદ્વેષ રૂપ વિષ દૂર થવાથી નિર્વિષ થાય છે. ” ૩૩૮.

ઉઠ્ઠમહતિરિયલોણ, જોઈસવેમાણિયા યં સિંદ્ધી યં ।

સર્વો લોગાલોગો, સંજ્ઞાયવિઉંસ્સ પંચસ્સો ॥ ૩૩૯ ॥

અર્થ—“સ્વાધ્યાય (સિદ્ધાન્ત)ને જાણનાર એવા મુનિને ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક ને તિર્યગ્લોક—એ ત્રણે લોકનું સ્વરૂપ, ચંદ્ર સૂર્યાદિ જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિકના નિવાસ અને સિદ્ધિસ્થાન (મોક્ષ), એ સર્વ લોકાલોકનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ છે. ચૌદ રજ્જુ પ્રમાણ લોક અને તેથી ભિન્ન અપરિમિત અલોક. તેનું સ્વરૂપ સ્વાધ્યાયને વહે મુનિ જાણે છે.” ૩૩૯.

જો નિચ્ચકાલ તવસંજમુજઓ, નં વિં કંરેહ સંજ્ઞાયં ।

અલંસં સુહંસીલજણં, નં વિં તં ઈવેહ સંહુપણ ॥ ૩૪૦ ॥

અર્થ—“જે સાધુ નિરંતર તપ તથા પાંચ આશ્રવના નિરોધ રૂપ સંયમને વિષે ઉચ્ચમવાન છતાં પણ અધ્યયન અધ્યાપન રૂપ સ્વાધ્યાય ન કરે—સ્વાધ્યાયને વિષે ઉચ્ચમ ન કરે, તો તે આલસુ અને સુહર્શીલ (મુશ્વમાં લંપટ) મુનિને લોકો સાધુ માર્ગમાં સ્થાપન કરતા નથી—સાધુ તરીકે ગણતા નથી. કારણ કે જ્ઞાન અને ક્રિયા એ વચ્ચે વહેજ મોક્ષ છે તેથી તે વંનેનું આરાધન કરવું જોઈએ.” ૩૪૦. સાતમું સ્વાધ્યાયદ્વાર કરું, દ્વે આઠમું વિનયદ્વાર કહે છે—

વિંણઓ સાંસણે મૂલં, વિંણીઓ સંજઓ મંવે ।

વિંણ્યાઓ વિંપ્પમુક્કસ્સ, કંઓ ધંમ્મો કંઓ તંવો ॥ ૩૪૧ ॥

અર્થ—“વિનય એ શાસન એટલે જિનભાષિત દ્વાદશાંગીને વિષે (દ્વાદશાંગીનું) મૂલ છે. વિનયવાળો સાધુ જ સાધુ થાય છે (કહેવાય છે). વિનયથી વિમુક્ત—રહિત (ભ્રષ્ટ થયેલા) ને ધર્મ ક્યાંથી અને તપ (પણ) ક્યાંથી હોય? અર્થાત્ વિનય વિના ધર્મ અને તપ વંને હોતાં નથી.” ૩૪૧.

વિંણઓ આંવહહ સિંરિં, લંહહ વિંણીઓ જંસં ચં કિંતિં ચં ।

નં કંયાહ હુંવિંણીઓ, સંકંજસિદ્ધિં સંમાણેહ ॥ ૩૪૨ ॥

અર્થ—“વિનય યાગ અને આશ્ર્યંતર લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરે છે. વિનયવાન પુરુષ યગ (મર્તે દિશામાં જ્યામ ધનામં) અને વીતિ (એક દિશામાં પ્રસરનારી)ને પામે છે.

દુર્વિનીત (વિનય રહિત) પુરુષ પોતાના કાર્યની સિદ્ધિને કદાપિ પામતો નથી. અવિનીતની કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી.” ૩૪૨.

વિનયદ્વાર કહ્યું. હવે તપનું દ્વાર કહે છે—

जहं जहं खंमइ सँरीरं, धुवँजोगा जहँ जँहा नँ हाँयंति ।

कर्मक्खओ अँ विउँलो, विविक्तँया इंदियँदमो अँ ॥ ૩૪૩ ॥

અર્થ—“ જેમ જેમ (જેવી રીતે) શરીર સહન કરે (વઠ્ઠીન ન થાય) અને જેમ જેમ ધ્રુવયોગ એટલે પ્રતિલેખના (પડિલેહના) પ્રતિક્રમણ વિગેરે નિત્ય યોગો (ક્રિયાઓ) હીન ન થાય (કરી શકાય), એ પ્રમાણે તપ કરવો. તેવી રીતે તપ કરવાથી વિપુલ (વિસ્તારવાળા) કર્મનો ક્ષય થાય છે, તથા વિવિક્તતાએ કરીને એટલે ‘આ જીવ દેહથી ભિન્ન છે અને આ દેહ જીવથી ભિન્ન છે’ એવી ભાવનાએ કરીને ઇન્દ્રિયોનું દમન પણ થાય છે ” ૩૪૩.

जइ ताँ असँकणिज्जं, नँ तरँसि काऊँण तौ ईमं कीसँ ।

अप्यायत्तं नँ कुणँसि, संजमँजयणं जँईजोगं ॥ ૩૪૪ ॥

અર્થ—“ જો કદાચ હે શિષ્ય ! અશક્ય એવી સાધુપ્રતિમા તપસ્યાદિક ક્રિયા કરવાને તું શક્તિમાન ન હોય, તો હે જીવ ! આ આત્માને સ્વાધીન અને સાધુજનને યોગ્ય એવી સંયમ યતનાને (પૂર્વ કહેલા ક્રોધાદિકના જયને) કેમ કરતો નથી ? અર્થાત્ તપસ્યા કરવાની શક્તિ ન હોય તો ક્રોધાદિકનો જય કરવામાં યતન કર.” ૩૪૪.

॥ इति तपोद्वारम् ॥

जायँमि देहँसंदेहयँमि, जयँणाए किंचिँ सेविँज्जा ।

अँह पुँण सँज्जो अ निरुँज्जमो अ, तौ સંજમો કેત્તો ॥૩૪૫॥

અર્થ—“ સાધુએ દેહને વિષે સંદેહ એટલે મહારોગાદિક કષ્ટ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે યતનાવડે (સિદ્ધાંતની આજ્ઞા પૂર્વક) કાંઈક (સાવચ-અશુદ્ધ આહારાદિક) સેવન કરવું. પણ પછીથી જ્યારે સજ્જ (નીરોગી) થાય ત્યારે પણ જો તે (સાધુ) નિરુદ્ધમી થાય, એટલે શુદ્ધ આહારાદિક લેવામાં ઉદ્યોગ ન કરે અને અશુદ્ધજ ગ્રહણ કરે, તો તેનું સંયમ શી રીતે કહેવાય ? નજ કહેવાય. કેમકે આજ્ઞા વિરુદ્ધ આચરણ કરવાથી તેનું સંયમ કહેવાય નહીં.” ૩૪૫.

गाथा ३४३—जहा जहा । विवक्तया । गाथा ३४४—यदि तावत् । जईजोगं ।

गाथा ३४५—जयणाई ।

मौं कुणैउ जई तिगिंछं, अहियासेऊण जई तरई सैम्मं ।

अहियासितस्स पुणो, जई से जोगां नं हायंति ॥ ३४६ ॥

अर्थ—“ जो (साधु) ते रोगीने सारी रीते सहन करवाने समर्थ होय, तथा जो रोगीने सहन करता एवा ते साधुना जोगो (प्रतिकेखनादिक क्रियाओ) हीन न थाय तो यतिए चिकित्सा (रोगी प्रतिक्रिया—औषध) न करवी; अर्थात् जो संयमनी क्रियाओ रोगीने लीये सीदाती होय—शिथिल थती होय तो चिकित्सा करवी.” ३४६.

निच्चं पवयणसोहाकराण, चरणुज्जुआण साहूणं ।

संविग्गविहारीणं, सर्व्वपयत्तेण कायव्वं ॥ ३४७ ॥

अर्थ—“ नित्य प्रवचननी (जिनशासननी) शोभा (प्रभावना) करनारा, चारित्र्ये विपे उद्यम करनारा अने संविग्र एटले मोक्षनी अभिलाषावडे विहार करवाना स्वभाववाला एवा साधुओनुं सर्व प्रयत्न (शक्ति) वडे वैयावच्च करवुं.” ३४७.

हीणस्सं विसुद्धपरूवगस्स, नाणाहियस्स कायव्वं ।

जणचित्तगहणत्थं, करिंति लिंगावसेसे विं ॥ ३४८ ॥

अर्थ—“ विशुद्ध प्ररूपणा करनार अने ज्ञान (सिद्धान्तना ज्ञान) थी अधिक (संपूर्ण) एवा हीननुं पण एटले शिथिलाचारीनुं पण वैयावृत्त्य करवुं; अर्थात् क्रियाहीन छातां पण जो ज्ञानी होय तो तेनुं वैयावृत्त्य करवुं उचित छे. वली जनना (लोकना) चित्तने ग्रहण (रंजन) करवा माटे एटले के ‘ आ लोकोने धन्य छे के तेओ गुणवान छातां पण उपकारबुद्धि थी निर्गुणनुं पण वैयावृत्त्य करे छे. ’ एवी रीते लोकनां चित्तने प्रसन्न करवा माटे मात्र लिंगधारीने विपे पण वैयावृत्त्य करे छे; अर्थात् लोकापवादनुं निवारण करवा माटे ज्ञान अने क्रिया थी हीन एवा वेपथारीनुं पण वैयावृत्त्य करवुं.” ३४८

समिद्धं कसायगारव० इत्यादि २९९ मी गाथानो विस्तारार्थ केओ. एवे लिंगधारीनुं स्वरूप बटे छे—

दर्गपाणं पुष्पफलं, अणेमणिजं गिंहत्यकिञ्चाइं ।

अजया पडिसेवन्ती, जइसविडंगगा नैवरं ॥ ३४९ ॥

અર્થ—“ અસંયમીઓ (શિથિલાચારીઓ) સચિત્ત જાળું પાન, જાત્યાદિક પુષ્પો, આમ્રાદિકનાં ફળો, અણેસણીય (આધાકર્માદિ દોષવાળો) આહારાદિક, તથા વ્યાપારાદિક શ્રાવકનાં કાર્યોને કરે છે, સંયમને પ્રતિકૂળ આચરણ આચરે છે, તેઓ કેવલ યતિવેષની વિડંબના કરનારાજ છે, પરંતુ અલ્પ પળ પરમાર્થના સાધક નથી. ” ૩૪૯.

ઓસંન્યા ઔબોહી, પવયણઉબ્ભાવણા યં બોહિફલં ।

ઓસંન્યો વિ વરં પિહુ—પવયણઉબ્ભાવણાપરમો ॥ ૩૫૦ ॥

અર્થ—“ તેવા ઉપર કહેલા ઋષ્ટ ચારિત્રવાળાની અવસન્નતા કે ૦ પરામવ થાય છે, તથા તેમને અવોધિ એટલે ધર્મની પ્રાપ્તિનો અભાવ થાય છે. કેમકે પ્રવચન (શાસન) ની ઉદ્ભાવના—પ્રભાવનાની વૃદ્ધિ કરવાથીજ બોધિરૂપ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે; પ્રવચનની હીલના કરવાથી બોધિલાભ થતો નથી. પરંતુ પૃથુ (વિસ્તારવાળી) પ્રવચનની ઉદ્ભાવના (શોભા)ને વિષે તત્પર રહેતો એવો અવસન્નો એટલે શિથિલાચારી પણ શ્રેષ્ઠ જાણવો; અર્થાત્ વ્યાખ્યાન વિગેરેથી શાસનની પ્રભાવના કરનાર શિથિલાચારી પણ શ્રેષ્ઠ જાણવો. ” ૩૫૦.

ગુર્ણહીણો ગુર્ણયણાયરેસુ, જો કુર્ણઈ તુર્લમપ્પાંણં ।

સુર્તવસ્સિણો ઔ હીલંહ, સર્મ્મત્તં કોર્મલં તસ્સં ॥ ૩૫૧ ॥

અર્થ—“જે ચારિત્રાદિક ગુણે કરીને હીન એવા સાધુ ગુણના સમુદ્ર રૂપ સાધુઓની સાથે પોતાના આત્માને તુલ્ય કરે છે. એટલે ‘ અમે પણ સાધુ છીએ ’ એમ માને છે, તથા જે સારા તપસ્વીઓની હીલના કરે છે તે પુરુષનું (ઋષ્ટાચારી સાધુનું) સમકિત કોમલ—અસાર છે. અર્થાત્ તેને મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવો. ” ૩૫૧.

ઓસંનસસ ગિંહિસસ વં, જિંણપવયણતિવ્વભાવિયમહસસ ।

કીર્સંહ જં અર્ણવજ્જં, દઠ્ઠસંમ્મત્તસસ વર્ત્થાસુ ॥ ૩૫૨ ॥

અર્થ—“ જિનેશ્વરના પ્રવચન (સિદ્ધાન્ત ધર્મ) વડે જેની મતિ ભાવિત (રક્ત) થયેલી છે; અર્થાત્ જે જિનધર્મના રાગમાં રક્ત થયેલો છે, તથા જે દૃઢ સમકિતવાળો એટલે દર્શનમાં નિશ્ચલ છે, એવા અવસન્ન (પાસત્યાદિક) નું અથવા ગૃહસ્થીનું ક્ષેત્ર કાલાદિક અવસ્થાને વિષે (ક્ષેત્ર કાલાદિક જોડે) જે વૈયાટ્ઠ્યાદિક કરવામાં આવે તે અનવદ્ય—નિષ્પાપ એટલે દુષ્કરહિત છે. ” ૩૫૨.

ગાથા ૩૫૦—અવસન્નતા=પરામવ: ।

ગાથા ૩૫૧—કોર્મલ=અસારં ।

ગાથા ૩૫૨—ગિંહિસસ । ભાવિયમયસસ ।

પાસંત્યોસંનકુસીલનીયસંસત્તજળમહાચ્છંદં ।

નાઝળ તં સુવિહિયા, સર્વપયત્તેણ વૈજ્ઞંતિ ॥ ૩૫૩ ॥

અર્થ—“ પાર્શ્વસ્થ (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની પાસે રહેનાર—તેને નહીં સેવનાર પાસથ્યા), અવસન્ન (ચારિત્રને વિષે શિથિલાચારી), કુશીલ (સાધુના શીલ—આચાર રહિત), નીચ (અવિનયવડે ભગવાથી જ્ઞાનનો વિરાથક), સંસત્તજન (જ્યાં જેવો—જેનો સંગ મળે ત્યાં—તેની સંગતિથી તેવો થાય, તે સંસત્ત કહેવાય છે), તથા યથાચ્છંદ (પોતાની મતિથી ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણાદિ કરનાર) એવા તે પાર્શ્વસ્થાદિકને જાણીને (તેમના સ્વરૂપને જાણીને) સુવિહિત સાધુઓ તે પાર્શ્વસ્થાદિકનો સર્વ પ્રયત્ન (શક્તિ) વડે ત્યાગ કરે છે; અર્થાત્ તેઓ ચારિત્રના વિનાશ કરનાર હોવાથી તેઓનો સંગ કરતા નથી. ” ૩૫૩. હવે પાર્શ્વસ્થાદિકનાં લક્ષણો કહે છે—

વાયાલમેસળાઓ, નં સર્વેવઙ્ઘ ધાંડિસિજ્ઞપિંડં ચં ।

આંહારેઈ અભિર્સ્વં, વિર્ગઈઓ સંનિહિં સ્વાંઈ ॥ ૩૫૪ ॥

અર્થ—“ જે વેંતાલીશ એપળા—આહારના દોપોનું રક્ષણ કરતા નથી, અર્થાત્ વેંતાલીશ દોપરહિત આહાર લેતા નથી, ધાત્રીપિંડ (છોકરાં રમાડવાથી આહાર મળે તે) નિવારતા નથી તથા શય્યાતરપિંડ ગ્રહણ કરેલે; વળી જે કારણ વિના નિરંતર (વારંવાર) દૂધ દહીં ઘી વિગેરે વિકૃતિનું ભક્ષણ કરે છે તથા જે રાત્રિએ સ્વાય છે અથવા લાવીને રાત્રિએ રાત્રી મુકેલી વસ્તુનું દિવસે ભક્ષણ કરે છે, (તે પાર્શ્વસ્થ કહેવાય છે.) ૩૫૪.

સૂર્યપ્રમાણભોજી, આંહારેઈ અભિર્સ્વમાંહારં ।

નં યં મંડલીં મુંજઈ, નં યં મિર્સ્વં હિંડેઈ અલંસો ॥ ૩૫૫ ॥

અર્થ—“ વળી જે સૂર્યપ્રમાણ એટલે સૂર્યોદયથી માંડીને સૂર્યાસ્ત સુધી સ્વાવાના સમાવવાળો છે એટલે આજો દિવસ સ્વારવા કરનારો છે, જે વારંવાર આહાર કરે છે—સ્વાય છે, અને જે સાધુની મંડલીમાં (સાથે) વેસીને ભોજન કરતો નથી, એટલે એકજોજ ભોજન કરે છે, તથા આલમુ પૃથો જે ખિલાને માટે અટક કરતો નથી, એટલે યોરે યેરથી પળો આહાર ગણ કરે છે. ” ૩૫૫.

કૌવો નૈ કુળૈ લોઅં, લર્જૈ પંડિમાઈ જહ્મર્વણેઈ ।

સોવાંહણો અં હિંડૈ, બંધૈ કહિપંટમકંજે ॥ ૩૫૬ ॥

અર્થ—“ વઢી ક્લીવ કે૦ કાયર એવો જે લોચ કરતો નથી, કાયોત્સર્ગ કરતાં જે લજ્જા પામે છે, શરીરનાં મેલને જે હાથવડે અથવા જઠવડે દૂર કરે છે, તથા જે ઉપાન (જોડા) સહિત ચાલે છે, અને જે કાર્ય વિના કેડે ચોલપટ્ટો વાંધે છે.” ૩૫૬.

ગામં દેસં ચૈ કુંલં, મૈમાણ પીઠફલમ્પડિવદ્ધો ।

ઘરંસરણેસુ પર્સજ્જઈ, વિહરંઈ યં સર્કિંચંણો રિકો ॥ ૩૫૭ ॥

અર્થ—“ વઢી તે પાસત્યાદિક ગામ, દેશ અને કુલને વિષે મમતા આપીને વિચરે છે; એટલે આ ગામ, આ દેશ, આ કુલ વિગેરે મારાં છે એવી મમતા રાખે છે. પીઠફલ-કને વિષે પ્રતિવદ્ધ એટલે વર્ષાઋતુ વિના પણ પીઠ ફલકાદિકનો ઉપયોગ કરે છે—ગ્રહણ કરે છે. ઘરો (ઉપાશ્રયાદિક) નવાં કરાવવાનો પ્રસંગ રાખે છે, એટલે તેની ચિંતા ધરાવે છે, અને સુવર્ણાદિક દ્રવ્યનો પરિગ્રહ પાસે છતાં પણ હું રિક્ત (દ્રવ્યરહિત) છું—નિર્ગ્રંથ છું, એમ લોકો પાસે બોલતો વિહાર કરે છે—વિચરે છે—ફરે છે.” ૩૫૭.

નંહદંતકેસરોમે, જમેઈ અંચ્છોલધોઅણો અંજઓ ।

વાંહેઈ યં પંલિયંકં, અંરેમપમાણમચ્છુરંઈ ॥ ૩૫૮ ॥

અર્થ—“ નસ, દાંત, (મસ્તકના) કેશ અને શરીરના રોમની શોભા કરે છે, ઘણા જઘ્ની હસ્તપાદાદિક ધૂણે છે અને યતનારહિત વર્તે છે, ગૃહસ્થીની જેમ પલ્લંકાદિક વાપરે છે તથા અધિક પ્રમાણવાળા (પ્રમાણથી અધિક એવા ઉત્તરપટ્ટાદિક) સંચારાને પાથરે છે—એટલે સુસ્વશય્યા કરે છે.” ૩૫૮.

સોવંઈ યં સંવ્વરાઈ, નીસંટમચેયંણો નં વાંજરંઈ ।

નં પર્મજ્જંતો પંવિસઈ, નિસિહિયાવસ્સિયં નં કંરેઈ ॥ ૩૫૯ ॥

અર્થ—“ વઢી કાષ્ઠની જેમ નિમ્બ (અત્યંત) ચેતનારહિત એવો તે (પાર્શ્વ-સ્થાદિક) આંખી રાત્રિ (ચારે પ્રહર) સુઈ રહે છે. રાત્રિ આ ગણના વિગેરે સ્વાધ્યાય

ગાથા ૩૫૬ સુવણેઈ । સોવાંહણોવિ । કહિપંટમકંજે । સોપાનત્=પાદરક્ષણસહિતઃ ।

ગાથા ૩૫૭—મમાણ । વિહરંઈ ।

ગાથા ૩૫૮—ઉચ્ચલ । જમેઈ=મૂષયાતિ । અસ્તોકજલેન ધાવનં પ્રક્ષાલનં ચત્યે સઃ । વાંહેઈ । અચ્છુરંઈ=આસ્તરાતિ ।

ગાથા ૩૫૯—સોવંઈ=સ્વપિતિ । નીસંટ=નિશ્ચેષ્ટઃ । વાંજરંઈ=સ્વાધ્યાયં કરોતિ ।

કરતો નથી. રાત્રે રજોહરણાદિક વહે પ્રમાર્જન કર્યા વિના ઉપાશ્રયને વિષે પ્રવેશ કરે છે, તથા પ્રવેશસમયે નૈષેધિકી અને નિર્ગમન વચ્ચે આવશ્યકી. इत्यादि સાચુ સામાચારીને કરતો નથી. ” ૩૫૯.

પૌય પેહે ન પૈમજ્જઇ, જુગમાયાએ ન સોહૈએ ઈરિયં ।

પુંઢવીદગઅગણિમારુઅવણસ્સઇતસેસુ નિરવિસ્સલો ॥ ૩૬૦ ॥

અર્થ—“માર્ગમાં જતાં, ગામની સીમામાં પ્રવેશ કરતાં અથવા નીકળતાં પાદરૂં પ્રમાર્જન કરતો નથી. યુગમાત્ર (યુગપ્રમાણ—ચાર હાથ)ભૂમિને વિષે ઈર્યાની શુદ્ધિ કરતો ચાલતો નથી. પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અગ્નિકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય એ છ જીવનિકાયને વિષે નિરપેક્ષ (અપેક્ષા રહિત) રહે છે; અર્થાત્ તેઓની વિરાથના કરતાં શંકા પામતો નથી.” ૩૬૦.

સૅવં થોવં ઉવૈહિં, ન પેહૈએ ન યૌં કરેઇ સૅજ્ઞાયં ।

સૅદ્કરો ઇંઝૈકરો, લહુઓ ગણૅભેયતત્તિલો ॥ ૩૬૧ ॥

અર્થ—“સર્વથી અલ્પ એવી ઉપધિ (મુખવત્તિકામાત્ર) ની પણ પ્રતિલેખના કરતો થી, અને વાચનાદિક સ્વાધ્યાય કરતો નથી. રાત્રિએ મોટેથી શબ્દ કરે છે. વીંજાઓ પાંચે કલહ કરે છે. તોછડાઇ રાખે છે એટલે ગંભીરતાનો ગુણ રાખતો નથી, તથા ગણ દેહે સંઘાડાનો ભેદ કરવામાં—અંદર અંદર કુસંપ કરાવવામાં તત્પર રહે છે.” ૩૬૧.

સિંત્તાઈયં મુંજૈ, કાંલાઈયં તૈહેવ અંવિદિનં ।

ગિંહૈ અર્ણૈયસૂરે, અસૅનાઈ અહવ ઉવૅગરણં ॥ ૩૬૨ ॥

અર્થ—“ક્ષેત્રાતીત (વે કોશથી વધારે દૂર ક્ષેત્રથી આળેલો આદારાદિક) સ્વાય છે, શાલાતીત (ત્રણ પ્રહર કરતાં અધિક કાલનો લાવેલો આદારાદિક સ્વાય છે, તથા અદત્ત (નહીં આપેલા આદારાદિક) નો ઉપભોગ કરે છે. વળી સૂર્યોદય પહેલાં અશનાદિક (ચાર પ્રકારનો આદાર) અથવા ઉપકરણોને (વસ્ત્રાદિકને) ગ્રહણ કરે છે. આવા પ્રકારના સાચુ પાસત્યાદિક કહેવાય છે.” ૩૬૨.

ઠેવણકુલે ન ઠેવૈ, પાસત્યેહિં ચૅ સંગયં કુંળૈ ।

નિંચમવૅજ્ઞાણરઓ, નૅ ધૅ પેહપમજ્ઞણોસીલો ॥ ૩૬૩ ॥

અર્થ—“ સ્થાપના કુઠ્ઠનું એટલે વૃદ્ધ, ગ્લાન વિગેરેની અત્યંત ભક્તિ કરનારા શ્રાવકના ગૃહોનું રક્ષણ કરતો નથી. એટલે કે કારણ વિના પણ તેમને ઘેર આહાર લેવા જાય છે. વઢી ભ્રષ્ટાચારીઓ સાથે સંગતિ (દોસ્તી) કરે છે. નિરંતર અપધ્યાન (દુષ્ટ ધ્યાન) માં તત્પર રહે છે; તથા પ્રેક્ષા (દષ્ટિથી જોડેને વસ્તુ ગ્રહણ કરવી તે) અને પ્રમાર્જના (રજોહરણાદિક વડે પ્રમાર્જન કરીને-પુંજીને વસ્તુ ભૂમિપર મૂકવી તે) કરવાના સ્વભાવવાળો હોતો નથી. ” ૩૬૩.

રીયંદૃ દૈવદવાણ, મૂઢો પરિર્ભવડૃ તૈહય રાયંણિણ ।

પરૈપરિવાયં ગિંહૃડૃ, નિહૃર્ભાસી વિગંહસીલો ॥ ૩૬૪ ॥

અર્થ—“ વઢી ઉતાવળથી (ઉપયોગ વિના) ચાલે છે, તથા મૂર્ખ એવો તે જ્ઞાનાદિક ગુણસ્તનોથી અધિક એવા વૃદ્ધોનો પરાભવ કરે છે, એટલે તેઓની સાથે સ્પર્ધા કરે છે. પરનો પરિવાદ (અવર્ણવાદ) ગ્રહણ કરે છે-પરની નિંદા કરે છે; નિષ્ઠુર (કઠોર) ભાષણ કરે છે; અને રાજકથાદિક વિકથાઓ કરવાના સ્વભાવવાળો હોય છે-વિકથા કરે છે.” ૩૬૪.

વિજ્ઞં મંતં જોગં, તેગિંચ્છં કુળંદૃ મૂઢૃકમ્મં ચૈ ।

અર્ચવરનિમિત્તજીવી, આરંભપરિગ્ગહે રંમંદૃ ॥ ૩૬૫ ॥

અર્થ—“ દેવીઅધિષ્ઠિત તે વિદ્યા, દેવઅધિષ્ઠિત તે મંત્ર, અદૃશ્ય કરણાદિક યોગ, રોગની પ્રતિક્રિયા (ઓષધ પ્રયોગ) અને ભૂતિકર્મ (રાક્ષ વિગેરે મંત્રીને ગૃહસ્થીને આપવાનું કર્મ) કરે છે. અક્ષર (લેખકોને અક્ષરવિદ્યા આપવી તે) તથા નિમિત્ત (શુભ-શુભ કમ્પવલાદિકના પ્રકાશ કરવા) વડે આજીવિકા કરનાર એવો તે આરંભ (પૃથ્વીકાયાદિકના ઉપમર્દન) અને અધિક ઉપકરણના સંચયરૂપ પરિગ્રહ તેને વિષે રમે છે-આસક્ત રહે છે. ” ૩૬૫

કૈજ્ઞેણ વિણા ઉગ્ગંહમણુંજાણાવેડૃ દિવંસઓ સુઅડૃ ।

અંજિયલામં મુંજડૃ, ઈતિનિસિજ્ઞાસુ અંભિરમડૃ ॥ ૩૬૬ ॥

અર્થ—“ કાર્ય વિના (નિર્અર્થ) ગૃહસ્થોને રહેવા માટે અવગ્રહ ભૂમિની અનુજ્ઞા કરે છે-માગે છે. દિવસે શયન કરે છે. આર્થિકાના લાભને (સાધ્વીએ લાવેલા આહાર

ગાથા ૩૬૪-રીઅંદૃય=ગચ્છતિ ચ ।

ગાથા ૩૬૫-તેગિચ્છં-રોગપ્રતિક્રિયાં ।

ગાથા ૩૬૫-સુઅડૃ ।

ઇચ્છાવાળો તે (પાસત્યાદિક) સાંવત્સરિક પર્વે અઢમ; ચાતુર્માસીએ છઠ્ઠ અને પક્ષ (ચતુર્દશી)ને દિવસે ચતુર્થ (ઉપવાસ) તપ કરતો નથી, તથા ચાતુર્માસ શિવાય શોષ કાલે ક્ષેત્રો છતાં પણ માસકલ્પની મર્યાદા પ્રમાણે વિહાર કરતો નથી. ” ૩૭૦.

નીયં ગિલ્હિ પિંડં, ઇગાંગિ અર્થે ગિહત્થકહો ।

પાવંસુઆણિ અહિજ્જિ, અંહિગારો લોભંગહણંમિ ॥ ૩૭૧ ॥

અર્થ—“ નિત્ય એટલે અમુક ઘેરથી આટલો આહાર લેવો એમ નિયમિત રીતે પિંડ (આહાર) ગ્રહણ કરે છે, એકાકી (એકલો) રહે છે, પણ સમુદાયમાં રહેતો નથી. ગૃહસ્થોની કથા (પ્રવૃત્તિ) જેને વિષે હોય એવી વાતો કરે છે, પાપશાસ્ત્રો (જ્યોતિષ તથા વૈદક વિગેરે)નો અભ્યાસ કરે છે તથા લોકોને રંજન (વશ) કરવા માટે લોકોના મનમાં અધિકાર કરે છે, એટલે તેમની વાતોમાં મોટાઇપદ ધારણ કરી મુખ્યતા મેળવે છે, પરંતુ પોતાની સંયમક્રિયાના અધિકારી થતા નથી. ” ૩૭૧.

પરિભવઈ ઉગ્ગાંકારી, સુધ્ધં મગ્ગં નિમૂહણે બાલો ।

વિહંરઈ સાયાંયુરુઓ, સંજર્મવિગલેસુ સિત્તેસુ ॥ ૩૭૨ ॥

અર્થ—“ વાઙ્મુક (મૂર્ખ) એવા તે પાસત્યાદિ ઉગ્રકારીનો એટલે ઉગ્ર વિહાર કરનાર મુનિઓનો પરાભવ કરે છે (તેઓને ઉપદ્રવ કરે છે). શુદ્ધ એવા મોક્ષમાર્ગનું આચ્છાદન કરે છે—ગોપવે છે. અને સાતા (સુખ) ને વિષે ગુરુક (ભંપટ) એવો તે સંયમથી વિકલ એટલે સારા સાધુઓથી રહિત એવા ક્ષેત્રોને વિષે વિહાર કરે છે. ” ૩૭૨.

ઉગ્ગાઈ ગાઈ હસંઈ, અસંબુહો સંઈ કરંઈ કંદપ્પં ।

ગિંહિકજ્જચિંતગો વિર્ય, ઓસંને દેઈ ગિલ્હિ વાં ॥ ૩૭૩ ॥

અર્થ—“ અસંવૃત એટલે મુખને પહોંતું કરીને મોટા શબ્દવડે ગાયન કરે છે અને હસે છે. હમેશાં કંદર્પ એટલે કામને ઉત્પન્ન કરે તેવી કથાઓ કરે છે. વઢી તે ગૃહસ્થીઓના કાર્યની ચિંતા (વિચાર) કરે છે, તથા અવસન્ન (અપ્રજાચારી)ને વહ્નાદિક આપે છે અથવા તેની પાસેથી ગ્રહણ કરે છે. ” ૩૭૩.

ધર્મકહાઓ અહિજ્જિ, ઘરોંઘરં ભર્મઈ પરિકંહંતો અં ।

અર્થ—“ ધર્મની કથાઓને લોકના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે મળે છે, અને તે ધર્મકથાઓને કહેતો છતો મિશ્નને માટે ઘેર ઘેર અટન કરે છે—મળે છે; તથા ગણના (ગણતરી) એટલે સાધુઓને ચૌદ અને સાધ્વીઓને પચીસ કલ્પક ચોલપટ્ટ વિગેરે ઉપકરણોની ગણના (સંખ્યા) કહેલી છે, તથા દરેકનું પ્રમાણ કહેલું છે. તે સંખ્યા અને પ્રમાણથી અધિક સંખ્યા અને પ્રમાણવાળાં ઉપકરણોને ધારણ કરે છે—રાખે છે. ” ૩૭૪.

વારસ વારસ તિન્નિ યં, કાઝયઉંચારકાંલભૂમીઓ ।

અંતો વંહિં ચં અંહિયાસિ, અંઘિયાસે નં પડિંલેહે ॥૩૭૫॥

અર્થ—“ વાર લઘુનીતિની ભૂમિ, વાર વહીનીતિની ભૂમિ અને ત્રણ કાલગ્રહણને યોગ્ય ભૂમિ; એમ ઉપાશ્રયની અંદર અને વહાર મઠીને સતાવીશ સ્થંડિલ ભૂમિઓ છે. તેમાં જો શક્તિ હોય તો દૂર જવું યોગ્ય છે, અને દૂર જવાની શક્તિ ન હોય તો—સ્વમી શ્રેષ્ઠ તેમ ન હોય તો સમીપ (નજીક)ની ભૂમિ યોગ્ય છે. તેવી ભૂમિને પડિલેહે નહીં—ઉપયોગ પૂર્વક જુએ નહીં તેને પાસત્યાદિક જાણવા. ” ૩૭૫.

ગીર્યત્યં સંવિગ્ગં, આયરિઅં મુઅઈ વલ્લઈ ગચ્છસ્સં ।

ગુરુણો યં અર્ણાપુચ્છા, જં કિંચિ વિ દેઈ ગિલ્લઈ વાં ॥ ૩૭૬ ॥

અર્થ—“ ગીતાર્ય (સૂત્રાર્થના જાણનાર) અને સંવિગ્ગ (મોક્ષમાર્ગના અભિચારી) એવા આચાર્ય (પોતાના ધર્માચાર્ય)ને કારણ વિના મૂકી દેછે—તજે છે. ગચ્છની સામો થાય છે એટલે સમુદાયને શીશ્વામણ આપતા એવા ગચ્છ (સમુદાય)ની—આચાર્યની સામે ઉત્તર આપે છે—સામું વોલે છે; તથા ગુરુની આજ્ઞા વિના જે કંઈ પણ વસ્તુ (વસ્તુ વિગેરે) વીજાને આપે છે અથવા પોતે વીજા પાસેથી ગ્રહણ કરે છે. ” ૩૭૬.

ગુરુપરિભોગં મુંજઈ, સિંજાસંથારઉવકરણજાયં ।

કિંતિય તુમં તિં માસંઈ, અવિળીઓ ગાંવિઓ હુંદો ॥૩૭૭॥

અર્થ—“ ગુરુને ઉપભોગ કરવા લાયક એવી અથવા ગુરુ વાપરતા હોય તે શય્યા (સ્વપનભૂમિ), સંસ્તારક (તૃણ વિગેરેનો સંધારો) તથા કપડાં કાંવલી વિગેરે ઉપકરણોના સમૂહને પોતે ભોગવે છે—પોતે વાપરે છે; તથા ગુરુ વોલાવ્યો છતો અવિનીત (વિનય રહિત), ગર્વિત (ગર્વિષ્ઠ) અને હુવ્વ (વિપયાદિકમાં લંપટ) એવો તે

ઈચ્છાવાળો તે (પાસત્યાદિક) સાંવત્સરિક પર્વે અઢમ; ચાતુર્માસીએ છઠ્ઠ અને પક્ષ (ચતુર્દશી)ને દિવસે ચતુર્થ (ઉપવાસ) તપ કરતો નથી, તથા ચાતુર્માસ શિવાય શેષ કાલે ક્ષેત્રો છતાં પણ માસકલ્પની મર્યાદા પ્રમાણે વિહાર કરતો નથી. ” ૩૭૦.

નીયં ગિલ્હિ પિંડં, ઇર્ગાંગિ અત્યૈર્ ગિર્હત્યકહો ।

પાવૈસુઆણિ અર્હિજ્ઞિ, અર્હિગારો લોર્ગગહણંમિ ॥ ૩૭૧ ॥

અર્થ—“ નિત્ય ઇટલે અમુક ઘેરથી આટલો આહાર લેવો એમ નિયમિત રીતે પિંડ (આહાર) ગ્રહણ કરે છે, એકાકી (એકલો) રહે છે, પણ સમુદાયમાં રહેતો નથી. ગૃહસ્થોની કથા (પ્રવૃત્તિ) જેને વિષે હોય એવી વાતો કરે છે, પાપશાસ્ત્રો (જ્યોતિષ તથા વૈદક વિગેરે)નો અભ્યાસ કરે છે તથા લોકોને રંજન (વશ) કરવા માટે લોકોના મનમાં અધિકાર કરે છે, ઇટલે તેમની વાતોમાં મોટાઇપદ ધારણ કરી મુખ્યતા મેલ્લે છે, પરંતુ પોતાની સંયમક્રિયાના અધિકારી થતા નથી. ” ૩૭૧.

પરિર્ભવઈ ઉર્ગાંકારી, સુર્ધં મર્ગં નિર્ગૂહૈર્ બાલો ।

વિર્હૈર્ સાયાંગુરુઓ, સંર્જમવિગલેસુ સિંતેસુ ॥ ૩૭૨ ॥

અર્થ—“ વાલક (મૂર્ખ) એવા તે પાસત્યાદિ ઉગ્રકારીનો ઇટલે ઉગ્ર વિહાર કરનાર મુનિઓનો પરાભવ કરે છે (તેઓને ઉપદ્રવ કરે છે). શુદ્ધ એવા મોક્ષમાર્ગરૂઠું આચ્છાદન કરે છે—ગોપવે છે. અને સાતા (સુખ) ને વિષે ગુરુક (લંપટ) એવો તે સંયમથી વિકલ ઇટલે સારા સાધુઓથી રહિત એવા ક્ષેત્રોને વિષે વિહાર કરે છે. ” ૩૭૨.

ઉર્ગાઈ ગાઈ હર્સઈ, અસંવુડો સઈ કરૈઈ કંદર્પં ।

ગિર્હિકજ્ઞચિંતમો વિર્ય, ઓસંને દૈર્ ગિર્હિર્ વૌ ॥ ૩૭૩ ॥

અર્થ—“ અસંવૃત ઇટલે મુખને પહોલું કરીને મોટા શબ્દવડે ગાયન કરે છે અને હસે છે. હમેશાં કંદર્પ ઇટલે કામને ઉત્પન્ન કરે તેવી કથાઓ કરે છે. વળી તે ગૃહસ્થીઓના કાર્યની ચિંતા (વિચાર) કરે છે, તથા અવસન્ન (ભ્રષ્ટાચારી)ને વસ્ત્રાદિક આપે છે અથવા તેની પાસેથી ગ્રહણ કરે છે. ” ૩૭૩.

ધર્મકહાઓ અર્હિજ્ઞિ, ઘર્ષઘર્ષ મર્મઈ પરિકંહંતો ઐ ।

ગર્ણનાઈ પર્માણેય યૌ, અર્હિરિત્તં વૈર્હઈ ઉર્વર્ગર્ણં ॥ ૩૭૪ ॥

ગાથા ૩૭૧—અત્યૈ=તિષ્ઠતિ । પાવૈસુઆણિ ।

ગાથા ૩૭૨—નિર્ગૂહૈર્ । સાયાંગુરુઓ ।

ગાથા ૩૭૩—ઉર્ગાઈ=ઉગ્રતયા । સય । સઈ=સદા । અસંવૃત્તઃ=પ્રસારિતમુખઃ । ઓસન્નો ।

ગાથા ૩૭૪—ગર્ણનાય ।

અર્થ—“ રાગાદિક રોગના ઔષધ તુલ્ય જિનમતને નહીં જાણતો એવો તે વાયુથી પૂર્ણ (ભરેલા) વસ્તિ (ચામડાની પાળી ભરવાની મસક) જેમ ઉછળે તેમ ગર્વથી ભરપૂર થઇને ઉચ્છ્રંચલપણે પરિભ્રમણ કરે છે—ફરે છે; તથા સ્તબ્ધ (અનમ્ન) અને નિર્વિજ્ઞાન—જ્ઞાનરહિત એવો તે કોઇને લગ્નલેશ પણ પોતાની તુલ્ય જોતો—જાણતો નથી, અર્થાત્ સર્વને તુળ સમાન ગણે છે. ” ૩૮૧.

સચ્ચંદ્રગમણઉદ્ઘાણસોઅણો મુંજંદ ગિંહીળં ચં ।

પાસંત્યાઈઘાણા, હંવાતિ એમ્મૈયા ઈં ॥ ૩૮૨ ॥

અર્થ—“ વઠ્ઠી સ્વચ્છંદ ગમન, ઉત્થાન અને શયનવાળો એવો તે (આ વિશેષણ ૧૮૦ મી ગાયમાં આપ્યા છતાં અહીં ફરીથી આપવાનું કારણ ગુરુની આજ્ઞા વિના પ્રાપ્તિ થતી નથી, એમ જણાવવા માટે છે.) ગૃહસ્થીઓની મધ્યે ભોજન કરે છે. ત્યાદિક પૂર્વે કહેલા પાર્શ્વસ્થાદિકનાં સ્થાનો (લક્ષણો) હોય છે. ” ૩૮૨.

ત્યારે કોઈ સાધુઓ છેજ નહીં ? એવી કોઈને શંકા થાય તે ઉપર કહે છે—

જો હુજંઓ અસમત્યો, રોગેળં વં પિહિંઓ ઇરિયંદેહો ।

સર્વમવિ જર્હામણિયં, કય્યાઈ નં તરિજં કાંઉં જે^૧ ॥ ૩૮૩ ॥

સોવિયં નિર્યયપરિકમવવસાયધિર્દવલં અંગૂહંતો ।

મુંતૂળ કૂડર્ચરિયં, જૈર્ડ જંયંતો અવંસ જૈર્ડ ॥૩૮૪ ॥યુગ્મમ્ ॥

અર્થ—“ જે સાધુ સ્વભાવેજ અસમર્થ (વઠ્ઠીન) હોય, અથવા શ્વાસ, કાસ અને જ્વારાદિક રોગથી પીડિત સતો જીર્ણ દેહવાળો હોય, તેથી કરીને સમગ્ર એવું પણ યથાભણિત જિનેશ્વરે જેવું કહ્યું છે તેવું (આચરણ) કરવાને કદાચ શક્તિમાન ન હોય (‘ જે ’ વાક્યાલંકારને માટે છે.) ૩૮૩. તે પણ (દુર્ભિક્ષ અને રોગાદિક આપત્તિમાં પડેલો છતો પણ) પોતાના પરાક્રમ (સંહનન વળ) ને, વ્યવસાય (શરીરના ઉદ્યમ) ને, ધૃતિ (સંતોષ) ને અને વળ એટલે મનોવળને નહીં ગોપવતો તથા કૂટ ચરિત્ર (કપટ) ને મૂકીને (તજી દઇને) ચારિત્રને વિષે (યથાશક્તિ) યતના (ઉદ્યમ) કરતો એવો યતિ અવશ્ય યતિ કહેવાય છે. ” ૩૮૪. હવે માયાવી (કપટી) નું સ્વરૂપ વતાવે છે—

ગાથા ૩૮૨—સોયણો । મુંજંદ । પાસંત્યાઈઘાણા । એમ્મૈયા ।

ગાથા ૩૮૩—યુરિયદેહો । કય્યાઈ । ગાથા ૩૮૪—પરિકમ વવસાય ધિર્દ ।

અંલસો સંદો વૈલિત્તો, આંલંબણતપ્પરો અંદપમાઈ ।

ૐવં ઠિઓ વિ મન્નૈઈ, ઐપ્પાણં સુંઢિઓ મિં ત્તિં ॥ ૩૮૫ ॥

અર્થ—“ ધર્મક્રિયામાં આલ્સુ, શઠ (માયાવી), અવલિપ્ત (અહંકારી), આલંબનમાં તત્પર (કોઈ પળ મિષે કરીને પ્રમાદનું સેવન કરવામાં તત્પર) તથા અતિ પ્રમાદી (નિદ્રાવિકથાદિપ્રમાદવાન)—એવો છતો પળ ‘ હું સુસ્થિત (ભવ્ય—સારો) છું ’ એમ પોતાના આત્માને માને છે. ” ૩૮૫. હવે માયાવીને પાછલ્લથી પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે, તે વિષે કપટક્ષપ તાપસનું દૃષ્ટાન્ત—

જો વિય પાંડેઝણં, માંયામોસેહિં સ્વાઈ મુદ્દંજણં ।

તિર્ગાં મમઝ્ઝવાસી, સો સોઅંદ કવંડસવયુ વ્વં ॥ ૩૮૬ ॥

અર્થ—“ વ઱ી જે (માયાવી) માયા (કપટ) કરવામાં મૃષા (કૂટ) ભાષણ વડે કરીને—માયા મૃષાવાદે કરીને મુગ્ધ જનને પાડીને (વશ કરીને) છેતરે છે, તે પુરુષ ત્રણ ગામની મધ્યે (વચ્ચે) રહેનારા કપટક્ષપ નામના તપસ્વીની જેમ શોક કરે છે. ” ૩૮૬. સંપ્રદાયાગત તે કથા અહીં કહે છે—

કપટક્ષપ તપસ્વીની કથા.

ઉજ્જયિની નગરીમાં એક અઘોરશિવ નામનો મહા ધૂર્ત બ્રાહ્મણ રહેતો હતા. તે મહાકપટી, મહાધૂર્ત અને મહાપાપી હતો. તેથી રાજાએ તેને દેશ બહાર કાઢી મૂક્યો, એટલે તે ચર્મકારના (મોંચીના) દેશમાં ગયો. ત્યાં ચોર લોકોની પછીમાં જઈને તે ચોરોને મ઱ી ગયો. પછી તેણે ચોરોને કહ્યું કે—“ જો તમે લોકોમાં મારી પ્રશંસા કરો, તો હું પરિત્રાજકનો વેષ ધારણ કરીને આ ત્રણ ગામની વચ્ચેની અટવીમાં રહું અને તમને ઘણું ધન મેલ્લવી આપું. ” તે સાંભળીને ચોરોએ તેનું કહેવું કબૂલ કર્યું. પછી તે બ્રાહ્મણ તાપસનો વેષ ધારણ કરીને તે ત્રણ ગામની મધ્યે રહી કપટવૃત્તિથી માસ-ક્ષપણ કરવા લાગ્યો, અને તે ચોરો પળ કૂટવૃત્તિથી સર્વત્ર કહેવા લાગ્યા કે—‘ અહો ! આ મહાત્મા ધન્ય છે. આ તપસ્વી નિરંતર માસક્ષપણ કરીને પારણું કરે છે. ’ તે સાંભળી સર્વે મુગ્ધ જનો તેની એવી પ્રવૃત્તિ જોઈ તેને વંદના—નમસ્કાર કરવા લાગ્યા, અને ભોજનને માટે પોતાને ઘેર નિર્મત્રણ આપી લઈ જવા લાગ્યા. પછી તેને ઇચ્છા-ભોજન કરાવી પોતાના ઘરની લક્ષ્મી વતાવવા લાગ્યા; પોતાના ઘરની સર્વ હકીકત તેને કહેવા લાગ્યા, અને પ્રસંગે પ્રસંગે નિમિત્ત વિગેરે પૂછવા લાગ્યા. તે કપટી તાપસ પળ લગ્નના વ઱થી લોકોને આગામી સ્વરૂપ કહેવા લાગ્યો. પછી તે કૂટક્ષપક રાત્રે

चोरोने बोलावीने पोते दिवसे जोयेला गृहस्थोना गृहोमां वधी हकीकत समजावी खातर पडावीने चोरी कराववा लाग्यो. ए प्रमाणे हमेशां चोरी करावतां तेणे त्रणे गामना लोकोने निर्धन कर्या. एकदा ते एक खेडुतना घरमां खातर पाडवा चोरोने लड्ढे गयो. त्यां खातर पाडती वखते ते खेडुतनो पुत्र जागी गयो, एटले सर्वे चोरो नासी गया, पण एक चोर पकडाइ गयो. तेने पकडीने ते राजा पासे लड्ढे गयो. राजाए ते चोरने धमकी आपी कळुं के—‘बोल, सत्य वात कही दे, नहीं तो तेने मारी नांखीश.’ त्यारे ते भय पायीने बोल्यो के—“हे महाराजा ! अमने आ कूटक्षप तापस जे घर वतावे छे ते घरे अमे खातर पाडीए छीए.” पछी राजाए तापस सहित सर्वे चोरोने पकडी मंगाच्या अने सर्वे चोरोने मारी नखाव्या, मात्र एक तापसने जीवतो राख्यो; पण तेनी बन्ने आंखो कढावीने मूकी दीधो. पछी ते तापस महा वेदनाने अनुभवतो सतो मनमां पश्चात्ताप करवा लाग्यो के—“हा ! मने धिक्कार छे! में ब्राह्मण थइने कूटतापसनो वेष धारण करी घणा लोकोने छेतर्था. में लोकोने महा दुःखनुं कारण उत्पन्न कर्तुं. मारो आत्मा में मलिन कर्तुं. हुं बन्ने भव हारी गयो. जोके ने कांइ अशुभ कार्य करवामां आवे ते सर्व निंदापात्र तो छेज, परंतु तपस्त्री थइने जे पुरुष पापकर्म करे छे ते अत्यंत निंदापात्र छे अने मलिनमां पण अति मलिन छे.” ए प्रमाणे पोताना आत्मानो शोक करतो ते तापस अत्यंत दुःखनो भाजन थयो. आ त्माणे बीजो पण जे कोइ धर्मने विषे कपट करे छे ते अत्यंत दुःखी थाय छे. ए आ कृत्यानुं तात्पर्य छे.

॥ इति कपटक्षप तापस दृष्टान्तः ॥ ६६ ॥

हवे विराधकनुं स्वरूप कहे छे—

एगांगी पासंत्यो, सच्छंदो ठाणँवासि ओसन्नो ।

दुँगमाईसंजोगा, जह बहुआ तह गुँरु हंति^१ ॥ ३८७ ॥

ગચ્છગઓ અણુઓગી, ગુરુસેવી અનિયવાસિ થાઉતો ।

સંજોણ પંયાણં, સંજમઆરાહગા મંણિયા ॥ ૩૮૮ ॥

અર્થ—“ ગચ્છની મધ્યે રહેનાર, અનુયોગી એટલે જ્ઞાનાદિકનું સેવન કરવામાં ઉદ્યોગી, ગુરુની સેવા કરનાર, અનિયતવાસી એટલે માસકલ્પાદિક વિહાર કરનાર અને પ્રતિક્રમણાદિક ક્રિયામાં આયુક્ત—ઉદ્યુક્ત. એ પાંચ પદોના સંયોગે કરીને સંયમ (ચારિત્ર)-ના આરાધક કહેલા છે; એટલે જેને વિષે આ ગુણોમાંથી વધારે વધારે ગુણ હોય તેને વિશેષ વિશેષ આરાધક જાણવો. ” ૩૮૮.

નિર્મમ નિરહંકારા, ઉર્વૃત્તા નાણદંસણચરિત્તે ।

એગ્ગિત્તે વિ ઠિયા, સંવંતિ પોરાણ્યં કર્મમં ॥ ૩૮૯ ॥

અર્થ—“ નિર્મમ કેમ મમતા રહિત, અહંકાર રહિત અને વિશેષ અવબોધ રૂપ જ્ઞાનને વિષે, તત્ત્વશ્રદ્ધાન રૂપ દર્શનને વિષે, તથા આશ્રવના નિરોધરૂપ ચારિત્રને વિષે ઉપ-યુક્ત—ઉપયોગવાળા—સાવધાન એવા મહાપુરુષો એક ક્ષેત્રને વિષે રહ્યા હોય, તોપણ તેઓ પુરાણા (પૂર્વ ભવે સંચય કરેલા) જ્ઞાનાવરણાદિક કર્મને સ્વપાવે છે—નાશ કરે છે. ” ૩૮૯.

જિયંકોહમાણમાયા, જિયંલોહપરીસહા યં જે ધીરાં ।

વુઢ્ઠાવાસે વિ ઠિયા, સંવંતિ ચિરસંચિયં કર્મમં ॥ ૩૯૦ ॥

અર્થ—“ જેઓએ ક્રોધ, માન અને માયાનો જય કર્યો છે, જેઓ લોભસંજ્ઞા રહિત છે, અને જેઓએ ક્ષુધા પિપાસાદિક પરીપ્રહોનો જય કર્યો છે એવા જે ધીર (સત્ત્વવાળા) પુરુષો છે તેઓ વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ એક સ્થાને રહ્યા સતા ચિરકાલના સંચય કરેલા જ્ઞાનાવરણાદિક કર્મને સ્વપાવે છે—નાશ કરે છે. સદાચારવાળા મુનિઓને કારણને લઈને એક સ્થાને વસવામાં પણ જિનેશ્વરની આજ્ઞા છે. એ આ ગાથાનું તાત્પર્ય છે. ” ૩૯૦.

પંચસમિયા તિગુત્તા, ઉજ્જુત્તા સંજમે તંવે ચરણે ।

વાર્સસયં પિં વસંતા, મુણિણો આરાહગા મંણિયા ॥ ૩૯૧ ॥

અર્થ—“ પાંચ સામિતિઓથી સમિત (યુક્ત), ત્રણ ગુણિઓથી ગુણ (રક્ષણ કરાયેલા) અને સત્તર પ્રકારના સંયમને વિષે અથવા છ જીવનિકાયની રક્ષા રૂપ સંયમને વિષે, વાર પ્રકારનાં તપને વિષે તથા ચરણ એટલે પાંચ મહાવ્રતરૂપ ક્રિયાને

ધર્મનું સાધન થતું નથી; અથવા કપટ એટલે માયાયુક્ત ચેષ્ટા કરવાથી પણ ધર્મનું સાધન થતું નથી. પરંતુ વિમાનવાસી દેવો, મૃત્યુલોકવાસી મનુષ્યો અને પાતાલવાસી અસુરો સહિત આ લોક (ત્રણ સુવન)ને વિષે નિષ્કપટ એવો ધર્મજ શ્રીતીર્થકરોએ કહેલો છે. ” ૩૯૪.

મિંસ્ત્રૂ ગૈયમગૈય, અમિંસેઐ તંહય ચેવં રાયૈણિઐ ।

एवं तु पुरिसंवत्थुं, दंवाइं चउव्विहं सेसं” ॥ ૩૯૫ ॥

અર્થ—“ આ મિષ્ટુ (સાધુ) ગીતાર્થ છે અથવા અગીતાર્થ છે ? ઉપાધ્યાય છે કે આચાર્ય છે ? તેમજ રત્નાધિક છે ? એ પ્રમાણે પ્રથમ પુરુષવસ્તુનો વિચાર કરવો; અને પછી બાકીના દ્રવ્યાદિક (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ) ચાર પ્રકારનો વિચાર કરવો, અર્થાત્ લાભાલાભનો વિચાર કરનારે પ્રથમ સંપૂર્ણ વિચાર કરવો—વસ્તુને ઓલ્લખવી. ” ૩૯૫.

ચૈરણાયારો દુવિહો, મૂલગુણે ચેવં ઉત્તરગુણે ય ।

મૂલગુણે છં ઠાણા, પંદમો પુંન નંવવિહો તંતથ ॥ ૩૯૬ ॥

અર્થ—“ ચારિત્રાચાર વે પ્રકારનો છે. મૂલ ગુણ—મૂલ ગુણના વિષયવાળો તથા ઉત્તર ગુણ એટલે ઉત્તર ગુણના વિષયવાળો. તેમાં મૂલ ગુણને વિષે છ સ્થાનો (છ પ્રકાર) છે. પાંચ મહાવ્રત અને છઠું રાત્રિભોજનત્યાગ. તેમાં પણ એટલે તે છ એ મૂલ ગુણના સ્થાનોને વિષે પ્રથમ સ્થાન (પ્રાણાતિપાત વિરમણ રૂપ સ્થાન) નવ પ્રકારનું છે. તે પૃથિ-વ્યાદિક પાંચ અને દ્વીંદ્રિયાદિક ચાર એ નવ પ્રકારના જીવ વધથી વિરામ પામવો તે. ” ૩૯૬.

‘સેસુકોસમજ્ઞિમજહન્નઓ વૈ ભવે ચંઉદ્ધાઓ ।

ઉત્તરગુણે ઐણેગવિહો, દંસણનાણેસુ ઐટ્ટટ્ટ ॥ ૩૯૭ ॥

અર્થ—“ બાકીના એટલે બીજા મહાવ્રતથી આરંભીને પાંચ મૂલસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ અને જલ્પન્ય ભેદે કરીને ત્રણ ત્રણ પ્રકારે અથવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવભેદે કરીને ચાર ચાર પ્રકારે છે, તથા ગોચરી, સમિતિ, ભાવનાદિક ઉત્તર ગુણ અનેક પ્રકારનો છે. (ઉત્તર ગુણને વિષે અનેક પ્રકારનો આચાર છે.) દર્શન (સમક્ષિત) માં નિઃશંકિત વિગેરે અને જ્ઞાનમાં કાલ વિનય વિગેરે આઠ આઠ આચાર છે. ” ૩૯૭.

જં જયઈ અંગીયત્થો, જં ચં અંગીયત્થનિસિંસઓ જંયઈ ।

વટ્ટાવેઈ ગચ્છં, અંણંતસંસારિઓ હોઈ ॥ ૩૯૮ ॥

ગાથા ૩૯૫—અયં તુ । દંવાઈ । ગાથા ૩૯૭—સેસુકોસો । ઉત્તરગુણેગવિહો ।

ગાથા ૩૯૮—જંજં વટ્ટાવેઈ । વટ્ટાવેઈ=વર્તયતિ ।

અર્થ—“ અગીતાર્ય (સિદ્ધાન્તને ન જાણનાર) જે યતના (તપ ક્રિયાદિકમાં ઇયમ) કરે છે, અને જે અગીતાર્ય નિશ્ચિત એટલે અગીતાર્યની નિશ્રામાં રહીને ક્રિયાનુષ્ઠાન કરે છે; તથા પોતે અગીતાર્ય છતાં જે ગચ્છને પ્રવર્તાવે છે—એટલે ક્રિયાનુષ્ઠાનમાં પ્રેરણા કરે છે, તો તે અગીતાર્ય અનંતસંસારી થાય છે. અર્થાત્ ગીતાર્ય મુનિનું અથવા તેની નિશ્રામાં રહીને કરેલું—ક્રિયાનુષ્ઠાનજ મોક્ષફળને આપનારું થાય છે. ” ૩૯૮.

અહીં શિષ્ય ગુરુને પ્રશ્ન કરે છે—

કંહડ જયંતો સૌહૂ, વદ્ધૌવેઈય જોડ ગચ્છં તું ।

સંજમજુત્તો હીડ, અર્ણતસંસારિઓ હોઈ ॥ ૩૯૯ ॥

અર્થ—“ હે પૂજ્ય ! જે સાધુ તપસંયમને વિષે પોતે યતના (ઇયમ) કરે છે, વળી જ તપસંયમને વિષે ગચ્છને પ્રવર્તાવે છે તે સાધુ સંયમયુક્ત થઈને પણ અનંતસંસારી કેમ થાય ? તેને અનંતસંસારી કેમ કહ્યો ? ” ૩૯૯.

હવે ગુરુમહારાજ એનો ઉત્તર આપે છે—

દ્વંચ ચિત્તં કાલં, ભાવં પુરિસંપદિસેવનાઓ ચૈ ।

નં વિ જાણેઈ અગીઓ, ઉત્સર્ગવવાઈયં ચેવં ॥ ૪૦૦ ॥

અર્થ—“ હે શિષ્ય ! અગીતાર્ય સાધુ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ જાણી શકતો નથી, વળી પુરુષ એટલે આ પુરુષ યોગ્ય છે કે અયોગ્ય ? તે જાણી શકતો નથી, તથા પ્રતિસેવના—પાપસેવના એટલે આ મનુષ્યે સ્વચ્છે પાપસેવન કર્યું છે કે પરચ્છે કર્યું છે તે જાણતો નથી. તેમજ ઉત્સર્ગ એટલે સામર્થ્ય છતે શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણેજ ક્રિયાનુષ્ઠાન કરવું તે, તથા અપવાદ એટલે રોગાદિક કારણે અલ્પ દોષનું સેવન કરવું તે—જાણતો નથી તેથી અગીતાર્યના ક્રિયાનુષ્ઠાન વ્યર્થ છે. ” ૪૦૦.

જહદિયદ્વંચ નં યાણેઈ, સચિત્તાચિત્તમીસિયં ચેવં ।

કર્ણાકર્ણં ચૈ તૈહા, જૈર્ગં વાં જૈસ્સ જં હોઈ^{૧૩} ॥ ૪૦૧ ॥

અર્થ—“ વળી અગીતાર્ય યથાસ્થિત દ્રવ્યસ્વરૂપને જાણતો નથી, તથા સચિત્ત (સજીવ), અચિત્ત અને મિશ્ર દ્રવ્યને (વસ્તુને) પણ નિશ્ચયથી જાણતો નથી, તથા આ વસ્તુ કલ્પ્ય છે કે અકલ્પ્ય છે ? તે પણ જાણતો નથી, અથવા જે વસ્તુ જે વાલ્ ગ્લાનાદિકને યોગ્ય હોય તે પણ તે જાણતો નથી. ” ૪૦૧.

ગાથા ૩૯૯—કંહડ । વદ્ધૌવે । સંસારિઓ મળિઓ ।

ગાથા ૪૦૦—ઉત્સર્ગવવાઈ । ઉત્સર્ગાપવાદં ।

ગાથા ૪૦૧—જહદિય દ્વંચ=યથાસ્થિત દ્રવ્યં । હોઈ ।

જેહઠિયસેત્ત નૈ જાણઈ, અધ્યાણે જળૈવણ જં મૈણિયં ।

કાલંપિ નૈવિ જાણઈ, સુમિરૈવદુમિરૈવ જં^{૧૨} કૈપ્પં ॥ ૪૦૨ ॥

અર્થ—“ વઢી અગીતાર્થ યથાસ્થિત ક્ષેત્રને એટલે આ ક્ષેત્ર ભદ્રક છે કે અભદ્રક છે ? તે જાણતો નથી. દૂર માર્ગવાઢા જનપદમાં (દેશમાં) વિહાર કર્યે છતે જે વિધિ-સ્વરૂપ સિદ્ધાન્તમાં કહેલું છે તે પળ જાણતો નથી તથા કાઢ (કાઢનું સ્વરૂપ) પળ જાણતો નથી, તેમજ સુમિર (સુકાઢ) અને દુમિર (દુષ્કાઢ)ને વિષે જે વસ્તુ કલ્પ્ય કે અકલ્પ્ય કહેલ છે તે પળ અગીતાર્થ જાણતો નથી. ” ૪૦૨.

મૌવે હઠ્ઠિગિલાળ, નૈવિ યાંણઈ ગાઢગાઢકપ્પં ચૈ ।

સહુઅસહુપુરિસવત્થું, વત્થુમવત્થું ચૈ નૈવિ જાણઈ ॥ ૪૦૩ ॥

અર્થ—“ ભાવને વિષે (ભાવદ્વારને વિષે) આ હૃષ્ટ (નીરોગી) છે. માટે તેને આ વસ્તુ દેવા યોગ્ય છે, અને આ ગ્લાન (રોગી) છે, માટે તેને આ વસ્તુજ દેવા યોગ્ય છે, તે જાણતો નથી. તથા ગાઢગાઢ કલ્પ એટલે ગાઢ (મોઢા) કાર્યમાં અમુક કરવા યોગ્ય છે અને અગાઢ (સ્વાભાવિક) કાર્યમાં અમુકજ કરવા લાયક છે, તે પળ જાણતો નથી. વઢી સમર્થ શરીરવાલું અને અસમર્થ શરીરવાલું પુરુષવસ્તુને પળ જાણતો નથી કે આ સમર્થ છે ને આ અસમર્થ છે; તથા વસ્તુ એટલે આચાર્યાદિકના સ્વરૂપને અને અવસ્તુ એટલે સામાન્ય સાધુના સ્વરૂપને પળ જાણતો નથી. ” ૪૦૩.

પઢિસેવણા ચઉદ્ધા, આંઉટ્ટિ પ્પમાય દપ્પ કપ્પેસુ ।

નૈવિ જાણઈ અગ્ગીઓ, પચ્છિત્તં ચૈવ જં તંત્થ ॥ ૪૦૪ ॥

અર્થ—“ પ્રતિસેવના (નિષિદ્ધ વસ્તુનું આચરણ) ચાર પ્રકારે હોય છે. એક પાપ જાણીને કરવું ? એક પાપ પ્રમાદ (નિદ્રાદિક) વડે કરવું ૨, એક પાપ દર્પ વડે એટલે ધાવન વલ્ગનાદિક વડે કરવું ૩, અને એક પાપ કારણને લઈને કરવું ૪. એ ચાર પ્રકારના પાપને અગીતાર્થ (સિદ્ધાન્તના રહસ્યનો અજાણ) જાણતો નથી. વઢી નિશ્ચે આલોચનાદિક જે પ્રાયશ્ચિત્ત, તે કેવી જાતની પ્રતિસેવનામાં કેવી જાતનું આપવું તે પળ અગીતાર્થ જાણતો નથી. ” ૪૦૪.

જેહ નામ કૌઈ પુરિસો, નયૈણવિહૂણો અદેસંકુસલો યં ।

કંતારાઢવિમીમે, મંગ્ગપણહસસ સંત્થસસ ॥ ૪૦૫ ॥

ગાથા ૪૦૨=યાણઈ । કાલંપિય । યાણઈ ।

ગાથા ૪૦૩=હિઠ ગિલાળ=હૃષ્ટ ગ્લાન । ગાઢગાઢ । સુહઅસુહપુરિસવત્થં । યાણઈ ।

ગાથા ૪૦૪=પમાય । કપ્પેય । ગાથા ૪૦૫=કૌઈ । માર્ગપ્રણટ્થય=માર્ગપ્રણટ્થય ।

इच्छे^{३३} य देसियंत्तं, किं^{३३} सो उ समत्थ देसियंत्तस्स ।

दुग्गा^{३३}इं अयाणंतो, नयणविहूणो कंहं देसे^{३३} ॥४०६॥युग्मम्॥

अर्थ—“ जेम (नाम-प्रसिद्धिमाटे अव्यय) नयनरहित (अंध) अने अदेश कुशल के० मार्गना ज्ञानमां अकुशल एवो कोइ पुरुष भीम के० भयंकर एवी कांतार अटवीमां एटले विषम अटवीमां मार्गथी भ्रष्ट थयेला (भूला पडेला) सार्थने (जन-समुदायने) मार्ग बताववा इच्छे, के हुं तेओने मार्ग बतावुं; पण शुं ते अंध पुरुष मार्ग बताववामां समर्थ थाय ? नज थाय. केमके दुर्ग एटले रस्तामां आवता विषम स्थानोने नहीं जाणतो एवो ते नेत्रहीन (अंध) पुरुष केवी रीते मार्ग बतावी शके ? अर्थात् नज बतावी शके. ” ४०५.

एवमगीयंत्थोवि हुं, जिणवयणपईवचखुपरिहीणो ।

दव्वा^{३३}इं अयाणंतो, उस्संगववाइयं चेव्वं ॥ ४०७ ॥

अर्थ—“ तेज प्रमाणे (हु इति निश्चये) जिनेश्वरनां कहेलां वचनो रूपी देदीप्यमान दीपक रूप चक्षुथी रहित एवो अगीतार्थ पण द्रव्यादिक वस्तुओने तथा उत्सर्ग अपवाद मार्गने नहीं जाणतो सतो शी रीते बीजाने मार्ग बतावी शके ? नज बतावी शके. ” ४०७.

कंह सो जयओ अगीओ, कंह वां कुणउ अगीयनिस्साए ।

कंह वां करेउ गच्छं, सब्बालवुद्धाउलं सोउ ॥ ४०८ ॥

अर्थ—“ ते (उपर कह्यो तेवो) अगीतार्थ शी रीते पोते चारित्रमां यतना करी शके ? अथवा अगीतार्थनी निश्चाए वर्तता बीजा मुनिओ पण तपसंयमने विषे यतना करवाने शी रीते समर्थ थाय ? अथवा ते (अगीतार्थ) बाल अने वृद्धोथी आकुल (सहित) एवा गच्छने शी रीते प्रवर्तवी शके ? कांइ न करी शके. ” ४०८.

सुत्ते य इमं भणिंयं, अप्पच्छित्ते यं देइ पच्छित्तं ।

पच्छित्ते अइमत्तं, आसंयण तंस्स महइओ ॥ ४०९ ॥

अर्थ—“ सिद्धान्तमां एवं कह्युं छे के जे अगीतार्थ बीजाने प्रायश्चित्त (पाप) विना प्रायश्चित्त (तपस्या करवानुं) आपे, अथवा थोडा प्रायश्चित्त (पाप)मां अधिक

गाथा ४०६-इच्छे^{३३} । सो समत्थो । देसियत्तं=दर्शकत्वं-मार्गदर्शकत्वं । दुग्गाइं=दुर्गानि-विषमप्रदेशान् । कंहं । देसे=दर्शयेत् ।

गाथा ४०७-दव्वाइ । गाथा ४०८-कुणउ । करेउ । वुद्धाउलं । सोउ ।

गाथा ४०९-अप्पच्छित्ते । अइमत्तं=अतिमात्रं । महइओ ।

(મોટું) પ્રાયશ્ચિત્ત (તપસ્યા) આપે, તો તે અગીતાર્થને મોટી આશાતના-જિનાજ્ઞાની વિરાધના થાય છે-તેવા અગીતાર્થને જિનેશ્વરની આજ્ઞાનો વિરાધક જાણવો. ” ૪૦૯.

આસાયણ મિચ્છત્તં, આસાયણવજ્જણા ઉ સમ્મતં ।

આસાયણાનિમિત્તં, કુવ્વદ્દીહં ચ સંસારં ॥ ૪૧૦ ॥

અર્થ-“ આશાતના શબ્દે કરીને જિનાજ્ઞાનો મંગ એજ મિથ્યાત્વ કહેવાય છે, અને આશાતનાને વર્જવી એટલે જિનાજ્ઞાનું પાલન કરવું એજ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે; તેમજ આશાતનાને નિમિત્તે એટલે જિનાજ્ઞાનો મંગ કરવાથી પ્રાણી દીર્ઘ સંસાર એટલે ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરવા રૂપ બહુલ સંસાર ઉપાર્જન કરે છે. ” ૪૧૦.

एए दोसा जह्वागीयं जयंतस्सगीयनिस्साए ।

वद्वावय गच्छस्स यं, जो अं गणं देयंगीयस्स ॥ ૪૧૧ ॥

અર્થ-“ જેથી કરીને તપસંયમને વિષે યતના કરતા એવા પળ અગીતાર્થને એ (પૂર્વોક્ત) દોષો લાગે છે, અગીતાર્થની નિશ્રાએ કરીને (વચને કરીને) તપસંયમ કરતા એવા બીજાને પળ એ દોષો લાગે છે, વઢી ગચ્છના પ્રવર્તાવિનાર (અગીતાર્થ) ને પળ એ દોષો લાગે છે; તથા જે અગીતાર્થને (મૂર્ચને) ગણ (આચાર્યપદ) આપે છે-સોપે છે તેને પળ એ પૂર્વોક્ત દોષો લાગે છે. ” ૪૧૧.

अबहुसुओ तवस्सी, विहरिउकामो अजाणिऊण प्हं ।

अवराहपयसयाइं, काऊण विं जो नं याणेइ ॥ ૪૧૨ ॥

અર્થ-“ જે અબહુશ્રુત (અલ્પ શાસ્ત્રનો જાણ) છતો તપસ્વી હોય એટલે ગાઢ તપસ્યા કરતો હોય, જે માર્ગને (મોક્ષમાર્ગને) જાણ્યા વિના વિહાર કરવાને ઇચ્છતો હોય, જે અપરાધ (અતિચાર) ના સેંકડો સ્થાનોને (સેંકડો અતિચારને) કરીને-સેવીને પળ જે અલ્પશ્રુત હોવાથી જાણતો ન હોય. ” ૪૧૨. (સંબંધ આગલી ગાથામાં છે.)

देसियराइयसोहिय, वयाइयारे य जो नं याणेइ ।

अविसुध्धस्स न वद्धइ, गुणसेढी तित्तिर्यां ड्ढिइ ॥ ૪૧૩ ॥

ગાથા ૪૧૦-વજ્જણા ય, વજ્જણા ઇ । કુવ્વદ્દી ।

ગાથા ૪૧૧-અગીઅ જયંતસ્સ અગીયનિસ્સાએ । જોવિ ગણં દેઇ અગીયસ્સ ।

ગાથા ૪૧૨-અવહુસ્સુઓ । કાહુણ । યાણેઈ ।

ગાથા ૪૧૩-સોહિ । વયાઈચારેય । યાણેઈ । તત્તિયા=તાવતી ।

અર્થ—“ વલી જે દિવસ અને રાત્રિ સંબંધી અતિચારોની શુદ્ધિને તથા વ્રતોના (મૂલોત્તર ગુણોના) અતિચારોને જાણતો નથી, એટલે અલ્પશ્રુત હોવાથી શુદ્ધ થતો નથી. અવિશુદ્ધ (પાપની શુદ્ધિરહિત એવા) પુરુષની ગુણશ્રેણી (જ્ઞાનાદિક ગુણોની રંપરા) ઘટ્ટિ પામતી નથી, જેટલી હોય તેટલીજ રહે છે; અધિક થતી નથી. ” ૪૧૩

અપ્પાગમો કિલિસ્સઈ, જઈ વિ કરેઈ અઈદુકરં તુ તંવં ।

સુંદરબુદ્ધીઈ કેઈ, બંહુયં પિ નં સુંદરં હોઈ ॥ ૪૧૪ ॥

અર્થ—“ અલ્પ સિદ્ધાન્તને જાણનાર (સાધુ) જોકે માસક્ષપણાદિક અતિદુઃકર તપ કરે, તોપણ તે કષ્ટનેજ સહન કરે છે (એમ જાણવું). સુંદર બુદ્ધિએ કરેલું ઘણું એવું તે તપ પણ સુંદર થતું નથી. તે તપ અજ્ઞાનકષ્ટની વરાવરજ છે. ” ૪૧૪.

અપરિચ્છિયસુયનિહસસ્સ, કેવલમભિન્નસુત્તચારિસ્સ ।

સંવુજ્જમેણ વિ કંયં, અન્નાર્ણતવે બંહુ પંહઈ ॥ ૪૧૫ ॥

અર્થ—“ નથી જાણું શ્રુતનિકષ (સિદ્ધાન્તનું રહસ્ય) જેણે તથા કેવલ અભિન્ન એટલે ટીકાદિકના જ્ઞાનરહિત માત્ર શ્રુતના અક્ષરને અનુસારેજ ચાલવાના સ્વભાવવાળા એવા સાધુનું સર્વ ઉચ્ચમવડે કરેલું ક્રિયાનુષ્ઠાનાદિક જે તે અજ્ઞાનતપને વિષે-અજ્ઞાનકષ્ટને વિષેજ અત્યંત પડે છે. ” ૪૧૫.

તે ઉપર દૃષ્ટાન્ત કહે છે—

જંહ દાયમિ વિ પંહે, તસ્સ વિસેસે પહંસસ યાંતો ।

પંહિઓ કિલિસ્સઈ ચિંયં, તંહ લિંગાંયાર સુંઅમિત્તો ॥ ૪૧૬ ॥

અર્થ—“ જેમ કોઈ પુરુષે કોઈ પથિક (મુસાફર)ને માર્ગ દેખાડ્યે સતે પણ તે માર્ગના વિશેષને એટલે ‘આ માર્ગ દક્ષિણે (જમણો) જાય છે કે વામ (ડાવો) જાય છે? ઇત્યાદિક વિશેષ સ્વરૂપને નહીં જાણતો એવો તે પથિક નિશ્ચે ક્લેશ પામે છે, એટલે માર્ગમાં મૂલો પડીને અત્યંત દુઃખ પામે છે; તેમ (આ દૃષ્ટાન્તવડે) લિંગ (સાધુ-વેષ) અને આચાર (ક્રિયા) તેને ધારણ કરનાર એટલે પોતાની બુદ્ધિથી ક્રિયા કરનાર અને સૂત્રના અક્ષર માત્રનેજ જાણનાર એવો તે સાધુ પણ તે પથિકની જેમ અત્યંત દુઃખ પામે છે. ” ૪૧૬.

ગાથા ૪૧૪—કિલિસ્સઈ । દુકરંતિ તવં । બુદ્ધીએ કયં । હોઈ ।

ગાથા ૪૧૫—નિહિસસ્સ । વહું પંહઈ ।

ગાથા ૪૧૬—દાયમિવિપહે=દર્શિતેપિ પથે—માર્ગે । કિલિસ્સઈ । સુઅમિત્તો ।

કર્પાકર્પં એસેનમણેસેનં ચરેણકરણસેહવિહિં ।

પાયચ્છિત્તવિહિં પિં ય, દર્વાદ્યુણેસુ ઐ સર્મગ્ગં ॥ ૪૧૭ ॥

પર્વાવણવિહિંમુદ્ધાવણં ચૈ, અર્જાવિહિં નિર્વસેસં ।

ઉર્સગ્ગવવાયવિહિં, ઈયાણમાણો કેહં જયંઓ ॥૪૧૮॥યુગ્મમ્

અર્થ—“ કલ્પ્યને, અકલ્પ્યને, ઇષણા (આહારશુદ્ધિ)ને, અનેષણા (આહારના દોષ)ને, ચરણ સીત્તરીને, કરણ સીત્તરીને, નવદીક્ષિતની શિક્ષાવિધિને, દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્ત (આલોચનાદિ)ની વિધિને, દ્રવ્યાદિક એટલે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને વિષે તથા ગુણો (ઉત્તમ અને મધ્યમ)ને વિષે સંપૂર્ણતાને, પ્રવાજના વિધિ (નવાને દીક્ષા આપવાના વિધિ)ને, ઉત્થાપના એટલે મહાવ્રતનો ઉચ્ચાર કરવો તેના વિધિને, આર્યા (સાધ્વી)ના વિધિને તથા ઉત્સર્ગમાર્ગ (શુદ્ધ આચારનું પાલન) અને અપવાદમાર્ગ (કારણે આપત્તિ લેખતે આદરવા લાયક)ના વિધિને સંપૂર્ણ રીતે નહીં જાણનાર એવો અલ્પશ્રુત લિંગધારી શી રીતે મોક્ષમાર્ગને વિષે યતના (ઉદ્યમ) કરી શકે ? નજ કરી શકે. ૪૧૮.

સીસાયરિયકમેણ યં, જૈણેણ ગૈહિયાઈ સિંપસત્થાઈ ।

નંજંતિ વહુવિહાઈ, નં ચરકુમિત્તાણુસરિયાઈ ॥ ૪૧૯ ॥

અર્થ—“ વહી (લૌકિકમાં) મનુષ્યોએ શિષ્ય અને આચાર્યના ક્રમે કરીને વિદ્યા ગ્રહણ કરાયછે, એટલે શિષ્ય વિનય પૂર્વક કલ્પાચાર્યાદિકને પ્રસન્ન કરીને તેની પાસેથી વિદ્યા ગ્રહણ કરે છે એવા વિનયના ક્રમે કરીને વહુ પ્રકારનાં શિલ્પશાસ્ત્રો એટલે ચિત્રાદિકનાં અને વ્યાકરણ વિગેરેનાં શાસ્ત્રો ગ્રહણ કરેલાં (સારી રીતે શીખેલાં) જણાય છે—જોવામાં આવે છે; પરંતુ ચક્ષુમાત્રે કરીને (નેત્રથી જોવા માત્રે કરીને) અનુસરેલાં એટલે પોતેજ પોતાની મેલે (ગુરુનો વિનય કર્યા વિના) શીખેલાં જોવામાં આવતાં નથી. અર્થાત્ પોતાની મેલે શીખેલાં તે લૌકિક શાસ્ત્રો પણ શોભા પામતાં નથી, તો પછી લોકોત્તર શાસ્ત્રોને માટે તો શું કહેવું! ॥ ૪૧૯ ॥

જંહ ઉર્જમિઝં જાંણઈ, નાંણી તર્વં સંજમે ઉર્વાયવિઝ ।

તહં ચરકુમિત્તદરિસણ, સામાયારી નં થાંણંતિ ॥ ૪૨૦ ॥

ગાથા ૪૧૭—વિહંપિય । દર્વાદ્યુણેસુ ય । ગાથા ૪૧૮—અજાણમાણો ।

ગાથા ૪૧૯—ગૈહિયાઈ । શિલ્પશાસ્ત્રાણિ । નંજંતિ=જાયન્તે ।

ગાથા ૪૨૦—ઉર્જમિઝ=ઉદ્યમ કરું । ઉપાયવિત્ત । અવાયવિઝ ।

અર્થ—“ જેવી રીતે ઉપાયને જાણનાર જ્ઞાની તપ અને સંયમને વિષે ઉદ્યમ કરવાનું જાણે છે; એટલે જ્ઞાની પુરુષ સિદ્ધાન્તના જ્ઞાને કરીને જેવી રીતે ઉદ્યમ કરે છે, તેવી રીતે ચક્રમાત્રના દર્શનવડે કરીને એટલે ક્રિયાનુષ્ઠાનાદિક કરનારા એવા વીજાની સમીપે રહીને માત્ર જોવાથી (સામાચારી) શુદ્ધ આચાર જણાતો નથી. અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાનથી જેવું જણાય છે તેવું વીજાને કરતાં જોવામાત્રથી જણાતું નથી. ” ૪૨૦.

સિંપ્પાણિ યં સત્થાંણિ યં, જાણંતો વિ નં ય જુજંઈ જો ઉં ।

તેસિં^{૧૧} ફલં નં મુંજંઈ, ઈં^{૧૨} અંજયંતો જંઈ નાંણી ॥ ૪૨૧ ॥

અર્થ—“ શિલ્પો (ચિત્રકર્મ વિગેરે) અને વ્યાકરણાદિક શાસ્ત્રોને જાણતો છતો પણ જે પુરુષ તેની યોજના નથી કરતો એટલે તે તે ક્રિયાઓની પ્રવૃત્તિ નથી કરતો, તે પુરુષ તે શિલ્પાદિકથી થનારા ધનલાભાદિક ફલને ભોગવતો-પામતો નથી. તેજ પ્રમાણે સંયમમાં યતના (ઉદ્યમ) નહીં કરનારો જ્ઞાનવાન એવો યતિ (સાધુ) પણ મોક્ષરૂપ ફલને પામતો નથી. ” ૪૨૧.

ગાર્વતિયપડિવદ્ધા, સંજમકરણુજ્જમંમિ સીઅંતા ।

નિર્ગમંતૂળ ગંણાઓ, હિંડંતિ^{૧૩} પર્માયરન્નંમિ ॥ ૪૨૨ ॥

અર્થ—“ રસ, ઋદ્ધિ અને સાતારૂપી ત્રણ ગારવને વિષે પ્રતિવદ્ધ થયેલા (આસન્ન થયેલા) અને સંયમ કરણના (છ જીવ નિકાયની રક્ષા કરવાના) ઉદ્યમને વેપે શિથિલ થયેલા સાધુઓ ગણ (ગચ્છ)થી વહાર નીકળીને પ્રમાદરૂપી અરણ્યમાં ભેચ્છાણ વિહાર કરે છે-ભ્રમણ કરે છે. ” ૪૨૨.

નાંણાહિઓ વરંતરં, હીણો વિ હું પવંયણં પર્માવંતો ।

નં યં દુક્કરં કરંતો, સુંદુ^{૧૪} વિ અપ્પાગમો પુરિસો ॥ ૪૨૩ ॥

અર્થ—“ ચારિત્રક્રિયાએ હીન છતો પણ નિશ્ચે જિનશાસનની પ્રભાવના કરનાર એવો જ્ઞાનાધિક (જ્ઞાનવડે પૂર્ણ જ્ઞાની) પુરુષ શ્રેષ્ઠ છે; પણ સારી રીતે માસક્ષપણાદિક દુષ્કર તપસ્યા કરતો છતો પણ અલ્પશ્રુત પુરુષ શ્રેષ્ઠ નથી, અર્થાત્ ક્રિયાવાન છતાં પણ જ્ઞાનહીન પુરુષ શ્રેષ્ઠ નથી. ” ૪૨૩.

નાંણાહિયસ્સ નાણં, પુજ્જંઈ નાંણા પવત્તણં વરણં ।

જસ્સ પુણં દુહંઈકં પિ^{૧૫}, નંતિ તંસ પુજ્જણં કાંઈ ॥ ૪૨૪ ॥

ગાથા ૪૨૧-વિ ય ન જુજંઈ । યોજયતિ । ઇય યજયંતો ।

ગાથા ૪૨૨-સીયંતા । ધરાઓ । રણંમિ ।

ગાથા ૪૨૪-પુયજંઈ । પવત્તંઈ । દુહ્સંકં । તસ પૂજ્જણ કાંડં । પૂજ્જંઈ કાંઈ ।

અર્થ—“ જ્ઞાનાધિક (જ્ઞાનથી પૂર્ણ) પુરુષનું જ્ઞાન પૂજાય છે, કેમકે જ્ઞાનથી ચરણ (ચારિત્ર) પ્રવર્તે છે; પરંતુ જે પુરુષને જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ બેમાંથી એક પણ નથી તે પુરુષનું શું પૂજાય ? શું પૂજવા યોગ્ય હોય ? કાંઈ પણ પૂજવા યોગ્ય ન હોય. ”

નાઈં ચૈરિત્તિહીણં, લિંગગ્રહણં ચ દંસેણવિહીણં ।

સંજમહીણં ચ તૈવં, જો ચૈરંદ નિરૈત્થયં તસ્સ ॥ ૪૨૫ ॥

અર્થ—“ જે પુરુષ ચારિત્ર (ક્રિયા) રહિત જ્ઞાનનું આચરણ કરે છે, જે પુરુષ દર્શન (સમ્યક્ત્વ) રહિત લિંગ (મુનિવેષ)નું ગ્રહણ (ધારણ) કરે છે, અને જે પુરુષ સંયમ (છ જીવ નિકાયની રક્ષા રૂપ ચારિત્ર) રહિત તપનું આચરણ કરે છે—તે પુરુષોના એ સર્વે મોક્ષનાં સાધનો નિર્થક છે—નિષ્ફળ છે. ” ૪૨૫.

જેહા સ્વૈરો ચંદેણભારવાહી, ભાસ્સ ભાંગી નૈં હું ચંદણસ્સ ।

એવં સું નાંણી ચરેણે ॥ હીણો, નાંણસ્સ ભાંગી નૈં હું સુર્ગેઈણ ॥

અર્થ—“ જેમ ચંદનના ભારને વહન કરનાર સ્વર (ગધેડો) કેવળ ભારનોજ ભાંગી થાય છે, પણ ચંદનના સુગંધનો ભાંગી થતો નથી, તેજ રીતે નિશ્ચે ચારિત્રે કરીને હીન એવો જ્ઞાની પણ કેવળ જ્ઞાનનોજ ભાંગી થાય છે, પણ મોક્ષરૂપ સુગતિનો એટલે જ્ઞાનના પરિમલનો ભાંગી થતો નથી. માટે ક્રિયા સહિત જ્ઞાન હોય તોજ તે શ્રેષ્ઠ છે. ” ૪૨૬.

સંપાગડપડિસેવી, કૈણસુ વણસુ જો નૈં ઉર્જમઈ ।

પર્વયણપાડણપરમો, સમ્મત્તં કોમલં તસ્સ ॥ ૪૨૭ ॥

અર્થ—“ પ્રગટપણે (લોક સમક્ષ) પ્રતિકૂલ (નિષિદ્ધ) આચરણને આચરનાર એવો જે પુરુષ છ જીવનિકાયના પાલનને વિષે અને પાંચ મહાવ્રતના રક્ષણને વિષે ઉદ્યમ કરતો નથી—પ્રમાદનુંજ સેવન કરે છે, તથા જે પ્રવચન (જિનશાસન)નું પાતન (લઘુતા) કરવામાં તત્પર છે, તેનું સમ્યક્ત્વ કોમલ એટલે અસાર જાણવું; અર્થાત્ તેને મિથ્યાત્વજ વર્તેછે એમ જાણવું. ” ૪૨૭.

ચરણકરુણપરિહીણો, જૈંદ વિં તૈવં ચૈરંદ સુંદુ અંદુગુરુઅં ।

સો તિલ્લં વૈં કિંણંતો, કંસિંય બુદ્ધો મુણેયંવો ॥ ૪૨૮ ॥

અર્થ—“ ચરણ એટલે મહાવ્રતાદિકનું આચરણ અને કરણ એટલે આહારશુદ્ધિ

ગાથા ૪૨૫—સંજમવિહીણં ।

ગાથા ૪૨૭—જો ઉ ન ઉર્જમઈ । સંપાગડ=સંપ્રકર્ટ ।

ગાથા ૪૨૮—જયદ વિ । મરુથં । બુદ્ધો ।

१. वगेरे तेणे करीने हीन एवो कोइ पुरुष जोके सारी रीते घणुं मोडुं तप करे छे, परंतु तेने आदर्श करीने (आरीसाए करीने) तेलना बदलामां तल आपनार वोद्र गामना निवासी मूर्खनी जेवो जाणवो, एटले थोडाना बदलामां घणुं आपी देनारो जाणवो, तल आपीने तेल लेनारो ते मूर्ख घणा तलने हारी जाय छे; ते एवी रीते के आदर्शना पाछला भागे भरीने तल आपे अने काचनी वाजुथी तेल ग्रहण करे तेथी तेल घणुं थोडुं आवे अने तल घणा जाय. एवी रीते करार करनार वोद्रगामवासी मूर्खनुं दृष्टान्त अहीं जाणवुं; एटले ते जेम थोडा तेलना बदलामां घणां तल हारी गयो, तेम प्रमादी मुनि चारित्रनी थोडी शिथिलताना बदलामां घणुं तप हारी जाय छे. आ वोद्र गामवासीनुं दृष्टान्त नानुं होवाथी अत्रे लख्युं नथी. ” ४२८.

छंजीवनिकायमहवयाण, परिपालणाइ जँइधम्मो ।

जँइ पुणं ताँइ नँरख्खइ, भंणाहि 'को नाम' सो धम्मो॥४२९॥

अर्थ—“ पृथ्वीकाय, अप्काय, तेउकाय, वायुकाय, वनस्पतिकाय अने त्रस-काय ए छ जीवनिकायनुं अने प्राणातिपातविरमणादिक पांच महाव्रतोनुं परिपालन (सारी रीते रक्षण) करवाथी यतिधर्म थाय छे—कहेवाय छे. पण जो ते छ जीवनि-काय अने पांच महाव्रतोनुं रक्षण न करे, तो हे शिष्य ! तुं कहे के तेने कयो धर्म कहेवो ? अर्थात् तेना रक्षण विना धर्म कहेवायज नहीं. ” ४२९

छंजीवनिकायदयाविवज्जिओ 'नेव दि'ख्खिओ नँ गि'ही ।

जँइधम्माओ चुंको, चुंक्इ गि'हीदाणधम्माओ ॥ ४३० ॥

अर्थ—“ छ जीवनिकायनी दयाथी रहित एवो वेषधारी दीक्षित (साधु) कहेवायज नहीं, तेमज (मस्तक मुंडेलुं होवाथी) गृहस्थी पण कहेवाय नहीं. ते यति-धर्मथी चुक्यो—भ्रष्ट थयो, अने गृहस्थना दानधर्मथी पण चूके छे—भ्रष्ट थायछे, केम-के तेणे आपेलुं दान पण शुद्ध संयमीने कल्पतुं नथी. ” ४३०

सव्वाँओगे जँह कोई, अमँचो नरवइँस्स धिँत्तूणं ।

आँणाहरणे पाँवइ, वर्हबंधणदव्वहरणं चँ ॥ ४३१ ॥

अर्थ—“ जेम कोइ अमात्य (प्रधान) नरपति (राजा)ना सर्व आयोगो (अधिकारो)ने ग्रहण करीने (पामीने) पछी जो राजानी आज्ञानो भंग करे, तो ते

વધ એટલે લાકડી વિગેરેના પ્રહારને, સાંકળ (વેડી) વિગેરેના વંધનને તથા દ્રવ્ય-
હરણ એટલે સર્વસ્વના નાશને અને ચકારથી છેવટ મરણને પણ આજ્ઞાનો ભંગ કર-
વાથી પામે છે. ” ૪૩૧.

તૃહ છૈકાયમહવ્વયસવ્વનિવિત્તીઝ ગિહ્હિઝ્ઞ જઈ .

અર્થ—“ એમવિ વિર્રાહંતો, અમૃચરન્નો હૃણઙ્ બોહિં ॥ ૪૩૨ ॥

અર્થ—“ તેવીજ રીતે છ જીવનિકાય તથા પાંચ મહાવ્રત સંવંધી સર્વ નિવૃત્તિ
(સર્વવિરતિ) રૂપ પ્રત્યાખ્યાન (નિયમો) ને ગ્રહણ કરીને યતિ (સાધુ) એક પણ જીવ-
નિકાયની અથવા એક પણ વ્રતની વિરાધના કરતો સતો અમર્ત્ય રાજા (દેવોના રાજા-
તીર્થંકર) એ આપેલી અથવા તેમણે પ્રસ્તુતી બોધિને હણે છે—નાશ પમાડે છે. અર્થાત્
જિનાજ્ઞાનો ભંગ કરવાથી બોધિ (સમ્યક્ત્વ) નો નાશ થાય છે; અને તેથી તે અનન્ત
સંસારી થાય છે. ” ૪૩૨.

તો હય્વોહીય પચ્છા, કયાવરાહાણુસરિસમિયમમિયં .

પુણ વિ ભવોઅહિપહિઓ, ભમઙ્ જરામરણદુગ્ગમિ ॥ ૪૩૩ ॥

અર્થ—“ ત્યાર પછી હણી છે બોધિ જેણે એવો તે મુનિ કરેલા અપરાધ (જિનાજ્ઞા-
નભંગરૂપ) ને અનુસારે એટલે અનુમાને કરીને સમાન આ પ્રત્યક્ષ એવા અમિત એટલે
માનરહિત (અતિ મોટા) ફળને પામે છે. તે ફળ કયું? તે કહે છે—દૃઢાવસ્થા તથા
મરણે કરીને અત્યંત દુર્ગ એટલે ગહન એવા ભવસાગરને વિષે પડ્યો છતો વારંવાર પરિ-
ભ્રમણ કરે છે—અનંતકાલ પરિભ્રમણ કરવારૂપ ફળને પામે છે. ” ૪૩૩.

જઈયોણેણં ચૈત્તં, અપ્પણયં નાણંદંસણચરિત્તં .

તૈઙ્યા તૈસસ પરેસુ, અણુકંપા નૈત્થિ જીવેસુ ॥ ૪૩૪ ॥

અર્થ—“ જ્યારે આ નિર્ભાગી જીવે આત્માને હિતકારક એવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિ-
ત્રનો ત્યાગ કર્યો, ત્યારે સમજવું કે તે જીવને વીજા એટલે પોતા શિવાય વીજા જીવોને
વિષે અનુકંપા નથી. અર્થાત્ જે પોતાના આત્માનો હિતકારક નથી થતો તે વીજાઓનું
હિત શી રીતે કરે? પોતાના આત્માપર દયા હોય તોજ વીજા જીવોપર દયા થઈ શકે
છે. (આત્મદયા મૂલકજ પરદયા છે.) ” ૪૩૪.

ગાથા ૪૩૨—નિવત્તિઓ । ગિહ્હિઝ્ઞ । રણ્ણો । અમચરન્નો=અમર્ત્યરાજાઃ તીર્થંકરદેવસ્ય ।

ગાથા ૪૩૩—હયવોહિ પચ્છા । હયવોહી । કૃતાપરાધાનુસદ્દશમિદમામિતમ્ । પુણો વિ ।

ગાથા ૪૩૪—ચદાઽનેન ત્યક્તં । અપ્પણયં=આત્મનીનં । પરેસુ ।

छंकायरिऊण अस्संजयाण लिंगावसेसमित्ताणं ।

बहुअस्संजमो पव्हो, खारो मइलेइ सुटुअरं ॥ ४३५ ॥

अर्थ—“ छ जीवनिकायना शत्रु एटले छकायनी विराधना करनार, असंयत एटले जेणे मन, वचन कायाना योगने मोकळा (छुटा) मूकी दीधा छे एवा, तथा लिंगावशेषमात्र एटले केवल रजोहरण विगेरे वेषनेज धारण करनारा एवा पुरुषोनो मोटो असंयम (अनाचार) रूप पापनो प्रवाह क्षार एटले वाळेल तलनी भस्मनी जेम सुष्ठुतर एटले गाढ अथवा सम्यक् प्रकारे पोताना अने बीजाना आत्माने पण मालिन करे छे. ४३५.

किं^१ लिंगविट्टरीधारणेण, कर्जम्मि अंठिए ठांणे ।

राया न होइ सयमेव, धारयं चांमराडोवे ॥ ४३६ ॥

अर्थ—“ जेम स्थाने एटले श्रेष्ठ सिंहासने बैठेलो अने मात्र पोतेज एटले हाथी, घोडा विगेरेथी रहित एकलोज, चामरना आटोप (आडंबर) ने धारण करतो सतो पण राजा होतो नथी—थइ शकतो नथी, तेबीज रीते कार्यने विषे एटले संयमनी यतनाने विषे नहीं रहेलो—संयमथी रहित एवो साधु, लिंग एटले साधुवेष—तेनो आडंबर मात्र धारण करवावडे करीने शुं साधु कहेवाय ? नज कहेवाय. माटे गुण विनानो आडंबर करवो व्यर्थ छे. ए आ गाथानो तात्पर्य छे. ” ४३६.

जो सुत्तत्थविणिच्छियकयागमो मूलैउत्तरगुणोहं ।

उव्हइ सयाखलिओ, सो लिंखइ साहुलिखंमि ॥ ४३७ ॥

अर्थ—“ सूत्र अने अर्थनो विनिश्चय एटले तथ्य (सत्य) ज्ञान तेणे करीने कयों छे आगम जेणे अर्थात् जाणुं छे सिद्धान्तनुं रहस्य जेणे एवो (सिद्धांतज्ञाता) अने निरंतर अस्खलित एटले अतिचाररहित मूल अने उत्तर गुणना समूहने जे वहन करे छे—धारण करे छे एवो साधु साधुना लेखामां—साधुओनी गणतरीमां लेखाय छे—गणाय छे. ” ४३७.

बहुदोससंकिलिहो नवरं मइलेइ चंचलसहावो ।

सुटु विं वार्यामंतो, कायं नं करेइ किंचि गुणं ॥ ४३८ ॥

गाथा ४३५—छंकारिऊण । असंजयाण । पट्कायरिपूणाम् । लिंगावसेसमित्ताणं । बहुअस्संजमपव्हो । बहुअसंजमपव्हो । सुटुअरं । गाथा ४३६—लिंगाडंबरधारणेण । लिंगविट्टुरि । धारितो ।

गाथा ४३७—सुत्तत्थ । गुणेहिं । सायाखलिओ । साहुलिखंमि ।

गाथा ४३८—मइलेइ, मेलेइ । वार्यामित्तो=परीपहादि दुःखं सहमानः ।

અર્થ—“ રાગદ્વેષરૂપી ઘણા દોષોવડે સંક્ષિપ્ત (ભરેલો) ઇટલે દુષ્ટ ચિત્તવાળો અને જેનો સ્વભાવ (અભિપ્રાય) ચંચલ ઇટલે વિષયાદિકમાં લુબ્ધ છે એવો પુરુષ અત્યંત પરીસહાદિક કષ્ટને સહન કરતો છતો પણ માત્ર કાયાએ કરીને કાંઈ પણ (થોડો પણ) કર્મક્ષયાદિ રૂપ ગુણને કરતો નથી—મેઢવતો નથી; નવરં કે. ઉલ્લેખે તે પોતાના આત્માને મલિન કરે છે. ” ૪૩૮.

‘કેસિંચિ વરં મૈરણં, જીવિયમન્નેસિમુર્ભયમન્નેસિં ।

દર્દુરદેવિચ્છાણ, અહિયં કેસિં’ ચં ઉભયં પિ’ ॥ ૪૩૯ ॥

અર્થ—“ દર્દુર દેવની ઇચ્છામાં કેટલાએકનું મરણજ શ્રેષ્ઠ છે, કેટલાએક પુરુષોનું જીવવુંજ શ્રેષ્ઠ છે, કેટલાએકનું જીવિત અને મરણ બન્ને શ્રેષ્ઠ છે, અને કેટલાએકનું જીવિત અને મરણ બન્ને અહિતકારક છે. આ ગાથાનો સવિસ્તર ભાવાર્થ દર્દુરાંક દેવની કથાથી જાણવો. ” ૪૩૯. તે કથા નીચે પ્રમાણે—

દર્દુરાંક દેવની કથા.

પ્રથમ દર્દુરાંક દેવના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ કહે છે—કૌશાંબી મહાપુરીમાં શતાનીક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તે વચ્ચે તે ગામમાં એક સેડુક નામનો દરિદ્રી બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેની સ્ત્રી ગર્ભવતી થઈ. જ્યારે તેનો પ્રસૂતિસમય નજીક આવ્યો ત્યારે તેણે પોતાના પતિને કહ્યું કે—‘મારો પ્રસૂતિકાલ સમીપ આવ્યો છે, માટે મને ધી, ગોઠ વિગેરે લાવી આપો. ’ ત્યારે સેડુક બોલ્યો કે—‘ મારી પાસે એવી કોઈ પણ જાતની કલ્પા નથી, તેથી દ્રવ્ય વિના ધી ગોઠ વિગેરે ક્યાંથી લાવું ? ’ તે સાંભળીને તે બોલી કે—‘ જો કાંઈ પણ કલ્પા ન હોય તોપણ ઉદ્યમ કરવાથી ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. કહ્યું છે કે—

પ્રાણિનામન્તરસ્થાયી, ન હ્યાલસ્યસમો રિપુઃ ।

ન હ્યુદ્યમસમં મિત્રં, યં કૃત્વા નાવસીદતિ ॥

“પ્રાણીઓનો પોતાના અન્તઃકરણમાં રહેલા આલસ જેવો વીજો કોઈ શત્રુ નથી, અને ઉદ્યમ સમાન વીજો કોઈ મિત્ર નથી, કે જે (ઉદ્યમ) કરવાથી પ્રાણી કાદિ પણ સીદાતો નથી—સ્વેદ પામતો નથી. ”

આ પ્રમાણે પોતાની સ્ત્રીનું વાક્ય સાંભળીને તે સેડુકે એક ફળ લઈ રાજાની સભામાં જઈ રાજાને તે ભેટ કર્યું. એવી રીતે હંમેશાં તે રાજસભામાં ફળ લઈ જઈને શતાનીક રાજાની સેવા કરવા લાગ્યો.

एकदा कोई कारणथी चंपा नगरीना राजा दधिवाहने आवीने कौशांवी नगरीने घेरो घाल्यो. ते वखते शतानीक पासे अल्प सैन्य होवाथी ते किल्लानी अंदरज रहो. हमेशां युद्ध यतां अनुक्रमे वर्षाकृतु आवी. ते वखते दधिवाहन राजानुं केटलुंक सैन्य आम तेम जतुं रहुं, तेवामां पेळो सेडुक ब्राह्मण पुष्प फळ विगेरे लेवा माटे गाम बहार वाडीए गयो हतो. तेणे दधिवाहननुं सैन्य थोडुं जोइने शतानीक राजा पासे आवीने कहुं के-‘ हे राजा ! आजे युद्ध करशो तो आपनो जय थशे.’ ते सांभळीने शतानीक राजा सैन्य सहित किल्ला बहार नीकळ्यो. युद्ध करतां दधिवाहननुं सैन्य भांग्युं; एटले तेना हाथी घोडा विगेरे लइ लइने शतानीक राजा पोतानी नगरीमां आव्यो. पछी सेडुकने घणुं मान आपीने तेणे कहुं के-‘ हे सेडुक ! हुं तारा पर प्रसन्न थयो छुं, माटे इच्छानुसार माग.’ सेडुके कहुं के-‘ हे स्वामी ! हुं घेर जइ मारी स्त्रीने पुछीने पछी मागीश. ’ एम कही घेर जइने तेणे पोतानी स्त्रीने पृच्छुं के “ हे प्रिया ! आजे शतानीक राजा मारा पर तुष्टमान थइने इच्छित वरदान आपे छे, माटे हुं शुं मागुं ? ” ते सांभळीने तेणे विचार्युं के-‘ जो आ घणा वैभवने पामशे तो मारुं अपमान करशे. ’ एम विचारीने ते स्त्रीए कहुं के-“ हे प्राणनाथ ! जो तमारा पर राजा प्रसन्न थया होय, तो हमेशां इच्छा प्रमाणे भोजन अने एक दीनार (महोर) दक्षिणानी मागणी करो. केमके निद्रा बेचीने ग्रहण करेला उजागरा (जागरण) नी जेवा गाम के नगरना अधिपतिपणाए करीने शुं फळ छे ? (एटले गाम गरास मागवो ते तो निद्रा बेचीने उजागरो लीधा जेवुं छे, माटे ते न मागवुं.) ” आ प्रमाणे स्त्रीनुं वाक्य सांभळीने ते निर्भागीए पण तेज माग्युं. तेथी राजाए पण हमेशेने माटे वाराफरती दरेक घेर तेने जमाडीने दक्षिणा आपवानो हुकम कर्चो, एटले लोको तेने उपराउपर निर्भ्रंण करवा लाग्या. तेथी सेडुक पण दक्षिणाना लोभथी एक घेर भोजन करीने घेर जइ मुखमां आंगळां नांखी प्रथम खाधेलानुं वमन करी बीजे घेर जमवा जवा लाग्यो. ए प्रमाणे अतृप्तिथी भोजन करता सेडुकने स्वचाविकार थवाथी गळद कोढनो व्याधि उत्पन्न थयो, एटले हाथ पण विगेरे अवयवो गळवा लाग्या; परंतु ते धन अने पुत्रादिकना परिवारथी वणो वृद्धि पांम्यो. पछी ते सेडुकना अंगमां रोगनी बहु वृद्धि थइ, एटले मंत्री प्रमुखे सेडुकने कहुं के-‘ हवे तारे भोजनने माटे जवुं नहीं, तारे वदले तारा पुत्रने मोकळवो. ’ त्यार पछी तेनो पुत्र हमेशां दरेक घेर जमवा जवा लाग्यो, अने दीनारनी दक्षिणा लेवा लाग्यो. सेडुक सर्व लोकोने अनिष्ट थइ पड्यो. तेना पुत्रे पण तेने एक जूदा वरमां राख्यो, अने तेने भोजन पण एक काष्ठना पात्रमां जूदुं आपवा लाग्यो. तेनी साये कोइ वोळवुं पण नहीं, अने सर्वे घरना लोको तेने ‘ मर, अदीठ था ’ एवां तिरस्कारनां वचनो

કહેતા હતા. પુત્રોની વહુઓના મુત્તથી પળ તેવાં તિરસ્કારનાં વચનો સાંભળીને સેડુકને ક્રોધ ચઢ્યો; તેથી તેણે વિચાર કર્યો કે—‘ આ સર્વેને કોઢીયા કરું ત્યારેજ હું સ્વરો.’ એમ વિચારીને તેણે પોતાના પુત્રને બોલાવીને કહ્યું કે—“ હે પુત્ર ! સાંભળ, હું વૃદ્ધ થયો છું, મારું મૃત્યુ હવે નજીક આવ્યું છે, તેથી મારે તીર્થયાત્રા કરવા જવું છે. પણ આપણા કુળનો એવો આચાર છે કે જે તીર્થયાત્રા કરવા જાય તે પ્રથમ જવ તથા ઘાસને મંત્રથી મંત્રીને એક બકરીના પુત્રને (બોકડાને) સ્વરાવે, અને તે બકરાને પુષ્ટ કરી તેનું માંસ સર્વ કુટુંબને સ્વરાવીને પછી તીર્થયાત્રા કરવા જાય. માટે હે પુત્ર ! મને પણ એક બકરીનું વચ્ચું લાવી આપ. ” તે સાંભળીને તે પુત્રે તે પ્રમાણે કર્યું; એટલે તે બોકડાને સેડુકે પોતાની પાસે રાખ્યો. પછી પોતાના કુષ્ટ સંબંધી પર વિગેરેથી મિશ્રિત કરીને જવ દૂધ ઘાસ તેને સ્વરાવવા લાગ્યો. તેવી રીતે કરતાં કેટલેક કાલે તે બોકડો કોઢીયો થયો. એટલે તેને મારીને તેના માંસવડે કુટુંબનું પોષણ કરીને (સૌને જમાડીને) તેમની રજા લઈ તે તીર્થયાત્રા માટે નીકળ્યો.

માર્ગમાં જતાં સેડુકને તૃષા લાગવાથી તેણે સૂર્યના તાપથી તપેલું, અંદર પડેલા ઘણાં પાંદડાંઓથી ઢંકાયેલું કાથ (ઉકાળા) જેવું કોઈક હૃદ (સ્વાસ્થ્ય)નું જલ્પાન કર્યું. તેથી તુરંતજ તેને વિરેચન થયું. એટલે તેનો સર્વ કુષ્ટકૃમિનો વ્યાધિ બહાર નીકળ્યો. પછી તેણે ઘણા કાલ સુધી તે જલ્પનું પાન કર્યાં કર્યું. એટલે દૈવયોગે તે તદ્દન નીરોગી થયો. પરંતુ અહીં કુષ્ટરોગવાળા બોકડાનું માંસ સ્વાસ્થ્ય તેનું આશું કુટુંબ કોઢીયું થયું. પછી સેડુક પોતાના શરીરની નીરોગતા દેખાડવા માટે કૌશાંબી નગરીમાં પાછો આવ્યો. લોકોએ તેને પૂછ્યું કે—‘તારો રોગ કેવી રીતે ગયો?’ ત્યારે તે બોલ્યો કે—‘ દેવના પ્રભાવથી મારો વ્યાધિ નષ્ટ થયો છે. ’ પછી ઘેર આવીને સેડુકે પોતાના કુટુંબને વ્યાધિગ્રસ્ત જોડીને કહ્યું કે—‘ જેવી તમે મારી અવજ્ઞા કરી હતી તેવુંજ તમને સર્વેને ફળ મળ્યું છે ? મેં કેવું કર્યું ? ’ તે સાંભળીને સર્વેએ તેનો અત્યંત તિરસ્કાર કર્યો, અને ‘ તું અદીઠ થા ’ એમ કહી કુટુંબે અને નગરના લોકોએ તેની નિર્ભર્ત્સન કરી તેને નગર બહાર કાઢી મૂક્યો. ત્યાંથી ભમતો ભમતો તે રાજગૃહી નગરીમાં પ્રતોહિ (દરવાજે) આવીને રહ્યો.

તે અવસરે શ્રીમહાવીરસ્વામી રાજગૃહી નગરીના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા. તે સાંભળી દ્વારપાળોએ સેડુકને કહ્યું કે—‘ જો તું અહીં રહીને ચોકી કરે તો અમે વીરપ્રભુને વંદ કરી આવીએ. ’ તે સાંભળીને સેડુક હા કહીને બોલ્યો કે—‘ હું મૂર્ખો છું. ’ ત્યારે દ્વારપાળોએ કહ્યું કે—‘ અહીં દ્વારદેવીની પાસે જે નૈવેદ્ય આવે તે તું યથેષ્ટપણે સ્વાજે. પરંતુ